

Revija SRP
/Svoboda, Resnica, Pogum/

Letnik 27, junij 2019
shtevilka 145 – 146

Izdajatelj revije	Revija SRP, Ljubljana e.m. urednistvo@revijasrp.si i.a. http://www.revijasrp.si
Naslovnica	Marij Pregelj, <i>Mati z otrokom</i> , 1966
Izbor likovnih del	Damir Globochnik
Postavitev za tisk	Revija SRP, Ljubljana
Uredništvo	Revija SRP, Prazhakova 13, 1000 Ljubljana
Uredniški odbor	Peter Amalietti Ivo Antich Lev Detela Damir Globochnik Jolka Milich Rajko Shushtarshich
Narochila, prodaja	Knjigarna KONZORCIJ, Založba Mladinska knjiga, Slovenska 29, 1000 Ljubljana
Izposoja na dom	Slovanska knjizhnica, Einspielerjeva 1 p.p. 2670, 1001 Ljubljana
Izdajo omogočajo	sodelavci v reviji
ISSN	1855-8267

Vsebina

<i>Anton Medved</i>	Srce samotno	4
<i>Sara Remžhgar</i>	Chudovite lobanje praznine	9
<i>Luka Hrovat</i>	Pobrezhje (2. del)	18
<i>Alesh Jelenko</i>	Chrna pesem	22
<i>Matjazb Jarc</i>	Glose II	26
<i>Adam Shuligoj</i>	Sem (pesmi)	39
<i>Ivo Antich</i>	Kljuchi nakljuchij (lingvohajka na vse-nich)	42
<i>Ivo Antich</i>	T(r)ajanizmi (epigramizmi)	44
<i>Ivo Antich</i>	(L)isti (horror dvogovor)	48
<i>Peter Amalietti</i>	Enachba z vech neznankami (kratka proza)	67
<i>Andrej Lutman</i>	Shtiri pripovednice	80
<i>Lev Detela</i>	Schönbrunn v rumeni bleshchavi	87
Prevajalnica		
<i>Victor Segalen</i> <i>prev.: Ivo Antich</i>	Stele proti zahodu	98
<i>Roger Lancehyn Green</i> <i>prev.: Matjazb Jarc</i>	Horus mashchevalec	103
Likovna priloga		
<i>Damir Globochnik</i>	Pregljeva rdecha revolucija	110
<i>Marij Pregelj</i>	Likovna priloga /reprodukcije/	120
<i>Damir Globochnik</i>	Fotografije Karola Grossmanna	129
<i>Ivo Antich</i>	Razvoj ideje /strip – karikatura/	132

Esejnica

Francesco Petrarca Moja skrivna knjiga ali Moje osebne dileme 133

Za zgodovinski spomin

Janez J. Švajncer Ponarejanje zgodovine 156

Iz zgodovinskega spomina

Damir Globočnik V kraljestvu Kralja Matjazha 158

Davorin Zbunkovich Zhivljenjepis Ivana Topolovshka, slovenskega jezikoslovca 166

Davorin Zbunkovich K zgodovini pojma »Sokol« v literarno-historičnem oziru /K stoletnici Tyrševega rojstva/ 174

Milan Štruc Državna knezhevina Celjska – slovenska srednjeveshka država 176

Milan Štruc Velika slovenska zmaga v bitki pri Nikopolju 181

Vprashalnica

Stane Jagodich Quo vadis, homo? Krik v pushchavi 188

Dokumenti

Janez J. Švajncer Odprta pisma:
Urednistvu
Zdaj vsaj vemo
Prijetelju Milanu Zveru 192

Anton Medved

SRCE SAMOTNO

SRCE SAMOTNO

Srce samotno, ne ugibaj,
kdaj sreče svit se ti odgrne!
Nikar te prazen up ne zibaj,
da čas prihodnji ti povrne,
kar ti pretekli čas je vzel!

Po svetu hodi kakor mrtvo,
a smeha jasnega ne chrti,
saj videlo si kako zhrtvo,
ki se celo v mrtvashkem prti
drzhi na smeh – kdo ve zakaj?

VPRASHANJE

Ali sem se jaz postaral,
ali se je svet?
Ali me je kdo zacharal
v dobo starih let?

Vrt, ki v njem procvita rozha,
mrtev zre pogled,
neobchutnega me bozha
cefirjev shepet.

Modrijanov hipoteze
glupe se mi zde.
Ne veselja, niti jeze
ne pozna srce.

Ali se je svet postaral,
ali moj obraz?
Ali svet je mene varal,
ali njega jaz?! –

MOJA SOBA

Ni velik prostor v moji sobi,
dve okni kazheta mi dan.
In vendar nisem nikdar tozhil
o nje tesnobi in pushchobi,
odkar sem v nji izvolil stan.

Druzhica verna mi je knjiga,
zabava v kletki droben ptich,
mislechi duh mi je tovarish,
ki luch mi náuka prizhiga:
na solznem svetu vse je nich.

Brez hrupa noch in dan poteka,
veli mi spat, veli mi vstat.
In jaz, zakaj bi neki tozhil,
saj chaka vsakega chloveka
she vse tesneji dom enkrat.

CIPRESA

Sneg je padel na gomile,
v zhivih iskrah se blesti,
kite rozh so posahnilé,
le cipresa zeleni.

Na chloveshkem zadnjem domu
spomenik edin zelen,
zasajena kdaj in komu,
ne pove napis noben.

Veter duje in otesa
ivje biserno na njej:
Kdo pod tabo spi, cipresa?
Ali srechen je, povej!

In cipresa glavo resno
klanja vetru sem in tje
zdaj na levo, zdaj na desno,
odgovarja da in ne.

VECHNOST

Kar z umom je obsezamo,
ah, to ni zdalech vechnost cela.
Zaman, zaman raztezamo
dolgot nje pazno del do dela
od davnega pochela.

Kjer stikata se skrajnosti
po nedoglednem kolobari,
tam konec je vseh tajnosti,
tam se snoval je v divnem zhari
nastanek slednji stvari.

Spocheti in porojeni
v narochji tajnem hrepenenja
na zemlji smo obsojeni,
da z luchjo ishchemo mishljenja
namen in vir zhivljenja.

A zdaj pa zdaj ugasne nam
mishljenja silnega gorechnost,
le vzdihne miloglasne nam
iztiska v gluho noch bojechnost:
o svet, o smrt, o vechnost!

MOJE CHUSTVO

Marsikomu bi za marsikaj
z jasno pesmijo srce ogrel,
mogel bi in hotel, ko bi – smel.
Moje chustvo je kot silen val,
ki vzkipi in svetlo se zapeni,
ki bi splaval rad v neskonchno dalj,
a se razprshi ob skalni steni ...

(DiS, 1909)

SHIBRE

(iz cikla; DiS, 1906)

17.

Satira stopa med ljudmi,
pogumno ji goré ochi.
Na kogar se obregne,
za lase jo potegne,
vsa kri po zhilah mu zavre.
A kogar ne zadene,
na hrbtu roke sklene
in meni: »Pametno dekle!«

21.

Da majhen si, moj narodich,
to zate hudega ni nich.
A slavna tvoja vsa bodochnost,
enakopravnost in mogochnost
ostane prazen sen,
dokler ostanesh
malenkosten.

DROBLJANCI

(iz cikla; DiS, 1909)

2.

To vemo danes zagotovo,
da smo prispeli v dobo novo:
O pravi veri pridiguje chlankar,
iz pesmi in povesti kuka Cankar
in slednji vashki paglavec je strankar.

8.

Che hochesh, da ti »prosvetljencev« krog
za tvoje spise zine kako hvalo,
ogibaj skrbno se besede: Bog,
in che jo rabish, pishi jo vsaj z malo!

ANTON MEDVED (1869, Kamnik – 1910, Turjak), pesnik, dramatik, duhovnik. Iz shtevilne družine (11 otrok) očeta sodarja; zgodnja smrt matere (1882), ljubiteljice knjig, ga prizadene za vse zhivljenje (vech pesmi). Po maturi (Lj. 1888) »zhivahni dijak« vstopi v bogoslovje, po lastni odločitvi in kljub odsvetovanju mnogih. 1889 mu je zavrnjena proshnja za shtudij v Rimu (tja poslan Alesh Ushenichnik, sosholec in pesniski kolega, pozneje velik filozof-teolog). V duhovnishki sluzhbi ga cerkvena oblast premeshcha po shtevilnih krajih (B. krajina, Gorenjska itd.) in mu zavrne novo proshnjo za vishji shtudij v Rimu. K tezhavam prispeva tudi njegov znachaj, ostro razdvojen med impulzivnostjo in razumsko samokontrolo: alkoholizem, po zdravljenju in bolezenskih dopustih umre (zhelodchna rana, vnetje chrevesja) kot zhupnik na Turjaku, pokopan ob starshih v Kamniku. Smrt naj bi mu pospeshil mladi pisatelj Josip Premk (gl. SRP 133-134 / 2017) z grozhnjo, da bo opisal razmerje »zhupnika Antona« z lepo gospodinjjo. (Domnevno naj bi M. imel nezak. hcher z uchteljico-pesnico Kristino Shuler, 1866-1959, a ta je zhe v LZ 1904-11 objavila cikel zhalostink *V mrachnih dneb* ob smrti otrokovega ocheta.)

Literarna zgodovina je Medvedovo zhivljenje oznachila kot »tragichen nesporazum« pod etiketo »formalisti in epigoni« med realizmom in moderno. Katolishki literarni krog je v njem prichakoval velikana, ki naj bi kot vzoren zasenchil svojeglava duhovnika-literata Ashkerca in Gregorchicha ter dekadentnost modernistov. V *Obiskih* Izidorja Cankarja sta znachilni izjavi Ivana Cankarja (»Medveda zelo cenim; ne le kot pesnika, temvech tudi kot chloveka. To je bil najlepshi slovenski fant ...«) in Otona Zhupanchicha (»Medved ni pravi pesnik, ker mu manjka zanosa in svobodnega poleta.«). Zanimiva je Govekarjeva »portretna karikatura« o Medvedu: »Ima pach dober esteticni chut, a nazori njegovi so she iz – 18. stoletja ... Mozh je majhen po rasti, a velik po srcu.« – Medved ni zasenchil nikogar, zhe za zhivljenja pa se je senca spushchala nadenj. Vendar njegov opus nikakor ni brez vrednosti; zhe po obsegu je markanten, zlasti glede na okolishchine in zgodnjo smrt: dve zbirki pesmi (Poezije, I, II; 1905, 1909), shtevilne revialno, tudi knjizhno objavljene in uprizorjene igre, marsikaj le v zapushchini, nedokonchano. V poeziji je najvishje cenil Presherna; v liriki mu je bil vodnik Josip Cimperman, v epiki Ashkerc. Njegova pesem je formalno natanchna, po vsebinsko-sporochilni plati pa prevladuje zadrzhana (tudi religiozna) refleksija; izrazitejsi drobci se izgublajo v jezikovno briljantni, ekstenzivni, starosvetni retoriki in stereotipni tematiki z bolj trpko apaticnim (tudi ljudomrznim) kot tragichnim ozrachjem. Podobno v dramatici z opaznimi zgledi: od klasicistichne zgodovinske (Shakespeare, Schiller) prek meshchansko realisticzne (Ibsen) do ljudske igre (Finzhgar); vse so zanimivo zasnovane, skrbno oblikovane (s predelavami), a shibkejshe glede dramske in zhivljenjske relevance oseb, situacij, konfliktov. Manjsi del pesmi, zlasti krajshih lirskih, ima nadchasovno vrednost, med njimi so prave mojstrovine: *Cipresa*, *Pred Bogom*, *Epigon*, satirichni *Literat*, *Pri stricu* itd.; kljub pesimistichnemu nagibu mu duhovitost ni bila tuja, a epigrami (Shibre, Drobljanci) in poskusi komedije so skromni. *Moje chustvo* (izvirno: chustvo) je esencialna lirska avtodefinicija, katere dramska vzporednica je predsmrtna »ljudska igra« *Chrnosolec* (1909; prvotni naslov *Za poklicem*) z avtobiografskim prizvokom (v zapushchini s pomenljivo belezhko: »Non vos me elegistis, sed ego elegi vos; / .../ Pota usode. Bedakom posoditi chas, glavo in roko in svojo voljo zatajiti. Multi sunt vocati, sed pauci delecti«).

Izbor in zapis o avtorju Ivo Antich

Sara Remžhgar

CHUDOVITE LOBANJE PRAZNINE

OCHETOVA PESEM

Postal si ves ozharjen
od nebeshke modrine
med praznimi prostori sanj in domotozhja.
She vcheraj sem te videla
nemo ihteti ob bregovih reke,
ko si iskal chrichka ljubezni.
Tvoja dusha je sezbigala spomin
na tisto, chesar nisi zhelel videti.
Skrival si se med izgubljenimi dushami
in prepeval o mrachnih kamnih
iz mladosti.
Vedela sem, da si posekano deblo
pod poznim novembrskim dezhhjem,
ko je zatishje dom nevednosti
in strupenim ovelim listom.
Ujeta vonjava tvojih notranjosti
bo she prihajala k meni
in luna ne bo vedela za razkroj,
za zver tisochih mehev.
Ustrezhljivo bo razparala
mah in travo,
pod katero rjove
tvoja nemirna dusha
med leti nespechnih izgovorov.
Oba postajava zlato,
saj najina pesem
zheli biti luch,
okno Boga v mrachno dolino.
Poznajo naju ne,
to je del te zgodbe,
a vendar vznemirjava
dolge strune vetra,
ki jechi nad vodami.

Oče,
 nočem gledati tvojih zemeljskih ptic.
 Pochakaj me v kazalcih chasa,
 ko se dopolnim
 in se ti pridruzhim v svetlobi
 najinih prednikov,
 najinih bojevnikov, glasnikov upa.
 Ostajam v zlatu
 in se oziram v modrino tvojih zvezd.

LOCHENKA

Ne vem zagotovo,
 kdaj se je prikradla vame,
 morda je tukaj zhe od nekdej.
Tezko je sedaj o tem govoriti.
 Skoraj po dogovoru
 mi drzhi ogledalo,
 da se zjutraj uredim,
 a jaz ne zhelim gledati njenih mrtvih oči,
 izgubljam jo v vcherajsnjem vetru.
 Med ustnicami melje
 trpehega chrichka ljubezni
 in luna ne ve,
 za njeno gnilobo.
 Nosi jo v svojem srebrnem narochnju.
Tezko je sedaj o tem govoriti.
 Omahljive, lazhnive veje
 razpredajo tkanino vechera
 in prelita kri
 curlja po snezhnih pobochnjih.
 Vse je tako oчитno,
 tako nemo in chisto.
 Prestrashena pesem
 se lesketa od dalech,
 zdaj razpada,
 mrachna od skrivnosti.
 Noch postane prijazna,
 kakor domachnost ulice.
 Netopir je tik pred tem,
 da se razkrije,

da rani kamne mladosti
z vonjem po zholchu in nardi.
Tezko je sedaj o tem govoriti.
Najini vzporedni poti
ishcheta izgovore,
nihche od naju ne zheli obstati
in postati reka.
Korakam na njenem kamnitem hrbtu
in se hranim s cvetovi
njene razprte lobanje.
Ljubim se z njo vsak vecher,
pijana v zablodi daljnih meglic
in sprenevedanja.
Tezko je sedaj o tem govoriti.
Nekega dne bo razpela
svoja zakrpana krila
in treshchila ob svet -

VITEZINJI

*In jaz sem te postavila na oltar,
ko si pričakovala polno luno, da vzletish.*

Bila je namrech zgodba,
skoraj po sporazumu,
vselej z istim koncem.
Mladi zhenski,
slonokoshchenih prsi, ki hranijo
mladiche,
se srechata s kazalcema chasa.
In ostalo je zgodovina.

Bojevnici v visoki travi,
dva para zenic,
ki ju veter ziblje med suhim vejevjem
in slutnjo prihajajoche pomladi.
Med ustnicami muchita
umirajohega chrichka ljubezni,
prelivata tujo kri
in ne vesta za luno,
ki vse to slishi.

Kako sta pogumni
 njuni vzporedni poti.
 O, kako ju opevajo
 zdolgočaseni palčki,
 ki se grejejo v svojih
 navideznih brezmadezhnih jamah.
 Chudovita je njihova
 gluhonema pesem,
 ki hoče biti luch,
 a noch ne ve zanjo.
*In jaz sem te postavila na oltar,
 ko si pričakovala polno luno, da vzletish.*

Bili sva nevedni in nedolzhni,
 kot dva otrochicha,
 zvita v klobchich
 ob materinih nogah.
 Nihche ni zhelel videti
 najjinih mrtvih oči.
 Pustili sva divjim volkovom
 prosto pot: bili so najin mech.

Ostali sva sami
 in razjedali praznino chasa.
 Varali sva ena drugo
 in si govorili o sledeh zelenega balkona.
 Pochasi sva pretrgali
 najin sukanec zhivljenja
 in ni nama bilo zhal.
 Pustili sva ciganom,
 da se tolchejo po prsiah in vpijejo
 svoje vecherne zhalostinke.
 Nihche ne bo pogledal
 trate, ki se bohota nad trupli
 najjinih zmot.

*In jaz sem te postavila na oltar,
 ko si pričakovala polno luno, da vzletish.*

She zmeraj vzdihujem po svoji megli
 in se spominjam tvoje sape med oljkami.

GLASOVI

V sanjah znotraj sanj ponovno trkajo:
vsiljivci.

Nezhno si utirajo svojo pot
in jih skorajda ne slishim.
Drzhijo me za roko in vodijo.
Vem, da so tu.
Skupaj se odpravimo skozi dolino.

V chasih pozabim,
da naseljujejo drugo stran,
oddaljeno le pogled nazaj.
Vsak dan bolj se zaljubljam vanje,
v chudovite lobanje praznine.
Sijajni so, zhenstveni, nezamenljivi.

Spominjajo se ocheta in njegove pogube,
preprichujejo me, da je chas,
naj zaprem balkon.
In vse bo pozabljeno.
Pred vrati bom vpila.
S posushenimi solzami
in rdecho pentljo
bom postala magichnost
prehoda izza svilene zavese.

Ljubim se z njimi. Vse skupaj je do kraja groteskno.

ELDORADO

Do jutra se chas zhe zrahlja.
Chutim tezho nochi,
kot da sploh ne bi prishla.
Sij bi zajel brezchasnost
in me naselil v svoje rodovitno polje
Zgodba bi se ponovila.

Opazujem vrata in polasti
se me zhelja,
da bi se spojila z bleshchecho kljuko.
Prebada srchiko lesene dushe,
kot prebadam *jaz* svoja rebra in se dushim.

To se dogaja zhe od vrnitve,
a nihche ne govori o tem.

Napachne odlochitve
ali zapisana predzgodba ob rojstvu.
Vse je stvar izbire,
tudi ocharljivi brezup.
Ljubim ga.

Ostajam in prebredem ta dan,
ko zhe pride naslednji.
Objemam drevo in chakam Godota –

NAJINA DVOJINA

K meni si prishla
kot chudezh in dar Zemlje.

Spet ti pripovedujem o kristalu,
razbitem na neshнето dragocenih koshchkov.
V vsakem se zrcalish ti in tvoje zatemnjene misli.

Prisluhnesh minevanju,
molchish in z mislimi greshish
kot nema rechna struga.

Prevzemash shtevilne vloge.
Pushchavski pesek si
in prekrijesh neuresnichene poti.
Izstrelish me v daljave,
na krvave pechine bivanja.
Postanesh zvezdni prah,
polnoch v letalu
in vprashanje pristanka.

Nenehno odhajash,
gradish zidove med nama.
Pustish me, da vztrajam
z odpushchanjem v srcu
in z ljubeznijo na dlani.
V tebi pa je kamen,
muchno soobstajanje.

Drhtim ob misli na prihodnji dan.

Opiram se ob zadnjo
bilko upanja.
Ta ugasha,
kot ugasham jaz:
na obeh koncih.
Kar je sedaj med nama,
bo nekoch v chrnem grobu zgnilo.

PREHOD

Chrna stran zhviljenja
se vije vzdolzh
vlazhne gozdne potke,
med obzorjema.
Preleteti in obstati
v vrtincu:
prvi vzdihljaj, prvi vrez
v odtujenost
in samost.
Prebadam tihe meglice
v zgodnjih peshchenih urah
in prichakujem odmev,
odsev same sebe
in sebe, boljše, srčnejshe.
Nov izhod, pomoč,
ki se vselej zdi
odtujljiva, brez pomena,
neznatna bela sova.
Prihajam domov,
k istemu imenu,
a k nekemu, ki ostane.
Hrani se z mojimi
mavricami.
Radosti mlečne reke
in pritajenega ugodja
se dvigajo nad razumskost
chasa, ki utripa nad mojih hrbtom
in me nosi.
Zopet postajam
sama, svoja,
zhenska.

KOLAZH

Mesechina blede v razkoshju rozhnatih vrtnic.
 Znova umiram.
 Zhe vse zhivljenje sedim na sprednji verandi.
 Moje ustnice cvetijo kot krvavecha rana.
 Izgubljanje ni zahtevna veshchina.
 Moja svecha pojenja na obeh koncih.
 Bodi nikogarshnja ljubica.
 Ko podivjane nevihte pretresejo obalo.
 Luna nima razloga za zhalost.
 Melodijo si prepeva brez besed.

STIGMA

v iskanju dezhele Nije
 obeshalnik in pletilka
 prekomerni odmerki vitamina C
 kapsule cimeta, ananas in papaja
 zdravila na recept, ne jemljite v primeru nosečnosti
 pobeg v zakotno ulico
 nihche ne sme izvedeti
 polaj, terpentin, petershiljev pesar
 Che bi stene govorile
 za vsako ceno
 vrtohlavi zneski, dolarji
 padla zhenska sem
 nasveti nashih babic
 chaji in tinkture
 prosjachenje na gluha ushesa
 Chile, Honduras, Dominikanska republika
 sovjetske zhenske stojijo v koloni
 chim prej, tem bolje
 Cytotec
 morilci
 pomagaj mi
 Krozhna cesta
 1952, 1973, 2018

 udarci v trebuh in strel revolverja

 Drage gospe, izbira je vasha.

A COAT HANGER

In the distance a blue song
smells
as an old surviving negro,
trying to settle in the suffocation
and unabolished slave sweat
of late spring, 1920.

The weather is humid as usual,
it is raw in its surrealness
and the air has become gothic.

A good woman in her rocking chair
on the front porch
slowly sipping a glass of iced tea.

A silk cream gown has wrapped her body
in a trap.

She sure *looks* tired,
as though she was waiting for someone
in the far off sunset.

The sunset is bleeding.
And so are the flowers in her mouth.

She *might* be waiting
– dripping, humming, clunching –
to decide upon herself.

Well, I declare.

It is a deep subject.
To talk about decent southern women
these days.

Or was it ever easier, my comrade.
That is the law of our good country.
And they can still set you on fire, can't they.

I reckon,
a fallen angel *might* do the right thing

– or you can stick a coat hanger up your insides
just to make it all better.

POBREZHJE

2. del

a)

V pajchevinastih zhilah tečejo kot majhne brzice po skalnih previsih, ki se kot vrbe zhalujke spushchajo na prodna tla, kjer reka vije okljuke in nanasha kamenja in mivke za jutrishnja bivalishcha. V shotorih domachnosti se postavljajo temelji bivanja. V dnevih in noceh ledu in ognja se uravnavaajo reakcije in odzivi postajanja in odhajanja. Po blizhnjih sledih sedimentov pa kazhejo preteklost v njeni shirni prepletenosti, a tudi v ne-krizhanju, kjer odtenki praznine govoriyo o velichastju obreda, ki spada med zadnji in konchni cikel zhivljenja in umiranja.

b)

Nad kupolami dreves padajo kot dezalne kaplje nikogarshnjih solz, ki hlepijo po obalah dotikov in prepletenosti teles, da bi bili kot zapushchene in zlomljene veje na obalah pozabe. Njihova telesa so votla in skoznje veter piska svojo sonato milejshim bogovom. Melodija v pljuchih je zvok stiskanja, ki je muzichna spremljava vseh nalivov, ki padajo na to potlachenno zemljo korenin in odpadlega listja. V smeteh se skrivajo dragulji pogledov. V njihovi mrezhnici letijo kot izgubljeni mrches, ki ishche svoja pristanishcha in novih zasedb, za tiste dni brez viharne izparine.

c)

Skozi modrino svoda prhutajo kot bezheche ptice nemira, ki pochivajo na rjastih ograjah, podrtih postajalishchih, prezhaganih drevesih, pozhganih poljih in zapushchenih hishah. Luknje v strehi so njihova vrata vstopanja in razbita okna njihove zavese prikrivanja in mimikrije. Nikoli ne prihajajo posamichno in ne znajo biti same. Shtevilnost je njihova prednost. V izbiranju najboljših bivalishch preletijo tisochera domovanja. Samo najbolj porushena so dovolj dobra. V sredishchu kaotichnosti zato postavijo lastne sanje in barve, ki jih negujejo za nadaljnje rodove. V prelivanju mavrichnih sanjarij tako lahko shele zasnujejo svojo prihajajocho bodochnost.

ch)

Na grobove posedajo kot metulji na bele rozhe, ki krasijo pochivalishcha nekoch nemirnih poti. Njihovi pergamentni cvetovi tonejo v smrt, v tisti del nochi, ko se mrak ne dvigne vech, in ko duhovi vstanejo in zachnejo duhati vonj izgubljenih poljubov. V noceh brez lune prihajajo kot rdeche mravlje potopljenih pragozdov. Izpljunjene dezhne kisline trasirajo nove avtocestne poti, s katerimi ishchejo in lovijo boljshih zalog. V kosharah razkosanega plena kazhejo svojo izkushenost, izurjenost in spretnost. Marmorna prochelja so njihove sence v vecherih zahajajochega sonca in topli kamni tiste sproshchujoche besede, da se zberejo in poveselijo.

d)

Ob mejah morja in peska stojijo pokončno kot zmagovalni obeliski in v zidove spravljeni kamni, ki razmejujejo pokrajine in dezhele. V njihovi velichini so rojene pripovedi in zgodbe za lahko noch. So kot velike prazgodovinske poshasti, ki lomastijo in lovijo tiste, ki jim strah preprečuje, da vojne, tesnobe, izgube in rane ne obstajajo: da so samo kratke chrtice vsakdanjega dihanja, na katere se je potrebno navaditi in jih spretno urediti. A veliki potresi povzročajo premikanje in razbijanje zemlje. V tem strahu se sprimejo kot manjshe drevesne gobe, ki zazharijo skupaj. Le tako se viharji umirijo in utonejo v mirne valove jutra.

e)

V kamnolomih premikajo ude kot vklenjene zhivali z bichi nad glavami in verigami okoli teles. V ustih se jim nabira slina kot novorojenchkom ali pa tistim z bozhjimi napadi. Kozha je postala usnjen organ, ki ne chuti vech bolechine, in tudi tepezhi so zhe davno izzveneli. Tavajo levo in desno kot ujeti medvedi, a njihovo brundanje je zamolklo in neslishno. Vchasih se zazdi, da skachejo z ene na drugo stran, kot bi se igrali. A le v prividih pleshejo in se veselijo; v njihovih mrtvih okeh bela zrkla napolnijo chrne barve temine. Z zlomljenimi udi se zhelijo dokonchno oprijeti lastnih odrov smrti. V rakvah hochejo tako zaspati kot ranjeni ptichi: brez obzhalovanja, brez kesanja in brez jokanja. Samo kot pokopani in samo kot zavrzheni.

f)

V mangrovah se skrivajo kot majhne rakovice, ishchoch postajalishch in tihih zavetij. V luknjah med koreninami najdejo izobilje hranil in skrivnih poti. Plimovanje jim prinasha male sladkosti zhivljenja in blato zashchito pred nebesnimi pojavi ubijajochih zharkov. Okoli teles nosijo oklepe vere in ljubezni. To so bivalishcha brezskrbnosti in boljshega jutri. Iz teh zhelatinastih domovanj ne morejo nikoli pobegniti, se skriti ali uiti. Njihovi koraki so kot stebelca rastlin: samo upogibajo se in nikoli ne sestopijo tjakaj, kjer se jim kazhejo poti in steze drugachne bodochnosti: zato so le jetniki vedno napolnjenih barakarskih hish.

g)

Na mrachnem nebu se zibajo kot oblaki: prosti, veseli, igrivi. Pod njimi letijo ptice in zemlja jih kliche v svojo tezhko globino. V padcu bela in modra pokrajina zachenjata spreminjati svoj lastni obraz. Temno sonce prime svojo rumeno sekiro v opremi vojshchaka. Zhelezni oklep, enobarvni vizir, zrachne reshetke in chvrsta obuvala povzrochajo glas panike in smrtnega strahu. Na svojem prestolu sedi kot konjenik nepremagljivosti, ki chaka, da zagradi, unichi in pohabi plen, ki bezhi naravnost v njegovo narochnje spenjene krvi, slinastega zhrela in nenasitnega gobca. Z rokami ptichjih krempljev jih zagradi in pouzhije. Trga jih in seka, da niti okostja ne ostanejo cela in vечно bela.

Alesb Jelenko

CHRNA PESEM

1.

Privlačno misterioznost
 so odpeljali na luno.
 Pred vrata pa so postavili
 votel *patos*.
 Lahko branje
res škoduje?
 Z okusom staranja
 dobi novo dimenzijo.
Novo dimenzijo –
 vseprisotno nedolochnost.

»In ... strah? Obstaja?«
 Je vrtinec iz pozabe
 in lastnega izginjanja
 v času in prostoru.
 Nepredstavljiva lastnost.
 Krizhaj jo!

In che *res* ne najdem
 smerokaza
 ne blizhnjice?
Tema.

2.

Iz sanj
 p
 a
 d
 a
 m
 ...

Najlepshe se je
med duhove
preseliti
v spanju.

(zvoki odhajajo,
zvoki prihajajo)

Sprejem je
prav poseben.
In tvoje misli
so izklopljene.

...

p
a
d
a
m

v mrk.

3.

Si jo videl? Srno, kako urno teche
po vseh shtirih? Kot da bezhi.
Kot da prehiteva minljivost.
Kot da *z'beli* prehiteti minljivost.
V očeh se bleshchijo kristali –
stigme zavedanja ...

Zavedanja,
da korenine izparevajo,
da svetlecha kroglā ugasha.

Zavedanja,
da shtevilo zvezd na nebu
nepretrgoma narashcha,
ni mogoche pustiti na mizi.
Samodejno se vcepi v podzavest.
In ko shviga med grmichevjem,
se na njeni dlaki nabirajo sekunde.
Si jo videl? Srno, kako urno teche
po vseh shtirih? Kot da bezhi.

4.

Sonce v poshevnini.
 Senca narashcha.
 In ko preraste
 strukturo iz mesa,
 se vbrizga
 v kri.

*In nomine Patris
 et Filii
 et Spiritus Sancti.*

Senca v poshevnini.
 Sonce narashcha.
 In ko preraste
 strukturo iz mesa,
 se vcepi
 v srce.

*In nomine Patris
 et Filii
 et Spiritus Sancti.*

*Suscipiat!*¹

5.

Lebdim. Chrnina vzklika
 moje ime. Meglene podobe
 se drgnejo ob moje telo –
 zlivamo se v eno(tnost).
 Torej se vesolje vendarle
 zakljuchi. Ima svoj zacetek
 in konec. Se je *Hawking*
 lagal? Sprenevedal? Je
 zhelel pustiti vprashaje
 na ledeni ploskvi, da ne
 zdrobijo epicentra chloveshke
 biti? Odgovor je neznanka.

In ko potujem proti globachi,
se spreminjam; izgubljam
kilograme, pridobivam pa
novo – četrto – dimenzijo.
Za mano drvijo še drugi
prozorni obrazi, brez oči,
zgolj z velikim ničem v
popачenih lobanjah.
Takrat se zasliši *pu!*
in naenkrat ostane le
tema, pomeshana s tishino;
še tipkovnice ne v-i-d-wpdo ...

¹ Suscipiat [lat.] - Dobrodoshel

Matjazb Jarc

GLOSE II

RDECHA ZVEZDA

*Pod rdecho zvezdo smo se zbrali
ugledni, slavni, solidarni
kolegi v znani slashchicharni
nekeje na istrski obali.*

Ta prvi se širokousti,
da je prevaral davkarijo:
»... si rechem, vzemi ali pusti,
nich hudega, che te dobijo,
direktor je Bedjanich Gusti,
ki smo ga mi imenovali,
reshili iz propadle banke,
mu novo, dobro sluzhbo dali.
Zato pa chlani nashe stranke
pod rdecho zvezdo smo se zbrali!«

Ta drugi reche: »Mi enako!
Kot izpostavljena oseba,
prekrshil sem pravilo vsako
za nasho stvar, kot je pach treba.
Sem rekel, storil sem napako,
trpinchil delavca v pisarni,
dobil pa sem le chrno piko,
saj delavci so vsi nemarni,
mi, shefi, pa smo, za razliko -
ugledni, slavni, solidarni.«

Ta tretji pa, ki zbija vice,
pove, da je za neko delo
ukradel avtorske pravice,
da v stranki bi bilo veselo
in bi zabaval njene strice.
»Ti shtosi bodo popularni!«
si rechejo in se rezhijo,
saj so pred pravosodjem varni,
ker se za isto stvar borijo,
kolegi v znani slashchicharni.

A jaz pa buljim v rdečo zvezdo,
in se, zhe ves pijan, sprashujem,
zakaj sem rojen v tole gnezdo,
kjer se pochutim kot na tujem,
cheprav prejemam redno mezdo.
Vem, kam smo narod pripeljali,
a kar molchim, ne protestiram,
da smo poceni ga prodali,
ko si nov Heineken odpiram
nekje na istrski obali.

ZLATA KAMNA

*Iz bleshchehega kristala,
ki ga Luna je rodila,
sta v srebrno delto Nila
on in ona priveslala.*

Choln drsel je po gladini
proti Sonchevi obali
in oblezhal na peshchini,
kjer so v senci ju chakali
vsemogochni kerubini,
a jih nista prepoznala.
Z vetrom so ju pogostili,
z zemljo, ki se je mehchala
v vodi in ognjeni sili
iz bleshchehega kristala.

Slastni plodi so dishali
ob bregovih mirne reke,
kjer svobodna kot zhivali
sta hodila brez obleke.
Kerubini so molchali,
ko sta v pesku se ljubila
in se je zaradi njiju
rdecha slutnja zasvetila
chez modrino v belem siju,
ki ga Luna je rodila.

Ko sta se med zvezde vzpela,
se zgodilo je spočetje.
Zvezdna noč je potemnela,
kot bi se osulo cvetje.
Luna ni bila vech bela,
orlu so se vnela krila,
zver je bika pokonchala!
Komajda sta se reshila,
v cholnu Luninem zbezhala
sta v srebrno delto Nila.

Dalech stran so morski vali
se v pushchavo spremenili,
na pozabljeni obali
so ju v pesek odlozhili
in v vesolje odvihrali.
Zlata kamna sta sijala,
ko prishli so beduini,
in jim skrito pot kazala,
tja, od koder sta v davnini
on in ona priveslala.

KRALJ KRALJEV

*Nad resnichnostjo prebiva
kralj chloveshke domishljije,
vse spochne in vse ubije,
pred pogledom pa se skriva.*

Vse je, pravijo, njegovo,
vse, kar biva in obstaja.
Kar je staro, kar je novo,
tisto, kar shele nastaja
in ne bo nikdár gotovo.
Vsaka hisha, vsaka njiva,
gore, morja, vsaka reka
so v oblasti, ki je zhiva,
ki v podobi nadchloveka
nad resnichnostjo prebiva.

Kar so modreci pisali
in kar ljudstva so verjela,
kar so misleci spoznali
in kar znanost je sprejela,
kamni pa so zamolchali,
vsemu, kar v obeh nam sije,
preden potemni v praznini,
iz nevidne galaksije
vlada eden in edini
kralj chlovesbke domishljije.

Vsak po svoje si naslika
to podobo brez obraza,
che občuti brez dotika
in verjame brez dokaza,
da skrivnost je prevelika.
Pride hip, ko se razkrije,
da pod bogom ni hudicha
in ni vech filozofije,
le she nekaj, kar iz nicha
vse spochne in vse ubije.

Kdo lahko na tem planetu
eno razglasi resnico?
Kdo lahko po tem dekretu
vsem ljudem deli pravico?
Ni junaka na tem svetu!
Nadzavest je radozhiva
in nihche ji ne kraljuje,
pa cheprav nekje pochiva
kralj, ki kozmos obvladuje,
pred pogledom pa se skriva.

STARCHEVA PESEM

*Jaz pa grem na rajski vrt,
da bom rozhice sadil,
pod drevesom keavo pil,
preden me bo vzela smrt.*

Lunca mi svetila bo,
 dishal mi bo rozhmarin,
 ko pa soncece bo vzshlo,
 mi zachivkal bo kalin.
 Oj, kako mi bo lepo!
 Nich zato, che mi bo krt
 trato malo preoral,
 saj pod zemljo je zaprt
 in bo vechno tam ostal,
jaz pa grem na rajski vrt!

Dolgo nisem vedel, kaj,
 kam, chemu in ne kako.
 Zdaj pa konchno vem, zakaj
 sem odlochil se tako,
 da si bom ustvaril raj.
 Nisem, kar sem nekdaj bil,
 jezen, borben, zaletav,
 da bi ves svet spremenil,
 saj na starost sem spoznal,
da bom rozhice sadil.

Che pa kdo bo shkodoval
 svetu, narodu, drzhavi,
 bom naredil, kar je prav,
 s pesmijo ga bom po glavi
 in ne bo mi prav nich zhal.
 Z rimami ga bom pribil
 gor na krizh za vechni chas!
 V verzih se bo razkrojil
 kakor humus, ko bom jaz
pod drevesom kavo pil.

A she raje, kakor to,
 bom od njega gledal stran,
 da moj rajski vrt ne bo
 ves zarashchen, podivjan,
 kar bilo bi res hudo!
 Takshen zdaj je moj nachrt,
 seme skoraj zhe kali.
 Le zakaj bi bil potrt,
 raje vrt naj zadehti,
preden me bo vzela smrt.

AZAHAR

*Pomarančevci cvetijo,
za sinjino mesec spi,
iz spomina davnih dni
bele grlice letijo.*

Ob široki aveniji
raste senčni drevored.
Beli cveti, ki Mariji
posvetili so obred
in vzcveteli v elegiji,
med palachami dehtijo ...
Vklenjeni v kamniti tlak,
tiho v vetru shelestijo,
ko z belino v zlati mrak
pomarančevci cvetijo.

Kot snezhinke v topli zimi
cveti padajo z dreves
in po pločnikih za njimi
peshci grejo v smrtni ples
kot po kamnih v morski plimi.
Preden dan se utopi,
nezhno v krošnjah se plodijo.
Ko se sonce izzhari
in se v luchi prerodijo,
za sinjino mesec spi.

Mesechina se razliva
chez poplavljene nochi,
kot da je Marija kriva
za trpljenje vseh ljudi
le zato, ker ni vech zhiva.
Na aleji pa buchi
divja reka hrupnih strojev,
kot da so nad nas prishli
zmagovalci krutih bojev
iz spomina davnih dni.

V soncu zhdijo spomeniki
slavnih kraljev in kraljic,
med visokimi zvoniki

zazveni Marijin klic,
 kot da jochejo maliki.
 In nad vso to bogatijo
 iz pozabljenih galej,
 nad to hrupno avenijo,
 mirno iz cvetochih vej
bele grlice letijo.

HRUP

*Stroji, stroji, hrupni stroji
 vztrajno rezhejo tishino,
 v keruti vojni domovino
 kosajo krvavi boji.*

Vchasih smo si tiho peli,
 kadar smo kosili travo,
 danes pa so prirohneli
 glasni stroji nad naravo,
 da so ptichi onemeli.
 Vchasih so chebelji roji
 v ljubi, tihi mir brenchali,
 danes pa v dezheli moji
 so nad nas priropotali
stroji, stroji, hrupni stroji.

Slishalo se je drsenje
 mehko skodranih oblakov
 in posmrtno hrepenenje
 razocharanih vojakov,
 ki zgubili so zhivljenje.
 In she danes slishim mino,
 kot da jo je razstrelilo,
 saj odmevi z bolechino,
 ko je sto let zhe minilo,
vztrajno rezhejo tishino.

Vchasih drevje je trpelo,
 ko je zhaga grizla veje,
 saj uho je zaboletelo,
 ker se zdelo je glasneje,

kot če bi glasno grmelo.
 Pesem slavčkov je v sinjino
 gluhega neba utonila,
 ko so v črnih jam globino
 padla trupla in slavila
v keruti vojni domovino.

Zdaj puhalniki jeseni
 v suho listje ropotajo,
 kakor da chloveshki geni
 hrupa vech ne prepoznajo
 ne v zvonjenju ne v sireni.
 V glavah pokajo naboji,
 hrup uhaja iz mozghanov,
 kot da nismo sami svoji,
 Zemljo na ukaz tiranov
kosajo krvavi boji.

GENERALICA

*Poglejte generalico
 s kraljeve fakultete,
 z močjo vihti nad čete
 krvavordecho palico!*

O zhenstvenosti nekaj vem,
 a vendar ne veliko.
 Kljub vsemu pa v tej pesmi smem
 poudariti razliko
 med spoloma, kar je problem.
 Premotil nam je pravljico
 o zhalostni armadi,
 ki je zgubila palico.
 A danes na paradi
 – *poglejte generalico!*

Gospa odlochno dela red,
 ukrepa, ukazuje,
 za njo pa, tih in chrnogled,
 podgeneral miruje,

zlohотно gleda v njeno sled.
 Sprejemal bi dekrete,
 prav on bi si, kot komandant,
 nadel tri epolete,
 in ne ta »babji diverzant«
s kraljeve fakultete!

V pijacho zmesha hud napoj,
 da bi se ji zmeshalo,
 ker bi utonila v Lunin soj,
 in on bi, kot za shalo,
 dobil v oblast vojashki stroj.
 A ona, kot z rakete,
 premaga vplivanje mamila,
 opravi vse posvete,
 simbol, ki ga je prenovila,
z močjo vibti nad chete.

»Povishajte jim honorar,
 obujte nam vojake!
 Povejte, kdo je gospodar,
 in da ne bo napake,
 kot jo je storil ta slepar!«
 Z odrezano zhivalico,
 ki zrasla mu je izmed nog,
 je nahranila množico
 in dvignila nad bojni krog
krvavordecho palico.

R'MENO

*Ker se m'je v glav'ci zaiskerilo,
 sem jezik materni zatiral
 in chrke iz besed radiral,
 da b' glosa mal' razveselilo.*

Na Placi Svet'ga Avgushtina,
 na sred' Cervant'ove Sevilje
 sem dihal hlape od bencina,
 s tobakom si mashil ozhilje
 in srebal slastnost kofeina.

Bliz' mene je shchene cvililo
od ene lepe mlade Shpanke;
tak' milo se mi je storilo,
da mi je sap'ca ushla iz danke,
ko se m'je v glav'ci zaiskrilo.

Ko senjorita je zaznala
mochnó zachinjeno vonjavo,
je svoj'ga kuzhka s tal pobrala,
ga k prsim dvignila v vishavo
in mu natáknila ochala,
da ne bi teh besed prebiral,
s katerimi sem po slovensko
kulturo svojo promoviral,
saj slut'la je, kako pocensko
sem jezik materni zatiral.

Shchene pa skoči iz naročja
in to direkt' pod moje noge,
kot strokovnjak za vsa področja
prelaja vse vulgarne zloge,
vse asonance in sozvočja.
Zastonj sem se mu pardoniral,
da v nos njegove gospod'ice
je moj chloveshki vonj prodiral,
zaman sem zlogov shtel osmice
in chrke iz besed radiral.

Ponosno je zatopotala,
se stran od mene obrnila,
kot bi flamenko zaplesala,
si 'bogi nosek usekníla,
cvilech'ga psichka odpeljala.
She prej pa v chevelj m'je nalilo
shchene recenzijo r'meno,
strokovno jo je podkrepilo
v slovo she s cvilbo zapleteno,
da b' glosa mal' razveselilo.

JUTRANJA

*Najbolj prijetno je zjutraj na kavi,
preden vse sanje v pozabo zbežhijo,
in mi moj kos podari melodijo,
jutranjo hvalnico vechni naravi.*

Tisoche sonchec se v kapljicah sveti,
veter jih strese, ko dahne med liste,
v vsaki od njih se vrtijo planeti,
vse so popolne, bleshcheche in chiste.
V tej galaksiji bi hotel zhiveti!
V jutranjem hrumu na mestni pristavi
govor pri mizah nejasen odmeva,
modrec iz trojke pri mizici pravi,
da od opravkov zbujenega dneva
najbolj prijetno je zjutraj na kavi.

Sinji ochesi v belini oblaka
gledata Zemljo, opazita mene,
a ne izdata, kaj vse me she chaka.
Ko grem s pogledom med listke zelene,
zmoti me zoprno piskanje vlaka
in she sirene nad nas zarenchijo,
mimo zdrvijo gasilski kamioni,
v cerkvi za voglom zhe spet zazvonijo ...
Noch pa je v kavi in se ne ukloni,
preden vse sanje v pozabo zbežhijo.

Sanjal sem, da sem letel kakor ptica,
tiho nad kroshnjami in nad zvoniki,
priblizhevala se mi je vasica,
v dalji topili so se ledeniki,
v vodi zharela je chista resnica.
Slishal sem, kaj mi drevesa shumijo.
Spustil sem se na zeleno ravnino,
prosil bogove, naj mi ugodijo,
da mi sozvochje izpolni tishino
in mi moj kos podari melodijo.

Kos zhe stoji nashcheperjen na drogu
in mi zazhvizhga charobne napeve,
mize v kavarni vrtijo se v krogu!
Gostov ne brigajo take zadeve,
kot je hudich proti ljubemu bogu.
Ko pa se kosova pesem ustavi,
chutim v ochesih ognjeno zharenje,
glasbo, ki sem jo poslushal na kavi
smrtno zaljubljen v novo zhivljenje –
jutranjo bvalnico vechni naravi.

ZHALOST

*Zhalost me je ogrnila
v neprozoren pajcholan.
Zunaj zhe ugasha dan.
Tudi noch bo ugasnila.*

V srcu vztraja bolechina,
komajda jo she zaznam.
Chas uhaja iz spomina,
vedno bolj ostajam sam.
Pod nogami je globina,
dlan je chrte izgubila,
pred ochmi je prazen list.
Kot bi mi zazhgala krila,
da bom prerojen in chist,
zhalost me je ogrnila.

Toda nochem popustiti,
saj ne morem, saj ne smem!
izpustiti zadnje niti,
vsega tega, kar zhe vem,
hochem sanjati, ljubiti!
biti srechen in mochan,
moram upati, verjeti,
da bo plamen spet prizhgan,
vso to zhalost pa odeti
v neprozoren pajcholan.

Zharek sije iz chrnine,
Nich neslishno govori,
nepoznana misel shine
iz razburkane nochi.
V istem hipu zhalost mine.
Hip, ki mi je darovan.
Zvezde so zhe spet srebrne.
Sonce bo zdrselo stran,
da se zjutraj znova vrne,
zunaj zhe ugasba dan.

She sem tu in ti si z mano,
pod obzorjem spet gori.
Zhalost je pustila rano
in zdaj zopet mirno spi.
A zhivljenje ni konchano!
Samo smrt se je sklonila
z vrha srechnega Parnasa,
da bi z nama se ljubila,
preden v svetli delti chasa
tudi noch bo ugasnila.

SEM

Sanjal

Sanjal sem dir preko zhit,
strupenih, zhvepljenih kopit,
vrancev ognjenih korakov,
podkev iz kislih oblakov.

Sanjal sem mrtve zhivali,
ki so iz kozh jih dajali
poshastni, marogasti psi:
mesarji z obrazi ljudi.

Sanjal sem, kot da vstaja,
z brezupom pitana raja
v blazen cunami pekla ...
Da. Tak je bil ... konec sveta.

Shumel

Shumel sem, le tiho shumel,
bolj belo, kot veter je bel,
bolj chisto kot voda lahko
se steche v zadnje slovo.

Shumel sem skoraj brez shuma
s strahom pred krikom poguma,
z grozo nad brezno razpet,
chlovek, ki zre v bajonet.

Shumel sem, ne da bi slisal
grmenje, ki me utisha,
bobnenje, ki me razdrobi
v zvok padajoche prsti.

Trg

Obvisel sem sredi trga
kot odprta ribja shkrga,
na pol pribit ob hladen tlak,
na pol razpet nad zarjast zrak.

Sam – soochen z lastno gmoto,
z nemo grozo pred samoto,
stojim in chakam chas nochi
in shod prijetnih soljudi.

Chas se izteka ... she sem tu,
na pol priseben, pol v snu ...
ko z meglo izpred rotovzha,
par votlih ust se zahahlja.

Umrl

Umrl sem. Pa kaj potem!
Prav isti sem, samo bolj nem.
Solz ne tochim za zhivljenjem,
ne oziram se za mnenjem

bebcev, zhlahtnih idiotov,
zdruzenih v trop kojotov,
ki so ovchke se igrali,
se s hijenami hahljali.

Gomila, ploshcha, she slovo ...
Umrl sem in to je to.
Blagor meni, ki me vech ni,
ubozhchek ta, ki she zhivi.

Vstajam

Oko je izdrto, mar ne?
Izriti so mlechni zobje.
Utripa na veni vech ni
in kozha obraza modri.

Suh kashelj je chudezhna stvar,
ko pljucha poplavlja katar,
ko mesha s krvavo sluzjó
se hip, ko postanem – nikdo.

Ni kri zhe odtekla iz zhil?
Ni dusha odshla v azil?
Zares! Nich od tega ni res!
Vstajam! Vstal sem, mrches!

Znashel

Znashel sem se v okvari,
s staro sharo v omari,
kot se v grobu bronast shchit:
obrabljen, skrushen in razbit.

Telesce iz mesa in kosti,
nekaj udarcev zhe zdrzhi,
a ni za to namenjeno,
da ga z ostmi prebadajo.

Zdaj svetla kakor lunin sij
iz ran odteka nema kri,
she hip in vech ne bom telo,
le duh, ki pluje ... z mavrico.

Zhelel

Zhelel sem nekaj novega,
zhivljenje, ki se ne koncha
z dusho na vikinshkem kresu,
z luknjo v mrzlem telesu.

Zhelel sem nekaj chistega,
prehod v svet prosojnega:
iz leska svetlobnih plantazh,
iz mavrichnih morij in plazh.

Zhelel sem charobno oko,
ki vidi neskonchno nebo,
ki najde krajino iz sna:
zhivljenje – brez praske zheljá

Pesmi iz zbirke *Bom! Sem.*
(op. avt.)

Ivo Antich

KLJUCHI NAKLJUCHIJ

(lingvohajka na vse-nich)

*

Kljuchi nakljuchij
so zakon vzroka v luchi,
ki vsenich muchi.

*

Kljuchna luch skoz vse
nakljuchno vzrochnost prezhge,
ko iz nicha vdre.

*

Vse je nakljuchje,
vsa nakljuchnost na kljuch je,
nich vsega kljuch je.

*

Nich ni nakljuchno,
ker za vse je izkljuchno
nakljuchje kljuchno.

*

Vse je nakljuchno,
po tirih k luchi suchno,
z vsem nichem vkljuchno.

*

Nich je nakljuchnost
kot nepremichna suchnost
skoz vsega muchnost.

*

Med vsem in nichem
kljujochi kljuchi s ptichem,
nakljuchij bichem.

*

Nakljuchij urok
ima kot jedro le vzrok
za vsega v nich skok.

*

Krog se v krog skljuchi,
ko na kljuchih nakljuchij
vse se v nich vkljuchi.

*

Nich ni sluchajno,
vse je obvezno, t(r)ajno,
nakljuchje bajno.

(iz rkp. zbirke haiku izrekov *V senichje* –
cf. *T/k/alec*, SRP 109-110 / 2012; op. avt.)

T(R)AJANIZMI (epigramizmi)

TAJNI TAJANI (CasaPound Italia)

Javni so eni, tajni
so drugi Tajani.
Vsi so b(l)ack naravnani
Ezre Pounda fani.

TRAJNI TRAJAN(I)

Zgodba o cesarju Trajanu,
ki je imel kozja ushesa ...
Potomci onagrokracije
imajo uhlje kot kolesa.

SHLAGER ZA LAGER

Sezonski shlager
ni vech le manager.
Zdaj poje skoz lager
s flasho onager.

KAR SE BABI SANJA (za tem se poganja)

Evrobratska razstava
ponuja zemljevide,
kot jih rishe rimska slava,
ko ji v sanjah mokro pride ...

ANGEL SOUNDS

(Gabriele D'Annunzio)

Angel Oznanjevalec,
pesnik Zavojevalec,
zraven pa še kakšen »sound«
(ali funt) primakne Pound.

GABRIELE RAPAGNETTA

Priimek Rapagnetta
(v jedru repa, tepec) zveni
nerodno zhe za ocheta,
ki ga ročno spremeni.

PRINCIPE DI MONTENEVOSO

(Gab. D'A., 15. 3. 1924)

Naposled naziv dobi,
kot se heroju shika.
Na Mucolinov predlog
postane – Knez Snezhnika.

ABISSO ABISSINO

(Nedolzhni – roman Gabriela D'A.)

Ne le tam, kjer biva shchavo,
tudi v afrishko pushchavo
so novo velerimsko pravo
»nedolzhni« shirili krvavo.

AOI

(Africa Orientale Italiana)

Izvajata Rimsko Voljo
»grazia di Graziani«
in z iperitom Badoglio
nad »afroitalijani«.

OD ISTRE DO KRFA

Stoletja so po vzhodnem
 Jadranu nekaj sharili,
 čeprav so si pri tem vedno
 le prste poparili.

APRIL 1941

Ko je lashko solato
 vzhgala fascia solata,
 »ambrozijo« v YU neseta
 Ambrosio in (c)Roatta ...

ABYSSUS ABYSSUM

(invocat)

Ko so chnosrajchniki
 na dnu fojbe pristali:
 »Saj tele shchave naokrog
 smo zhe mi tu not zmetali ...«

FICTION (HI)STORY

Provokacija mojstra Tajana:
 »Viva Corsica italiana!«
 Chez pet minut evrobrco dobi,
 z evrostolchka skoz okno odleti.

KIM III. & DON I.

Kim je mlad, a zvit in previden,
 noche biti na nebu viden
 kot tarcha raket nad oblakom,
 pa gre na randi raje z vlakom.

NIHIL NOVUM
(1939-2019)

Drug drugemu vshech se zdiyo
za hip nacipopulisti,
ko z levo-desno skrbijo
predvsem za lastne koristi.

»FROM RUSSIA WITH LOVE«
(Spy-thriller)

»Ruske zgodbe« in slovenski zet –
kot da je bil v Rusiji spočet.
Manjka le she zarot teorija:
agentka KGB – Melanija.

ZHIVEL – DOL Z NJIM!

Zdaj po svetu prevladuje
moda, ki v USA kraljuje:
predsednika izvoliti,
pa chimprej se ga znebiti.

PUST-POST-STOP

Pust je hrust širokih ust,
veselih norcev dopust,
a pepelnichna sreda
mu s postom za vrat gleda.

(feb. – mar. 2019)

Ivo Antich

(L)ISTI
(horror dvogovor)

- Fashisti, nacisti, komunisti ... Rimane oznake, ki se danes uporabljajo v smislu »vsi so isti«. Po priporočilu parlamenta EU je 23. avgust, dan podpisa nemshko-sovjetskega pakta leta 1939 (konec pasjih dni in v bistvu zacetek »pasjih let« drugje svetovne vojne), praznik spomina na zhrtve vseh totalitarizmov. Kako je s to »istostjo«?
- Te rime so le priročen izbor, rima se pach marsikaj. Che je tipov vech, niso isti. Kvechjemu so enaki ali pa podobni, razlike o(b)stajajo. Duo idem non est idem.
- Mar izenachevalci ne menijo, da so »vsi isti«, ker ni bistvenih razlik med koncepti totalitaristov; vsi so le variacije radikalizma, lahko tudi versko poudarjenega, kot so klerofashisti, islamisti, nekateri budisti (na primer sekta Nichiren) in podobno?
- Tudi che te razlike niso bistvene, je bistveno vsaj to, da povzročajo vojne z nedopovednimi strahotami.
- Vojna kot bistvo?
- Dalech in blizu je prva gora evropske filozofije, komaj vidna le po prgishchu drobcev: Heraklit Mrachni in njegov »pólemos« (vojna). Zanj je bil to boj nasprotij kot harmonija. Po danashnji navadi bi lahko dobil nalepko »fashist« ... Pri nas je zdaj tako, che blekнеш kaj »narobe«: kaj socialnega, pa si komunist, jugonostalgik; kaj tradicionalnega, pa si fashist, kolaborant ... Vse na ozadju sprave, ki pa jo vsaka stran razume po svoje, vzdrzhujoch psihozo izrednega stanja.
- Resnica kot levica-desnica ... Kaj pa neologizem »levi fashizem«?
- Nekakshen kontrapost krshchanskemu socializmu kot »desnemu komunizmu«.
- So pa she druge kombinacije s fashizmom, ali ne?
- Na primer, za Kreiskega je bil Simon Wiesenthal »judovski fashist«.
- Fashist in nacist kot desni par. Je prvi »milejshi« brat drugega?
- Deloma ... Dimorfizem, ekvipolenca ... V jedru enaka tipologija, rimsko-berlinska, duce-deutsche, nacifashistichna, chrno-rjava, s simboliko starorimske butare-sekire in z asociacijo karbonarstva (premog, oglje, chrne in rjave srajce – »evviva la morte«, kvazinichejanski machistichni kult smrti) ter arijsko-evrazijskega lomljenega krizha ...
- Socialist in komunist bi bila vzporedni levi par ... Ta je zhe po tradiciji, tudi po rdech barvi in mezopotamskem pentagramu, vseeno drugachen, mar ne?
- Onadva se deklarirata kot nacionalna socialista-idealista, tadva se deklarirata kot internacionalna socialista-materialista.

- Vsem pa je očitno skupna nekakšna »udarna socialnost«, ali ne?
- Sorelianizem, rečeno po francoskem sociologu, revolucionarnem sindikalistu Georgesu Sorelu, ki je s konceptom nasilja evoluiral od marksizma v smeri nacifashizma ... Glede sorodstva in barv je zanimivo, da je »sorela« po lashko sestra, »sorrek« pa po angleško rastlina kislica in rdecherjav konj ter »sorely« kruto, boleče, grenko, skrajno ... Kislica je zdravilna, pa tudi zdravju ljudi in zhivali škodljiva, nekatere podvrste so lahko smrtonosne; je kislo-grenko »konjsko« zdravilo, podobno nasilju ... Obstaja namreč tudi »horse sorrek« ali konjska kislica.
- Zdravilo, ki bo prerodilo?
- Novi stil je »steek« ... Fashizem naj bi prekoval Italijane iz kilavih belkantistov v prave moshke iz jekla. Stara nemška pesem slavi »zhelezno rast«; propagandni vrhunec macho-nacizma je film »Triumf volje«, ki ga je rezhiral zhenška z jeklom v priimku (Riefen-stahl; menda napol Judinja). Socializem gradi novega chloveka ... Ukrajinec Nikolaj Ostrovski, hrom in slep, umrl star 32 let, s kulturnim romanom ruskega socrealizma »Kako se je kalilo jeklo« ... Lenin: prevzgojiti Ruse iz anarhoidnih aziatov (Gorki: Leninov mongolski obraz) ... Stalin: komunisti smo ljudje posebnega kova, zgrajeni smo iz posebnega materiala; edina stvar, v katero verjamem, je moch chlovekove volje (»Stalin« po ruski besedi za jeklo, vzeti iz nemshchine s pretvorbo v zhenski spol; je pa jeklo zhe v izvirnem priimku: starogruzinsko djuga = jeklo, shvili = sin; »sin jekla«; osetinsko dzug = chreda; v lepo rimanem zaporedju: Marx-Engels / Lenin-Stalin).
- In kako je s tem pri nas?
- Asociativno: kolikor se »djuga« lahko izgovarja tudi »juga«, se vsaj vizualno ujema z angleškim zapisom: Jugashvili (Jughashvili); nakazuje se nasha (nekdanja) Juga, v katere shiršem kontekstu naj bi partizanstvo slovenske hlapce v ognju revolucije prerodilo v herojske gospodarje.
- V povzetku bi se torej reklo »a band as a trend«?
- Integralizem, kolektivizem, chredni nagon ... Osnovni trend je zaveza določeni bolj ali manj totalitarni skupinsko-klanovski ideji, do katere uresnichenja vodi aktivni materializem z radikalnim zavrachanjem »odvečnih drugachnih«, ki jih zaznamujejo z negativnostmi v smislu normativne sociopatologije: individualizem, intelektualizem, liberalizem, defetizem, depresija, apatija, kriptonimija, neljudskost, odtujenost, obrobnost, tujstvo, autsajderstvo, intruderstvo, frajgajstovstvo, kunktatorstvo, zapechkarstvo, dobichkarstvo, lepodushnistvo, mehkužnost, eluzivnost, kabinetni humanizem, strahopetna previdnost, kalkulantska pasivnost, zihershka ponizhnost, copatarska sredina, cinichna vseenost, skratka – relativizem.
- Torej obstaja she peti tip – relativist?
- Za one shtiri je to oportunist.

- Parazit, ki ishche trenutno korist?
- Za totalitariste je za nich odgovoren parazit ali izdajalski saboter vsak, kdor ni z njimi, ne glede na to, kaj pochne, svojim pripadnikom pa po potrebi spregledajo karkoli. V njihovih osebnih biografijah je ponavadi najti vsaj določena obdobja, ko so zhiveli na obrobju ali v podzemlju kot subverzivni paraziti, ki jim niso bili tuji niti različni ekscesi. Za realizacijo kolektivizma pa je neogiben kult enega, voditelja, izbranca vishjih sil, usode ...
- Toda ali nimajo tudi oni shtirje pred ochmi določene koristi, vsaj v nachelni perspektivi: za nacijo, drzhavo, razred?
- V ozadju vsake chlovekove bioloshke agresije je moralno-etichna sublimacija o pravici in obrambi. Pravica do udelezhbe v boju za prezhivetje z delitivijo svetovne pogache in obramba lastnih interesov (kolektivnega ega v zhivljenjskem prostoru). In naposled je opravičilo za vsakršna dejanja tudi prirochna modifikacija ljubezni, vsaj kot elementarni patriotizem.
- Sacro egoismo?
- Pro domo sua, blut-und-boden: ideal krvi in tal, raztegnitev, zaokrozhitev ... Tako bi Italijan obnovil »trapalsko mejo«, Madzhar ni pozabil Prekmurja in she chesa, Nemca pa zhe stoletja privlachi Adriatische Küste (s konsekvenco OAK 1943-1945). Hitler je rekel, da Avstriji zameri le to, da v tisoeh letih ni uspela z nemshtvom zapolniti vrzeli med Karavankami in Jadranom. Karavanke so pach visoke planke, tudi stoletja turshkih vdorov niso bila spodbudna za nemshko priseljevanje. Ko so se Turki upehali v butanju z ovnom na jugovzhodna vrata Evrope, se je povechal germanski (pa tudi ogrski) pritisk proti Jadranu ...
- Prva vmesna napota pa je bila slovenska etnija, kajne?
- Slovenci so bili pravzaprav edini avtohtoni evropski narod, ki so ga nemshki nacisti iz svojih geostrateshkih razlogov dolochili za takojshen izbris. To je bilo celo pojasnjeno kot posebno priznanje za rasno enakovrednost, sprejemljivo za zlitje z arijshtvom. Ob zacetku italijanske okupacije je ban Natlachen skochil iz Ljubljane v Celje k Nemcem in jim zaman predlagal zasedbo vsega slovenskega ozemlja s statusom samostojne drzhave. Nekaterim zanje manj motechim narodom (Slovakom, Hrvatom) so Nemci pach dodelili marionetne drzhave.
- Vsaj kot zachasno formalno mozhnost prezhivetja?
- Seveda brez kakshne »ljubezni«, temvech zgolj v interesu geostrategije. Samostojna Slovashka kot oslabitev razmeroma mochne Cheshke (njeno »truplo« so she dvochlenko razdelili z Moravsko), samostojna Hrvashka kot oslabitev razmeroma mochne Srbije (muslimani, za ustashe »cvet hrvashkega naroda«, so nameravali s pomochjo Nemcev izlochiti samostojno BiH iz »trupla naduhe«, ochitno se v ekskluzivno katolishki drzhavi niso pochutili najboljše).
- Nemshko (pre)urejanje Evrope je menda vključevalo tudi geoloshke posege, ali ne?

– Različne »lebensraumske« zamisli so del nemške tradicije. Arhitekt Herman Sörgel je kmalu po prvi svetovni vojni projektiral izsushevanje Sredozemskega morja in povezavo Evrope z Afriko v enoten kontinent Atlantropo ali Evrafriko. Nacisti so nachrtovali potopitev Moskve, pa tudi Ljubljane z zaježitvijo Save pri Litiji; uresničeno ni bilo ne prvo ne drugo, delno zaradi absurdne velikopoteznosti, delno zaradi spremenjenih okolishchin. Glede Ljubljane: vojno zaveznishtvo s slovenskimi domobranci, približevanje sovjetske vojske in pri tem nemoč balkanskih vazalov ter na drugi strani provizoričnost Mussolinijeve postkapitulacijske »socialne republike« v severni Italiji. Sledila je nemška »obnova« Natlachenove ponudbe: zamisel o »Veliki Sloveniji« kot furlansko-alpsko-jadranski trdnjavi (do »nemške« Adizhe-Etsch), predsedniško mesto so ponudili Lovru Kuharju (Vorancu), po materi Nemcu, pomembnemu funkcionarju Kominterne (predviden celo za voditelja KPJ); ta je ponudbo zavrnil, a zaradi stikov z Nemci je bil v rdeče prerojeni Jugi nevarno zaznamovan.

– Rekel si »trapalska meja«. Kaj si mislil s tem?

– Lingvoasociativno: osnova toponima Rapallo je rapa (repa, tepec) ... Brez iluzij glede pogleda Lahov na shirshe zaledje Trsta. Po njihovi tradicionalno sarkastični retoriki je zanje vse tja do Kamchatke prostor rasne podvrste: slavi-schiavi, razza maledetta, razzamaglia, quelli ottentotti, trogloditi, titini, infoibatori, barbari nell'oriente, terra barbarica ... Razlike med posameznimi plemeni domorodcev jih sploh ne zanimajo.

– Ta prostor je bil problematičen tudi za Vatikan, kajne?

– Ultra mare ... in partibus infidelium ... per terram hereticorum ...

– Kako pa je z nacionalizmom? Obstaja mnenje, da je to le zadeva velikih narodov, ali ne?

– Nacheloma da, a so tudi nacionalizmi vechji in manjši, pri vechjih in pri manjših narodih; med obema vojnama shtevilne nacifashi kopije po Evropi. V bistvu pa gre zmeraj za potezo prepotentnosti, za shizoidno nesorazmerje med zhelodcem in ochmi. Nemški, italijanski in japonski nacionalisti so vodili drugorazredne velike sile, ki so se namenile igrati vlogo prvorazrednih svetovnih supersil. Predatorska biogroteska: Nemchija naj bi pogoltnila Sovjetijo, Italija pol Afrike, Japonska vsaj Kitajsko ... Povsem logično so si polomili zobe; manjših prisklednikov, ki so skushali v navezi z njimi izrabiti prilozhnost zase, niti ne kazhe omenjati. Nemški generali, strokovnjaki za vojsko, so točno vedeli, da Nemchija ne more zmagati; nachrtovali so umor Hitlerja zhe pred zacetkom vojne, a njegove pobesnele mashinerije ni bilo vech mogoche ustaviti. Vojna je bila podaljshek Hitlerjeve histerichno-historichne ekstaze kot samomorilne agonije, ki je trajala od prihoda na oblast.

– Generali so bili problem tudi za Stalina, kajne?

– Zhe v starem Rimu je vojska, pravzaprav telesna strazha (pretorijanci) menjavala cesarje. Avtokrat je izpostavljena figura vplivnega ozadja, oligarthichne elite; brez

ustrezno zainteresiranih izvajalcev njegovih ukazov sam ne more nich. Zato z likvidacijo diktatorja kot »greshnega kozla«, ko ta postane nevzdržen ali nefunkcionalen, zadevni socialni kontekst ni osvobojen kolektivne odgovornosti in krivde glede njegovih dejanj. Moderna kriminalistika nasploh obravnava vsak zločin kot tridelni kompleks: zločinec, zhrtev, vpleteni. »Trinog ima le posojeno moč,« je zapisal Lipe Haderlap.

– Oprichniki dvolichniki: varnost kot možna nevarnost?

– Generali razpolagajo z določeno operativno močjo, po zmagah jim she posebno rad zraste greben. Stalin nobenemu ni zaupal brez pridržka. Zhe pred drugo svetovno vojno je likvidiral marshala Tuhachevskega ter desetine drugih chastnikov Rdeche armade (logika logistike: che bi diktator kake manjshe drzhave tako pobijal svoje ljudi, kmalu ne bi imel komu ukazovati); lahko bi namrech izrabili vojno kot prilozhnost za likvidacijo »carja«, podobno tisti med prvo svetovno vojno. Po koncu vojne mu je bil trn v ochesu zlasti Zhukov s svojimi zmagovitimi bitkami. Na nekem diplomatskem sprejemu, ko so se vsi z obchudovanjem zazrli v Zhukova, je Stalin sarkastichno revsnil: »Tale je pa zmagal z vojaki v amerishkih shkornjih!« Tudi Hitler je tik pred zacetkom vojne naredil chistko med generali, v glavnem z upokojitvijo; temeljito pa jih je pobil po neuspelem atentatu leta 1944.

– Omenil si grotesko ... Ali ni bil operetno grotesken bojni klic lashkih chnosrajchnikov »Eia, Eia, Alalà«?

– S parodijo: eja, eja, ejakulacija ... Muslimani so se chudili, da se katolishki bojevniki sklicujejo na »Allaha«. Izvir tega gesla ni povsem zanesljiv. Na splošno velja kot D'Annunzijeva priredba starogrshkega apela boginje Alalá, personifikacije bojnega krika (alalá) in hchere Polemosa; groteskno je zhe to, da bojeviti machizem priklicuje boginjo. Odvech ni bila niti asociacija z lashkimi pojmi allarme, all'arme, tudi álea (hazard, tveganje). Verjetno pa nastanek vseeno ni brez zveze z (mavrsko-shpanskim) islamom in njegovim jurishnim krikom; koren el-, il-, al- ima starodavne sakralne konotacije zlasti v semitskih jezikih, najti ga je tudi drugod (angl. all; nem. all, das All). Mimogrede: za zmago Falange (tudi tu -ala-), shpanske variante fashizma, je bil v izhodishchu pomemben Francov »Afrishki korpus« z maroshkimi muslimani, s katerimi je leta 1936 zachel svoj krshchanski krizharski pohod zoper brezbozhno republiko. Marochani so se sicer desetletja bojevali zoper shpansko kolonialno vojsko, ki je imela pri tem strahotne izgube; mladi stotnik Franco je bil ranjen v trebuh iz mitraljeza upornikov, chudezhno je prezhivel, napol kastriran (El Biutz, 1916).

– Svojevrstna groteska je tudi nacifashistichna ideologija rase, mar ne?

– Vech blondincev je med »manjvrednimi« Poljaki, Ukrajinci, Rusi kot pa med nemshkimi »vzornimi« ariji. Nacisti so seveda glede tega imeli svojo razlago: vse to so v resnici izvorni Germani, ki jih je treba z zasedbo njihovih ozemelj vrniti domov (Heimkehr), v naroehje Velike Nemchije (Großdeutschland) od Atlantika pa vsaj do uralo-altajskih gora. Chishchenje, brisanje in prekranje »Lebensraum«

po salonskih zemljepisnih kartah je seveda eno, konkretne izvedbe pa so nekaj drugega.

– Menda tudi Italijani nacistom niso bili preveč vshech?

– Za Hitlerja so bili Italijani bolj ali manj pokvarjeni kvaziarijci, zlasti proti jugu vse bolj pomeshani s semiti in drugimi afromediterranci, imel jih je le za zachasne zaveznike, za dobo po zmagi je tudi zanje predvidel ochishchevanje, pravzaprav popravljanje krivichnih zablod zgodovine. Velika Nemchija je bila zanj uvod v »Novo Evropo« kot obnovljeno »Sveto rimsko cesarstvo nemshke nacije«, prestolnica bi bila Linz, sprva menda le kulturna. Prilashchanje Rima se zdi nenavadno, toda po nacistichni razlagi so bili stari Rimljani pach Germani (lat. germanus – rodni brat), Romani nasploh pa ne dosti vrednejshi od Slovanov, med obojimi so nekaj malega vredni le sledovi germanskih ostankov – Normanov, Frankov, Vizigotov, Ostrogotov od Francije in Shpanije do Ukrajine (zhe francoski rasist Gobineau je imel Romane za manjvredne arijece).

– Linz prestolnica? Ali Berlin ni bil primeren?

– Tudi glede »obrobnega« Berlina (danes skoraj na poljski meji, po Stalinovem premiku Poljske na zahod) je imel Hitler posebne nachrte, seveda vse v svojem megalomanskem kartografskem stilu; med drugim naj bi bil preimemovan v »Germania« kot nekakshna superprestolnica nemshke Evrazije: po »Generalplan Ost« bi bila Moskva izbrisana, Slovani pa deloma pobiti, deloma sterilizirani, deloma pregnani onkraj Urala. Linz mu je bil menda pri srcu kot mesto, v katerem je prezhivel del otrostva; z njim naj bi tudi potisnil v senco Dunaj in sploh Avstrijo kot preveč specifichno deviantno za velikonemshko integracijo. Dunaja ni maral tudi zato, ker je bil tam dvakrat zavrtnjen na likovni akademiji, z nadomestne arhitekture ga je zaradi lenobe pregnal Maks Fabiani, od prostitutke Judinje pa se je leta 1908 menda okuzhil s sifilisom (po njegovem »judovska bolezen«). Sicer pa je Linz pravzaprav geometrichno sredishche klasichne Evrope.

– Drzhavotvornost sredishcha?

– S tega vidika je pach primerno, da je glavno mesto vsaj priblizhno v sredishchu drzhavnega prostora. Atatürk je prenesel prestolnico kontrahirane Turchije iz Carigrada v Ankaru. Za ustashe je bil Zagreb neprimerna prestolnica NDH, preveč na kajkavskem obrobju (vchasih je bil, tudi zaradi shtevilnih prishlekov, humorno oznachen kot »najvechje slovensko mesto«), nachrtovali so prenos v Banjaluko. V Rusiji je Moskva enormno oddaljena od evrazijskega zaledja, Novosibirsk je bolj sredinski. Podobno je Washington zaradi postopnega shirjenja ZDA na zahod ostal na obrobju, bolj sredinski je na primer St. Louis na Mississippiju. Arhitektonsko najbolj spektakularen prenos prestolnice so uresnichili Brazilci – z atlantske obale v osrednjo notranjost. Sicer pa sploh ni malo drzhav, ki so v posmeh sredishchnemu idealu prestolnice: Avstrija, Slovashka (Bratislava tik ob Dunaju, na tromeji, dvesto let madzharska prestolnica),

Norveshka, Shvedska, Finska, Kanada ... So pa iz politekonomskih interesov prestolnice premikali zhe stari Egipchani.

– Pa Juga?

– Beograd ima vsekakor unikatno, fenomenalno lego na kolenskem stiku mitropskih in balkanskih vodnih zhil; je pa tudi srbska nacionalna summa. Prvih je bil »jugoprestolnica« leta 1456, ko so v tamkajshnji trdnjavi Madzhari (verjetno s prikritim blagoslovom Dunaja) zaklali in na mizi obglavili zadnjega moshkega Celjana Ulrika II., porochenega s hcherjo srbskega despota Jurija Brankovicha; Celjani so namrech shirili svoje posesti po jugoprostoru in s temi zvezami postajali sumljivi tako Dunaju kot Budimu ... Ko so stoletja pozneje v socialistichni zdruzheni Jugi vse bolj vrela nasprotja med narodi, se je pojavilo mnenje, da bi bilo primerna prestolnica Sarajevo kot njeno etnichno najbolj nevtralno »pravo srce«; moj znanec Sarajevchan she danes meni, da bi se Juga ohranila le v tem primeru.

– Franco pa ni posebno izpostavljajl rasnega vprashanja, kajne?

– Cheprav sta Franca odlochilno podprla Hitler in Mussolini, je pozneje ohranjajl distanco do njiju in sploh do nacifashizma. Nekateri drugi tedanji evropski avtokratski rezhimi pa so se radi sklicevali na arijski izvor svojih nacij (mladoturki z Atatürkom, NDH itd.). Sicer pa je bil Franco po prednikih judovskega porekla, podobno kot veliki inkvizitor Torquemada, dominikanski prior, gorech zagovornik muchenja ter izgona Judov in muslimanov iz Shpanije leta 1492.

– Kako pa je z rasno vechvrednostjo v japonski vojni ideologiji?

– V bistvu podobno. Japonci so vdrlj v Kitajsko, da bi si tako rekoeh mimogrede podredili brezoblichno »kobilichno« subraso, v dolgorochnejshi perspektivi pa je bil njihov impliciten cilj stik z Nemci v Sibiriji po zlomu Sovjetije. Slednje se je izkazalo kot utopija zhe tedaj, ko je Japonce pri reki Halhin Gol potolkel Zhukov; poslej so prodirali bolj juzhno, vse do Burme, na drugi strani po Pacifiku v smeri ZDA, a naposled so se jim vsi nachrti sesuli, so pa she 8. avgusta 1945 (po Hiroshimi) napovedali vojno Sovjetiji. Idejni motor je bila ideologija japonske rasne izjemnosti bozhanskega izvora, budistichna sekta Nichiren celo prerokuje svetovno vladavino Japonske. In kontrapost: za Kitajce so Japonci od davnine otoshke »krivonoge opice«; zlasti na severu Kitajske so domachini vechinoma enkrat vishji kot povprechni Japonci in so nasploh lepega videza.

– Nacizem je rodil Hitlerja, komunizem Stalina. Je mozhna primerjava teh dveh sublimno emblematichnih diktatorskih monstrumov v njunem skrajnem kontrapostu?

– Krona njune »kompatibilnosti« in »reciprochnosti« ter »duhovne povezanosti« je pakt 23. avgusta 1939, nekaj mesecev po »nemshki zmagi« v Shpaniji; zhe prvega septembra so Nemci napadli Poljsko. Po nekem viru naj bi se celo osebno sestala oktobra istega leta v Lvovu za dogovor o delitvi vojnega (ozemeljskega) plena. Znachilna je distanca obeh vrhovnih shefov, saj gre formalno za pakt zunanjih

ministrov Ribbentrop-Molotov. Za mnoge je ta sporazum o medsebojnem nenapadanju še danes nekakšna uganka; sprashujejo se, kdo je tedaj koga prevaral, ter sklepajo, da je Stalin slepo zaupal Hitlerju in podobne otrocharije. Stalin, ki principialno ni zaupal nikomur (»Nikomur ne zaupam, niti sam sebi«), naj bi zaupal notorichnemu teptalcu vseh dogovorov; morda je deloma verjel v pakt le z domnevo, da Hitler ni tako nor, da bi si odprl še vzhodno fronto. Njun pakt je bil trenutni kompromis dveh volkov v boju za evrazijsko lovishche.

– Heartland?

– Po angleshkem geopolitiku Mackinderju, ki sta ga Hitler in Stalin seveda brala, je Evrazija »pivot area – heartland« kot ključno področje za obvladovanje sveta. Sibirija res skriva naravne vire brez primere, za sedanjo tehnologijo je to bogastvo še v glavnem nedostopno. Zhe Aleksander Veliki in Dzhingiskan sta skushala zajeti evrazijski prostor; Rimljani so segli do Kaspika, ruska smer je bila tudi Napoleonova skushnjava ... Sicer pa je bil unikatno avtentichen Evrazijec zgolj Lenin, mongolsko-nemshko-shvedsko-judovski genotip, ruski element morda le kulturno-drzhavljanski; materin deklisiki priimek Blank »simptomalno« asociira francoska revolucionarja Blanca in Blanquija.

– Sledil je tudi podobno »prijateljski« pakt o nenapadanju med Sovjetijo in Japonsko, ali ne?

– Seveda se tudi na tega Stalin ni popolnoma zanashal, saj ni pozabil, da je Japonska z Nemchijo leta 1936 sklenila t. i. protikominternski pakt. Ves chas vojne ga je skrbela možnost japonskega napada iz kitajsko-sibirske smeri, cheprav so njegovi obveshchevalci porochali, da Japonska tega ne nachrtuje. Vedel je pach, da si sochasno vojno na dveh bochnih frontah lahko privoshchijo le ZDA, ker sta dalech od njihovega ozemlja.

– Določene podobnosti pa so med Hitlerjem in Stalinom, kajne?

– Vsaka analiza enega od njiju se neogibno soochi še s »kolegom«, njun spopad je bil dramaticni vrh za oba. Skupaj sta tudi v vzporednih biografijah, ker sta pach ključna simbola politike prve polovice 20. stoletja; kot nekakšna »zrcalna brata po dushi« (»isto tkivo«: HI-ST – gr. histós = tkivo) ali »patogena dvojchka«, dva obraza (temne strani) Evrazije, zahodnega in vzhodnega, v paradoksu kompasa zamenjani »levica-desnica« (euros lat.; euro ital. pomeni vzhodnik). Formalno si seveda nista podobna, gre za zrcalno kiralnost (razlichnost zrcalne slike); v fizichnem pogledu sta si nasprotna, skupno znamenje so le brki. Hitler je bil razmeroma solidne, cheprav ne ravno arijsko zgledne zunanosti, Stalin pa je obiskovalce, ki so ga poznali z retushiranih slik, shokiral z majhnostjo (nekaj nad meter in pol), z veliko ploskozatilno (planokcipitalno) chnrolaso glavo na stisnjemem, kratkonogem telesu in z motnimi rumenkastimi ochmi. Hitler je bil v osebnih odnosih do ljudi zadržan, a v glavnem korekten, do zhensk tudi galanten (»kisdihand« konduita), Stalin pa je bil prefinjeno, celo »ocharljivo« vljuden do uglednih tujcev, a do svojih sodelavcev tudi v javnosti brezobzirno sarkastichen.

Neki zahodni diplomat, ki se je srechal z obema, je menil, da jima je bil skupen primarno grozljiv uchinek, ki pa se je občasno dotikal smeshnosti, ter da je prav ta specifichna grotesknost she stopnjevala grozljivost.

– Druga stran plakatov?

– In filma, ki sta mu kot mediju fascinantne mnozhichne manipulacije oba posvechala posebno pozornost. Sistemska propagandna evforija ju je prikazovala s kultnim povzdigom kot patriarhalna polbogova, pod tem pa sta bila oba nadpovprečno oblozhena z razlichnimi psihofizichnimi hibami. Stalin je imel temnorumenkasto polt, na obrazu sledove koz, pohabljeno levo roko, zrashchena prsta leve noge (po ljudski tradiciji »zloveshche znamenje«); psiholoshko ga mnogi oznachujejo kot paranoika s prikritimi manjvrednostnimi kompleksi, obenem ledeno pretehtan ... Hitler bolj impulziven, med telesnimi okvarami retencija testisa, terciarni sifilis, poshkodba s plinom med prvo svetovno vojno in posledichno okvara oči (»nejunashkih« ochal ni hotel nositi). Oba naj bi bila tudi spolna devianta, incestuozna. Stalin naj bi se nagibal k pedofiliji, Hitler k sadomazohizmu, homoseksualnosti, nezmozhen pravega spolnega stika.

– Oba pa sta menda kljub vsemu imela poseben erotichni vpliv na zhenske?

– Vsak po svoje sta jih, kot je obichajno pri zhenskah, fascinirala z oficirsko-oblastnishko karizmo, nekatere do ekstaze na robu blaznosti. Zaradi obeh so zhenske poskushale ali tudi storile samomor: Hitlerjeva nechakinja in sekspartnerica Geli (samomor 1931), Stalinova druga zhena in menda nezakonska hchi Nadezhda (samomor 1932; uradno smrt zaradi slepicha; morda jo je v sporu ustrelil Stalin, ki jo je v otroshstvu reshil, ko se je utapljala; Molotov o njej: nora zhenska). Seveda so bile in so she danes za njune chastilce tovrstne »pikantnosti« zgolj sovrazhna propaganda. Tajna policija je chistila njune dosjeje, tako da so mnogi podatki nezanesljivi, prepushcheni ugibanju in »fabuliranju«.

– Na primer?

– Letnica Stalinovega rojstva: 1878 ali 1879 ... Vednost o njem je sploh v marsichem zmanipulirana. Zastrupil naj bi Lenina, na koncu pa naj bi tudi njega zastrupili zarotniki (zaupnik Berija se je hvalil, da ga je »potolkel«); pobil naj bi vse inzhenirje, a sovjetska industrija je delovala osupljivo, oborozhitev je v marsichem prekashala nemshko; z raznimi etnijami naj bi ravnal genocidno, a v njegovem chasu so dotlej nepismeni narodi dobili knjizhne jezike, shole, zdravstvo, teatre, mesta; Sibirija ni bila obljudena le z gulagi, ki so sploh bili bolj zadeva »hidravlichne« birokratsko-despotske ekonomije v skrajno surovem okolju, njihova kazenska funkcija je bila le uradni izgovor ali prilozhnost za osebne interese (odkrivanje »notranjega sovrazhnika« med sosedi, znanci, družhinskimi chlani ipd.); likvidiral naj bi 20-30 milijonov lastnih prebivalcev, naposled pa je bil zmagovalec v najvechji vojni v zgodovini; ogromno drzhavo z nemogochimi geografsko-klimatskimi razmerami je utemeljil kot atomsko velesilo (zhe od leta 1930 dalje), usmerjeno tudi v vesolje.

– Pa Hitler?

– Kot naj bi bil Stalin agent Ochrane, naj bi bil Hitler agent angleshke tajne službe ... Pa njegov neavtentichen priimek ... Schicklgruber se je po svoji materi pisal oče, ki naj bi bil nezakonski sin nekega Juda in se je prepisal v ochimov priimek. Obstaja tudi mnenje, da je priimek spremenil sam bodoči diktator, ker mu je zvenel »judovsko«, saj so se zhe v minhenskih pivnicah norchevali, da je judovskega in cheshkega porekla (na Cheshkem je najti priimek Hidlar, Hidlarchek, na slovenskem Shtajerskem pa Hitlar; hitel – madzh. posojilo, zaupanje). Che zhe v resnici ni imel Judov in Slovanov v krvi, jih je vsekakor imel v zhelodcu.

– Pa zgodba o Stalinovem »judovstvu«?

– Tudi pri njem so iskali judovsko poreklo, zhe kmalu po revoluciji, zlasti begunci na zahodu. Zdelo se je nemogoče, da bi bil edini Nejud vodilni v najozhjem vodstvu kompartije. Shpekulirali so z raznimi indici, tudi z imenom Josif, ki naj bi bilo bolj judovsko (hebr. Jasaf, arab. Jusuf) kot pravoslavno, a niso nashli nich res oprijemljivega, she manj kot pri Hitlerju. Dejstvo je le, da se Stalin svojih konkurentov ni lotil na njihov nachin z intelektualno polemiko, temvech jih je »preprosto pobil«. Seveda ne lastnorochno; eksekucije so opravljali agenti posebne policije, od katerih so mnogi pozneje prav tako dobili strel v tilnik in nochni raztros pepela v reko. Znan je pach izrek, da revolucija zhre svoje otroke. So pa bili rabeljskemu zhivchnemu zlomu bolj podvrzheni Rusi, trpezhnejshi so bili Balti, Kavkazijci pa she kdo.

– Oba sta usodno vpisana tudi v nasho zgodovino: domobraska prisega Hitlerju, partizanska slavilna pesem Stalinu, kajne?

– Vsekakor je njuno emblematichno soochenje zgodovinsko slikovito tudi za ideoloshki razkol v slovenskem in shirshem juzhnoslovanskem kontekstu (Bolgari, turshko pleme z Volge in rusofili, so bili v obeh svetovnih vojnah pod svojim vladarjem, nemshkim plemichem, zavezniki Nemcev).

– So she druge vzporednice?

– Vsekakor »ekoloshke«, saj sta najbolj profilirana politichna »chistilca okolja« v zgodovini. Predvsem sta chistila tako imenovane notranje sovrazhnikе: Hitler rasne, Stalin klasne. Ne le pri gulagih, tudi pri konclagerjih je zadaj ekonomija nacionalnega interesa; z zastonjsko delovno silo je nekoliko bolj surovo poudarjena kot pri liberalnih demokracijah. Nekje pri koncu sta bila oba mnenja, da sta osnovno nalogo dobro opravila. Stalin je izjavil, da bo njegova vloga v prihodnosti pozitivno ocenjena; glede zhrtev je rekel, da pach pri urejanju gozda letijo trske, posamezen chlovek pa tako ali tako ustvarja le smrad s svojimi izlochki.

– Gre pri obeh za retro-racionalizacijo zlochina?

– Variante chloveshkega nagona biti družhbeno koristen v zvezi s kompenzacijo slabe vesti. Norost potrebuje logiko, zloch in potrebuje osmislitev, upravichenje in

opravichenje vsaj kot mashchevanje. Opravichenje zla je oblika uroka: poskus iznichenja.

– Sklicevanje na vishjo silo?

– Hitler je trdil, da le izpolnjuje voljo Stvarnika; Stalinovi spisi kazhejo, da se je prav tako imel za orodje neke vishje sile: leninizma, zgodovine, domovine, svetovnega proletariata ...

– Nekateri ju vidijo kot ekscesna tujka v nemshki oziroma ruski zgodovini. Ali sta vendarle zgolj chlena kontinuitete?

– Vsekakor sta nadaljevalca podobno izrazitejših predhodnikov: pokristjanjevalca Karla Velikega, Bismarcka, Viljema II. oziroma pokristjanjevalca Vladimirja Velikega, Ivana Groznega, Petra Velikega ...

– Izvorno sta oba kristjana. Temeljni postulat krshchanstva, zlasti novozaveznega, je odpushchanje, a to nikakor ni bila njuna praksa, mar ne?

– Kot je rekel generalisim Franco, zgledno ekspliciten katolichan, ko je podpisoval pole z imeni na smrt obsojenih (vsega menda okoli pol milijona): moja naloga vojaka je odstraniti sovrazhnika, odpushchanje pa je stvar Boga ...

– Lepa teorija, krvava praksa?

– 'Tout comprendre, c'est tout pardonner: odpushchanje kot najvishje mashchevanje se soochi z operativno slepo ulico. Geslo »odpustiti, a ne pozabiti« nakazuje trenutno nemoch, ki pa zaradi retencije lahko rachuna na kakshno drugo prilozhnost, tudi chez stoletja. Krizharske pohode so akcijsko opravichevali kot mashchevanje nad muslimani, industrijski pomor Judov kot mashchevanje za izdajo Kristusa, revolucije kot mashchevanje za izkorishchanje brezpravnih ...

– Kritika opiomanije, »opija za ljudstvo«?

– Kritika je vzvishena pozicija v interesu določenega »ideala«, bolj relevantno je golo ugotavljanje dejstev. Mozhno, da je vera nekaj »opij«, toda kljub vsem kritikam in osvobajanjem od njega she naprej obstaja kot fenomenalno dejstvo. Chloveshka psiha je nezadoshchena brez zavesti o določenih vsepresezhni perspektivi. Vsaka ideologija, tudi tako imenovani ateizem, lahko postane »opij za ljudstvo«. Vprashanje je, ali je muha enodnevnica, ki na podlagi določenih tez, pogledov ali tudi slabih izkushenj dojame verski opiat, pametnejsha od roja verujochih istovrstnic.

– Formalno verujochi množica?

– Vsa verstva se nacheloma sklicujejo na socialno dimenzijo, na skupnost, celo menishko samotarstvo je strogo določen, cheprav zozhena skupnost. Je pa pri vsem tem mozhna tudi dialektika: ego je negovan in zaznamovan, je vrednota in sramota, je zgled junashstva in predmet sovrashtva, vera kot sinonim ljubezni in »odium theologicum«, sprejetje vere je svobodno (za posameznika znotraj imanentne skupnosti – z rojstvom ali pod grozhnjo mecha ali »cuius regio«), svetishche je po definiciji shodnica, skupinska molilnica, imash pa tudi evangeljski nasvet, da se zapresh v svojo sobo in molish na skrivaj.

- Sam zase? Ali ni to deviacija?
- Seveda je, ker lahko izzove očitke o namishljeni samozadostnosti ali psihopatskem individualizmu, v kakshnem okolju tudi nevaren sum, da tak avtist ne moli pravilno ali sploh ne moli.
- Je svobodnejsha izbira vere v odraslosti?
- »Arbitrium liberum« je votel pojem. Spinoza, izgnan iz sinagoge kot »svobodnjak«, je menil, da se imajo ljudje zmotno za svobodne: zavedajo se sicer svojih dejanj, ne poznajo pa njihovih pravih vzrokov ... Svobodna izbira je iluzorna shmira. Vsaka izbira je pogojena s kontekstom, v katerem se zgodi. Tudi che odrasel chlovek po lastni volji prestopi v drugo vero, je to posledica srehanja z določeno versko skupnostjo. Che se odlochi za brezverstvo, je to odlochitev v določeni skupnosti zoper določeno skupnost. Che je brezverec po prednikih, je pach njihov izdelek.
- Ali niso po svoje »omamljeni« tudi morilci?
- Che so diktatorji, so drogirani z erosom oblastnishke mochi. Nasploh gre za obsesijo poslanstva. Mnogi morilci, mnozhichni she posebno, se imajo za chistilno orodje pravichnosti, za roko usode, ki potrebuje konkretna dejanja; che ta dejanja ne bi bila potrebna, se ne bi zgodila (gnostiki chastijo Juda Ishkarijota, ker je Kristusu omogochil izpolniti nalogo). Versko-politichni atentatorji se imajo za izbrance, samozhrtvovane svechenike odreshilnega dejanja. To je arhetipsko: georgika zoper bukoliko, kmetovalec-rokodelec (kir-urg) Kajn je odstranil pastirja-postopacha Abla kot bioloshko odvechnega (»abel« hebrejsko: sapa, puhlost, nichnost, neplodnost).
- Torej Hitler in Stalin nista izjemi?
- Chlan megatrojice je Mao, med manjshimi pa je v tej družbi she marsikdo. Na primer Mussolini, ki je ochiten »vezni chlen«, saj je bil sprva socialist z Marxovo sliko v zhepu. Nemshki nacionalsocializem je zhe po imenu zvrst socializma, hitlerizem in stalinizem sta se tudi medsebojno (tako teoretichno kot praktichno) »inshtruiral«. Tudi temeljna literatura komunizma je napisana v nemshchini, sicer nedostopni za vechino komunistov. Ruski porevolucijski emigranti na Zahodu so trdili, da komunistichna revolucija ni avtentichno ruska stvar, ker naj bi Nemci v zaroti z Vatikanom poslali judokomuniste iz Shvice v Rusijo, da bi konchali vojno na vzhodni fronti in destruirali pravoslavje z internacionalnim ateizmom. To je seveda le polresnica; che komunizem ne bi po svoje ustrezal ruskemu arealu, se v njem ne bi prijel tako silovito, kot se je; morda je le na radikalen nachin izpostavil določeno rusko-evrazijsko specifiko, tega pa si tudi marsikateri Rus ne zheli priznati.
- Potem pa je uvozheno ideologijo pogoltnil determinizem konteksta?
- V nadaljnjem razvoju, neogibno tudi po dialektichnem materializmu zgodovine, je rezultirala kot tradicionalna praksa velikoruskega nacionalimperializma. Lenin je malo pred smrtjo pisal o lastni birokraciji kot ruskem aparatu, »sposojenem od

carizma in malo prevlečenem s sovjetskim loshchem«. Stalinu, ki je bil spochetka gruzinski upornik zoper ruski carizem, na oblasti naposled ni preostalo nich drugega kot pragmaticno drzhavotvorno forsiranje ruskega nacionalizma pod sovjetsko modifikacijo (poznejshi naslednik Brezhnjev je zhe izrecno poudarjal »sovjetsko nacijo«). Stalin je obnovil in izpopolnil meje nekdanjega carstva, ki ga je po nuji tedanjih razmer okrnil Lenin s paktom z Nemci v Brestu leta 1918; kako njun dedich Putin gleda na zadevni zemljevid, si je mogoche misliti, zato osamosvojene carske podanike obchasno obliva mrzel znoj. Seveda tudi Rusom dihajjo za ovratnik Kitajci, ki imajjo svoje zemljevide »kitajske Sibirije« ter po vsem svetu ishchejo resurse. Sicer pa so se tudi drugod, ne le v Rusiji, pod zastavo internacionalizma oblikovale avtokratsko zaprte drzhave, kjer je bilo t. i. svetovljanstvo med glavnimi argumenti obtozhnic zoper »notranje sovrazhnik«.

– Katere bi bile najbolj znachilne vzporednice med prvakoma totalitarizma?

– Oba sta iz krshchanskega konteksta, od katerega sta se vsak po svoje oddaljila v neopoganstvo: Hitler iz zahodnega, katolishkega, Stalin iz vzhodnega, pravoslavnega (Hitler je sicer izjavil, da je vedno bil in bo ostal katolik). Dalje predvsem meteorski socialni vzpon z dna na vrh; to je samo po sebi vrtoglav epohalni dosezhak. Oba tudi izvirata z obrobja velikih narodov, v katerih sta zgradila svojo kariero (tak obrobni izvor je sploh opazen pri avtokrati: Napoleon, Lenin, Atatürk, Franco, Tito itd.). Salonska elita teh narodov je nanju gledala kot na pritepenca iz province (»avstrijski prostak« – »kavkashki razbojnik«). Oba sta bila, kljub resnim opozorilom, na usodno funkcijo, ki sta jo nato »prerasla«, formalno izvoljena ali odobrena – Hitler za kanclerja, Stalin v ozhjem partijskem krogu za generalnega sekretarja (izbira vladarja kot »prostovoljno suzhenjstvo« – je rekel Étienne de La Boétie v 16. stoletju). Oba sta otroka tezhke družine, ocheta obeh chevlarja (Hitlerjev pozneje carinik), do njiju surova, ker sta ju menda imela za podtaknjenca (Josifa je oche pretepal do krvi v urinu in se ga odrekel); revne zhenske so sluzhile pri duhovnikih ali pri bogatih trgovcih, neredko Judih, gospodar ali kak njegov sin je vrgel »oko na meso« (flash on flesh; tudi Marx je imel nezakonskega sina s sluzhkinjo). Oba neuresnichena umetnika, Hitler slikar, Stalin gruzinski literat, ki niti ni bil pravi Gruzinec, oche in mati menda Osetinca (iranski Osetinci, ki si lastijo Stalina, sebe imenujejo Iron, kar zveni »jugo-ironichno« glede na hipotezo, da so Srbi in Hrvati osetinskega izvora); Gruzinci pravijo, da Stalin kot psihofizichni tip »ni njihov«. Mandelshtam v pesmi, ki jo je plachal z zhivljenjem, omeni Stalina kot »gorjanca iz Kremlja ... s širokim prsnim koshem Osetinca« ... Vsekakor ne presenecha, da se je Stalin, ko je odrasel, oddaljil od gruzinskega nacionalizma, s katerim se ni vech identificiral. Gruzinschina mu je bila kot jezik okolja sprva nedvomno najblizhja, a jezik pach ni edini dejavnik identitete.

– Slikar je unicheval generacijo slikarjev »entartete Kunst«, literat fizichno likvidiral neshtete literate »dekadente«. Bi lahko rekli: razvoj od umetnishkega pripravnika do diktatorskega zastavnika?

– Od lokalnega anarhista do globalne ikone – eden nacizma, drugi komunizma. Njun veliki kolega Mao je bil dober pesnik, menda je v mladosti pesnil tudi Mussolini, a je svoje verze (hvalevredno samokritično) sproti sezihgal. Mozhna hipoteza: v umetnikih se skriva diktatorski monstrum kot volja do mochi, ki pa se večinoma kompenzacijsko transformira v ustvarjanju. Sicer pa poezija sploh ni devica zgodovine ... Fashizem je zasnoval pomemben italijanski pesnik s »preroshkim« imenom Gabriele D'Annunzio (Nadangel Oznanila; Gabriel – hebr. bozhji junak). Asistiral mu je pesnik in fashistični politik Giuseppe Cobolli Gigli (slovenskega porekla – Josip Kobolj), ki je bil »po-etichni« iniciator metanja shchavov v krashka brezna. Italijanski fashizem je pomagal slaviti tudi ameriški pesnik-migrant Ezra Pound. Veliki nemshki pesnik Stefan George je v svojih pesmih napovedoval »Novi Reich« in vstajenje »mozha dejanj«, ki ga bo zgradil; ko so se njegove prerokbe uresnichile, se je zgrozil, emigriral v Shvico in she istega leta umrl (1933). Ni pretirano mnenje, da imajo vsa radikalna gibanja svoj daljni izvir v ljudskem pesnishtvu; nemshka poezija od 18. stoletja dalje napoveduje zdruzitev in nacionalimperializem, vrhunec tega so ponarodele pesmi, ki sta jih napisala Ernst Moritz Arndt in August Heinrich Hoffmann von Fallersleben, avtor himne »Pesem Nemcev«, znane po refrenu »Nemchija chez vse«; tudi razpad Juge naj bi se napovedoval v jugoroku.

– Kako pa se ta drzhavotvorna funkcija poezije ujema z znamenitim »izgonom pesnikov« iz Platonove zamisli idealne, pravichne, filozofsko-elitne drzhave z elementi komunizma?

– Njegov »izgon pesnikov« ni absoluten, temvech je po svoje dialektichen. Idealna drzhava je totalitarna, taka pa she posebno potrebuje pesnishko besedo za samohvalo in vzgojo podanikov. Platon, v mladosti pesnik, deloma tudi slikar, je sezihgal svoja zgodnja dela, verjetno pod vplivom učitelja Sokrata, ki je podobno kot Buda in Kristus preziral pisanje; učenec je pozneje razvil temeljit filozofski dvom o veljavi umetnosti in v interesu drzhavotvornosti posebej proskribiral poezijo, vendar z določeno omejitvijo. Dopustil je toleranco do »vishje«, moralno vzgojne poezije, ne pa tudi do »nizhje«, ceneno populistichne s Homerjem in pisci tragedij; zdi se, da je bila slednja zanj nekak sejmarski »holivud«.

– Dovoljena bi bila torej le zelo zozhena vloga poezije?

– Vloga pedagogshke dekle drzhavnega sistema.

– Che Platon ne bi pravzaprav chisto literarno-pesnishko (poezija pach ni le v verzih) zapisal Sokratovih dialogov, bi danes bolj malo vedeli o sokratizmu. Mizografija, sovrashstvo do pisave je v nasprotju z izrekom verba volant, scripta manent ali besede letijo, zapisi drzhijo, mar ne?

– Seveda. Je pa vprashanje, kaj je v teh dialogih avtentichni Sokrat in kaj je Platonova »literatura«. Platon verjetno ni imel magnetofona. Tudi Budovi in Kristusovi nauki so posredovani v zapisih sledilcev, in to niti ne njunih sodobnikov. Zdi se, da so bili za te tri velikane modrosti celo zapisi v kamen le

prazen trud minljivosti, saj vse tako slišano kot videno leti z vetrom chasa. Glede tega je zen precej radikalen, ker v njem tako govor kot zapis vrednotno presega molk.

- Trojica Sokrat, Buda, Kristus ... Kaj imajo, poleg mizografije, še skupnega?
- Nemo propheta in patria sua. Sokrat je obsojen na smrt kot ateist in kvarilec mladine, budizem iz hinduistične Indije praktično izhlapi in Buda iz modrookega arija postane mongolid, Judi zavrnejo Kristusa kot lažnega mesijo.
- Modrooki Buda?
- So tudi taki prebivalci Indije, zlasti na robovih Himalaje. V Budovih chasih jih je bilo gotovo še več. Obstaja tudi »teorija«, da je bil Kristus modrih oči in plavih las, pa prvotni Grki naj bi bili prav taki, lahko celo Sokrat. Torej spet vsi isti na listi ...
- Ali ni danes »nekorektno« poudarjati modre oči?
- Po zlomu nacizma je tak zadržek postal praktično obvezen, a eno je politkulturni bonton, drugo so dejstva iz davnine. Povsod po svetu je najti starodavne upodobitve bogov z modrimi, tudi turkiznimi ochmi, ujemajo se z opisi v legendah, celo v turških; Atatürk je rekel, da so bili prvotni Turki v sibirskih stepah modrooki in plavolasi. Raziskave so pokazale, da modre oči vsebujejo posebno gensko zasnovano, prvi modrooki ljudje pa naj bi se pojavili po koncu zadnje ledenice pred kakimi desetimi tisočletji severno od Chrnega morja.
- Kaj pa Stalinov mladostni izgon v Sibirijo, kamor je kasneje kot vladar v tradiciji katorge naganjal množice podanikov, da so umirali v pionirskem civiliziranju tundre, tajge, vechnega ledu?
- Stalin se je uchil »logike zgodovine« od volkov, ki jih je dobro spoznal v vechkrat ponovljenem sibirskem izgnanstvu; pozneje je kot talentiran risar med razmishljanji rad skiciral volkove.
- Uchiti se zgodovine od volkov?
- Bolj gre za določen refleksijski navdih, predvsem glede dejstva, da je zgodovina v jedru le boj za meje resursov: razmejitev, premiki, vdori, obramba, zasedbe, prilashchanje ...
- Evropa brez meja?
- Danashnji blizhnjevzhodno-afriški migranti so Evropo prijeli za besedo: che ste brez meja, torej lahko pridemo ... Po svoje uresnichujejo Sörglov projekt ...
- Willkommen?
- Manj je znano, da je Mutti hkrati z dobrodoshlico ukazala akcijsko pripravljenost svojim tankistom, da zaprejo mejo, che bo naval povsem neobvladljiv.
- In kako je s Stalinovim »volchjim navdihom«?
- Ugotovil je: chlovek je chloveku volk, volk pa je chloveku lahko učitelj. Volkovi so namrech izjemno pouchni zlasti v smislu prostorsko-organizacijske bivanjske strategije. Z urinom, drekom in praskanjem tal zachrtajo meje svojih

»držhav«; ti mejniki so nakazani v medsebojni razdalji okrog dvesto metrov, zmeraj širše od središča stalne naselitve tropa. Ponavadi je prihajach iz drugega tropa takoj ubit, le redko je posvojen kak izgubljen mladich ali odrasel samotar. Vojne za prostor in plen med tropi so eden glavnih vzrokov smrti odraslih volkov. Tolpa lachnih volkov je edinstven ubijalski kolektiv / korektiv v naravi, strogo hierarhichna mashinerija z nenehno tekmo za vlogo vodilnega samca. Po potrebi so tudi kanibali, ranjenega brata raztrgajo brez ostankov; to je chastni pogreb, ker ga tako reshijo pred drugimi plenilci. Njihov najljubshi plen so parklarji; napadejo jih od zadaj z boka, da jim odprejo drobovje. Ob demonichni krvolochnosti premorejo tudi prefinjeno chustvovanje med pari samec-samica (»zvestoba do groba« ima vechjo veljavo kot med ljudmi), skrb za mladiche, zhalost ob smrti chlana tropa, obredno tuljenje v luno in podobno. Ob parjenju (pozimi, da se potomci rojevajo spomladi in zgodaj poleti) se samci vchasih, che nimajo takoj samice, v besu nagona naskakujejo med sabo.

– Danashnja moda obchudovanja volkov?

– Vsega navelichani »ekologi« iz bogatih zahodnih mest se gredo resetirat v divjino in od tam prinashajo nekaj moderniziran »asishki« (recheno po svetem »Francozku«, ki je s pogovorom ukrotil volka) kult plemenitih in modrih volkov, svojevrsten nadomestek za »plemenitega divjaka«. V glavnem gre za srechanja z volkovi v rezervatih, kjer so zhivali solidno preskrbljene in temu primerno »kultivirane«. Drugachna je »volchja slava« v balkanskih hribih, kjer lachni tropi vdirajo v hleve in vchasih celo v stanovanjske hishe, ali v sibirskih stepah, kjer lahko napadejo drveche sani ter raztrgajo tako ljudi (tudi oborozhene) kot konje. Volk je avtentichna zver, ni ga mogoche udomachiti, mozno ga je le ujeti in zasuzhnjiti, celo za vleko sani. Pes ni udomachen volk, temvech je udomachen pasje-volchji bastard.

– Ali ni bil tudi Hitler obchudovalec volkov?

– Nedvomno je bil ponosen na svoje ime: Adolf pomeni Plemeniti volk (Edel / Adel-Wolf); imena z wolf so bila nekoch med najbolj priljubljenimi pri Nemcih, zlasti Wolfgang (Volkohod). »Sivi volk« naj bi bilo njegovo kodirano ime ob koncu vojne; njegova sestra se je prepisala v Wolf. Sicer so pa Hitlerja propagandno predstavljali kot ljubitelja zhivali, njegov najvechji ljubljenc je bil nemshki ovchar Blondi. Hitler je obsojal vsako surovost do zhivali, tudi glede hrane, menda je bil dosleden vegetarijanec, antialkoholik, nekadilec. Ob vsem tem pa je imel stike tudi z razlicnimi magijsko-okultistichnimi krogi. Sploh pa volchje asociacije rade uporabljajo razlicne subverzivne organizacije; alzashki neonacistichni revanshisti Chrni volkovi, turshki Sivi volkovi itd.

– Tudi Hitler naj bi imel nezakonskega otroka z neko Francozinjo, ko je med prvo svetovno kot vojak bival v Franciji, cheprav njegovi sobojevniki porochajo, da je ostro obsojal spolne stike nemshkih vojakov z rasno manjvrednimi domorodkami. Podobnosti so torej v zacetku in pozneje, kako pa je z njunim koncem?

– Tudi tu je vech podobnosti v elementih psihopatije, kot je videti na prvi pogled; nekateri jima pripisujejo celo klinichno blaznost, vendar taka »pojasnila« ne zadoshchajo, ker psihoekscentrikov je neshteto, onadva pa sta unikatna zgodovinska fenomena ... Hitlerjeva smrt od lastne roke, Stalinova od mozhganske kapi: obstaja dvom o obeh eksitusih. Vsaka smrt je naraven rezultat v odvechnost dozorelega bitja in okolishchin; tudi samomor je le navidezno samostojna izbira. Hitler naj bi »v resnici« prezhivel; njegovo smrt je takoj po vojni zanikal Stalin v nekem pogovoru z Americhani ... Stalin pa naj bi bil »v resnici« umorjen v kompleksni zaroti zaradi njegovih vse bolj monstrumskih nachrtov: kri kot (dzhingiskanski) cement – pobiti vse polnoletne chlane partije, likvidirati vse sovjetske Jude. Chetudi je bil skrajno nezaupljiv in previden, ni mogel mimo kljuchne diktatorske zanke: obsezhnih projektov ni mogoche izpeljati brez soglasja sistemskih sodelavcev, zato so te njegove zamisli zaslutili tudi drugi in sklenili, da tako ne gre vech ... Sicer pa naj bi bilo v chasu njegovega vladanja vech kot shestdeset poskusov atentata nanj; na Hitlerja naj bi jih bilo vech kot shtrideset. Oba sta ustvarila (seveda ne sama osebno) prehodni, epizodni sistem, dolgorochno nevrdrzen vsaj v krshchanskem kontekstu; maoizem se je, po vsem sodech, lazhe zлил s pragmatichno konfucijansko tradicijo. Konclagerje in gulage pa sta oba preplonkala od zmeraj »nedolzhnih« Anglezhev, ki so pravzaprav vedno v ozadju razlichnih pretresov (protestantizem, revolucije, republikanizem, Cromwellova usmrnitev kralja vech kot sto let pred Francozi, Hitlerjev mentor Houston Chamberlain z arijsko-germanskim rasizmom itd.), ki jih nato »prepustijo« drugim, sami pa se »potegnejo nazaj« (star francoski izrek: perfidni Albion).

– Ali niso bili Stalinovi uchitelji tudi shamani sibirskih ljudstev?

– Da, v Sibiriji je bil v stiku s shamani, ki so v njem prepoznali reshitelja Rusije. Raziskovalci menijo, da mu tam ni bilo prehudo, ostrí mraz mu je pozdravil tuberkulozo, imel je enega ali dva otroka z mladoletnico, pa tudi mozhnost »pobegov«, ker naj bi bil provokator Ohrane, cesarske tajne policije. Omenjajo tudi, da se je vechkrat izognil aretaciji, ko so bili shtevilni sodelavci zajeti ali pobiti. Sicer pa se je, vzeto v celoti, iz nesposobnega za carsko vojsko razvil v sovjetskega generalisima, iz gruzinskega nacionalista v ruskega internacionalista, iz seminarista v ateista. Oচিতno ne obskurna gruzinska ne luksurna verska (pravoslavna) identiteta zanj nista bili absolutni.

– V slovenski (pa ne le v tej) zgodovini nacionalist postane narodni izdajalec. Internacionalist, ki oznanja, da proletariat nima domovine, postane narodni junak. Je to paradoks?

– Na prvi pogled. Sicer pa je paradoks le povrshni sinonim za dialektiko.

– Kako pa je s spravo med omenjenima ali med njunimi dedichi? Ali ni v osamosvojitvi Slovenije plebiscitarni element sprave na podlagi patriotizma?

– Nelochljivega od pragmatichnega oportunitizma kot reshevanja lastne kozhe iz brodoloma. Logika redute – zadnje utrdbe, refugija, confugiuma. Leta 1990 se je Jugoslaviji na obzoru obetala irashko-sirska »reshitev«: desetletna drzhavljska

vojna. Tudi jugoslovansko naravnani Slovenci so dojeli, da gre sedemdesetletni skupni projekt v maloro; vechina, ne glede na svoja politichna preprihanja ali osebno poreklo, je videla pred sabo prepad, dérouté. To je dalo rezultat plebiscita 1990.

– Splošni konsenz, prvich v razklani slovenski zgodovini?

– Nekako tako, le da razklanost ni kakshna slovenska posebnost. Vsak narod je utemeljen na notranjem razkolu.

– Ali ni nekaj na to temo rekel tudi Lenin?

– Rekel je: v vsakem narodu sta dva naroda. Ta misel ima svojo težho. Primerov je vech kot dovolj, od starega Rima, kjer se je zachela »vechna« evropska drzhavljanska vojna med monarhijo in republiko, do Anglije, Francije, ZDA, Shpanije, Kitajske itd. Glede nemshkega razkola, ki je povezan tudi s slovensko zgodovino, je med zgodovinarji znano mnenje, da bi danes vsa Evropa govorila nemshko, che se ne bi Nemci katolishko-protestantsko razklali do roba kolektivnega samomora ter posledichno do fragmentacije »svetega rimskega cesarstva nemshke nacije« na kakshnih shtirideset »suverenih drzhav« (»Kleinstaatere« po zaslugi Napoleona).

– Ali pa Srbi, razklani na chetnike in partizane?

– Ob koncu Juge so Srbi zavrachali kakrshen koli pogovor o konfederaciji, saj zanje, ki se imajo za edino kompletno, esencialno drzhavotvorno, imperialno nacijo v jugoprostoru, ne more biti enakovrednega nivoja z invalidnimi kvazinacijami, ki so si jih izmislili tuji okupatorji z namenom onemogochiti nastanek normalne, naravne, pravichno zaokrozhene srbske drzhave od Trsta do Soluna; ta drzhava naj bi imela, che ne bi Srbi napol izkrvaveli v vojnah, okrog 40 milijonov prebivalcev, saj bi se vsi partikularizmi zgubili, tudi jezikovni.

– Rachun brez krchmarja?

– Na Balkanu je obichajna krchmarica smrt. Drugim etnosom v jugoprostoru tak francosko-piemontski koncept drzhave ni shel v rachun. Enega od glavnih izvajalcev tega koncepta, kralja Aleksandra, so dvajset let po sarajevskem atentatu ubili hrvashko-makedonski (delno bolgarski) zarotniki v letu, ko je zasnoval spomenik Neznanemu junaku na Avali pri Beogradu; oba balkanska atentata sta bila znanilca svetovnih vojn (zachetek druge z zamenjavo cifer 1914-1941), v prikitem shiršem ozadju prvega so bili angleshki, drugega pa nemshko-lashki interesi. Hitler se je v neki izjavi pobahal, da je on likvidiral Aleksandra; trdnih dokazov ni, a je nemogoche, da ne bi nemshki obveshchevalci nich vedeli o pripravah, saj je celo shef jugopolicije opozarjal kralja ... Spomenik na Avali je monumentalno kiparsko delo hrvashkega kiparja Meshtrovicha, temeljna ideja je bila »jugoslovanska«, z osmimi kariatidami v narodnih noshah iz celotne drzhave; ustashi so ga ob svojem prihodu na oblast aretirali in obsodili na smrt (pozneje pomiloshchen).

– Ali ni marsikdo v tujini gledal na Jugo podobno »vsesrbsko-jugoslovansko«?

- She danes naletish na mnenje: kaj pa dlakocepite, saj ste tam na Balkanu tako ali tako vsi isti do obisti ... »Conflicts of contentious identities« ...
- Kako je s Slovenijo pri tem?
- V Sloveniji je v zacetku 90-ih shlo za vseslovensko nujo, plebiscit je pokazal soglasje: chim prej se odrezati in se vsaj v okviru možnosti izolirati od podivjane preostale Juge, ki bo neogibno potonila v krvi. V politiki ni idealnih reshitev, a dejstvo je, ne glede na vshechnost in razlicne kritichne pridrzhke, da je bila slovenska abgregacija ali »avtoamputacija« v danih razmerah vsekakor uspeshna.
- Vsaj kot bolj ali manj presenetljiv konec poti v lastno drzhavnost, kajne?
- Dejstvo je, da se je Slovenija postavila na zemljevid kot samostojna drzhava, cheprav s tezho mitropsko-balkanske chrepinje, ki v diplomatskih odnosih vzbuja zadrego tako med gostitelji kot med gosti, ker je treba z drzhavnim protokolom sprejeti predstavnike eksotichne vashke skupnosti.
- Fashist se ponasha s tem, da vse poimenuje naravnost s pravim imenom, surovo prostodushno. Komunist je zanj pervertiran nihilist. Je to ustrezna oznaka?
- Ali pa anarhist ... Pa imash she enega na -ist ...
- Ali niso vse to variante terorizma?
- Poznal sem Primorca, tigrovca, ki so ga aretirali najprej italijanski fashisti, zatem jugoslovanski policisti, nato nemshki nacisti, naposled udbovski vigilisti. Obtozhnica je bila zmeraj ista: anarhist in terorist.
- Kako je pri vsem tem z resnico?
- Kdor ishche resnico, najde le nujo.
- So kakshne koristi od tega?
- Koristi ... kor isti ... v (v)etru vsi (l)isti ...

Peter Amalietti

ENACHBA Z VECH NEZNANKAMI

(kratka proza)

Zhivljenje je morda sicer res kockanje z Bogom, vendar pa se Albert ni kockal z usodo, dokler mu Bog ni na pot poslal bistre Vojvodinke, ki je relativnostno teorijo odkrila najbrž po naključju, saj chesa drugega zhenskam tudi ne gre pripisati. To se je zgodilo, ko ji je med pomivanjem posode v njenem razkoshnem bernskem stanovanju krhki kristalni kozarec padel iz rok na zloshchena kuhinjska tla in se zakotalil po podu, ne da bi se razbil. »Cheprav bi se kozarec moral razbiti, se to ni zgodilo. Ja, vse je relativno.« Vendar pa bi to njeno domisljico najbrž pogoltnili megla in tema, che za soproga ne bi imela genija. Edino genij namrech lahko prepozna genialnost, kadar nanjo naleti, in tedaj se pochuti podobno, kakor che bi na smetishchu nashel dragocen dragulj. Tudi je Albert moral biti genij, da je lahko iz zheninega intuitivnega prebliska ob kristalnem kozarcu, ki se ni razbil, ubesedil teorijo in jo z Milevino pomocjo dokazal tudi s fiziko in matematiko, da mu je naposled le uspelo preprihati svoje kolege, same nejeverne Tomazhe. Sicer res ne vem, zakaj bi Albert celotni znesek Nobelove nagrade poslal svoji nekdanji soprogi Milevi, toliko ji za prezhivnino otrok res ni mogel dolgovati; za relativnostno teorijo pa zhe. Vendar pa je Albertu tisto njegovo najbolj slavno formulo uspelo dokonchati shele po srechanju z drugo Vojvodinko, o kateri pa zgodovina molchi.

Danes smo vsi ozhenjeni z relativnostjo, saj tezhko prisluzheni in v znoju pridobljeni denar troshimo zlahka in nemarno, enako kot se redimo v kilogramih, hujshamo pa v gramih. Da je vse resnichno relativno, je Albert dokazoval tudi s svojim zasebnim zhivljenjem. Ko sta se zarochila, je svoji prvi soprogi Milevi obljubil absolutno zvestobo do groba, vendar pa ji je nato to zvestobo redno in vestno odtegoval. Najbrž je med njuno poznejsho lochitvijo Albert Milevi tudi zabrusil: »Saj si sama ugotovila, da je vse relativno, in so torej relativne tudi moja zvestoba in obljube!«

Do njune lochitve je seveda prishlo izkljuchno po njegovi krivdi: Albert je sicer od nekdej veljal za zelo skrivnostnega chloveka, vendar pa je Milevo v zadnjih letih njunega zakona skorajda javno varal, njegov nagon je bil pach preprosto premochen in se mu je moral pokoriti. Dokler sta po poroki bivala v velikem mestu Bernu, je Milevi svojo ljubiteljsko dejavnost uspesno prikrival. Kadar se je vrnil domov v ranih jutranjih urah, se je namrech vselej lahko izgovoril, da se je njegova debata s Solovinom in Habichtom malce zavlekla, in pri tem soprogi elegantno zamolchal, da se njihova Olimpijska akademija sicer res redno dobiva na

večerji v Mestni restavraciji in da po njej vse do polnoči tudi prav zares burno razpravljajo, vendar se prijatelji razidejo vselej, ko ura odbije dvanajsto, in v zavetju teme zaradi dobrega alibija mirne vesti odhitijo vsak k svoji ljubici.

Albert pa je obenem uporabil vso svojo genialnost, da je preprečil vse morebitne Milevine sume o njegovi zvestobi, in pri tem se je pred soprogo marsikdaj izgovarjal na svojo raztresenost, po kateri je pozneje celo slovel po vsem svetu. Genij, kakršhen je pach zhe bil, je Albert namrech kmalu uvidel, da je raztresenost nadvse uporabna razvada, saj jo znanstvenikom oprostijo vnaprej, zato jo je vselej znal zelo spretno izkorishchati. Prav zaradi tega njegovega pogostega sklicevanja na raztresenost je Mileva prvich podvomila o soproгови zdravi pameti, kar tudi ni bilo zadnjikrat, vendar pa na njunih pochtitnicah v Novem Sadu Mileva she ni podvomila o njegovi zvestobi, she zlasti, ker se Albert na pochtitnicah ni mogel nikoli povsem zasititi njenega telesa.

No, v Bernu je torej vse shlo gladko, zadeve pa so se zapletle na njunih skupnih pochtitnicah v Milevinem domu v Vojvodini, kjer so bili Marichi ena najpremozhnejshih družhin, njen oche pa je bil nadvse ugleden sodnik.

Mladostni Albert je od samozavesti vselej kar kipel, njegov vechni nasmeshek, ki so ga zastirali vselej svezhe pristrizheni in oblikovanimi brki, je bil nasmeshek zmagovalca, njegovo visoko chelo pa chelo misleca, vselej je hodil ponosno vzravnian kot kak kralj ali vsaj baron, jamica v njegovi bradi je razkrivala njegovo veliko duhovitost, njegova ushesa so bila ushesa vselej budnega in nadvse prisebnega chloveka, njegov bistri in navidezno kratkovidni pogled, v resnici razprsheni in neusmerjeni pogled globokega misleca, pa je bil ponavadi zazrt v nevidno obzorje, vendar je istochasno Albert vselej pred seboj videl tudi veliko podobo vesolja, ki ga je edino zanimalo she bolj od zhenskih charov, in nikoli ni pozabil, da je tudi vsaka zhenska del vesolja in da zakoni vesolja prav tako veljajo zanjo. Zemeljska tezhnost je namrech zhe prenekatero zhensko prisilila k padcu, spolna privlachnost med moshkim in zhensko pa temelji na magnetnih silah privlachnosti in odboja. Fotoelektrichne efekte je zachel raziskovati potem, ko je ugotovil, da imajo zhenske razvit poseben chut, s katerim zaznajo, kadar jih gleda v hrbet. In Nobelovo nagrado je uradno dobil za svoje raziskave fotoelektrichnega efekta, vendar pa jo je v resnici dobil za relativnostno teorijo, ki jo je odkril in razvil z veliko pomocjo svoje soproge Mileve.

Iz Albertovih shtevilnih fotografij tudi vemo, da je bil strastni kadilec pipe. Zaradi nekajurne zamude njihovega vlaka Orient ekspresa si pred vkrcanjem na ladjo v Beogradu, ki jih je odpeljala v Novi Sad, ni utegnil obnoviti svoje zaloge tobaka, in tudi ko so naposled pristali v Novem Sadu, so zaradi svoje zamude ogled mesta kar izpustili, za to bo chasa tako ali tako vech kot dovolj pozneje, in na vozu odbrzeli naravnost na Milevin dom na Kisachko ulico 22. In tako je Albertu tobaka zmanjkalo zhe na prisrchnem in toplem družhinskem sprejemu, ki se je razvlekel v dolgo popoldansko kosilo. In da bi si malce pretegnil noge, je Albert zavrnil ponudbo, da mu gre po tobak Milevin mladoletni nechak Djuro, in se je

kar sam odpravil v sosednjo ulico v trafiko, ki jo je opazil zhe dopoldne, ko so se v slovesno okrasheni kochiji peljali po glavni mestni aveniji k lepi tastovi hishi, podobni majhnemu pritlichnemu dvorcu z dvanajstimi lepo okrashenimi okni na prohelju in z velichastnim vhodom.

Vzel je klobuk in se podal po shiroki in od sonca razzharjeni Kisachki ulici, ob katere kolniku so lezhali odprti odtochni jarki, iz katerih je od vrochine kar puhtelo, in otozhno premishljeval: »Zaljubimo se v brhko deklico, porochimo se z zapeljivim in spogledljivim dekletom, nato pa zhivimo z zhensko, ki je sicer nebeshka, a vchasih hudo peklenska. In ko gledam svojo soprogo, se sprashujem: Se morda nisem tudi sam spremenil v zmaja?«

Na srecho pa je prav tedaj zapihal od reke prijeten in osvezhilen poznopopoldanski vetrich, ki je odgnal najhujsho vrochino, tako da je Albert pri prichi pozabil na te svoje temachne misli in se raje malce razgledal po mestu, ki ga je obdajalo z vseh strani, in ugotovil: »Ah, kako je svet lep!« In prav tedaj je na Bulvarju kralja Petra I. zagledal manjsho ljubko hisho z izlozhbo, v kateri so bile razstavljene shkatle cigar in chasopisi, nad odprtimi vrati pa je v cirilici in tudi v madzharshchini pisalo *Tabak*.

Vendar v trafiki, ki je bila za tiste kraje in chas, tak je bil vsaj njegov prvi vtis, opremljena prav po svetovljansko izbornu in okusno, ni bilo za prodajnim pultom nikogar. V prostoru je prijeto dehtelo po vijolicah. Albert je prav odlichno zaznaval in razlikoval vonje in vonjave in ta vonj, ki je prezhemal ves prostor, ga je dobesedno presunil, da je nato celo pozabil dihati.

In prav tedaj so se odprla vrata za pultom in je kot prava kraljica vstopila trafikantka Jelena, ki je sicer slovela kot najvechja krasotica dalech naokoli, morda celo v vsej Vojvodini, v kateri zaradi velikega meshanja narodnosti lepotic sicer kar mrgoli. Od zachudenja in osuplosti je Albertu padla iz ust neprizhgana pipa, ki pa jo je spretno ujel, she preden je treshchila na tla. Zdaj se je zachudila lepa trafikantka in skoraj zapela »Oh!« in ga s shiroko odprtimi ochmi pogledala ter s toplim, mehkim in zapeljivim glasom pozdravila: »Dobrodoshli, vasha visokost g. Einstein. Torej ste srechno pripotovali?«

Vse mesto je namrech dobro vedelo, da prihaja Mileva domov s svojim sprogom in sinom, kar je zhe pred mesecem dni napovedala njena sestrichna Karla, ki je bila porochena s tastom brata Albertove tashche. Sicer pa je Jeleni njihov prihod potrdil chika Perica, ki je s kochijo pripeljal Milevino družhino na Kisachko, nato pa prishel k njej po cigarete. V osnovni sholi je bila Jelena celo Milevina sosholka, vendar se nista nikoli zares spoprijateljili, cheprav sta odrashchali v sosednjih ulicah: ena je bila prevech pametna, druga pa prevech lepa. Mileva je bila odlichnjakinja in piflarka, pa she tako smeshno je hodila s krajsho nogo, da je Jeleno spominjala na vrano, in kamor koli je Mileva shla, ji je pod pazduho vselej tichala najmanj ena, ponavadi pa dve knjigi, Jelene pa knjige niso nikoli zares pritegnile, vselej jo je zanimalo zgolj zhivljenje samo in torej ljudje, od vseh ljudi

pa so jo seveda najbolj privlachi moshki v najboljših letih, nich manj pa tudi prav vsak trenutek, v katerem je pach ravno bila, zato je uchenost ni nikoli privlachi, uchenjaki pa she manj. Toliko je zhe vedela iz tistih nekaj izkushenj s skromnimi beograjskimi shtudenti, ki so v njihovo mesto prihajali na poletne pochtнице in na kopanje v reki; to je bila she srecha, saj tem mladcem milo in voda sicer nista bila nich kaj blizu. Sama je imela najraje vselej chiste, urejene in lichne gospode, ki so vsak dan zamenjali perilo in podobno.

Lepticam snubcev seveda nikoli ne primanjkuje in je zgolj vprashanje njenega srca ali pa razuma, koga bo izbrala. No, in ona se je odlochila po srcu, saj je bila zhenska od glave do pet in tedaj tudi noro zatrapana v svojega zdaj sicer zhe pokojnega soproga Vitomira, konjenishkega chastnika v najboljših letih, ki pa se je po letu dni njunega srechnega zakona na chastnishkem vecheru hudo vinjen nehote pred chastnishkim zborom nabodel na lastno sabljo. Vsaj tako se je glasilo uradno porochilo preiskave, ki so ji ga poslali.

Ovdovela je torej zhe kot bohotna dvajsetletnica. Njen pokojni moz h sicer ni bil hudo premozhen, a v banki je imel kar lep kupchek zlatnikov in Jelena je lahko v domachi hishi odprla trafiko in posel je zdaj gladko tekel. Fantje in moshki v njenem okraju so kadili vech kot bi sicer, in to zgolj zato, da so lahko vechkrat obiskali Jeleno. Pri njej ni nihche kupil cigaret in vzhigalic istochasno. Ne. Dopoldne je kupil shkatlico cigaret, popoldne pa je prishel she po vzhigalice. Tisti za Jeleno najbolj zagreti pa so cigarete kupovali posamichno. In pri teh drobnih nakupih so stranke tako buljile v lepo Jeleno, da bi jim lahko namesto drobizha vrnila gumble, pa ne bi opazili.

Bila je svetle polti, zlatolasa in krepkega stasa, kljub temu pa je bila vitka, a z bujnim oprsjem in z dolgimi, kot izklesanimi nogami boginje ter s chudovitimi zelenimi ochmi s charobnim pogledom, poteze na njenem obrazu pa so spominjale na Madone s srednjeveshkih slik.

In cheprav se je zdaj zhe priblizhevala tridesetemu letu, je bila na videz she prav enaka krasotica kot nedolzhna in naivna osemnajstletna nevesta, le da je bila zdaj zelo samozavestna, kot je pach vsakdo, ki poseduje nekaj izjemno dragocenega. Jeleni se ni bilo treba pogledati v zrcalo, da bi vedela, kako zelo lepa je, ne, lastno lepoto je lahko vedno znova uzrla v nachinu, kako so se ljudje odzvali ob srechanju z njo. Razen peshchice hudo slabovidnih mozhakov brez ochal ali pa takshnih, ki bi zhe morali zamenjati dioptrijo naochnikov, so se namrech pri prvem pogledu nanjo, nekateri pa tudi pozneje, vsi odzvali podobno kot Albert, ki v tem ni bil torej prav nobena izjema; che so namrech karkoli drzhali v rokah, jim je tisto padlo na tla, od shoka so vsi zadržhali sapo, oblil jih je hladen znoj, nekje globoko v drobovju jih je zachelo zhgati, praviloma pa so tudi vsi izgubili dar govora ali pa so jecljali, vechina je glas kar izgubila, tako da se je Jelena zhe navadila in je svoje stranke vselej sprejela s plazom vprashanj in besed, med katerim so si lahko ti mozhje, fantalini, mladenichi in starci malce opomogli in naposled spet prishli do sape in se jim je povrnil glas. Pri tem pa je Jelena gojila

tudi lepo navado, da je svoje stranke vselej gledala naravnost v oči, to je vechino she bolj zmedlo. A ko jo je zdaj Albert presenecheno pogledal, ves presunjen globoko zavzdihnil in se vljudno nasmehnil z zardelimi lici, se je Jeleni zazdelo, da bo zdaj zdaj omedlela ona, kot je bil sicer tedaj obichajen odziv lepih gospodichen v primeru, kadar so pozabile svojo iztochnico oziroma besedilo. V naslednjem trenutku se je Jeleni zazdelo, da se bo v pogledu tega Bernchana izgubila, in je s strahom pomislila, da jo bo njegov pogled morda kar urochil. O takih urochenjih s pogledom je zhe tolikokrat slishala od starih cigank, ki so z njim svarile ali pa tolazhile; zadevo so namrech prikrojile potrebam trenutne stranke. A je ob vsej tej notranji razburkanosti she vedno z mirnim glasom poskusila znova: »Vroch dan, mar ne, gospod patentni uradnik Einstein?«

Alberta je prav tedaj zachela tresti mrzlica, saj je na mah zagorel v plamenih ognja strasti, ki so zhe oblizovali njegovo srce, pa s to lepo trafikantko she niti spregovoril ni. Zato je s svojim krepkim moshkim baritonom priljudno, skoraj nezhno odgovoril: »No, da, seveda, milostljiva dama, ali naj vam raje rechem gospodichna?«

Kot vsak pravi Jud je namrech tudi Albert na vprashanje skoraj vselej odgovoril z vprashanjem, vendar pa se mu je tisti trenutek to njegovo vprashanje zdelo najpomembnejshe. Od njega, je chutil, je bilo zdaj odvisno njegovo zhivljenje.

»Oh, dragi g. Einstein, zakaj pa mi ne bi kakor vse moje stranke rekli kar preprosto in po domache Jelena?«

»Draga in sposhtovana Jelena, che mi torej res dovolite, da vas tako imenujem, potem se mi zdi najmanj, kar lahko skupaj narediva, da sem odslej jaz za vas Albert,« je skorajda vzhicheno predlagal Einstein, ki se je pri lovskih pogonih na srne v krilih vselej drzhal vodila: *Kuj zhelezo, dokler je vroche!*

Albert se je tokrat namenil uporabiti svojo preizkusheno tehniko shtevilka 3, ki jo je razvil za prodajalke in knjizhnicharke; shtevilka 1 je bila za shtudentke, vendar je ta tehnika imela napako, da se je namrech ozhenil premlad, tehnika shtevilka 2 pa je bila za usluzhbenke in mlade vdove. Tedaj seveda she ni mogel vedeti ali slutiti, da ima opravka z vdovo in da bi zato moral uporabiti tehniko shtevilka 2. A preden se je Albert lahko pognal v prvo tipajoche osvajanje, je v trafiki gromko zadonel nizek basovski glas: »Bog s teboj, Jelena!«

Zaradi velike jakosti tega glasu je Albertu le uspelo odtrgati pogled z Jelene in je na vratih trafike videl majhnega mozhakarja s kot sod velikim trebuchom. Albertu seveda ni preostalo drugega, kot da je Jeleni povedal svoje narochilo, plachal in se poslovil. Ko je odhajal iz trafike, je zaslisal, zdelo se mu je, glas angela: »Pa le she pridite, g. Albert, in hvala za vash nakup!«

Albert se je tedaj pochutil, kot da je spil steklenico mozelchana, vrtelo se mu je, pred ochmi pa so se mu pojavljale meglice, kljub temu pa poti do tastove hishe ni mogel zgreshiti, saj je le enkrat moral zaviti v desno in je bil zhe na Kisachki ulici. Sicer se je vselej rad sprehajal. V trenutku slabosti je soprogi nekoch celo priznal,

da si na sprehodih po mestnih parkih zelo rad ogleduje zhenski svet. Svojo sprehajalno navado je Albert ohranil tudi na tem družinskem enomesecnem dopustu. Sicer pa dela res ni imel prav nobenega. Njegova edina dolžnost tukaj je bila udeleževati se vseh družinskih skupnih obrokov: zajtrka, kosila in večerje.

Ko so z ladjo she pluli po Donavi v Novi Sad, je sicer sanjaril, da mu bo sredi največjega miru in spokoja naposled uspelo v Vojvodini dokončati chlanek za *Znanstveno revijo*, in she zlasti njegovo glavno enachbo, vendar pa se od trenutka, ko je prvich videl Jeleno, sploh ni vech mogel dovolj zbrati. Vselej namrech, ko je zamizhal in se lotil premishljevanja, se mu je pred njegovimi notranjimi ochmi prikazala mila Jelenina podoba. Kakor vechina njenih strank je tudi sam mislil nanjo in jo redno obiskoval. V nasprotju z domachini, ki so se zadovoljili s pogledom na njeno nadnaravno lepoto, pa se je ta mestni bernski Casanova do ushes zatrapal vanjo kot kak mladenich. Ker mu predmet njegovega skrajnega pozhelenja ni bil na voljo, Jeleno je shele moral osvojiti, je vso svojo veliko strast gasil povsem legalno v zakonski postelji s svojo družico. Vendar pa je bila Milevi, ki se je te njegove nočne pozornosti v zadnjem chasu sicer zhe skoraj odvadila, ker je imela tudi manjshe zhenske zdravstvene tezhave, vsa ta njegova velika strast hudo odvech; prevech se je namrech bala, da njenega stokanja ali pa Albertovih krikov ne bi slišali njeni starshi. Tega se je povsod hudo sramovala, v domachi hishi pa she toliko bolj. Mileva je verjela, da sta pochitek na svezhem podezhelskem zraku in krepka in zdrava domacha vojvodinska kuhinja spodbudno delovala na njenega mozhhicka, ki je zdaj po vech kot treh letih prvich uzhival zaslužheni dopust.

Ob vsakem Albertovem prihodu v trafiko je Jelena obchudovala tudi njegove lepe, shvicarsko natanchno skrojene in seshite obleke ter vselej chudovito sijoche chevlje, she zlasti pa je rada prisluhnila Albertovim opisom nočnega zhivljenja v srednji in zahodni Evropi, v parishkih kabaretih *Les Folies Bergère* in *Moulin Rouge*, ter podobnih svetovnih znamenitosti, ki so se ji v tisti vojvodinski ravnici zdele bolj sanjske podobe kot resnichnost.

Kakor vechina njenih strank jo je Albert vsak dan obiskoval dvakrat: dopoldne je prishel na eno cigaro, po svojem popoldanskem sprehodu pa na drugo cigaro, saj je obe nato pokadil med klepetom z zapeljivo trafikantko. To je bilo prvich in zadnjih v njegovem zhivljenju, da je kadil cigare, sicer je vselej kadil samo pipo.

Teh njegovih vsakdanjih romanj v trafiko Mileva ni niti zaznala, saj je imela nenehno opravka s temi ali onimi sorodniki, ki jih ni videla zhe dobro leto in ki jih, tako je tedaj verjela, zdaj spet nekaj let ne bo videla. Pogovarjali so se seveda izključno v srbschini in zato ni niti prichakovala, da se jim bo Albert pridružil. Sicer pa so vsi vedeli, da je v nasprotju z vechino ljudi Albert najraje sam in da mu je najljubshe, che ga pustijo pri miru. Mileva je vsem tudi pojasnila, da Albert svojo glavo uporablja kot stroj za razmishljanje in da je takrat bolje ne motiti ga. Bila je namrech tedaj edini chlovek na svetu, ki je vedel, da bo Albert odkril nekaj, kar bo pretreslo vso chloveshko vednost in znanje. Tega sprva ni vedel niti Albert sam.

Radovednost je gnala njegovega duha, njegov genij pa ga je postopno usmerjal k tem odkritjem. Njegova služba na bernskem patentnem uradu je bila zanj skoraj idealna. Albert je namreč vselej najprej vestno opravil vse svoje administrativne naloge, zaradi njegove urnosti in bistrosti pa mu je nato vselej ostalo veliko delovnih ur za premišljevanje o lastnih priljubljenih temah s področja fizike, pred njim na mizi pa je vselej ležal odprt uradni spis za primer, če bi ga slухajno obiskal njegov nadrejeni dr. Schwartz, a se to seveda ni nikoli zgodilo.

Vendar pa zdaj v tej vojvodinski avgustovsko razbeljeni ravnici ni mogel misliti na nič drugega kot na sladko Jeleno, na njeno mično telo, zapeljive rdeče ustnice, omamno oprsje, chudovito zaobljene boke, predvsem pa na njene chudovite zelene oči, kakršnih ni opazil doslej še pri nobeni ženski.

In zakaj je Jelena naposled sklenila, da se bo temu ocharljivemu Shvicarju pustila zapeljati? She zlasti, če vemo, da si kot vdova ni prav nikoli dotlej privoshchila kakega moshkega. Najbrž je bil prav to razlog za njeno vdajo – deset let ni zhe občutila moshkega v sebi. Ta lepi tujec pa jo je hipnotiziral s svojim prvim pogledom; bil je poln duhovitosti in shal, s katerimi jo je pripravil do tega, da se je prvich, odkar je ovdovela, nasmejala od srca. In prav v tistem trenutku, ko se je prvich tako sproshcheno in glasno zasmejala, se je v njej nekaj premaknilo in se je led dolgoletnega zhalovanja stopil ob plamenih nove ljubezni, ki jo je vsak Albertov obisk v njeni trafiki zgolj še okrepil.

Vselej ko je dopoldne prishel, sta se nato pogovarjala, dokler ni v trafiko prishla druga stranka, pozno popoldne pa ni bilo skoraj nobene, tako da sta se lahko nemoteno pogovarjala tudi po celo uro. Za oba so to postali najlepshi trenutki vsakega dne, ki pa so se spremenili v nekaj neopisljivega, ko je drugi teden njegovih pochitnic Jelena popoldne zaprla svojo trgovinico in Alberta povabila v stanovanje v prvem nadstropju, da bi se lahko na lastne oči preprichal, kako chudovit razgled je z njene terase vse do Donave in Petrovaradinske trdnjave.

Ker pa so na teraso vodila vrata iz njene spalnice in ker jo je Albert tam prvich poljubil, nato pa tako krchevito objel, da sta oba kar omahnila na Jelenino mehko posteljo, ni tistega chudovitega razgleda videl niti v preostalih dveh tednih svojih pochitnic, ker sta se z Jeleno vselej najprej ustavila ob postelji in se nato nista z nje vech niti ganila vse do njegovega odhoda.

Novi Sad je bil sicer za tiste chase relativno veliko mesto, vendar pa obenem tudi chisto navadna panonska palanka, v kateri so vsi zelo hitro izvedeli vse o vseh, in da bi se izognila morebitnim govoricam, ki bi hitro dosegle tudi Marichevo družhino, jo je odtlej vsako popoldne razen v nedeljo, ko je bila trafika seveda zaprta, Albert obiskoval na skrivaj tako, da je v njeno stanovanje oziroma, bolje recheno, v njuno sladko ljubezensko gnezdece prishel naravnost chez njen vrt in skozi zadnja vrata, ki jih je priročno zakrivalo veliko grmovje, polno rdechih in rumenih cvetov. Nikogar pa tudi ni chudilo, da je Jelena vsako popoldne zaprla svojo trafiko, bil je namreč pochitnishki avgust, in jo odprla shele ob mraku, ko

se je Albert vrnil k Marichem na večerjo, med katero je svojo tashcho, gospo Marich, vselej razveselil z velikanskim, skoraj gargantuanskim tekom, ko je z veliko slastjo pospravljaj jed za jedjo. Ja, ljubezen gre skozi zhelodec. In ko sta nato z zheno legla, je tudi njej vselej postregel z uzhitkom.

Fantastichno popoldne, ki ga je prezhivel v Jelenini veliki postelji z baldahinom, ga je med sprehodom do Kisachke ulice spomnilo na noro noč, ki jo je pred dobrim letom in pol prezhivel z dvema prav chednima sluzhkinjama v bernskem predmestju; kot enojajčni dvojčici sta si bili podobni kot jajce jajcu, obe skoraj tako gibčni, kot sta bili sicer mični. V nekem trenutku je tisto noč celo pomislil, da se je tako napil, da vidi dvojno, in da je v postelji pravzaprav z enim samim dekletom. »Ja, tisto je bila resnično krasna noč; tudi če ljudje nismo bogovi, se lahko zabavamo prav po bogovsko,« je med hojo premisljeval. »In uzhivali smo vsi trije, vsaj če sodim po njunih nasladnih krchih, stoku in jechanju, she zlasti pa je bil nekaj posebnega tisti trenutek, ko sta obe istochasno dosegli vrhunec in sta svoja sladka sopranska glasova povzdignili v duetu v najvishji falzetni krič, ki je daleč presegal vse, kar sem dotlej slisjal v operah, in po katerem sta samo she tiho in nasladno stokali, ko sem si ju she naprej nenasitno jemal in ju izmenichno obdeloval vse do zore.« In ob odhodu jima je pustil kar cel cekin in tako najmanj desetkrat preplachal njuno sicershno celonočno tarifo, vendar se mu je zdelo, da bi z manjšim zneskom dobesečno razvrednotil sijaj in blesk tiste noči. Pri tem njegovem drugem najbolj chudovitem ljubljenju takoj za ljubljenjem z Jeleno pa je bilo nekaj celo nadvse komichnega: dvojčici sta se namrech imenovali Ana in Liza. In nato je tistega jutra v svojem rednem dopisovanju s soprogo, ki se je vrnila domov v Novi Sad na skrivaj rodit njunega prvega otroka, nezakonsko hcherko, prav odkrito napisal: »Nocoj sem se do jutra ukvarjal z ANA LIZO tistega niza enachb z dvema neznančkama in pri tem potil krizhev pot, draga moja Mileva, moja obozhevana.«

**

»Ja,« je pomislil, ko je naslednji dan zavil v resnično svetovljansko novosadsko Mestno kavarno, kamor je redno prihajal opoldne prelistavat tiste tuje chasopise in revije, ki jih Jelena ni prodajala, »kljub vsemu in ne glede na vse je Mileva moja boginja, ki mi je povsem predana, skrbi za najinega otroka in mi pomaga pri mojih raziskovanjih, in prav res ni bilo samo enkrat, ko je bila ona tista, ki je naposled strla oreh. V matematiki me namrech hudo poseka, brez njene obdelave derivatov Lorentzovih tranformacij ne bi v resnici mogel nikoli odkriti prav nichesar novega, obenem pa ima Mileva celo za zhensko izjemno močno intuicijo.

Vendar pa ima vsak zdrav in mlad moshki tudi svoje posebne potrebe, ki jih res ne sme zanemarjati, da si na stara leta ne bi potem ochital, da je mladost potratil za chiste neumnosti, ne pa za tisto, kar je za nekoga sicer najpomembnejše, vsaj za ljudi s poslanstvom, kakrshen sem seveda sam! In dokler ne bo mojih skokov chez plot Mileva odkrila sama, da se bo vrch razbil kar sam, ji bom pach tako kot doslej

vse prikrival. Njena srbska kri je namrech veliko predivja, da bi se kar mirno sprijaznila z dejstvom, da ima njen mozh ljubice, kot se sicer na primer vse modre Madzharke, Francozinje in Nemke, za katere je to nekaj povsem obichajnega, obenem pa to nato tudi same vneto izkorishchajo kot opravichilo za svojo nezvestobo. Ne, she naprej ji bom raje lagal. Mir v hishi je vreden vech kot vse drugo!»

Prav tisti slastni in michni dvojchici Ana in Liza sta ga pripravili do tega, da je zachel premishljevaty o tem, da nihche ne dobi svojega imena (in tudi priimka) po nakljuchju, to pa obenem pomeni, da v vesolju ni nobenega nakljuchja, ker se Bog ne kocka z vesoljem. »Obenem sta ti dve michni dvojchici, tako duhovito poimenovani, mojo pozornost usmerili v besede kot take, ki postanejo nadvse pomembne, kadar morash predstaviti nove zamisli. Chlovek lahko sicer vpelje nekaj novih kljuchnih besed ali pojmov, in che je treba, zanje najde nova imena, vendar mora svoje nove znanstvene poglede in odkritja razlozhiti jasno in razumljivo tudi s starimi besedami, za katere sicer ve, da resnice ne morejo nikoli docela izraziti, kadar zhelimo opisati svoje subjektivne izkushnje, obchutja in pochutja; da ne govorimo o mistichnih stanjih, ki so onkraj besed, misli in obchutkov, zato jih nikakor in nikoli ni mogoche povsem izpovedati. Vendar pa bi zato lahko vsaj upali, da je z besedami, ki so sicer univerzalni pojmi, mogoche povedati vsaj resnico o univerzalnih pojavih in celo o novih zakonitostih. Enachbe so sicer chisti matematchni dokaz, vendar pri vpeljavi nove paradigme potrebujemo tudi prave besede, ki bodo uspesno izrazile nashe nove zamisli, kakor je dobro vedel zhe Jezus, ko je v stare sode nalil novo vino, in je torej s starimi in vsem znanimi in razumljivimi besedami sporočil nekaj chisto novega,« je premishljeval.

**

»Vesh, draga sestrichna, povsem vseeno je, kdo je v sobi, lahko so to tudi kraljevske glave, a v tistem trenutku, ko vanjo stopi Albert, pritegne prav vso pozornost, she preden sploh izreche eno samo besedico, ko pa potem spregovori, vsi obnemijo, umolknejo in mu prisluhnejo. Je namrech najbolj karizmatichen chlovek, kar sem jih srechala, takega chloveka nisem prej nikoli srechala, saj takih na svetu nikoli ni veliko. Seveda pa zakon s takim moshkim ni nikoli preprost, vchasih se mi namrech skoraj zdi, da je najin zakon samo she ena enachba z vech neznankami, ha, ha, ha!» se je gromko zasmejala Mileva, ki je v domachi sprejemnici sedela in srkala chaj skupaj s svojo najboljsho mladostno prijateljico, sestrichno Beti, s katero sta si bili v mladosti najblzhje, saj sta se rodili skoraj istočasno, skupaj pa sta obiskovali tudi shtiri razrede nizhje meshchanske shole. Beti se je pridruzila njenemu smehu in izjavila: »Ja, zakonsko zhivljenje je za zheno sicer ponavadi le enachba z enim neznancem, ho, ho! Moj ljubi Stevomir, s katerim zdaj skupaj zhiviva zhe osem let, je danes povsem drugachen chlovek od

tistega vljudnega in priljudnega mladenicha, ki me je nekoch s tresochim glasom in ves zardel zaprosil za roko.«

Mileva je prikimala, se nasmehnila in nadaljevala: »Vesh, osebno verjamem, da se chlovek rodi, da bi se nechesa nauchil, za kar pa si mora nabrati dovolj izkushenj, a pot do njih je le redko preprosta ali nebolecha. Na srecho pa se lahko chlovek uchi iz prav vsega, kar ga doleti. Najvechji uचितelj nasploh pa je prav ljubezen, in z Albertom sva se porochila iz chiste ljubezni. Vendar pa sem zadnje chase o tem veliko premishljevala in se mi je zachelo dozdevati, da se morda vnaprej dogovorjeni zakoni dolgorочно bolje obnesejo. V zakonu iz ljubezni se namrech ta ljubezen schasoma, z meseci ali leti, vselej spremeni v nekaj drugega, in zato zachne zakon, ki je zrasel iz ljubezni, izgublјati svoj zalet; nasprotno pa se pri vechini vnaprej dogovorjenih zakonov, pri katerih se skoraj praviloma prej ali slej razvije vzajemna naklonjenost zakoncev in se spremeni v pravo ljubezen, ki zato potem lahko traja veliko dlje, she zlasti, ker vechina zakonov iz ljubezni v resnici izvira iz zaljubljenosti, za katero se pa dobro ve, da je vechinoma le kratke sape. A ko je mleko enkrat zhe polito, ne pomaga vech nobeno tarnanje.

Vendar pa me je prav Albertova ljubezen, najbrzh je bila to le zaljubljenost, cheprav mochna, tudi prva pouchila, da je relativno prav vse, kot so bile v resnici hudo relativne tudi vse Albertove absolutne ljubezenske prisege iz prvih mesecev najinega znanstva in družhenja. Ne smesh pa misliti, moja draga sestrichna Beti, da svojemu soprogu karkoli ochitam ali zamerim. Zame bo on za vselej, ne glede na vse, kar se bo med nama she zgodilo, ostal alfa in omega, pa ne le zaradi dveh otrok, ki mi ju je zaplodil,« je Mileva iskreno povedala svoji zajetni sestrichni, saj ni vedela, da sta prejšhno noch z Albertom ravno spochela njunega tretjega otroka; vcherajshnje ljubljenje je po njenem mnenju tudi sicer malce odstopalo od povprechja, ker je Alberta chutila res globoko v sebi.

**

Naslednje jutro sta Mileva in Albert zajtrkovala sama, in tedaj mu je rekla, napol v shali napol zares: »Tvoje srce je trdo kot En Kamen, Albert, in zgoraj sije kot poloshcheno, che pa ga premaknem z njegovega lezhishcha, na njegovem dnu uzrem zgolj mrgoleche golazni.« Albert se ni z zhenskami nikoli prepiral in je vselej ohranil svoj mir in dostojanstvo, svoje mochi je namrech raje hranil za neshetete prepire, ki jih je imel z znanstvenimi kolegi, zato ji je le krotko ugovarjal: »Draga, zhe od nekđaj sposhtujem veliko izrazno moch tvojih prispodob, she zlasti, kadar si prizadevash izraziti vse, kar sama verjamesh, da je resnica o meni, tvojem soprogu. Vendar pa je resnica tudi to, da najblizhji svojci ne morejo nikoli uzreti velichine njihovega blizhnjega, kot tudi ni preroka v domovini. Chesar ne poznash, tudi ne moresh prepoznati, moja draga. In le kdo bi lahko sploh kdaj poznal drugega chloveka, ko pa she samega sebe ne more spoznati. Prav zato sem se raje preusmeril v spoznavanje vesoljskih zakonitosti, sam sebi pa ostajam uganka. Saj pravijo, da edinole genij lahko prepozna drugega genija ter tudi, da

velikih ljudi ni v nobenem času nikoli veliko in da je prav v tem njihova velichina, redkost in dragocenost.«

»Seveda s tem velikim chlovekom merish nase, mar ne, Albert? Obenem oba tudi veva, da vechji ko je chlovek, vechje so tudi njegove napake, vendar pa jih on ukroti, in prav v tem je njegova velichina. Ravno zato, dragi Albert, ti zhe vnaprej oproshcham vse, kar si mi ali mi she bosh prizadel, in tudi che se bova kdaj res lochila, kot mi je oni dan napovedala baba Mara, sama na kaj takega namrech nisem nikoli niti pomislila, te bom kljub vsemu ljubila she naprej. Ti si moshki mojega zhivljenja, Albert, in to ne glede na to, kaj si kdaj storil ali bosh she storil. Samo absolutna ljubezen je prava ljubezen, in samo prava ljubezen je absolutna, ali pa sploh ni shlo za pravo ljubezen. Zgolj zaradi ljubezni le malokdo prezhivi z drugim vse zhivljenje, pa vendar je ljubezen obenem tudi edini pravi razlog, da chlovek sploh zhivi!«

»Ah, draga, jaz lahko cenim in sposhtujem le pametne zhenske, in pametnejshe od tebe niti ne poznam. Nich chudnega torej, da si prva zhenska, ki so jo kdaj sprejeli na zürishko politehniko, s svojim matematicnim darom pa si prekashala prav vse shtudentske kolege. Ko sem te prvich videl, tega ne bom nikoli pozabil, bilo je pred vhom na fakulteto, si zhe slovela kot chudezhna matematicarka, in kar nisem mogel verjeti, da se lahko tako srchkana in ljubka deklica z veliko svileno mashno za vratom sploh spozna na karkoli. Tudi sam nisem she nikoli niti pomislil na to, da bi se kdaj lochil od tebe, a che se bova res kdaj lochila, ti obljubim, da ti bom poslal celotno Nobelovo nagrado, da se ti oddolzhim za tvojo veliko pomoch in tudi za to, ker se z njo ne hvalish naokrog. Rodila si se pach sto let prezgodaj, saj dandanes znanstveniki zhensk ne jemljejo resno, Maria Curie je zgolj izjema, ne pa lastovka, ki napoveduje prihod zhenske pomladi. Tega midva ne bova dochakala, che ostaneva skupaj ali ne.«

**

Z Jeleno se seveda ni pogovarjal o strokovnih znanstvenih vprashanjih, sta si pa odprla srca in dusi na stezhaj, ko sta polezhavala na puhastih blazinah Jelenine velike in udobne postelje z baldahinom.

»Zame ni znanost nikoli postala nadomestek za vero, moja vera pa me tudi ni nikoli ovirala pri mojem preiskovanju vesolja; brez nje bi namrech prav nasprotno izgubil tudi vero v svojo lastno moch, s katero bom nashi znanstveni eliti odstranil zagrinjalo nevednosti in vpeljal novo pojmovanje in razumevanje vesolja. Vech kot chlovek ve, vech bi rad she izvedel, a ko enkrat res veliko ve, tudi ve, da je na svetu she naprej veliko vech tistega, chesar ne bo nikoli vedel ali spoznal. Vechje znanje vidi vechjo nevednost in chloveka brez trdnega znachaja lahko to spoznanje o dokonchnosti lastne nevednosti tudi tako uzhalosti, da pozabi na svoje namen in na svoje poslanstvo,« je rekel, medtem ko si je po njunem drugem popoldanskem ljubljenju prizhigal pipo.

»Ja, dragi moj Albert, ko sem vas prvich uzrla na drugi strani mojega pulta, spominjam se, da je ravno zahajalo krvavo rdeche sonce in skozi moje zhaluzije metalo svoje zadnje zhametne zharke, sem takoj zaslutila, da ste vi chlovek s poslanstvom. Tisti zharki so vas namrech povsem obdali z nekakshnim svetnishkim obstretom, kar sem sprejela kot jasno znamenje, da boste imeli veliko vlogo tudi v mojem zhivljenju, pa ne samo zaradi najinih kratkih in sladkih, skritih, a obenem vsaj zame tako srečnih in nezčnih srečanj, temvech tudi zaradi globine najinega odnosa in teh zlatih trenutkov najinega pogovora po izpolnjujochem ljubljenju, kakrshnega sicer prej nisem poznala, pravzaprav si niti nisem mislila, da je kaj takega nam, smrtnikom in smrtnicam, sploh lahko dostopno.«

»Tvoja lepota me je pritegnila, kaj pritegnila, kar zacharala me je, tvoja dobrota pa mi je naposled razkrila resnico, ki sem jo zhe dolgo iskal. A vse, kar je najleshe in najboljše, tudi najhitreje mine, in prav ta okrutna minljivost obstoja je nekaj podobnega kot pretecheni rok trajanja zhivil. Chas je reka, ki samo na videz teche le v eno smer, in je obenem merilo in edini sodnik nashih zhivljenj. Vesh, Jelena, sem chlovek, ki ne ve, kaj je to dolgchas, sem namrech chlovek kratkega chasa, ki se torej vselej kratkochasi z neznančkami v pravih in metaforichnih enachbah. Rechi hochem, da je zhivljenje kot enachba, ki jo razreshi edino smrt kot nadaljevanje chasa v drugachni obliki. Chas teche vsakemu chloveku drugache kot vsem drugim, vsakdo namrech zhivi s sebi lastno hitrostjo, obenem pa tudi vsakemu posamezniku teche chas vsak dan, vsako uro drugache, ker se pach spreminja tudi njegovo zhivljenje. Nisem she tam, vendar pa sploh ne dvomim, da zachnejo na starost techi leta veliko hitreje, kot so prej v mladosti. Sva pa oba zhe dovolj dolgo na svetu, da tudi veva, da se velikokrat ponavljani uzहितek prej ali slej izrodi v nekaj drugega ali pa se razblini v praznini. Edina prava ljubezen je zato lahko samo nesrečna ljubezen, ki se je konchala na svojem vrhuncu, saj samo v tem primeru lahko ljubezen zamrzne v chasu in torej ostane večna in srečna. Tudi najino družjenje se bo izteklo skupaj s tem chudovitim avgustom, mirno lahko rechem, da je bil to vsekakor najlepši mesec mojega zhivljenja, ti pa si bila njegova kraljica. In najino slovo naju bo oba za nekaj chasa uzhalostilo, vendar pa bo najina ljubezen zato postala večna!«

**

Tudi Albert seveda res ni mogel slutiti, da je Milevi sinochi zaplodil she tretjega otroka, v mislih je bil bolj ali manj nenehno pri bozhanski Jeleni in njenem zhivahnem in popolnem telesu, ki se je na vrhuncu naslade spremenilo v stroj za ljubljenje, ko se mu je sprva zazdelo, da jezdi neukrocheno kobilu, potem pa se je njuno gibanje zlilo v harmonichno gibanje enega telesa, ki sta ga sicer tvorili njuni telesi. In sredi te bozhanske naslade ljubezenske ekstaze, prezhemajoche oba z vulkansko energijo, ki se je sproshchala v pospeshku mase njunih teles in se naposled uravnovesila in povsem ujela v sklepnem prizoru vrhunca njune telesne molitve, sta naposled omahnila v sen in se prepustila praznini. Ko se je Albert

prebudil, je končno imel odgovor na vprašanje, ki ga je zaposlovalo zhe vech kot leto dni in ki ga je nameraval razreshiti prav v miru srbske ravnice. Po dolgem trudu in premishljevanju je namrech naposled izoblikoval enachbo, s katero je zhelel praktichno ponazoriti svoja teoretichne teze. Dobro je namrech vedel, da potrebuje vsaj nekaj argumentov, ki bodo razumljivi tudi laikom in je zato oblikoval formulo:

E = M x c (Energija je masa krat hitrost/pospeshek)

Ta enachba je bila sicer res dovolj preprosta, vendar pa je chutil, da ji nekaj she manjka, in to nekaj zelo pomembnega. V prvem tednu bivanja v Vojvodini nanjo ni mogel niti pomisliti, ker mu je ves njegov miselni aparat zasedla podoba zapeljive trafikantke. Albertov genialni notranji chut je sicer zaslutil, da Jelena sploh ni navadna zhenska, temvech je v resnici boginja Afrodita, s katero ga je nagradilo veselje zhe vnaprej z nekakshnim predplachilom za velikansko delo, ki ga bo v blizhnji prihodnosti opravil za celotno chloveshtvo. Obenem pa sta bili prav Jelenina strast in njena fascinantna gibljivost v postelji, zaradi katere sta se njuni telesi v nasladnem plesu strasti poganjali drugo skoz drugo in si dajali pospeshek, ključnega pomena, da je naposled enachbo, ki jo je razvijal in spreminjal vse zadnje leto, pravilno preoblikoval. »Pospeshek moramo vendar kvadrirati!« je glasno in zmagoslavno vzkliknil, sladko specha Jelena ob njem ga ni slishala. Nato je pomislil: »Problema ni mogoche reshiti na tisti ravni, na kateri je nastal. To enachbo sem napisal za pisalno mizo, vendar sem jo reshil shele v postelji z boginjo. Che bi se ljubil samo z Milevo, te eksplozivne mochi hitrega gibanja ne bi mogel nikoli dozhiveti, saj Mileva vselej samo lezhi in jechi, ko pa ji pride, che ji sploh, pa se vselej nato she razjoche, seveda potihoo.« She malce je pobrskal po svojem dolgem, velikem in izvrstnem spominu, in ugotovil, da tako strastne ljubimke, kot je Jelena, she nikoli ni imel, pa jih sploh ni bilo malo, namrech ljubic in ljubimk, ki jih je z leti spoznal v biblijskem smislu. Vechina je sicer razshirila noge z velikim veseljem, ponavadi sicer bolj zaradi misli na bogato plachilo, nekatere so to storile tudi z ocharljivo milino, vendar pa je bilo to tudi vse, kar so prispevale k samemu dejanju ljubljenja, che seveda zanemarimo, da so mu povsem prepustile na razpolago svoje intimne dele telesa, pri tem pa posnemale omamljene ribe, ki negibne na hrbtu lezhijo na gladini.

»No, Jelena oчитno prihaja iz nekega drugega sveta,« je pomislil, »in to je najbrzh vzhodnjashki svet, saj se ljubi gibchno kot atletinja ali pa kot ljubka in graciozna antilopa, in se povsem prepusti svetemu ritmu, ki ga kar razganja od neverjetne silovitosti. In zaradi stopnjevanja ravni naslade kot posledice pospeshenega skupnega gibanja obeh teles bi morali pospeshek mase teles v takem dinamicnem ljubezenskem objemu v resnici torej kvadrirati, pa je zadeva reshena!« She pred vecherjo se je Albert vrnil v Milevin dom kot srechen chlovek in na kosu papirja z mehkim svinchnikom z velikimi chrkami naposled pravilno sestavil svojo enachbo:

E = M x c²

Andrej Lutman

SHTIRI PRIPOVEDNICE

VAROVANEC Z OCHITKI

V zavoju k vrechi poovinkari, da lahko vanjo vrzhe zavitek. V zavitku ima seznam dvigov k nebu, s katerimi opravlja, vzpostavlja stike s plastmi svojih raziskav. S seznamom se je seznanil. Od tedaj ni za prichakovati pochveka. Ne zmore pochakati izoblikovane misli, ki bi ga prichvrstila v smisel, ko je tako resen. Prichvrstitev plasti pogojuje z dnem strahu. Opravlja vse.

Zasedi se na pochivalishchu pod mestnim drevjem ob rechici, ki ima ime po pridobljenih obkrozhanjih mimohodechih postav. Ob vstajanjih pograbi listje, predse osredinjen, ko se odlochi, da opusti opravilo. Pa chetudi bi mimo prishel celoten mestni vrvezh gneche, svoje odlochitve ne bi spremenil. Zavzet prostor, razshirjene povrshine, vzbrstele pike v daljavi, v daljni prihodnosti, kjer in ko je bila vrnitev domov, saj ga je bilo mesto zavrnilo z zevom v mestece.

Kraj zadnjega dejanja je bil obisk osebnosti v nastajanju, osebnosti, s katero je prejel dopovedilo, da naj ga vzame za napotilo k veshchini, ki je izhajala iz metanja misli po dogodkih. Njegov varovanec, predan obrachunavanju z rododom, mu je nadomeshchal prijateljico, ki si ga je zamishljala ob potrebi po druzhabnishtvu. Ob takshnih prilozhnostih je izgubljala: nikoli oddana pisma, pisala, preganjavice, oteske vseh porekel. Zarotila se je proti njim, z njimi otesala, da bi bila druzhabnejsha. Kraj z obiskom je narekoval obisk kraja zadnjega dejanja, ki naj naselju odvzame nasilje. Za naselitev poskrbi osebnost, obisk. Opravljivka mu je pobuda, odpravljenec zamisel.

Imel je polmamo, nekje med macheho in materjo, zhensko, spreobrnjeno vstran, zhivecho na nasnetkih, izhajajochih iz podobnic, primerljivih s posnetki. Na takshnih snetkih se je videval s svojo druzhbo, sedecho zraven. Bila je v chrnini, veselecha se svetlobe v pojemku. In zhalujocha na mlajsho senco, ki je odhajala za prepoznavnejsho temino k zvokom, obsolzena na hitro. Zasedenost je drazhila tako silovito, tako neizprosno, da ni preostalo drugega, kot le preostanek s posedanjem, pogovarjanjem mimo ushes, mimo vsega, kar bi otezhilo. Pritepenec ni poznal mere.

Obupanec, zapushchajoch vseuchilishche, gleda predse v sestavljajoche se besede in vijuge, a vse zaman. Ne vrne se vech. Sestavine snovi so opravljale svoje poslanstvo. Njihova prerazporeditev ni bila ugodna. Zastanki v telesu so opravili svoje.

Razočaranje nad izborom je bilo skoraj popolno. Ni bilo pričakovano, ni bilo naucheno, a delovalo je. Takšna boleznina je najbolj nalezljiva. In she jezi. Obchutku brezchasje se pridruzhi sanjski uchinek mehurchkov. Obstaja lesk, a ni v njem svetlobe. Shirshi prostor usmerja k izstopu. Lesk shchurka ni zanemarljiv. Izhod v umetno svetovje je.

KNJIGA VESHCHIN

Po nachrtovanju mestne pivske poti, kar naj bi sluzhilo popotnishtvu in prebezhnishtvu, se je pripetila prerokba, ki je pojasnjevala nachin, s katerim se lahko vzpostavi ravnovesje, zgubljeno s pretiranim vnashanjem strupov v telo. Sprednji Mesechev krajec je naznacheval pospeshen in she pretiranejsi pohlep po hrani, kar je s stalishcha jeshchosti she sprejemljivo. Njeno nagnjenje ni bilo usmerjeno k zhenskemu, a tujka, prebezhnica s prepoznavnimi tovrstnimi nastavki, ji je nagnjenje podtaknila. Kar je potekalo takole: skrbnica je preskrbela gospodinjstvo z mnozhico nepotrebnih gospodinjskih strojchkov in pripomochkov, da je s tem utrdila svojo pomembnost in jo z njimi vred vkljuchila v samodejno stikalo na kovinskih vratih zelene barve. V rochni stepalnik je nasula vrtnih zeli, jih obogatila z vedenjem o natanchni legi nanebnih svetil, da bo uchinkovina krepkejsha, pa se zgodi, da crkne napajalnik, strojчек se ustavi, napitka ni. Naj rochno? se povprasha. Napetost v njej narashcha.

Sklene, da povabi brata na ogled prikaza predstave stanja na celini, v katerem nastopi zajedavski par, ki predstavlja celino s sinom, borechim se izven nje. Prinasha ji, shirechi se celini, dodatne dele v obliki pofukanin. Med ogledom se she ne sprosti na popolno. Brat se ji opraviči, ko ji zaupa, da ne more ostati dlje in si privoshchiti she kak tovrsten ogled, saj da ima sestanek s pivskim znancem, ki je domenjen z znanko, pa naj bi se skupaj nekaj chasa she s pivom in zhganico druzhila. Pridruzhi se tudi umetnostni zgodovinar, she chil in pripravljen na repate kolichine okrepchila. Pobratenu se smelo pridruzhi znancheva znanka, saj ni kazala prepoznavnih nastavkov za spolnost. Verjetno jo je kar zavrachala, cheprav, oblechena v izzivalno usnje, ni delovala docela jalova v tem smislu. Tako so bili pravzaprav moshka druzhba; in ona na sedem osmin sproshchena.

Osminka jo je she vezala na sprotnosti, s katerimi je oskrbnica hotela dosechi svoj prav. Ne samo da je pretiravala z nakupi komaj potrebnih dobrin, she vech je hotela dosechi z dokupi nadomestnih delov. Bil je pach chas poletnih dezhevij, kar je nadvse uporaben razlog za stresanje namishljene zaskrbljenosti, ki poteka po obrazcu: izmishljije, domisleki, vtisi, shchiti, vmesniki. Obchevanje poteka preko izmishljij, ki so vloge, nudeche jih ostalim. Skupaj jih lepijo domisleki, v razlage sestavljene izmishljije. Na tak skupek se nalagajo vtisi, ki jih okolje spushcha na skupke. Skupki postanejo shchiti. Zaustavljajo vtise, da ti ne prodro do zaskrbljenosti. Skrb stori, da je vmesnikov med okoljem in vzrokom skrbi kar

najvech: kar obda se skrb s takshnimi vmesniki, in okolje je nekje predalech, che sploh she je.

Je zgolj skrb z nadomestki, z deli, ki jih ne potrebuje in tudi ne uporablja. In skrb blesti v lastni bledici.

Okolje je zapostavljeno: ni stika, ko lahko pticha s smerjo svojega leta dolochita smer sprehoda v veselje samote, kjer naj bi shchiti postali prepustnejshi, da lahko okolje zazhivi. Sicer je vse le in zgolj stanje tik pred propadom, tik pred stalno razgradnjo, tik pred stikom z razpadom, a padca ni, saj je dno s presezhniki dolocheno. V tem oskrbnica uzhiva.

Uzhiva pa tudi Urjog, poslovnezh, ki oskrbnici dostavlja nadomestne dele, ko ji ponuja tudi zhalost, da se strojchki tako hitro kvarijo. A nich zato, poreche. Niso potrebne skrbi, saj za njih izbris Urjog poskrbi. Posebej je osredinjen na samodejno stikalo na kovinskih vratih zelene barve. Potozhi ji, da se res premalo srechujeta, ko pa je stalno na trgu, ko pa mora begati in bezati ven nove izdelke, da prezhivi bolje, kot bi si bil na zachtetku sploh lahko mislil. Zachel je bil skromno, brez vlozhkov. Skrbnica, sestra oskrbe in macheha skrbi, mu popolnoma verjame in hitro pristavi, da je tudi ona imela tezhaven zachtetek. Le da ni trgovala, pach pa se je udinjala z razlichnimi deli pri vedno istih ljudeh. Niso se je navadili, saj je vedno vzela vech, kot bi smela. A za zachtetek je bilo. Urjog v takih pogovorih uzhiva, ko zazna sorodnico v poslovnih podvigih. Ima jih she nekaj. Uspeshnezh, sluzhechega s knjigami, povzpeticno, sluzhecho z novicami, poslovnezh, bogatechega s posredovanji med njima, posestnico, bohotecho se na prav ljubek nachin: s prodajo kobilic, zmletih in zameshanih s kruhovimi drobtinami, odpadlimi od ust revnejshim od nje. Kobilice jo obiskujejo, ko pa je njen okolish poln odvechnih drobtinic. Obchasnno narekuje navodila za pripravke, ki jih povzpeticna predela v novice. Urjog jo skrivoma ljubi. Oskrbnica to ve. Uzhiva z njim. Obchasnno se zatekajo k pravniku, ki jih poduchi, da tako pa le ne bo shlo naprej, a ga preprichajo, da bo, in naj jim pove le, kako naj bo, kako naj bo she shlo. Pravnik, dobrichnezh po vesti, jim svetuje, kot najbolje ve in zna. Uzhivajo v njegovih izpeljavah mozhnih dogodkovnih verjetnosti. Skrbnici se studi. Pravnik je znalec, pravnik je vse. Je tudi pesnik, ki zapishe: ... od zunaj prodre motecha zalega, spne se v ustroj brez vmesnega chlena; vijuge dopuste, da dihanje mine, da konchnost postane nadlega ...

V zdravilishchu je tihotno. Vsak nasvet nemudoma svoj uchinek najde. Chlanstvo je stalno, ne menjaje se. Prisotnost je popolna, sklepchnost ne. Uspeshnezh, tudi krajevni svetnik, ima pochivalnik nasproti zelenice z razgledom v daljavo, kamor ga ima, da se poda. Skrbnica ga pri tem obchasnno spodbuja, saj ve, da sam od sebe ne pojde. Samcat zhe she, a ko pa je tako prijetno pochivati, z zalezhaninami se spoprijemati, pa se lahko pripeti, da družhico pridobi za kak tak zlet k daljavi. Razmishlja, da nagovori oskrbnichino posvojenko Srtico, naj gre z njim. Njena osamljenost mu je vaba, a je ne povabi. Ljubshe so mu zalezhanine, prijetnejsha mu je misel na pogovore o duhovnem, o chemer se zlahka zagovori s chlanico

poslovne skupshchine, ki kot povabljenka obishche zdravilishche do dvakrat mesečno. Privablja jo tihotnost in oskrbnichina posvojenka Srtica. V njej zaznava naplastenine zavesti, ki se podolzhno shirijo od nje, in tiste nanizanke v dremezhnih sprozhenih slik, do katerih občasno vstopa. Poskusha s hlinjenjem, da je tudi ona takshna, a ne uspe v vsej meri. Delezhna je namrech ustrahovanj, prihajajochih iz sanj.

Sprva ustrahovanje z revchki, revami, revnimi, revshchino, ki mu sledi mnozhica zaskrbljenosti s plachevanji namishljenih dolgov, zadolzhnic, za njo pritiskanje izbrisov nakazil, plachil, dohodkov, prihodkov, she za vsemi temi nabirki k lakoti vrachanje k izvornemu zamejstvu, izgnanstvu, brezdomju. Ostane ji le she samohranilstvo, ki ga deli s hcherkama in polsestro, shranjeno v zmrzovalniku. Razvpita samojedka se je bila namrech odlochila, da nadaljuje sveto poslanstvo rodbine, ki je narekovalo zhrtvovanje za potomke s shranitvijo v poledenitev, ki se je bila obetala. A glede na napredek znanosti o podhlajevanju se je bila polsestra odlochila, da se zamrzne predchasno, saj so bili obeti o prihodu vrochichnosti, kar so shirili preroki, tako rekoch dejstvo brez oporekanj. Privoshchila si je bila she nekaj glodanj svojega mladega mesa skoraj v kosti, da ji je kostni hrustanec dodobra ochistil zobovje, ko prejme potrditev she proste zmrzovalnice. Polsestro s hcherkama je obvestila, da se jim prepushcha. Od soseda si je sposodila vprashalnik o telesni kakovosti, ga izpolnila, oddala v sprejemnici pred hladilnico in se zamrznila. Odlochila se je za cenejsho mozhnost, ki ni vkljucevala vnaprejsnjega razreza. Toliko pa se zhe potrudijo, da me razkosajo, je bila njena predzadnja misel. Zadnja je bila namenjena samozadovoljevanju s pomocjo toplega obkladka, ki je bil vkljuchen v ponudbo zamrzovalnice v sklopu hiralnice. Polsestra s hcherkama kar ni zmogla verjeti tej zhrtvi, ki jo je priznavala za rodbinsko zapushchino. Hcherkama, ki se jima je obetalo najstnistvo brez pomanjkanja, razlozhi, da je njuna teta dobrotnica brez primere. Hcherkama prichno izpadati mlechni zobje.

Umanjkanje vsega se izkazhe za sanjsko potegavshchino, kar pa Srtici ne prinese olajshanja. Verjame prerokom. Prichne z razprodajo oblachil. Odlochi se za oglasno potezo pod oznako vrochinanje. Vrocha oblachila, vroche cene, vrocha prihodnost. Uchinka ni. She se prehranjuje z gobovimi krompirjevskami, kupljenimi v vrechkah za enkratno uporabo. Dodaja jim razne vrste razhudnikov, da jo silovito napenja in sili k prdcem. Z vrechk odstrani opazko o dotrajanosti zhivila in jih napolni s kapljami.

Konchno se ji pripeti: pri dobrem vrachu, da izruje chrva.

Spoznala je bila pesnika, par. Navdushila sta jo s svojo veshchino ustrezhljivosti, kar se ji je kazalo kot ponujanje zvitih zeli za kajenje, kot vanjo usmerjanje donechih zlogov, ki sta jih imenovala pesmi na izust, kot izumljanje besed brez pomenov, kar naj bi bila pesnishka osvobojenost, kot stalno vabljenje k posedanju na prechudovitih mestih, kjer so se nudili pogledi v zamujene prilozhnosti, kot

karkoli. Obdajala ju je toplina chloveshkega topila, ko se je vrtela med mladenkami, njunimi obozhevalkami, in se zavedla, da je navsezadnje izbranka, ki jima daje kar največ. Vse to sta ji potrjevala s pesmimi: tekoče te hoče; stati in srati. Ob vsem tem se ji je ulila kri iz nosu. Postala je majavih nog. Zlezla bi vkup, a jo je prestregel.

Vezist pride in obstane. Navajen strechi rechem in ljudem, v srchiko posezhe obnjo. V prestrezhku se strezni. Pa toliko je rachunala nanj, da bi se skoraj spotaknila zhe v padcu, ko vezist doume svojo pravo veshchino. Posezhe vanjo, da ne pade dovolj nizko. Polezhe jo in ji pod hrbet polozhi besednjak. V njem so vse besede, ki se konchajo s prekinitvijo.

POZABLJENE SANJE

Prebivalec doline, mejeche na dezhele, znano po tatvinah, se je pridushal, chesh: kako to, da se ne udelezhujesh drzhavnozbornskih volitev, a denar iz prorachuna prichakujesh?! Sam pri sebi se je imel za zglednega ovaduha, za druge je bil zgolj smrduh, ki je poznal povzpethishko novinarko, istospolko, zavzemajocho se za ljudsko skladje. Njej je porochal o vseh dogodkih, ki si jih je sproti izmishljeval, in s tem dokazoval, da zna lochevati pomembnosti med seboj.

Iz kljubovanja do odnosa tekmic do nje se je novinarka udelezhievala vseh dogodkov, na katere jo je opozoril. Posebej je bila pozorna na izklope napetosti v zhicah, ki so se dogajali ob njegovi prisotnosti. Zaupal ji je bil, da pozna nekoga tam, nekoga glavnega na stikalu, ki mu je poslushen, in izklopi, ko mu ukazhe. Verjela mu je in si ob njegovem nareku zapisovala vzroke za prihajajocho chasovne verjetnosti izklopov. Ob pospanosti bo izklop, ji je narekoval. Ob tem je na papir zachrtal krivuljo, predstavljajocho napetostno nihanje. Vidish, tu je motnja, jo je opozoril.

Ko se je nanarekoval, je stopil vstran k sodelavcu na potege dima. Tlivko sta si podajala in ob tem poslushala glasbo, prihajajocho iz sprejemnika. Novinarka je dodelovala porochilo.

Dan v hishi ji je povzročal nevihtno pochutje. Oblastniki so se ji zamerili, saj je imela utemeljen obchutek, da ne prebirajo njenih chlankov. Posebej jo je z zamero navdajal rosno mladi vzpenjajocho se ljudski poslanec, ki se je drugache nastavljal snemalnikom. Vidno je uzhival v nastavitvah. Po pregledovanju posnetkov je doumela, da pravzaprav gleda starce, ki so obmolknili. Poskushala je okreptiti zvok, a ni zaznala spremembe. Pozorno je spremljala premikanje njihovi ust, grla in ustnic, a glasu ni bilo. Mladec pa je skoraj pel, kar ji je tudi povzročalo tezhave pri razumevanju. Nekaj o pravicah je sporočal, kolikor je lahko ujela iz njegovega nastopa.

Vrne se od sodelavca. Opazi, da novinarka kinka nad tipkovnico. Prav natihoma prichne jokati, nadaljuje z jokavim govorom, povzdigne glas v govor v joku in jo udari. Kje sva zhe ostala?

Novinarka pred seboj opazi shopek zeli; za shopkom dorisane krivulje. Doume, da se blizha drzhavni praznik. Povezhe pomen udarca in shopka. Ima svezho zamisel za chlanek.

Ovajalec ji sporoči, da mora na predstavitev knjige o ovaduhinji, kjer se prepricha, ali je tudi on med omenjenci v knjigi. Novinarka ga zaprosi, ali se lahko pri njem stushira in pobrije. Seveda ji dovoli, celo poda ji svoj brivnik, na katerega je bil izredno ponosen, saj mu ga je bila podarila oshkodovanka, da jo je prenehal nadzorovati od blizu. Novinarka si namesti she umeten zob, ki ji je ob tushiranjih kakor po pravilu izpadal, in ga je kasneje poiskala v odtočni cevi. Ovajalec jo je opazoval od dalech. Dajal si je dushka z oblizovanjem ustnic.

Novinarka, osvezhena she pa she, se je naga spustila s hishnega pomola po zavutih stopnicah na gredino, tam dopustila sonchnim zharkom, ki so pronicali skozi prednevihne oblake, da so jo dokonchno posushili, se prichela ukvarjati z zamisljo, da nastajajochi chlanek dokoncha z mislimi o odnosih brezskrbnih volivk do izvoljencev, kar se ji je kazalo kot skrajno zanemarjanje domovinskosti, navezanosti na domacho zemljo, ki so jo sposhtovala le she pogrebna podjetja. Dodala bi lahko she nekaj misli o domovinski vzgoji, pa bi bil chlanek konchan. Blizhala se ji je namrech vrochinska nevihta.

Na desnico se mu je spustil hroshch, z levim kolenom butne ob steno. Pregleda spletna sporočila. Njih mnozhica ga odvrne od podrobnejshega branja. Odda ponudbo. Naslovi jo z oznako Rakica Samotarka. V njej izpostavi pojav velikomorskega vetra, ki izsushuje. Ovaditi hoche naravni pojav, saj so uravnave podnebnih sprememb dale pokazatelj, ki dajo slutiti, da naprave delujejo v skladu s prichakovanji. Vzorcni oblakov so bili pravshnji in potrjujochi predpostavke.

Udarci v osrednje zhivchevje. Nabijanje v tla skozi telo. Votlaki, graditelji kosti. Odvoz kosovcev. Chishchenje s paro. Pregarjavichni predsmrti udarci hrupa. Hupanje zhalobnosti. Mnoga dogovarjanja brez uspeha, z zapleti v zapletenosti kot nachin odvrnitve. Porazno.

Zhenshche spredaj. Gibanje v smeri severa. V levici prenosnik, zasuk v desno. V izrazu zasuka posmeh z oholostjo v smislu: le jaz ga imam, prenosnika. Postavljanje, postavanje s prenosnikom. Kot da bi bilo narochno, zhenshche, poslano, da koraca spredaj, pred njim; kot bi mu hotelo rechi: naj gresh za manol! Imel je vzburjeno spolovilo, ko je od blizu spremljal oddaljevanje. Poreche: sedi, sedi, kaj se bojiš!

Nevihta.

Brezprehodnostno ukvarjanje s podtikanji, da je utrjevanje sedanjosti za nazaj le sprenevedek, samo strdek sprenevedanj brez mozhnosti prehajanja v chasu, v spomilih in predvidevanjih, v zrenju postav z raznovrstno spolnostno ponudbo, v

najavah ploskanj po ugotovitvah, da prikaznostni jaz pridobiva nadzor nad ovajanji, a ne nad ovajalkami. Ploski pooblastitvi, zaploskanine prednevihtni sodobnosti. Obei vojne, ki se dopolnjuje s podaljški premirij.

Dezhela, v kateri so zametki sanj, postaja sanjska pokrajina na prikazovalnikih, lebdecih nad pokrajino, pod strojno obdelanim nebom. Moshke postave za tanchico novinarki dajo vedeti, da je chas za oddajo članka zhe davno potekel. Nad njegovo dezhelo posedejo ovijalke.

VZDEVKANJE

Predevanje rozhe v najmanjši sobici v vechjo posodo jima ni uspelo. Ne samo da se je skodelica razbila in razdrobila, verjetno je rozha crknila ali vsaj za dalj chasa zamrla. Presajevanje jima ni uspelo, sta pa bila bolj zadovoljna s presanjevanjem, kakor sta imenovala presajevanje sanjskih dogodivshchin, v katerih sta se obchasno nashla. Prebujala sta se z zlogi določenih besed, ki sta jih kasneje uporabila za temeljito prechesavanje sanjskega okolja. Toda vechino njih sta sprti pozabljala, ko sta hlepela za budnostjo in so sanje izparevale. Pozabek, spozaba in konec z dremezhem.

SCHÖNBRUNN V RUMENI BLESHCHAVI

Usodni dan oziroma Najvishji Dvorni Zbor na Dunaju 14. julija 1914

Visoko poletje 1914. Zhareche nebo nad Dunajem. V zraku she vedno in vedno bolj napetost zaradi atentata na prestolonaslednika Franca Ferdinanda v Sarajevu. Okna mestnih hish so odprta na stezhaj, podobno kot zdaj v Drzhavnem arhivu, kjer Helena pravkar pregleduje uradna porochila o vznemirljivem posvetu v avstro-ogrskem zunanjem ministrstvu 14. julija 1914. Na tem Najvishjem Dvornem Zboru sta bila navzoča tudi ministrska predsednika obeh delov monarhije.

Bil je usodni dan tudi za Evropo in za ves svet, kot ugotavlja shtudentka ob preucevanju starih dokumentov. Zdaj so padle kocke, cheprav na robu listine prebere podchrtano pripombo: »Njegovo Apostolsko Velichanstvo cesar je imel resne pomisleke. Vedno sem si prizadeval za mir, je rekel. Che pride do oborozenega konflikta, ne bo ostalo pri preventivni vojni proti Srbiji, cheprav gospod nachelnik generalnega shtaba Conrad von Hetzendorf zatrjuje prav to in napoveduje le kratek oborozeni spopad. Njegovo Apostolsko Velichanstvo je bilo mnenja, da gospoda nachelnika celo razume. Von Hetzendorf je pach vojak in njegov poklic je vojna. Toda on kot cesar je odgovoren za blaginjo svojih narodov in za uravnotezhenost sveta in zheli kot najvishji sluzhabnik drzhave ohraniti mir. Che pa zhelijo vodilne osebnosti monarhije s preventivno vojno kaznovati povzrochitelje podlega morilskega napada na prestolonaslednika v Sarajevu, se bo pach vdal v usodo.«

Helena je preprichana, da je bila s to izjavo odprta pot v vojno. V podaljshanem posvetu na Najvishjem Dvornem Zboru so baje kljub cesarjevim ugovorom dosegli popolno soglasje o zahtevah in pogojih, ki jih mora Srbija v najkrajšem chasu brezpogojno izpolniti. Zdaj so se v cesarstvu dokonchno odlochili za ukrepe, ki bodo sledili zlochinskemu sarajevskemu dejanju.

Nejasno dejansko stanje

»Je kar nekaj chudnih okolishchin okrog sarajevskega atentata in izbruha prve svetovne vojne,« reche profesor Karl Hensel, ko se ponovno srecha s Heleno, od katere prichakuje, kot se zdi, v vseh ozirih zelo veliko.

Profesor se zamisli. Zapre oči. Nenadoma se zelo jasno spomni na neko fotografijo, ki je bila objavljena v enem od berlinskih dnevnikov. Oba cesarja, Franc Jozhef I. in Viljem II., sta tam obelodanjena za vse vechne chase kot velika nemshka kneza miru. Kakshna lazh! Saj so tudi o Adolfu Hitlerju she tik pred

izbruhom druge svetovne vojne trdili, da je apostol mirnega sožitja in sporazumevanja med narodi.

Petkrat ali šestkrat je bil v londonskih arhivih in se je chudil obilici gradiva o atentatu v Sarajevu in prvi svetovni vojni, ki ga je tam odkril. Kar po vech mesecev je iskal stare dokumente tudi po razlicnih znanstvenih inshtitutih v Moskvi in v St. Petersburgu, predvsem pa v Pragi in v Budimpeshti in celo v Shvici, Franciji in Italiji. Posebno pomembno pa je bilo njegovo raziskovanje v Beogradu, cheprav srbskega in hrvashkega jezika sploh ne razume. Vse, kar je nashel, so mu morali prevesti. To je storila neka tamkajshnja ljubka chnolasa shtudentka z zelo drazhechimi prsmi s temnima bradavichastima pecljema sredi vzboklih rozhnatih kolobarjev, ki so ga spominjale na zrele hrushke ob koncu poletja, ko jih je po krajšem prijetnem kramljanju in zapeljevanju lahko nadrobno spoznal v hotelski sobi. V zahvalo za njeno pomoch se je v hotelu lahko she vechkrat poigral z njenimi prepovedanimi chari. Ni se upirala. Celo ljubila je vroche igrice s profesorjem, ki je koprnel po njenem razgaljenem telesu.

Toda ali mu je tajne srbske dokumente sploh pravilno prevedla?

To vprasanje ostaja nerazchishcheno. Zato se pojavljajo tezhave. Che so prevodi srbskih dokumentov pomanjkljivi ali napachni, so napachni tudi zakljuchki in razlaga zgodovinskih dogodkov, kot jih je spoznal iz arhivskega gradiva v Beogradu. Pozhelenje po mladi zhenski je izpodrinilo vse drugo in visoko znanost vrglo na odpad zaradi potrebe po polno občutenem zhivljenju. Kaj hochemo. K vragu z znanostjo! Naj zhivi zhivljenje!

»Veste, zdi se mi, da Franc Jozhef sploh ni bil tako nedolzhen, kot trdi vechina tistih, ki vejo vse najboljše,« reche nekoliko obotavljajoche in se zazre globoko v Helenine ochi. »Pravzaprav je on povzročil to grozno vojno ... Hotel je vojno ...«

Ob teh besedah zachuti profesor Karl oddaljeno grmenje. Tam nekje na Vzhodu, na ruski fronti, se bojuje konjenica z izdrtimi sabljami za Boga, cesarja in domovino. Jata ptichev istochasno razburjeno odrfchi na varno k drevesom v blizhnjem gozdu, kjer se she ne streljajo.

Vedno hladneje je, zima prihaja. Kolona se utrujeno vleche naprej. Konji se premikajo zelo pochasi, tu in tam jim zdrsi na ledu. Vojaki jih drzhe za povodce in preklinjajo. Nenadoma zachne mochneje snezhiti. Snezhni zameti segajo kmalu do kolkov. Snega je vedno vech. Neki vojak zdrsi v sneg. Zapre ochi in drgeta po vsem telesu. Drugi vojak stoji nenadoma do pasu v snezhnem zametu in ne more vech naprej. Od nekod zaropotajo pushke. Krogle zhvizhgajo skozi mrzli zrak. Iz strahu strastno streljajo.

Pri raziskovanju usodnih dogodkov, ki so pripeljali do vojne, je profesor Karl ugotovil, da je Franc Jozhef v tednih med atentatom in avstro-ogrsko vojno napovedjo skoraj vsak dan sprejemal visoke oficirje in ministre. Vsak od teh je imel samo dvajset minut chasa, da vladarja seznanil o vojashkih in politichnih nachrtih.

Stari cesar je poslušal poročila svetovalcev in politikov v svoji delovni sobi po stari navadi kar stojе in tudi obiskovalci so morali stojе pred monarhom razplesti svoja predavanja, ki jih je cesar z lahnim namigom glave kaj hitro zakljuchil ...

Po profesorjevem mnenju se je cesar odlochil zhe ob prestolonaslednikovi smrti v Sarajevu. Vse drugo, predpriprave za kratko, ampak uchinkovito kazensko akcijo proti Srbiji, so bile, kot je menil, zadeve njemu podrejenih, ki jim je slepo zaupal. Z dvornim vlakom se je odpeljal celo nazaj v Ischl, kot da bi bili strashni dogodki v Sarajevu samo neprijetna prekinitev njegovega tradicionalnega poletnega dopusta med avstrijskimi hribi.

»Moj ded Karl Emil Emanuel Hensel je bil na zacetku vojne v Bosni«, nenadoma reche profesor. »Atentat v Sarajevu je osebno dozhivel. Bil je prav tako kot jaz svoboden chlovek. Rojen v druzhini z liberalnimi idejami. Toda v zhivljenju nekako brez pravega cilja. Ni se mogel upreti nobeni skushnjavi. Mochne zhenske so ga izkorishchale. Predvsem neka Miodora. Ta zhenska je zasedla polozhaj njegove zakonske zhene, ki jo je zelo zanemarjal. Miodora je izpodrinila vse druge zhenske iz njegovega zhivljenja. Zanjо je zapravlil celotno premozhenje. Moj oche in jaz nisva prav nich podedovala. Postala sva revna kot cerkvene mishi. Zato sem se zapisal znanosti, tej umetnosti stradanja ... A prav tako kot mojega deda me lepe zhenske privlachijo z magichno mochjo.«

»Ah ja?« se zasmeje shtudentka.

Nenadoma ga preshine smeshen zamolkel obchutek. Sme ali ne sme? Saj ve, da ji take stvari niso posebno vshech. Vendar je moderna emancipirana mlada zhenska s shtevilnimi chari, ki bi jih bilo vredno spoznati. Shkoda bi bilo zamuditi lepo prilozhnost, ki se morda nikoli vech ne vrne. Do zdaj je she vsako dobil v posteljo. To mlado lepotico pa si hoche, pa naj je she tako naporno, zanalashch privoshchiti na poseben nachin.

Naj spet poskusi srecho? Che ne tvegash, tudi ne zmagash.

Pri zhenskah je kot mesechnik. Mora, mora, ja, zares mora ... Toda na udvorljiv nachin, kot nekoliko starejsi gospod stare shole ...

Hitro skusha poljubiti njeno roko, toda Helena ga pahne stran in premeri z jeznim pogledom.

»Ne morete odnehati!«

»Saj se mi boste smejali!«

»Ja, prav ste povedali!«

Ta njegov podvig je bil torej prava neumnost. Karl Hensel se nekoliko sramuje. Vendar noche priznati svoje shibkosti, temvech zaprosi nekoliko vznemirjeno in jezno shtudentko, naj pozabi ta njegova »stranska dejanja«.

Vprashanje je, ali se bo druzhenje s tem chudnim tipom dobro izteklo, takoj preshine Heleno, toda profesor je zhe spet pri Francu Jozhefu in sredi vojne.

»Veste, tudi na znanstvenem področju opazujmo stvari tako enostavno, kot je le mogoče, in, kar je tudi vazhno, predstaviti jih moramo tako enostavno, kot je sploh možno, vendar ne enostavneje, je nekoch rekel, che se ne motim, veliki Albert Einstein ... Veste, potrebno je znati obvladati umetnost največje poenostavitve ... Ampak kaj sploh tu govorim ... Vazhno je vedeti, da je Franc Jozhef hotel imeti vojno, cheprav mnogi dvomljivci temu dejstvu she danes ugovarjajo ... Gavrilo Princip je kot sarajevski atentator seveda zanetil ogenj, cheprav je bil samo kolesce v pogonu visoke svetovne politike in mednarodnih zarot. Grozljivo je to. Ko iz malega in skoraj neopaznega zraste orjashko in nadvse pogubno ... Toda v osnovi je predvsem Avstro-Ogrska najbolj kriva za negativni zaplet in razplet dogodkov. Pomislite samo, da ravno okrog 28. junija, pravoslavnega praznika sv.Vida, ki je najsvetejši srbski spominski dan na bitko na Vidovdan 28. junija 1389, ko so Srbijo premagali in osvojili Turki, privihra v Sarajevo napihnjeni avstro-ogrski prestolonaslednik, da bi nadzoroval vojashke manevre v pred kratkim priključeni novi kronovini. To je bil zares neumen in preoblasten izziv srbskih narodnih chustev. Ta popolna nepremishljenost v odnosu do drugih narodov, do drugih ljudi in njihovih občutkov, je nekaj strashnega, toda za zgodovinarja po drugi strani zelo zanimiva. Ta topoumni egoizem. Vse se suche samo okoli nezmotljive osebe avstrijskega vladarja in njegovega mogochnega zastopnika. Bolech udarec v obraz Srbov. Toda ravno tam, v zanemarjenih beograjskih predmestnih kavarnicah, posedajo zhe ves chas mladi brezposelni rodoljubi, ki so jim avstrijska sprenevedanja pregloboko ranila njihov domovinski ponos in nimajo kaj izgubiti. Brez zakljuchka sholanja, brez zaposlitve in brez pravih nalog sanjajo o velikih junashkih dejanjih, ki jih bo Srbija izvedla proti dekadentnemu zahodnjashkemu katolicizmu in votlemu avstrijskemu cesarstvu ... Ni chudno, da jih zelo hitro opazijo mrachnjaki srbske tajne policije in druge tajne skupine, na primer *Chrna roka*. Zlahka jih pridobijo za teroristichne nachrte oziroma za umor tirana, ki ga pooseblja pomemben avstrijski knez ...«

»Razumem,« reche shtudentka. »Toda o pripravah za atentat ni, kolikor vem, nikakršnih dokumentov.«

»Ah, seveda obstajajo. Toda zakrito!« odgovori profesor. »A pojdiva nazaj k najpomembnejshemu. Leto 1914 je bilo kljub zachetnemu navdushenju za vojno v resnici chрно leto, pravi *annus horribilis*, ki je pahnilo, kot pravijo, Evropo in svet v prakastrofo 20. stoletja. In ta tedanja prekleta katastrofa she vedno rojeva mnoge manjshe katastrofe, v katerih tichimo zdaj in tukaj ...«

»Ja, kaj res mislite, da je tako?« reche Helena zelo ostro. »Mislite zares, da se kljub trudu za mir nashe Evropske Unije in kljub prizadevanju demokraticnih politikov she vedno nahajamo v katastrofi, ki se je zachela leta 1914 v Sarajevu?«

»Ja, ravno to mislim,« odvrne profesor.

Schönbrunn v rumeni bleshchavi

Helena se sklanja chez vodno gladino ribnika. Zdaj pred sončnim zahodom se schönbrunnski grad lesketa v zhareche temni rumenini. Imenitno dolgo poslopje, ki se lahkotno stika z negovano okolico, spominja ob tem zelo posebnem trenutku na prekrasen velikanski velikonočni pirh. V daljavi za gradom se istočasno zamolklo premika veliko mesto s shtevilimi cerkvami, stavbami, tovarnishkimi poslopji v blizhajochi se mrak. V teh minutah je Dunaj nenavadna gledalishka predstava.

Profesor je vchera j s Heleno spet razpravljaj o atentatu v Sarajevu. She enkrat je poudaril, da je predvsem cesar Franc Jozhef kriv za izbruh prve svetovne vojne, chemur pa ni mogla pritrtditi. She vedno je namrech preprichana, da so bili vzroki za nastanek te strashne vojne mnogoshtevilni in da so mnogi v tedanji Evropi krivi za nastanek in razvoj zhalostnih dogodkov.

Pochasi, v rumenkastem somraku, se tiho vzpenja k spominskim obeležhjem pri Glorietti zgoraj na hribu nad gradom. Veter nalahno shumi skozi drevesa.

Spet je zelo vznemirjena. Profesor jo je ponovno povabil na vecherjo. Smeshni mozhicelj ne more odnehati. Shkrat duha mlado svezhe meso. Temu zoprnemu zhenskarju očitno ni nikoli dovolj. Naj konchno popusti in se prepusti njegovim ponudbam in osvajanju? Che mu izpolni zhelje, ji to lahko zelo koristi pri nadaljnji univerzitetni karieri.

Ura pravkar udari novo vecherno chetrt. Helena se zaustavi in obrne nazaj proti gradu, odkoder je odbilo chas. To je slavna ura, starodavna grajska ura, imenitni izdelek znanega barochnega mojstra iz osemnajstega stoletja. Kolikokrat je zhe napovedala dobre in slabe ure, koliko stoletij zhe tiktaka z zheljo, da bi krvave chase konchno za vedno odtiktakala?

Shtudentka se skusha zamisliti v neki drugi, popolnoma drugachni chas. Pred sabo zagleda svetlomodne suknjiche dragoncev in ulanov, z zlatimi nitmi pretkane uniforme huzarjev.

Kostanjeva drevesa ob vojashkem vezhbalishchu she niso popolnoma odcvetela. Pod njimi stoji dobro razpolozheni prestolonaslednik Franc Ferdinand. Ponosno premika glavo ter tu in tam nosljaje zamomlja kako besedo. Očitno se mu dozdeva, da je zelo pomemben, che ne kar najpomembnejshi chlovek v veliki drzhavi. Tu pred njim so njegovi ljubi vojaki. Mladi mozhje starih ponosnih regimentov z imeni iz slavnih chasov Wallensteina, princa Evgena in nadvojvode Karla. Pred njim je zbrana vsa slava in ponos velike cesarske armade.

Prestolonaslednik se na kratko pogovarja z mladimi moshkimi. Preprichan je, da je pri vojski vse v najboljshem redu. Poročila o nejevoljnih vojakih in slabem stanju pri nekaterih chetah so bila spet napachna. Ljudje pri tajni sluzhbi in pri obveshchevalnem oddelku so navadni tepci. Oslji ga pitajjo z napachnimi porochili.

Vse skupaj v cesarstvu postaja zaradi prestarega cesarja zares nevzdrzhno! Vse skupaj je napachno in neumno! Ko pride njegov chas, bo v tem velikem svinjaku

za vselej napravil pravi red in mir. Ljudje se morajo zavedati, da je treba ubogati in natančno izpolnjevati povelja. Tako je to! Konec – in basta!

Toda tu, pri njegovih chetah, je popolnoma drugache. Dobro vidi, kako ga mozhje zares ljubijo. To so pravi in resnichni stebri monarhije. Nikakršni hinavci. Dobri in pridni mladi moshki, ki ga ljubijo iz vsega srca. Veselijo se, da je tu z njimi. Nadvse cenijo, da jim je vedno pripravljen pomagati s pravilnimi nasveti pa tudi z dejanji, che se izkazhe, da je to potrebno. Tu pri njih je seveda tudi kot njihov poveljnik, ki jih spodbuja k pogumnim dejanjem za cesarja in domovino.

In seveda, tu so tudi njegovi vojaki iz Cheshke. Sluzhijo v chastitljivih Wallensteinovih regimentih. Ponosno vodijo dedishchino stare slave v nove chase. Zares je ponosen na te fante. Kako svezhi in chvrsti, trdni in odlochni so. Iz tega chloveshkega materiala se dá she veliko narediti.

Prav vse te fante ima silno rad in zares ljubi Cheshko. Ljubi svojo cheshko soprogo, iz katere se stari cesar samo zlovoljno norchuje. Ne ceni njegovega zakona s to lepo gospo in vedno znova nejevoljno miga z glavo. Kot da bi bilo prepovedano ljubiti in porochiti zares lepo zhensko, resnichno cheshko cvetlico. Stari in zhal zhe senilni cesar sploh ne ve, da cvetijo vrtnice najlepse samo na Cheshkem!

Franc Ferdinand se ob teh mislih obrne z nasmehom k svojim vojakom, pokima z glavo, jim zakliche vzpodbudne besede, privzdigne svoje veliko, razkoshno nashopirjeno pokrivalo in se odpravi k visokim oficirjem na drugi strani.

»Mozhje so naredili zelo dober vtis. Vidi se, da ste pridno vadili. Le tako naprej!«

Je nadvse zadovoljen.

Nad vezhbalishchem zhari sonce, nekje v daljavi chivkajo vrabci.

Zaslishevanje

Preiskovalni sodnik je tokrat zelo slabe volje. Skoraj neizprosen.

»Vsi skupaj ste bedasti vrochekrvnezhi,« reche jezno in s strogim pogledom prebode nemirnega Gavrila Principa. »Zaradi vas bo zdaj izbruhnila vojna. Toda povem vam ... Vam in vashim zmedenim naklepom je zhe zdaj spodletelo.«

»Ne verjamem, da je tako, kot pravite,« se predrzno brani blede mladenich. »Srbska domovina nam bo hvalezhna. Nasha imena bodo s ponosom in veseljem izgovarjali, ko se bodo spominjali tudi slavnega Obilicha, ki je ubil mogochnega turshkega sultana.«

»No, no, to pa gre zdaj predalech,« se jezi sodnik. »Povej mi raje, kako ste prishli v Sarajevo? Kdo vas je pripeljal chez mejo?«

»Nimam pojma,« reche mladi chlovek malomarno. »Ne spominjam se vech.«

»Tam ob Drini so vam pomagali tisti potuhnjeni kmetje, kajne?«

Sodnik Leo Pfeffer se ob teh besedah zvito smehlja.

»Vesh,« reče. »Mi vemo vech, kot ti je ljubo ... Zelo natanchno vemo, kaj se dogaja v Beogradu. Uboga dezhela.«

»Ja, uboga dezhela,« mu odvrne Princip. »Vi, gospod sodnik, lahko trdite, kar hochete ... Saj smo z vami, Avstrijci, za vedno konchali ... Nam, Srbom, ne ugaja vasha avstrijska politika. Sovrazhimo to bahavo habsburshko prevzetnost. Ljubimo Bosno, vendar ne maramo cesarju zvestih Hrvatov in sovrazhimo Turke pa tudi okostenele katolishke dunajske papiste. Vashe nechastno zasuzhnjevanje narodov se mora konchati. Potrebna je revolucija, ki bo pometla s starimi sistemi. Borimo se za nasho domovino, za njeno prihodnost ...«

»Ah, povej mi raje, kako si prishel do ideje, da bosh ubil njegovo cesarsko visochanstvo prestolonaslednika?« vprasha Pfeffer z neprijaznim poudarkom. »Kdo ti je predlagal, da izvedesh to zlochinsko neumnost?«

Mladi atentator povesi glavo in molchi.

»Kdo te je zapeljal k temu sramotnemu dejanju?« zvisha glas preiskovalni sodnik.

»Nihche,« odgovori Gavriilo Princip. »Ideja se je porodila sama od sebe v mojem srcu. Zhe zelo dolgo sem jo gojil v notranjosti z zheljo, da z drznim dejanjem osvobodim srbski narod, ki trpi pod avstrijskim jarmom ...«

»Ja, chudovito. Osvoboditi se s pomochjo umora. Kakshna bedarija! Od chesa in koga se zhelite osvoboditi? Kaj ne veste, da smo mi, Avstrijci, vashi zashchitniki! In kakshna je ta vasha hvalezhnost? Kakshna so vasha dejanja? Atentat! Ubiti, ubiti! Vse, kar je bilo dobro, ste zdaj unichili!«

»To je bil umor tirana. To je dovoljeno in koristno!«

»Tako ... Tako ... Ampak pri tem gnusnem dejanju nisi bil sam. Kdo vas je nashchuval k atentatu?«

»Nihche. V nashih srcih je zhe dolgo tlela ta velika ideja, ta chudovita zhelja, s katero zhelimo narediti Srbijo mogochno in slavno!«

Sodnik ob teh atentatorjevih besedah utrujeno pokima z glavo.

»Ja, tako je pach,« reče. »Zato si tu in zato si zapravlil svoje zhivljenje.«

»Mi smo mladi idealisti.«

»Motite se. Avstro-Ogrska je zgodovinska nujnost. Cesarstvo je najvechje zashchitno poroshtvo za manjshe evropske narode. Tudi za vas Srbe.«

»Gospod sodnik,« zavpije z razburjenim glasom Gavriilo Princip. »Moram vas popraviti. Mi smo velik narod, ki se zachenja osamozaveshchati v osvobodilnem boju proti shtevilnim sovrazhnikom. Istochasno pa smo tudi zhrtev brezsrchne zgodovine. Smo muchenci, ki smo Evropo obranili pred turshko strahovlado, toda za zahvalo nas je nehvalezhna Evropa zasuzhnjila in unichila.«

»Odpeljati!« pomigne preiskovalni sodnik Leo Pfeffer jetniskemu pazniku in z jeznim izrazom, rdech od razburjenja, oplazi Principa.

Mladi atentator shepa v spremstvu paznikov nazaj v temno samico. Nemirno sedi na pogradu. Muchijo ga neprijetni obchutki, ki ga poganjajo v vedno bolj temne

slutnje. V obeh ga peče trpka bolečina. Zanosne misli o poshtenju in bratstvu se izgubijo na zheleznem zapahu na vratih celice, ki zloveshche zashkripajo, ko jih odpre paznik. Spomin na nespehne nochi pred atentatom se zdaj v jetnikovi glavi druzhi z vrochichnimi blodnjami. Broshure o socializmu in socialni pravichnosti se vedno bolj odločno poganjajo skozi Gavrilovo osamljeno zavest, toda jetnishka vrata vedno znova zashkripajo in posvarijo.

Kljub temu mu tudi v tej mrachni osamljenosti pomaga občutek, da je z atentatom na Vidov dan leta 1914 pomagal pri srbskem boju za svobodo. Upa, da bodo ob prichakovani blizhnji zmagi vsi Srbi zdruzheni v novi mogochni juzhnoslovanski drzhavi. Zaveda se, da brez tega upanja v zmago in zdruzहितev vseh Srbov njegovo zhivljenje nima vech nobenega smisla. In che ga zdaj Avstrijci v jechi she tako neusmiljeno zaslshujejo, muchijo in stiskajo, se chuti prav zaradi upanja v zmago Srbije tu v jetnishki nesvobodi kljub vsemu vedno bolj svoboden.

Zmedena zgodovina

Nenadoma postane zhivljenje pretezhko. Pisanje diplomske naloge povzrocha Heleni resne tezhave. Zgodovinske nevihte prebujajo v njenem srcu neprijetne občutke, nemir, jezo in strah.

Nesrečni atentat v Sarajevu in potem velika vojna s stotisochimi podobami grozel! Ne more razumeti, da je mogochnikom tedanjega chasa uspelo poslati v ogenj in morebitno smrt kar sedemdeset milijonov vojakov. Ubogo chloveshtvo. Petnajst ali sedemnajst milijonov mrtvih zaradi nesrechnega sarajevskega atentata in she bolj nesrečne vojne s posledicami, ki so vodile v novo, she hujsho drugo svetovno vojno.

Kako naj ostane zaradi pekla prve svetovne vojne nevtralna in chustveno neprizadeta, kot ji priporocha, ne, kot pravzaprav od nje zahteva grozni profesor Hensel, cheprav v resnici sploh ni nepristranski. Ves chas izjavlja, da tako imenovana zgodovinska znanost ne more biti objektivna, ker je v resnici samo subjektivna razlaga najrazlichnejshih dogodkov. Vendar postane takoj nepotrpezhljiv in neprijeten, che ima ona o kakem dogodku svoje lastno mnenje in zaradi tega podvomi o nekaterih njegovih tezah in antitezah, domnevah in umishljajah. Kako torej naprej? Kako naj raziskuje in razmishlja, che pri tem ni svobodna? Resnichno znanstveno delovanje in veselje do preucevanja zgodovine ji je pri tako samovshechnem in avtoritativnem profesorju popolnoma onemogocho. Ali res ne ve, da je nesmiselno ostati she naprej v navezi s tem nemogochim chlovekom?

Dogodki iz leta 1914 ji vseeno ne dajo miru. Morda so nekateri zakljuchki o takrat nastali svetovni vojni popolnoma nepravilni? Posebno tedaj, che slepo sledish samo eni in edini razlagi, ki jo razglasish za edino veljavno. Kar je znachilno za njenega profesorja, ki dolgo vrsto pomembnih dejstev enostavno prezre ali celo zamolchi. Vazhno in bistveno je namrech, da postane Henslova hipoteza

edinozvelichavna resnica. Vse drugo je za profesorja popolnoma nepomembno ali celo nekoristna lazh.

Ah, vse to pehanje in nerganje, nashtevanje drobcev, sestavljenih iz polresnic, njegove trditve in zafrkljive pripombe, jezni preobraci in histerichni erotichni namigi z zheljjo, da jo konchno podredi svojim namenom in si jo prisvoji in popolnoma izkoristi, za namecek pa she do konca zlorabi v postelji. Vchera j ji je spet namignil, da bi jo rad srechal v kakem prijetnem lokalu, kjer se lahko natanchneje pogovorita o stvareh, ki ju prizadevajo.

Toda, naj se stari osel she tako repenchi! Ne bo je prelisichil! To, kar Karl Hensel imenuje edino veljavna resnica, je samo bedasta prevzetnost. Saj se vedno znova po vsaki edinozvelichavni trditvi takoj neumno spotakne. Cheprav kot kak umobolni norec razglasha dolocheno domnevo za zadnjo resnico, v isti sapi izjavlja, da ni prav nichesar mogoche dokazati!

Za trenutek se Heleni zazdi, da je zgodovina samo norost zmedenega chloveshtva, ki je s svojimi stotinami milijard mozhganskih zhivchnih celic zhe v pradobi dushevno obolelo. To bo temu profesorju in zoprnemu zhenskarju ob blizhnjem srechanju takoj zabrisala v obraz.

»Nekoliko sem se sporekla s Francem Jozhefom,« mu bo rekla. »In njegov sin Rudolf ni poginil v Mayerlingu. Ne. V Schönbrunnu je s svojo mlado ljubico skochil z balkona v hitro smrt ... Tajna sluzhba nemshkega cesarja mu je pri tem pomagala ...«

Uzhivala bo, ko bo ob teh njenih besedah prebledel. In potem ga bo po vseh pravih nesramno zapeljala. Popolnoma nesramno in prostashko zapeljala.

Majhen striptease za neumnega chlovechka ...

Zasmeji se, ko v mislih zagleda golega profesorja v spalnici na postelji v soju iz majhne nočne svetilke. Saj ji je kar nerodno, ker se mora tudi sama slechi do golega. Moti jo, ker jo smeshni moshki kar naprej pozhira z ochmi. Chuti, kako se s pohotnimi pogledi zazira v njene napete dojke in pozheljivo motri njen lepo oblikovani goli trebuh. Toda kocka je padla. Zdaj ne more vech nazaj. Privzdigne levo nogo in si pochasi sleche rdeche hlachke, ki zdrsjio na tla.

Prvih po dolgem chasu spet naga stoji ob nagem skrajno vznemirjenem moshkem.

Profesor Hensel vzburjeno zatrepeta. Skloni se k shtudentkinim prsim in jih zachne noro poljubljati.

»Moja boginja! Moja krasna boginja!« vzklika ves iz sebe.

Helena se smeji ob misli, da bi na tak nachin lahko dozhivela profesorjevo telesno priblizhevanje. Je sicer nekoliko zmedena, vendar ob prvih hitrih spolnih dotikih z vedno bolj predrznim moshkim nima vech chasa za premishljevanje. Karl Hensel ji zhe razpleta v medlem soju nočne svetilke svetle lase. Sope od pozheljenja in se pri tem z zgornjim delom telesa dotakne njenih prsi.

Vznemirjeno zastoka, ko ji Hensel privzdigne levo dojko in zachne bozhati in poljubljati polno meso z nabreklih temnordechih vrshichkom nad spodnjo prsno

gubo. Toda zhe nekaj trenutkov zatem se prebudi iz omotice. Zave se, kaj se dogaja, toda zdaj mu bo pokazala she drugo stran medalje. Jezno vzdigne roko in potisne profesorja dalech od sebe. Se poredno zasmeji. Dvigne glavo. Se mu spet približa. Uzhiva, ko opazi profesorjevo vznemirjeno negotovost. Se vrzhe chez njegovo sklonjeno telo. Pobožha z dlanjo njegovo razgreto jedro. Privzdigne napeti profesorjev ud k ustom. Zahteva popolno podreditev. Končno naj jo zares spozna. In nato naj bo za vedno mir!

Toda zdaj, ko naj bi se srečala s profesorjem v bližnji kavarni, postane negotova. Se ustrashi lastnih misli in zhelja.

Zelo pochasi se zachne oblachiti. Preden si zapne temnordecho bluzo, si she enkrat nemirno ogleduje prsi. Nekoliko se sramuje. Zdi se ji, da bi morale biti she nekoliko vechje, bolj polne in napete. Neprijetni občutek v njeni notranjosti se vedno bolj nesramno spaja s chudnim pozheljenjem. Kaj bi se zgodilo, che bi pohotnemu profesorju res dovolila, da ji zachne božhati in poljublja ti tople nabreklina, ki jih bo zdaj skrila v mehko tkanino? Kaj bi se zgodilo potem, che bi mu res vse dovolila?

Sploh vech ne razume same sebe. Kaj ji je ta starejši moshki celo vshech? Ta neprijetni smeshni moshki!

Nemirno zapusti svoje malo stanovanje. Nejevoljno si utira pot med chakajochimi neznanca pri postaji podzemske zheleznice. Hitro zavije proti stranski ulici, kjer se nahaja kavarna, v kateri se bo srečala s profesorjem.

Ochitno je na srečanje prishla prezgodaj. Profesorja ni nikjer. Nemirno se ozira po prostoru. Je nezadovoljna zaradi svojega popustljivega znachaja in vedenja. Zakaj je sploh tukaj? A vseeno zheli ugajati. Dva mlada moshka pri sosednji mizi jo prijazno pogledata in se ji nasmejeta.

Usede se k najblizhji mizici. Pelistava neko revijo. Si ogleduje moshke pri sosednjih mizah in se igra s pogledi. Zdrsi na stolu nekoliko nazaj. Njene dolge vitke noge postanejo daljshe. Moshki pri sosednji mizi se vznemirijo.

Kje je nesrečni profesor?

Nenadoma je za Heleno zgodovinska resnica popolnoma enostavna. Vse, kar ta trenutek vidi in opazuje in o chemer ravno zdaj razmishlja, je namrech sestavljeno iz zelenih ploshchic, ki so vzdane v vse stene te smeshne kavarne. Celotna svetovna zgodovina ni za Heleno nenadoma nich drugega kot umazana ploshchata zelena stena, nad katero se bochi she bolj umazani strupeno rumeni kavarnishki strop.

Nervozno opazuje okolico. Zdi se ji, da so stene nenadoma sestavljene iz kvadratov, romboidov, kock in tetraedrov, ki niso nich drugega, kot skupek vseh kavarnishkih stolov, miz, oken in parketa na zaprashedem podu. Tudi debeli natakari postane nenadoma romboid in je prav tak, kot njegov sivi zabeljeni rachun, ki ga pravkar izstavlja enemu od gostov. Vse to, kar vidi, je pravzaprav neskončno majhno, nepomembno, gnilo in zelo zhalostno.

Celotna kavarna se medtem zachenja spreminjati v shkripajoch vrtiljak, ki se poganja neznanu kam. Skupaj z vsemi hishami, zidovi, strehami, dimniki,

tovarnishkimi obrati, stroji in avtomobili ponorelega mesta Dunaj se vrtili v njih podobno kot njegova zmedena mestna zgodovina. Heleni se zazdi, da je zhivljenje zares ponoreli vrtljak. Tudi debeli natakarkar v sredini lokala postane nora vrtavka.

Helena zapre oči. Zdi se ji, da bo izgubila razum. Po njeni notranjosti se zachne razrashchati neprijeten občutek, nekakshno neulovljivo spoznanje brez repa in glave, ki se shiri chez ves kavarnishki prostor ven v mrak predmestij in od tam v temne vlazhne gozdove v okolici.

»Pozor!«

Natakarkar se spotakne. Krozhniki se razletijo po tleh, toda chrepinje prinashajo srecho. Bo bodochnost osrechila tudi Heleno?

Prezgodaj je prishla v kavarno. Profesorja she vedno ni od nikoder.

Helenine oči se zasvetijo iz zelenih plohchic na steni. Lepo bi bilo, che se zdaj zares dogodi prava katastrofa. Resnichna katastrofa chloveshtva. Brez katastrofe je na tem svetu tako dolgochasno in zhalostno.

Kako dolgochasno bi bilo nesrechno 20. stoletje brez katastrofe v letu 1914! Kako zhalostno bi bilo, ko ne bi bilo katastrof, ki so sledile atentatu v Sarajevu!

Natakarkar se spet spotakne.

»Saj sem rekel. Chrepinje!«

Za debelim natakarkarjem se smuka najmlajshi natakarkar s steklenico penine.

»Ha! Kavoprozim! Z mlekom in sladkorjem!«

»Ne, brez sladkorja!«

Glavni natakarkar se guga z velikim pladnjem skozi oblake cigaretnega dima. Drugi natakarkar se muchi za prvim natakarkarjem s pladnjem, na katerem so nagrmdadeni krozhniki s palachinkami in jajchnimi jedmi. Tretji natakarkar tovari celo gorokrozchnikov in kozarcev k temnemu kotu na drugi strani zadimljenega prostora.

»Ha! Kava! Kava! Kje je kava?«

Helena stisne ustnice. Dovolj ji je vsega. Profesorja noche vech videti. Ta zoporni pohotnezh!

Vstane. Bezhi iz kavarne, ki jo nenadoma spominja na ogromen neprijeten koridor. Ob starih razpokanih stenah stoje kot kaznjenci obrabljeni stoli, prekriti z blazinami iz rjavega umetnega usnja.

Ko bo konchno doma, bo dobila zhivchni napad. Stopila bo k oknom in zachela z ljubko belo krpo na hitro brisati prashne shipe. V joku bo zrla v sivo predmestno chetrt. Nihche ne bo videl, kako osamljena je v tej temni uri. Nihche je ne bo razumel v njeni zhalostni samoti.

Odlomki iz she neobjavljenega romana o atentatu v Sarajevu in prvi svetovni vojni 1914 – 1918 (op. avt.)

Prevajalnica

Victor Segalen

STELE PROTI ZAHODU

MONGOLSKO ZHRTVOVANJE

Tukaj smo ga ujeli zhivega. Ker se je dobro bojeval, smo mu ponudili uslugo: raje je svojemu Knezu sluzhil v smrti.

Odrezali smo mu noge pod koleni: mahal je z rokami, da bi dokazal svojo vnemo. Odrezali smo mu roke: krichal je od vdanosti Njemu.

Preklali smo mu usta od enega ushesa do drugega: naredil je znamenje, z ochmi, da zmeraj ostaja zvest.

*

Ne iztaknemo mu ochi kot strahopetcu; toda ko sposhtljivo odrezujemo njegovo glavo, izlijmo kumis pogumnih, in to zhrtvovanje:

Ko se znova rodish, Ch'en Huo-chang, izkazhi nam chast z rojstvom pri nas.

ZAPISANO S KRVJO

Na koncu smo. Pojedli smo nashe konje, nashe ptice, podgane in zhenske. Spet smo lachni.

Napadalci nam mashijo strelne line. Njih je vech kot shtiri miriade; nas manj kot shtiristo.

Ne moremo vech napeti loka niti jim krichati zhaljivk; samo shkripamo s cheljstmi v zhelji, da bi jih grizli.

*

Res smo na koncu. Naj Cesar, che bi blagovolil
prebrati tole iz nashe krvi, ne izreka nobenih
ochitkov nashim truplom,

Toda naj ne priklicuje nashih duhov:
mi zhelimo postati demoni, in to najhujshje vrste:

Z zheljo, da bi vechno grizli in zhrli tiste ljudi tam.

NA KONICI SABLJE

Mi drugi, na svojih konjih, nimamo pojma o setvah.
Toda vso zemljo, preorano s konjskim dirom,
ki se lahko prechka skoz travo,

Smo mi predrveli.

Ne zanima nas gradnja zidov in templjev,
toda vsako mesto, ki ga je mogoche pozhgati
z njegovimi zidovi in templji,

Smo mi pozhgali.

Kot dragocenosti sposhtujemo nashe zhenske,
ki so vse zelo visokovredne. Toda druge,
ki jih je mogoche zvrniti na tla, razkrechiti in si jih vzeti,

Smo si mi vzeli.

Nash pechat je konica kopja: nasha praznichna obleka
je oklep, na katerem kristalizira rosa:
nasha svila je stkana iz zhime. Drugo, bolj fino,
ki se jo lahko proda,

Smo mi prodali.

*

Brez meja, vchasih brez imena, mi ne vladamo,
le gremo naprej. Toda vse, kar se rezhe in seka,
kar se pribije in razkolje ...

Vse, kar je mogoche storiti, nazadnje, s konico sablje,

Smo mi storili.

HIMNA LEZHECHEMU ZMAJU

Lezhechi zmaj: prazno nebo, težka zemlja,
mrachni oblaki; sonce in luna ugashata
svojo svetlobo: ljudje nosijo pečat zime,
ki se ga ne pojasnjuje.

Zmaj se premakne: megla se takoj razdre
in dan narashcha. Hranilna rosa odpravi lakoto.
Vse je v zanosu kot na robu neprichakovane pomladi.

Zmaj zaprha in vzleti: pred Njim rdeche obzorje,
njegova zastava; veter je predstrazha in silen dezh
kot spremstvo. Smejte se upanju pod prasketanjem
njegovega zbadajočega bicha: blisk.

*

Hej ! Joj! hej, lezhechi zmaj! V klobchich zvit! Leni junak, ki
spish v enem od nas, neznan, otrpel, neodkrit,

Tu so fige, tu je mlachno vino, tu je kri:
jej in pij in vohaj: nashi trepetajochi rokavi
te klichejo z velikimi zamahi kril.

Vstani, razkrij se, chas je. Z enim gibom
skochi iz nas; da bi potrdil svoj sijaj,

Nas oshini s kacho svojega repa, naredi nas bolne
v migu tvojih majhnih oči,
a bliskaj zunaj nas, – oh! bliskaj!

DIVJA ZAKLETEV

Od tod ne odidesh, dokler ne bo konec razprave
med nama. Glej ta kopja, te izklesane kosti; poslušaj
te krike, ta zhvenket zhelezja;

Dolgujesh mi to pobochnje gore, dvajset in dvajset
dolgorepih rumenih suzhnjev
in dvanajst samic te kitajske vrste.

Ne računaj na nobenega od tvojih klanov
pri reshevanju te zadeve: ti ali jaz ali oba
ubita,— to, prav to prisegam:

Pri teh dveh velikih psih z rjavimi lasmi, ki sta krizhana
tam spodaj, s hrbtom ob hrbet!

VLJUDNOST

Sprejemam torej ta običaj po boju: Če si,
osvajalec, nižji po dostojanstvu od premaganca,
mu ponudi chasho (da bi dostojno
zaznamoval svojo zmago).

Potem naj bo bitka in udarec in gesta po udarcu:
obljubim, da bom svečan.

Toda napolnjujoch rog z mlachnim
vinom – medtem ko bo on pil – bom zlival
v bredanji vodnjak svoje dushe,

Vse sladke valove smeha spodobno svechanega.

UKAZ SONCU

Mâ, vojvoda iz Louja, nezmozhen nauzhiti se svoje
zmage, je ukazal soncu, da obstane na vrhu Neba.

Drzhal ga je tam, nepremichnega, na konici svojega
kopja: in dan je bil dolg kot leto in poln
pijanosti brez nochi.

*

Dopusti mi, o radost prelivajocha, da ukazhem mojemu soncu
in ga vrnem moji zori: Da izchrpam to srecho danashnjega dne!

Jo! izmika se mojemu drhtechemu prstu. Strah ga je
tebe, o radost. Bezhi, umika se, oblak ga stiska v objem
in ga pozhira,

In v mojem srcu se naredi noch.

VICTOR SEGALEN (1878, Brest – 1919, Huelgoat), francoski pesnik, pisatelj, esejist, zdravnik, arheolog, etnolog, sinolog. Iz bretonske meshchanske družine, strogo katoliške, avtoritarna mati ga zgodaj uvaja v glasbo; jezuitska gimnazija v Brestu (pade pri maturi, nato koncha z odliko); želi postati mornarishki chastnik, zaradi miopije neprimeren; na mornarishki Visoki zdravstveni sholi v Bordeaux doktorira 1902 s tezo: odnos med nevrozami in literaturo (lastna izkushnja: zhivchni zlom po neuspeli ljubezni). Kot mornarishki zdravnik 1903 prek ZDA potuje na Tahiti (Francoska Polinezija), kjer raziskuje kulturo Maorov, po prihodu belcev skoraj iztrebljenih. Od 1908 se zanima za Kitajsko, z zheno in otrokom zhivi tam 1909-1914 in ponovno 1917. Sanacijo kuge in arheoloshko delo na Kitajskem prekine ob zacetku prve sv. v. z dolznostjo na fronti v Franciji (za te zasluge je 1934 njegovo ime vklesano v parishkem Panthéonu); sredi vojne spet na Kitajskem, kjer raziskuje staro kiparstvo. Konec 1917 se izchrpan vrne v Francijo, zdravnishko deluje med vali shpanske gripe; januarja 1919 obnemore, sprejet z akutno nevrastenijo na psihiatrijo v Brestu, z zheno dva meseca okreva v Alzhiru, maja v bretonskem Huelgoatu umre med sprehodom v gozdu, najden po dveh dneh (izkrvavel iz rane na nogi; odprt Shakespearov *Hamlet* v rokah; nejasno: nesrecha, samomor, »umor«). V pismu malo pred smrtjo: »Ugotavljam, da se zhivljenje oddaljuje od mene.«

Cheprav je v svojem kratkem, izjemno intenzivnem zhivljenju objavil marsikaj (poezija, romani, dramska dela, razprave itd., nekaj tudi pod psevd. Max Anély: npr. roman *Prudavniki*, 1907), je bil vecjih del opusa, skupaj s 1500 pisem, objavljen shele v zadnjih desetletjih (za ostalino je skrbela hchi), ko se je po novem odkritju njegovega poglavitnega dosezhka – zbirke pesmi v prozi *Stele* – prerodil iz pozabe; danes pomeni eno najvechjih imen francoske literature in kulture (po njem ime univerze v Bordeauxu itd.). Kot bi iz rodne zatohle ozkosti sledil Baudelairovima pesmima v prozi *Vabilo na potovanje* in *Ura* (kitajska tema; tudi Th. Gautier: *Chinoiserie*) ter Rimbaudovemu (o njem tudi pisal) realnemu odhodu v eksotiko, se je v tujih kulturah, podobno kot v antiki Pierre Louÿs v proznih *Bilitisnih pesmih* (1894) ali univerzalni S-J Perse, avtorefleksivno zaziral v lastni jaz, na najvishjem nivoju v *Stelah* (prva objava v mininakladi v Pekingu 1912, druga v Parizu 1914 dopolnjena do 64 besedil – shtevilo heksagramov v *I Chingu*), v katerih je izvirno modificiral navdih iz napisov na kitajskih spominskih, vechinoma nagrobnih kamnitih znamenjih (shi-bei). Ti spomeniki po svoje korespondirajo z menhirji v Bretanji-Breizh (opeva jih Eugène Guillevic, »pravenetsko« pa razlaga Anthony Ambrozic), deloma tudi z balkanskimi stechki; Segalen se sicer z bretonstvom ni ukvarjal. Zgleden drzhavljan, uchenjak, uradnik kolonializma in družinski chlovek je v »stelah«, ki so pri njem specifichna zvrst (vsi naslovi tudi v kitajskih pismenkah; fr. Stèles: 古今碑錄 / gu-jin-bei-lu / pribl. »ti starinski zapisi v kamnu«), podal hermetichno sugestivno subverzijo globalne vizije. Ob stoletnici Segalenove smrti in sedanji svetovni aktualnosti kitajske »teme« so *Stele* she eno potrdilo, da pesem v prozi, ki marsikje pomeni vsaj problematichen, che ne sploh manjvreden zhanr, v francoski poeziji neredko sega tudi najvishje (prim. Ponge, nobelovec Perse itd.). Od shestih ciklov v *Stelah* je tukaj preveden chetrti, najkrajshi, t. i. »vojashki«. (Guillevic in Louÿs sta predstavljena v Srp 135-136, 137-138).

Izbor, prevod in zapis o avtorju Ivo Antich

Roger Lancebyn Green

HORUS MASHCHEVALEC

Ko je bilo Ozirisovo truplo varno zakopano in je odshel njegov duh prebivat v Duat, se je Izida brzh vrnila na plavajochi otok Kemis chuvat svojega malega Horusa. Zdaj je namrech Egiptu vladal Set, ki si je najbolj od vsega zhelel umoriti Horusa, tako kot je zhe umoril njegovega ocheta Ozirisa.

Izida se je dobro zavedala nevarnosti, ki je pretila Horusu, a vendar je sprva kazalo, da ga ne bo mogla zashchititi. Kajti cheprav je noch in dan chula pri otroku, je Set odkril, kje ga skriva, in se odpravil na otok, ko je ta priplul na pochitek k zahodnemu bregu Nila.

Padla je noch in Set se je spremenil v shkorpijona ter se priplazil v kocho, skrito med visokimi stebli papirusa, kjer je v zibki spal Horus. Ko je vzshla luna, je Izida stopila iz koche, da bi z molitvijo zaprosila Honsuja, boga Meseca, naj varuje njenega sina.

Medtem ko je molila, je shkorpijon, v katerega se je spremenil Set, zlezal v zibko in pichil Horusa. Izida je zaslislhala dojenchkov jok, pohitela v kocho in ga dvignila v narochnje, Set pa se je neopazhen izmuznil v temò in zapustil otok Kemis, she preden je ta naslednje jutro odplul od obale.

Vso noch je Izida preskushala charobne izreke, ki jih je poznala, da bi dete ozdravila shkorpijonovega strupa. Toda vse je bilo zaman, in ko je vstalo sonce, ji je otrok oblezhal v rokah brez zhivljenja.

Vsa obupana je glasno klicala na pomoch Tota, in ta trojno mochni, vsevedni bog je naglo prishel do nje.

»Poglej!« je tarnala. »Set je zdaj umoril she sina, tako kot je umoril zhe ochetal Ampak Horus je bil rojen zato, da bo Ozirisa mashcheval: povej, modri Tot, kako je to mogoche?«

In Tot je odgovoril: »Horus bo spet zhivel. Njegova dusha ga je zapustila le za kratek chas, toliko da obishche Ozirisovega duha v Duatu. Vrnil se bo v podobi pticha z imenom Benu – in prishel bo dan, ko bo Benu umrl v zharechi vrochni Rajevega pogleda, medtem ko bo pochival na velikem obelisku v Heliopolisu. A iz njegovega pepela bo vstal nov ptich Benu in njegov sloves se bo razshiril prek vsega sveta.* Toda preden se bo Horus vrnil na zemljo iz Duata, kjer njegova dusha varno prebiva pri Ozirisu, bom sklical svet bogov, ki bo odlochil, kdo bo vladal Egiptu.«

Svet bogov se je sestal v Heliopolisu na vzhodnem bregu Nila, tam, kjer se reka razcepi v vech rokavov Delte – na mestu, ki deli Zgornji in Spodnji Egipt.

Ko so bili vsi zbrani pred Amon-Rajem, Ochetom bogov in ljudi, je zachel Set razlagati, da bi moral biti naslednji faraon prav on, ki je Ozirisov brat. »Jaz sem zhe zdaj vladar Egipta,« je odločno konchal, »kajti moji pristashi nadzirajo vso dezhelo. In che bi mi jo kdo poskusil vzeti, jo bom pogubil z ognjem in vodo.«

Toda modri Tot je nastopil v Horusovem imenu: »Tako kot je bil prvorojeni Oziris pravi kralj Egipta,« je govoril, »tako mora biti tudi njegov prvorojenec Horus kralj, ki ga bo nasledil.«

»Hochete, da bo otrok vladal Egiptu?« je zarohnel Set. »Ali sploh imate dokaz, da je Horus, che je sploh she zhiv, res Ozirisov sin? Kaj ni Oziris umrl zhe dolgo prej, preden se je ta otrok sploh rodil?«

Tedaj pa je spregovorila Izida, in Set je sprevidel, da bodo njene dobro izbrane in preprichljive besede zagotovo osvojile bogove.

»Hochete torej, da bo Egiptu vladala zhenska!« je nenadoma zavpil. »Poshljite jo stran, ne dovolite ji sodelovati pri odlochitvah tega zbora – kajti Izida govori za svojega sina samo zato, ker hoche sama zavladati vsemu! Spomnite se, kako je enkrat zhe osvojila Egipt za svojega mozha, takrat ko je zvedela za Rajevo skrivno ime! Poshljite jo stran, ali pa bom zachel tudi vojno med bogovi in enega za drugim pobil vse vas, ki stojite tu, dokler ne boste vsi prebivali z Ozirisom v Duatu.«

Po teh Setovih besedah je Ra za tisti dan prekinil posvet in dejal: »Jutri zjutraj se bomo zbrali she enkrat in sprejeli odlochitev. Srehanje bo na Srednjem otoku, tam, kjer se Nil razdeli – in naj cholnarji dobro pazijo, da ne bi prishla tudi Izida.«

Tako so odshli bogovi in boginje na otok. Izida pa je po posvetu s Totom poiskala svojo sestro Neftis, ki je bila Setova zhena, a ga je zdaj sovrazhila in se ga bala. Takoj je bila pripravljena pomagati Izidi v spletki proti njemu: napravila ji je prichesko v obliki kosharice, kakrshno je ponavadi nosila sama, in ji posodila svoje obleke.

S pomocujo charovnije se je Izida spremenila v podobo svoje sestre Neftis, tako po obrazu in glasu kot po oblachilih. Takoj pa, ko je prek reke posijala polna luna, se je spustila na breg in velela cholnarju, naj jo odpelje na otok.

Ta se jo je najprej bal prepeljati, saj je mislil, da bi njena prisotnost razjezila Raja in Seta prav tako kot sestrina. Toda Izida ga je pregovorila s prijaznimi besedami in mu obljubila dragoceno darilo.

»Moja sestra ne sme prisostvovati svetu bogov,« je govorila, »toda meni, Neftis, ni tega nihche prepovedal, zato sem prishla in bom spregovorila v korist Horusa, sina Izide in Ozirisa.«

Tako jo je cholnar odpeljal na otok, ne da bi posumil, da je bila v resnici nekdo drug. In ko je nashla Seta, ji je nasedel tudi on in vzkliknil: »Neftis, moja kraljica! Prav danes zjutraj, takoj ko bi me svet bogov imenoval za faraona Egipta, sem hotel poslati sle, naj te privedejo k meni. Ampak vesel sem, da si se vrnila sama od sebe.«

»Kako le bi mogla ostati drugje, če pa lahko spet pridem k tebi?« je vzdihnila Izida s sestrinim glasom. »Ah, dragi moj gospod, ali nisi vedel, da me je od tebe odtrgala zlobna charovnja moje sestre Izide?«

A Set je dobro vedel, da ga je Neftis sama hotela zapustiti, in je kaj malo verjel njenemu izgovoru. Vendar pa, ko je stala v mesechini vsa vitka in lepa, s sijem ljubezni v krasnih očeh, je pozabil na svojo pretkanost in si je zhelel le to, da bi bila Neftis spet njegova žena.

»Vsekakor se vrni k meni,« je rekel, »odpustil ti bom vse, kar je bilo, in postala bosh moja kraljica.«

»Ampak najprej,« je odgovorila navidezna Neftis, »morash prisechi pred svetom bogov, da bo moj sin postal faraon Egipta, takoj ko bo prishel chas, da zavlada tej dezveli. Prisechi morash, da ne bosh spletkaril proti njemu in mu ne bosh storil nich zhalega, razen če bi te on prvi napadel.«

»Seveda, seveda, prisegel bom, da me bo Anubis nasledil kot faraon,« je nepotrpezhljivo vzkliknil Set in jo hotel objeti.

»Ne smesh se me dotakniti,« je rekla in se mu izvila, »dokler ne prisezhesh.«

Ni je smel niti objeti, čeprav je do zore sedela ob njem in pila z njim – ali pa vsaj pazila, da je pil on – okusno rdeče vino iz Delte in mu prepevala mile ljubezenske pesmi.

Zjutraj pa se mu je pustila prijeti za roko, da je s pijanimi nogami lazhje primotovilil na mesto, kjer je zasedal svet bogov. In tam je vztrajala, da ji je pred vsemi izrekel tole prisego:

»Prisegam pri Njem, ki spi na otoku File, da bo tvoj sin postal faraon Egipta, takoj ko bo prishel chas, da zavlada tej dezveli. Prisegam, da ne bom spletkaril proti njemu in mu ne bom storil nich zhalega, razen če me bo on prvi napadel in mi hotel odvzeti prestol.«

Takoj ko je bila prisega izrečena, se je zachela Izida smejati z ljubkim, srebrnim glasom, kot bi cingljali zvončki na glasbilu sistrum, ki ga je imela skoraj vedno pri sebi. Zdaj se je z glasom zachel spreminjati tudi njen obraz, in ko si je spremenila she prichesko, so vsi bogovi lahko videli, da je pijani Set v resnici izrekel prisego Izidi.

»Kaj drugega lahko svet bogov sploh she odlochi, razen da mora Set izpolniti prisego, dano pri Njem, ki spi na otoku File?« je zaklicala. »Jaz sem Izida, in on je prisegel, da je moj sin, moj edini sin Horus, resnichni faraon Egipta.«

Vsi so se zacheli smejati Izidini zvijachi, celo Raju se je razsvetil obraz – kajti zdaj, ko je Set izrekel prisego, res ni bilo vech kaj govoriti. In vsi bogovi so v srcih vedeli, da je Horus pravi kralj.

Toda Set je zasopihal kot podivjan nilski konj in zatulil z glasom, ki je odmeval med hribi kakor grom: »Ne bo shlo tako lahko! Horus naj kar zraste in pride po

moje kraljestvo, jaz pa ga bom zaklal in se pogostil z njegovim mesom! In takrat bom postal resnični kralj!»

Nato je z vsemi pristashi vred odšel v južno pushchavo nad prvimi slapovi, v Egiptu pa je za nekaj časa zavladal mir.

Vsi pa so vedeli, da bo prishla huda vojna. In zato so ves čas, najprej v Duatu, potem pa, ko se je njegov duh vrnil v telo, na otoku Kemis vzgajali Horusa v mashchevalca Ozirisa.

Mnogokrat ga je iz Duata prishel pouchevat sam Oziris. Nekega dne je rekel Horusu: »Povej mi, moj sin, katero je najbolj plemenito dejanje, ki ga lahko stori chlovek?«

»Mashchevanje ocheta in matere za zlo, ki so jima ga prizadeli,« je odgovoril Horus.

»In kaj misliš, katero bitje bi bilo najkoristneje vzeti s seboj v bitko?«

»Konja,« je bil takojshen odgovor.

»Ali ne bi bil lev v vechjo pomoč?« je vprashal Oziris.

»Bi bil, *che* bi chlovek potreboval pomoč,« je odvrnil Horus. »Toda na konju se dá mnogo lazhje presekati sovražnikov umik in ga pokonchati.«

»Zdaj, moj sin,« je svechano rekel Oziris, »sem uvidel, da je tvoje učenje konchano. Prishel je čas, da povedesh svoje pristash v boj proti Setu.«

Oziris se je nato vrnil v Duat, kajti v svetu zhivih se she ni mogel spopasti s Setom. Horus pa se je pripravil na boj in zbral svoje privrhence. Za pomoč je zaprosil tudi Harmahisa, brata Ozirisa in Seta, ki se dotlej ni vmeshaval v boj za oblast nad Egiptom.

Toda Set je opazoval vse, kar je storil Horus. Zdaj je vedel, da je prishel čas, ko ga prisega Izidi vech ne zavezuje. In se je spremenil v chrno svinjo – chrno kot nevihtni oblak in tako divjo na pogled, da bi lahko prestrashila najpogumnejše srce. Skril se je med trsje pri otoku Kemis, ki je prishel pochivat v Delto. Tam blizu naj bi v prihodnjih dneh zgradili mesto Buto, v chast dobre boginje, ki je shchitila dechka Horusa.

In tam sta se sama sestala Harmahis in Horus, da bi se dogovorila za nachrt. Harmahis je dejal: »Naj se zazrem v tvoje oči, svetle kot opoldansko sonce, in izgovorim mogochen urok. Tako bom lahko videl v njih vse, kar pripravlja Set proti nam, in tudi to, kje chakajo njegovi pristashi na znamenje za napad.«

Izrekel je charovne besede in Horusove oči so zachele zhareti kot sonce sredi dneva. Harmahis, bog sonchnega vzhoda, se je zazrl vanje. Najprej so postale takshne kot veliko Zeleno morje in oblachne kot modri lapis; kmalu pa so se zachele vechati in jasni kot steklo, in Harmahis je dojel, da bi lahko v trenutku videl skoznje vse tja do konca sveta.

Toda nenadoma je velika chrna svinja cvilech skochila iz trsja.

»Pazi se chrne svinje!« je zaklical Harmahis. »She nikoli nisem videl tako velike in divje!«

Horus se je obrnil in pogledal, kajti oba bogova sta bila premalo pazljiva. Noben od njiju ni sprevidel, da to ni navadna svinja, ampak zli Set, in nista bila pripravljena na njegove charovnije.

Set pa je tedaj izbruhnil ognjeni plamen, svetleč kot blisk, naravnost v Horusove oči. In Horus si jih je zakril z roko ter zakrichal: »To je Set! Poshkodoval mi je oči z ognjem!«

Črna svinja Set je izginil she preden se je Harmahis obrnil, zato je lahko samo she poslal za njim prekletstvo, ki je za vekomaj obviselo nad vsemi svinjami, pa tudi nad vsemi tistimi, ki so se jih dotaknili – razen v noči polne lune, ko so Horusu zhrtvovali črno svinjo.

Medtem so bile Horusove oči nekaj chasa zatemnjene, kot je zatemnjeno sonce, kadar se v chasu dezhevja nad Delto podijo nevihtni oblaki. Toda kmalu so se spet razsvetlile in s Harmahisom sta se z ladjo odpravila proti toku Nila v Zgornji Egipt, kjer je nebo vedno modro.

Na poti sta se borila v mnogih bitkah s Setovimi silami – s hudobnimi ljudmi, ki so chastili njega, namesto da bi sledili naukom dobrega boga Ozirisa. Njihova prva predstrazha je bila blizu Memphisa, kjer se koncha Delta. Tu se je Horus spremenil v velik krilati disk, ki je zharel kot ognjena kroglā, na obeh straneh pa je imel krila v barvah sončnega zahoda.

»Vashe oči ne bodo videle in tudi vasha pamet bo zatemnjenal!« je vpil. In ko je kdo pogledal na soseda, je naenkrat videl tujca; in ko je kdo spregovoril, je zaslīshal tuj jezik.

»Preoblechen sovrazhnik je med nami!« so zakrichali vojaki prve Setove armade, popadli drug drugega in se pobijali med sabo, dokler ni nobeden vech ostal zhiv.

Horus je poletel nazaj k Harmahisu, in ko se je spet spremenil v pravo podobo, ga je Harmahis objel ter mu dal pozhirek vina, pomeshanega z vodo – in v spomin na to bitko so odtlej v Horusovo chast zhrtvovali pitne daritve vina in vode.

Harmahisova ladja je odplula proti toku reke in tedaj je prīshel nadnje naslednji val sovrazhnikov. Bili so spremenjeni v krokodile in nilske konje – pripravljene so bili napasti na bregovih in v vodi.

Horus pa se tudi tokrat ni pustil presenetiti. Med njegovimi privrzhenci je bilo kar nekaj kovachev in kovinarjev, ki jih je nauchil, kako izdelovati jekleno orozhje, kaljeno z mnogimi uroki. Ko so se krokodili in nilski konji približhali z odprtimi zhreli, so kovachi v vodo vrgli verige, tako da so si zverine vanje zapletle noge in jih je bilo mogoche povlechi k ladjam, ki so sledile Harmahisovi. In ko so bile dovolj blizu, so jih kovachi pobili s sulicami, katerih jeklene konice so lahko prebodle najdebelejšho kozho.

Potem sta se Horus in Harmahis spremenila v ogromna kragulja, ki sta se znenada spushchala z vishin eden na levi breg reke, drugi na desnega, in z mogochnimi kremplji raztrgala na koshchke vse Setove privrzhence, pa naj so bili v obliki ljudi, nilskih konjev ali krokodilov.

Tako je ta vojna divjala gor in dol po Nilu in mnogo je bilo bitk, v katerih so zmagali Horus in njegovi zavezniki. Nazadnje pa se je pred Harmahisovo ladjo v podobi ostudne poshasti z zhivalsko glavo prikazal sam Set. Ta glava je bila napol razkrojena, tako da so v porochilih o tej bitki Seta imenovali »Smrdljiva glava«.

Bitka je bila dolga in strashna, toda na koncu je Harmahis pobil Seta na tla, mu z jeklenim kijem zmechkal obraz, ga vkoval v verige in privedel pred svet bogov.

In Ra je dejal: »Predajte ga za kazen Horusu, sinu Izide, ki lahko stori z njim to, kar je on storil Ozirisu.«

Vsi bogovi so v en glas vzkliknili: »Da!« Takoj zatem pa je Horus potegnil mech in odsekal Smrdljivo glavo. Potem je vlekel Setovo truplo sem in tja po Egiptu, na koncu pa ga je razsekal na shtirinajst kosov, kot je Set raztrgal truplo Ozirisa.

Toda unichiti Zlega ni bilo tako preprosto. Preden je zasekal Horusov mech, je Setov hudobni duh zbezhhal iz telesa, vanj pa zaprl duha enega od njegovih pajdashev. In Setov duh se je zalezal v strupeno chrno kacho, ki se je odplazila stran, v luknjo na rechnem bregu.

Medtem pa si je Harmahis nadel oblichje mogochnega leva s chloveshko glavo, glavo velikega egipchanskega faraona. Njegova podoba je vklesana v kamen v Gizi in Grki so jo, ko so chez tisoche let prishli v Egipt, poimenovali Sfinga. V tej podobi je divjal po dezveli, iskal Setove privrzhence in jih trgal z mogochnimi kremplji.

Nekaj chasa je zhe kazalo, da je vojne konec. Toda modri Tot, ki je edini lahko opazoval stvari s tolikshne razdalje, je rekel Horusu: »O, sin Izide, zadnjo bitko si bo treba shele izboriti, in to she v tem zhivljenju. Kajti Set ni mrtev. Njegov duh je pobegnil, tik preden si odsekal Smrdljivo glavo, in se skrila v kacho. In ta prekleti plazilec se je odplazil v pushchavo dalech na jug. Set zdaj zbira zaveznike in se priblihuje ob reki, da bi she enkrat napadel Egipt. Vendar bodi hraber, kajti zadnja bitka bo potekala pri Edfuju, in tam bo v slavo tvoje zmage zgrajen tempelj, ki ga chas ne bo mogel unichiti.«

In Horus je she enkrat zbral svoje sile ter z njimi odplul mimo Teb in Edfuja, dokler niso prispeli na otok Elefantina. Tam pa je stal sam Set, spremenjen v gigantskega rdechega nilskega konja. Odprl je usta in izrekel grozljivo prekletstvo.

»Naj nad moje sovrazhnikе vstaneta divja nevihta in mogochna poplava!« je zatulil in njegov glas se je z grmenjem zakotalil po dolini Nila.

Dezhelo je prekrila temà, s Prvih slapov pa se je hrumech privalil gromozanski val. Zajel je Horusovo floto in jo odnesel navzdol po reki. A Horusova ladja je she vedno svetlo sijala skozi temò ter varno pristala pri Edfuju, le nekaj milj pod Elefantino.

Set, ki mu je ves čas sledil, se je z nogami, razkorachenimi chez celotno strugo Nila, ustavil, da si nekoliko odpohije. Prav tedaj pa mu je z zlato ladjo priplul nasproti Horus v podobi lepega in visokega mladenicha. V rokah je imel pripravljeno trideset chevlejev dolgo harpuno.

Set je razprl mogochne cheljusti, da bi z njimi unichil Horusa z ladjo vred. Toda Horus je zaluchal harpuno s tako mochnim in smrtonosnim metom, da je prebila nebo Setovih ust in se mu zapichila globoko v mozhgane. Tako je z enim samim metom pokonchal hudobnega Seta, sovrazhnika bogov in ljudi – in velikanski rdechil nilski konj se je pri Edfuju mrtev potopil v Nil.

S Setovo smrtjo se je temà umaknila z zemlje in ljudje so prishli iz bivalishch pozdravit Horusa Mashchevalca ter so ga odpeljali k njegovemu oltarju, kjer zdaj stoji velichasten tempelj. Zapeli so molitveno pesem, ki so jo po tistem vsako leto prepevali svecheniki na velikem Praznovanju Horusove zmage v Edfuju.

»Veselite se, prebivalci Edfuja! Veliki bog Horus, vladar nebes, je pokonchal Ozirisovega sovrazhnika, mashcheval je smrt svojega ocheta! Pojemo meso porazhenca, spijmo kri rdechega nilskega konja, sezhgimo v ognju njegove kosti! Razsekajmo ga na koshchke in vrzimo ostanke machkam, odpadke pa plazilcem!

Slava Horusu mogochnega udarca, metalcu harpune, Horusu pogumnemu, ubijalcu Seta, edinemu sinu Ozirisa, Horusu Edfuja, Horusu Mashchevalcu!«

In v Egiptu je bil spet mir. Horus je vladal kot faraon she mnogo stoletij, tja do konca dni, ko so veliki bogovi she prebivali na zemlji. Vendar so vsi faraoni, ki so prishli za njim, pa cheprav so imeli samo chloveshka telesa in so jim bili dnevi shteti, ohranili bozhanskega duha, ljudje pa so jih tako tudi slavili. In Egipchani so balzamirali trupla svojih mrtvih kraljev ter jih skrivali v mogochne piramide in globoke grobnice pod Dolino Kraljev pri Zahodnih Tebah. Kajti vedeli so, da se bosta nekega dne Oziris in Horus vrnila na zemljo in dosegla zadnjo, najvechjo zmago nad Setom, ko ga bosta premagala za vedno. Tedaj se bodo vsi mrtvi, ki so zhiveli krepotno zhivljenje in so se prebili v Duat, vrnili z Ozirisom na zemljo in se ponovno naselili v svojih telesih. Vekomaj bodo zhiveli v Egiptu, domu blazhenih, ki bo chist vsega zla.

* Totova prerokba se je uresnichila – kajti pticha Bennja iz Heliopolisa so Grki poimenovali Feniks.

Iz angleshchine prevedel Matjazh Jarc

Roger Lancelyn Green (1918 – 1987), angleshki biograf, pisatelj za otroke, oxfordski akademik; skupaj s C. S. Lewisom in J. R. R. Tolkienom je sodeloval v srechanjih neformalne literarne skupine »Inklings«, ki se je ob torkih sestajala v hishi v Oxfordu med 1930-1949; chlani so bili ljubitelji literature, ki so gojili vrednote pripovedi in spodbujali domishljjsko pisanje. (Op. ur.)

Likovna priloga

Damir Globochnik

PREGLJEVA RDECHA REVOLUCIJA

Opus slik, ilustracij, grafik, del na papirju in mozaikov, ki ga je Marij Preglej ustvaril v petdesetih in šestdesetih letih preteklega stoletja, umetnika postavlja na eno od ključnih mest v razvoju slovenske moderne likovne umetnosti. Slikarske kompozicije Preglja uvrščajo med predstavnike t. i. eksistencialistične figuralike, pri čemer je v večini študij o Pregljevem slikarstvu poudarjena njegova ustvarjalna moč, iskateljska narava in hotenje po vnashanju osebnih, intimnih vsebin v slikarski svet. Marij Pregelj je bil sredi 20. stoletja eden osrednjih slovenskih modernističnih slikarjev. Monumentalne kompozicije v mozaiku, ki jih je zasnoval za Delavski dom v Trbovljah in za Zvezni izvršni svet v Beogradu, so začetek in vrh te zvrsti pri nas. Med prvimi je v ilustraciji uveljavil izrazito modernistične prijeme. Omenjene likovne zvrsti so bile v Pregljevem likovnem svetu tesno prepletene med seboj, saj je motivne in kompozicijske rešitve neprestano preoblikoval, povezoval v nove celote in prenashal iz enega likovnega medija v drugega. Zhviljenje Marija Preglja se je izteklo na vrhuncu ustvarjalnih moči. Umrli je v starosti 53 let.

Dejstvo, da se je Marij Pregelj javnosti najprej predstavil kot ilustrator, ne more biti presenetljivo, saj je bil slikarjev oče pisatelj Ivan Pregelj (1883–1960). Mlajša sestra Bazilija Pregelj (1920–2009) se je spominjala, da je bilo Mariju risanje »zhe v otroških letih vse«.¹ Mati Franchishka, rojena Pershich, ga je v starosti 7 ali 8 let poslala v uk h kranjskemu cerkvenemu slikarju Matiji Bradashki. V Ljubljani je kot gimnazijec (na gimnaziji sta ga risanje poučevala Mihael Kambich in Olaf Globochnik) obiskoval tehaje Probude na Tehniški srednji sholi, kjer je risanje uchi Mirko Shubic. Revija *Ilustracija* je zhe leta 1930 kot delo nadarjenega mladega risarja objavila Pregljev akvarel *Sneg odmetavajo*. Prva ilustrirana zgodba je sledila v dijaškem listu *Mentor* (Ernest Eckstein, *Obisk v karverju*, 1933). Pregelj je figuralne dvojice narisal z odločnimi potezami, ki imajo delno skiciozen znachaj. Tudi po uspešnem zakljuchku študija na zagrebški akademiji se je občasno ukvarjal z ilustracijo. Ilustriral je pripovedko Toneta Ljubicha »Sv. Mikalvzh ni grdavzh« in priredbi dveh ljudskih pripovedk, ki ju je v reviji *Nash rod* (1939/1940) objavil starejši brat Bogomir Pregelj (1908–1970). Z ilustracijami je sodeloval v reviji *Dom in svet* (1939–1941), leta 1944 je ilustriral knjigi Ivana Preglja *Na vakance* in Pavla Kunaverja *Skož led in sneg*. Za bibliofilsko izdajo ochetove knjige *Na vakance*, ki sta jo pripravila z bratom Bogom, je izbral moderno risbo, ki ohranja nemir nastanka in se približuje ekspresionističnemu vzdushju. »... vendar je moderni nachin

*ilustriranja s svojimi labkotno navržhenimi obrisi she dokaj v skladu s samim spisom, ki v njem takisto prevladuje subjektivno nad objektivnim, kar je poglobitna znančilnost teh ilustracij.*²

Z ilustriranjem se je v tem času ukvarjalo vseh članov Kluba neodvisnih slovenskih likovnih umetnikov (Neodvisni). Sodelovanje z revijami in založbami je prinašalo nekaj zaslužka in odpiralo pot do javnosti. Pregelj je bil najmlajši član Kluba neodvisnih. Vechina Neodvisnih je študirala na zagrebški slikarski akademiji. Preglja sta v Zagrebu prvi dve leti poučevala risanje Omer Mujadžih in Jozo Kljakovich, dve leti se je izpopolnjeval v slikarstvu pri Ljubu Babichu. V duhu študijskega programa na zagrebški akademiji, ki je realistične težnje povezoval z zgledi starejših umetnikov (profesor Babich se je navdusheval nad francoskim in španskim slikarstvom »zlate dobe«, Velazquezom in Goyo),³ je konec tridesetih let preteklega stoletja slikal pejsazhne motive, tihozhitja in figuralne kompozicije.⁴

Pregelj je bil slikar stvarnosti, ki ga je obdajala v vsakdanjem življenju. Pogosto se je odločal za intimistične teme, kot so družinski portreti in avtoportreti. V izjavi ob Umetnostni razstavi (razstava slovenskih likovnih umetnikov in razstava Neodvisnih) na ljubljanskem velesejmu septembra 1938 je poudaril: *»Kar se tiče mene, mislim, da mora slikar slikati tako, ne da bi skušal koketirati z okusom občinstva; ustvarja naj, kakor zahteva ter išče v njem izraza njegova umetniška rast. Jaz n. pr. pustim včasih kakšno delo nedokončano in ga izpopolnujem čez nekaj mesecev. Na vsakem delu je treba delati tako dolgo, dokler vsaj nekoliko ne ustreza chlovekovi notranji uravnovesenosti, to se pravi, dokler ni z njim zadovoljen.*«⁵

Za slikarstvo Neodvisnih se je uveljavila opredelitev barvni realizem. Pregelj se je osredotočal na barvno-analitična vprasanja, na barvne odnose in razmerja v motivu, ki je v slikarski interpretaciji ohranil realistični znachaj. *»Gradim sliko, kakor bi jo sestavljale barve, ki so si osvojile telesnost,*« je izjavil ob razstavi Neodvisnih v Jakopichevem paviljonu oktobra 1939.⁶

»Vsa težba njegovega dela počiva na barvnih problemih, ki jih z njemu lastnim temperamentom intenzivno študira,« poudarja dr. Stane Mikuzh.⁷ Isti kritik je bil pozoren tudi na cezannovsko razchlenitev motiva. *»M. Pregelj je nekoch videl Cezannéa in she danes se suche v zacharanem krogu, ki mu ga je zachrtala genialna osebnost Francoza. Shkoda, da je Cezanné umrl zhe pred kakimi petdesetimi leti in pa, da Pregelj nima n. pr. francoske akademije. Potem bi 'Portret brata' ne bil videti tako nefrancoski Cezanné in tudi 'Intereur' bi bil obdelan recimo bolj v Jakopichevem smislu.*«⁸

Karel Dobida je (podobno kot zagrebški kritik V. Manxner: ocena razstave Neodvisnih v Umetniškem paviljonu v Zagrebu, *Obzor*, 28. 9. 1940) zapisal, da v Pregljevem slikarstvu prednjachi razumsko vrednotenje motivov, ki zanika vsako chustvo. *»Zdi se, da mu iskanje pravega izraznega nachina ne da priti do pomirjenja. Njegove zadnje kompozicije (figuralne kompozicije in tihozhitja) so sicer tehnično zanimive, a nekam prevech razumsko konstruirane, pri tem premalo polne in zakljuchene. Neskladnost med visoko zastavljenim ciljem in doseženim uspehom jemlje slikarju voljo do končne dovrshitve. Zato napravljajo slike vtisk nedovršenih osnutkov. Pregelj je samosvoj, borben znachaj, ki se temperamentno poskusha v raznih smereh, kjer meri svoje nemale sile ob chisto slikarskih*

problemih, ki so jih pred njim reševali zhe neshzeti slikarji. Kjer je bolj preprost in manj problemski, doseže iskren, krepek izraz (Zimska pokrajina, Sončnice, Pred zrcalom). Njegove risbe so zelo poučne za pravilno spoznanje njegovega umetniškega značaja.»⁹

Tudi v povojnih letih je Pregelj redno sprejemal ilustratorske naloge. Posebno mesto v Pregljevem opusu pripada ilustracijam slovenskih prevodov Homerjevih epov *Iliada* in *Odiseja* (1949–1950), saj je z njimi predstavil nove principe, do katerih se je dokopal v slikarskem izrazu (za ilustracije je uporabil slikarsko tehniko), zlasti modernistično preoblikovanje figure, pri čemer se je izrazilo naslonil na francoske zglede.

Za vsakega od epov je izdelal petindvajset ilustracij. Ilustracije *Iliade* (tretja verzija, gvash) je prvih razstavil poleg slik iz let 1948 in 1949 na skupni razstavi z Miho Maleshem in Maksom Kavchichem v Moderni galeriji spomladi 1950. Tudi ilustracije *Odiseje* (laviran tush) je razstavil pred izidom v knjigi (Drushtvena umetnostna razstava, Moderna galerija v Ljubljani, april 1951).¹⁰ Luc Menashe opozarja na antichne zglede (pompejanska figuralika, vazni okras grške arhaichne umetnosti) in poudarja, da so bile Pregljeve ilustracije *Iliade* najpomembnejši dogodek na omenjeni skupni razstavi Malesh-Pregelj-Kavchich.¹¹

Pregelj je gola telesa antichnih junakov stiliziral na nachin, ki ga je lahko zasledil pri Picassu in nekaterih drugih umetnikih. Ilustracije niso bile natisnjene barvno, zato je izbral črno-belo tehniko. Prizorishcha so oznachena lapidarno, detajli so opushcheni, Monumentalne figure uchinkujejo kot kipi, homerski junaki so naslikani na enak nachin kot grški bogovi. Pregelj se je odlochil upodobiti tudi najnasilnejše prizore bojev in moritev. Podobne motive srečamo tudi pri naslednji Pirnatovi ilustratorski opremi za ep Ivana Mazhuranicha *Smrt Smail age Chengjiicha* (1952). Likovni izraz ilustracij obeh Homerjevih epov se razlikuje, saj se *Iliada* dogaja v starogrški, arhaichni dobi in *Odiseja* v klasichni dobi grške antike. Presenechala je predvsem Pregljeva odlochitev, da za predstavitev na razstavi v Moderni galeriji izbere ilustracije z motivno interpretacijo, povsem neodvisno od normativov socialistichnega realizma. Monumentalna stilizacija chloveshkega telesa namrech ni bila povsem nova. Razlichna preoblikovanja chloveshke figure srečamo zhe pri vrsti predvojnih ilustratorjev, v chasu nastanka Pregljevih ilustracij tudi na karikaturah, ki jih je objavljaj satirichni list *Pavliba*. Tudi Pregelj je v letih 1947–1950 risal karikature za *Pavlibo*, s katerim so prav tako sodelovali Nikolaj Pirnat, Dore Klemenchich-Maj, France Urshich, Slavko Pengov, Riko Debenjak, Maksim Sedej in Evgen Sajovic.¹²

Formalne sorodnosti med Pregljevimi ilustracijami Homerjeve *Odiseje* in satirichnimi risbami v *Pavlibi*, ki so imele propagandni značaj (ena od rednih tem je bilo opozarjanje na zlochine kvizlinshkih vojashkih enot), je zaslutil recenzent Branko Rudolf: »Ocharijochba svezhbina in globina Homerjeve poezije ne bo prav nich izgubila brez poudarjanja moritev in pristno chetnishko ustashke belogardistichne grozote Abilovih daritev. Pregelj je tu chisto nezavedno zasbel na pot, ki brez dvoma vodi v blizhino Anouilha, mogochbe tudi Sartra. Ta dva sta se oba značilno lotila – starogrsbkim tem iz chasa dram.«¹³

Pregelj je od 1946 do 1949 ilustriral sedem knjig. Za ilustracije je trikrat prejel Levstikovo nagrado: leta 1949 za ilustracije v knjigi *Otroška leta* (France Bevk), leta 1957 za ilustracije v knjigi *Beli ochnjak* (Jack London), leta 1960 za ilustracije v knjigi *Starec in morje* (Ernest Hemingway). Leta 1959 je prejel III. nagrado za umetniško in tehnično opremo knjige *Starec in morje* na Sejmu knjige v Beogradu.

Ključna Pregljeva slikarska dela v prvih povojnih letih so bila intimistične narave (npr. *Avtoportret s starši in sestrama* (1948), *Avtoportret* (1950), *Portret mlajshe sestre ob harmoniju* (1951), *Oče in sin* (1951)). Pregelj je po obisku Pariza konec leta 1952 prestopil v modernejši slikarski jezik. Odločil se je za vechjo stilizacijo, abstrahiranje in sploshchenost podobe, ki jo je razdelil v barvne ploskve – »na neshetno 'barvastih polenchkov'«. ¹⁴ Barve je zachel nanashati v gostih, pastoznih nanosih. Na slikah *Avtoportret* (1953), *Portret ocheta* (1953) in *Perice* (1958) so se barvne ploskve osamosvojile. Trdnost dosezhejo shele v medsebojnem dialogu oziroma prepletu v skupno kompozicijo. Osrednji vzornik za Pregljev »linearno ploskovno podchrtan analitichni kolorizem« ¹⁵ je bil francoski slikar Georges Rouault.

Na zacetku petdesetih let je zachel intenzivno razmishljati o svoji taborishchni izkushnji. »Prezhivel sem okupacijo v nemsbkem lagerju in tu sem prvikrat spoznal Chloveka,« je poudaril Pregelj. ¹⁶ Zachel je slikati omizja, okrog katerih je razvrstil anatomsko podobne figure, in internirance, ki lezhijo na taborishchnih pogradih. Pri nizanju figur, ki sedijo okrog mize, je uporabil princip izokefalije. Zhenska figura z vzdignjenimi rokami je spominjala na orante. Potovanje na Sicilijo mu je odkrilo motiv antichnega amfiteatra in antichnih mest. Motive je neprestano preoblikoval in pri tem spreminjal njihov pomen. V koordinatnem krizhu naslikana *Razpeta fygura* je na drugi kompoziciji lahko postala *Katedrala*.

Pregelj se je sredi petdesetih let uveljavil kot ustvarjalec monumentalnih kompozicij. Zhe pred tem je sicer na natechaju banske uprave za dela z zgodovinskimi motivi za opremo banske palache leta 1939 prejel tretjo nagrado z odkupom za skico *Najemniki pobijajo uporne kmete*. Leta 1940 je za delo *Za taborskim obzidjem* prejel drugo nagrado na natechaju banske uprave za likovno delo iz domache zgodovine in leta 1941 prvo nagrado za sliko *Riba Faronika*.

Narochila za monumentalne kompozicije je dobil shele po drugi svetovni vojni. Leta 1947 je naslikal fresko *Osvoboditev* v Domu ljudske milice v Ljubljani (danes prebeljeno), pri kateri se je po formalni plati navezal na predvojne osnutke in na estetiko socialistichnega realizma. Leta 1951 je zasnoval sgrafite za restavracijo v Stolpu strelcev na Ljubljanskem gradu (arh. Boris Kobe), ki jih opredeljujeta ploskovita obravnava motivike in naslon na srednjeveshko umetnost (1949 je kopiral freske v cerkvi na Shkriljah pri Beramu na Hrvashkem). Modernejshi, s Pregljevim slikarskim izrazom neposredno povezan, je bil mozaik ¹⁷ v sklopu spomenishkega kompleksa v spomin internirancem v Kamporu na Rabu iz leta 1954 (arh. Edvard Ravnikar). Pregelj je veliki lezhechi figuri dveh internirancev obdal s simboli fashizma in osvoboditve.

Na mozaikih na Delavskem domu v Trbovljah (1956/1957) je predstavil motive: Delo rudarjev, Zhivljenje in kulturne dejavnosti rudarjev, Rudarji v narodnoosvobodilni vojni, Blagostanje v novi domovini. Veliko, v antichno togo oblecheno zhenó – personifikacijo nove drzhave – je obdal s personifikacijami miru, izobilja, umetnosti in rodnosti, z delavsko družhino, s kmeti, delavci in partizani.

Oto Bihalji-Merin (1904–1993), ki je Preglja spoznal spomladi 1941 v nemshkem jetnshkem taborishchu Warburg, je ohranil Pregljevo prichevanje o nastanku trboveljskih mozaikov: »Rudarji niso bili zadovoljni s skicami. 'Tako grdi smo,' so rekli. 'Nihche ni tako grd ...'

'Poglejte mene, kako sem grd,' je odgovoril umetnik in se pri tem nasmejaj s svojim nenavadnim klovnovskim nasmeshkom. 'Grshi kot moje slike.'

'Potem bomo sprejeli tvojo grdost,' so rekli rudarji. 'Mrlichev pa ne maramo na sliki.' Ko sta se arhitekt Marko Zbupanchich in Pregelj vrachala v Ljubljano, je slikar resignirano rekel: 'Te slike ne bom naredil. Ne morem se odrechi mrlichu, potrebujem vodoravnico.'

'Odrechi se morash mrlichu, che hochesh zhiveti kot umetnik,' je rekel arhitekt. 'Pa tudi svojo vodoravnico morash obdrzhati, che ti je potrebna za konstrukcijo slike.'

Tako je prishla na sliko postelja z ljubechima se.«¹⁸

Pregelj je leta 1957 zasnoval mozaik *Ljubljana v borbi 1941–45* na stopnshchu skupshchine SRS. S kompozicijsko zasnovó monumentalnega mozaika *Sutjeska* na svechanem stopnshchu palache Zveznega izvrshnega sveta v Beogradu se je ukvarjal dve leti. Na natechaju leta 1961 je za osnutek *Shest bakel* prejel drugo nagrado (prva nagrada ni bila podeljena). Mozaik je dokonchal novembra 1962. Izdelan je iz marmornih kamenchkov v naravnih tonih, kot barvni poudarek je uporabljena rdecha steklena pasta.

Partizanska epopeja *Sutjeska* je upodobljena na kompoziciji, ki ima alegorichen znachaj. Pregelj je monolitna telesa partizanskih borcev, ranjencev in padlih tovarishev strnil v vech med seboj vsebinsko in formalno tesno povezanih figuralnih skupin in gruch, med katerimi so vzpostavljena pretehtana razmerja. Uspelo mu je ustvariti tudi vtis gibanja, pretakanja motivnih sklopov znotraj kompozicijske celote. Partizani so prikazani kot mnozhica, skupnost, gmota, s chemer je poudarjena njihova kolektivna usoda. Sovrazhnika simbolizirata pes in kacha.

Sutjeska združhjuje vechino izkushenj Pregljevega slikarstva. Sredi leve polovice kompozicije iz figuralne gmote izstopa zhenska z dvignjenimi rokami in baklo (figuralni lik orante), ki jezdi na konju in poziva k boju. Sredi levega dela kompozicije je bel konj (vpliv Picassove *Guernice*). Figuralne skupine so po kompoziciji razprostrte v amfiteatralni obliki. S Pregljevimimi slikarskimi kompozicijami lahko povezhemo lezheche figure, glave z razprtimi cheljstmi, izokefalichnost (vpliv bizantinskih in ravenskih mozaikov) in vrednotenje figuralne skupine kot antropomorfne mase.

Preglja je grafika pritegnila kmalu po ilustracijah *Iliade* in *Odiseje*. Med 1953 in 1967 je izdelal vech kot 120 grafichnih listov (linorez, lesorez, litografija). Z litografijo se

je najbrzh najbolj intenzivno ukvarjal med pripravami na mozaik *Sutjeska*. To so bile likovne raziskave v črno-belem, hkrati pa tudi samostojna dela, ki jih je Pregelj nameraval povezati v samostojne grafične cikluse. V izjavi za *Ljubljanski dnevnik*, podani ob uvrstitvi njegovih del na VII. bienale v São Paulu leta 1963, je poudaril: »Poskušam oživit nekaj, kar so delali likovni umetniki včasih – grafično mapo z vezano vsebino. Delam shele poskuse, težko bi povedal o njej kaj več, kot da bo spet vezana na *Sutjesko* – tako kot jaz to imenujem zase v širšem pomenu – zame je to pojem nekega eksodusa, chloveka, ki se skuša z vsemi silami resbiti.«¹⁹ Novinarki je zaupal tudi naslednje misli: »Sao Paolo je bližju Mehike, ki mi je zelo bližju – notranje in po umetniškem izrazu, mislim. Morda imajo moja dela nekaj njihovega zvoka, nekaj njihove barbarske krutosti. Kar je pri kakem Riveri mehikanskega, je pri meni bizantinsko – tista gmota, ki me vedno znova zanima in pravzaprav dostikrat prepūshcham gledalcu, da si lushchi figure iz nje. Morda bi lahko rekel, da ostajam na meji razumljivega in nerazumljivega, pa she vedno figuralen in ne posegajoch v abstraktnost.«¹⁹

Marca 1963 je Pregelj na samostojni razstavi v Moderni galeriji v Ljubljani razstavil 43 slik, 18 grafik, in 10 risb. Razstava je bila njegova prva samostojna predstavitev v slovenskem prostoru. Istega leta je bila na ogled v Salonu Muzeja sodobne umetnosti v Beogradu.²⁰ Odlashanje s prvo vechjo samostojno razstavo v Ljubljani si lahko pojasnimo s prepričanjem, da njegov likovni izraz she ni dozorel oziroma da mu kljub intenzivnim prizadevanjem ni uspelo dosechi sinteze, h kateri je težhil pri svojem slikarstvu, ilustraciji, grafiki in mozaikih. Pregljevo likovno iskateljstvo je dopushchalo uporabo raznorodnih likovnih postopkov in motivnih izhodishch, vendar si mora umetnik pri njihovem povzemanju prizadevati za individualni izraz. Pregelj je poudaril: »Iz preteklosti si lahko izposojamo vse oblike, nachine, ki imajo potencialne možnosti nadaljnega razvoja, toda preko njih moramo izraziti novo vsebino, ki jih postopoma spreminja, in jih vkljuchujemo v nove celote, odvisne od novih odnosov chloveka do sveta.«

Pregelj je bil eksistencialistični umetnik. Zanimal ga je chlovek, njegova usoda in odnos do kolektiva. Chloveshka figura je na njegovih delih pogosto dobila status simbola. »Che hochemo figuri in predmetom – samim starim znanim stvarēm – dati nov pomen, jih moramo omejiti po shtevilu, izprazniti stari pomen – s spreminjanjem oblike in novimi neobichajnimi zvezami – jim vliti nov pomen in jih poglobiti do vrednosti simbolov.«²¹

Pri slikanju je zachel uporabljati novosti, ki jih je razvila abstraktna umetnost, mdr. kolazhno gradnjo in dripping (cedenje barve). Dobro je bil seznanjen z informelom, prav tako z amerishko abstrakcijo. Barva je v Pregljevem slikarstvu vselej imela vlogo snovi, iz katere je gradil sliko. Pregelj je o barvi govoril kot o »barikadnem nosilcu drame«.²² Barvi je postopoma dodal pridih materialnosti, njena povrshina je hrapava, vanjo je zarezoval, meshal jo je s peskom in jo razkrajal.

Na vprašanje Ota Bihaljija-Merina, kateri umetniki so mu blizu, je Pregelj odgovoril: »Kafka, Faulkner, Camus, Picasso, Moore. Potem je obmolknil. Zanjega imena ni mogel izreči. Bilo je njegovo.«²³

Jure Mikuzh med slikarji, ki so vplivali na Pregljevo slikarstvo petdesetih in šestdesetih let, omenja tudi naslednja imena: Massimo Campigli, Graham Sutherland, Antoni Clavé, Antonio Saura in Francis Bacon.²⁴ Figura z glavo, ki je omahnila nazaj, in konj v agoniji sta bila motiva, ki ju je Pregelj lahko spoznal pri Picassu. Pregelj se je Picassovega vpliva zavedal; dejal je, da ga Picasso »zaskakuje«.²⁵ Zasnova Pregljevih glav, predstavljenih v profilu, spominja na figure Henryja Moora (Pregelj si je Moorova dela lahko ogledal na njegovi samostojni razstavi v Ljubljani leta 1955). Na Pregljevo interpretacijo chloveshke glave so vplivali omenjeni slikarji Clavé, Saura in Sutherland. Glavo z zavezanimi očmi je lahko spoznal pri Baconu, ki ga s Pregljem povezuje tudi prikazovanje chloveka, utesnjenega v kvadratne prostore. Grško gledalishche je motiv, ki ga je Pregelj najbrž videl pri Campigliu. Kot rečeno, zgledi v Pregljevem slikarstvu so bili vselej razvidni, saj se jih ni nikoli trudil zakrivati – imeli pa so samo spodbudno vlogo, saj jih je vselej uporabljal v skladu z lastnimi izpovednimi hotenji.

Pregelj je pri nashtevanju vzornikov na prva mesta postavil trojico knjizhevnikov. Pomembno vlogo pri oblikovanju njegovega slikarskega izraza je imela namreč tudi njegova široka humanistična izobrazba. Sprva je slikal v družinskem okolju, ki ga je obvladoval pisateljski lik njegovega očeta. Bazilija Pregelj v spominih na očeta piše: »Oče in Marij pa sta, kakor da ne vidita in ne slišita, govorila in spajala imena iz slikarstva in literature. Dantejeva Beatrice je prhutala po s terpentinom prepojenem ovrachju, Botticelli, Michelangel, pa Césanne, Modigliani, Picasso so se sprehajali med Brechtom, Dehmlom, preskakovali k Petrarci, Boccacciu in se vrachali iz Chagallovih prelivajochih se barv v Cranachove anilinsko chiste, kjer so se žlili v trubarschbino. Ni bilo ne prostora ne chasa, vse se je stapljalo in družbilo tja do nashih kmechkih skerinj, slik na steklo in tolminskih in drugih arabjsko vechnih pesmi. Z ochetom sta bila kot dve chebeli ... od cveta do cveta, od kostanja do hoje pa do eksotichne akoje ... vsega sta se dotikala, dotikala pa tudi drug drugega, sposhtljivo, ljubeche.«²⁶

Marij Pregelj je v zadnjem desetletju zhivljenja slikal s posebno intenzivnostjo. Odgovore na vprašanja chloveshke eksistence je iskal s pomočjo grških mitoloshkih tem, omizij, motiva matere z otrokom, prizorov rojstva, zhrtvovanja in umiranja. Zato je po Pregljevem prepričanju njegovo slikarstvo postalo: »Umetnost, po kateri ne sprashuje nihche. Nechlovečnost, ujeta v mreže chrt in barv. Naslikani pogovori s smrtjo in z nichem.«²⁷

Ponovno je zachel preobrazhati chloveshko figuro. Poprejšnje figure, za katere se je zdelo, da so sestavljene iz kamnitih kosov, so nadomestile chedalje brutalnejshe interpretacije chloveshkega telesa, sestavljenega iz kosov krvavega mesa. Barva, ki se je cedila po njegovih platnih, je bila barva krvi in telesnih izlochkov.

Pregelj je svoje pozno slikarstvo po prichevanju Marjana Pogachnika imenoval »masaker« in »krvava polucija«.²⁸ Na slikah je prikazoval razchlovecheno, ranjeno, pohabljeno, fragmentarno, razstavljeno, ranljivo telo s shtrclji namesto rok in nog.

Prekrita so s krvjo, zdi se, kot da bi se telo obrnilo navzven in razkrilo ranljivo notranjost. Kosi mesa so oguljeni, brez kozhe, ozhgalo jih je atomsko sevanje.

Pregljevo slikarstvo je postalo izrazito »avtobiografsko«. Slikanje je postalo nenehni boj s samim seboj. Slike iz zadnjih mesecev Pregljevega zhivljenja *Diptibon*, *Portret Vaska* in *Polifem* so bile oznachene za slikarjevo oporoko. Pregelj je dosegel skrajno stopnjo psiholoshkega poglobljanja v lastno eksistenco, skrajno stopnjo ekspresije in pomenske napetosti slikarskih kompozicij. *Polifem* je slikarjev skriti avtoportret in ga lahko razumemo kot ponazorilo nemochi, saj je enooki kiklop izgubil svoje ključno chutilo. Curek krvi je iz Polifemovega ochesa usmerjen proti stilizirani kameri. V spodnjem delu shtiridelne kompozicije se kadra ponovita: na levi razkrajajoche se poshasti, desno pralni stroj. Sin Vasko Pregelj (1948–1985), ki je prvi film posnel z desetimi leti, ima na portretu eno oko naslikano realistischno, drugo oko se podaljšhuje v kamero. »*S sintetichnim parom ochi iz narave in iz znanosti bo mladi Pregelj z novim pogledom na svet in z novimi aparaturami nadaljeval in razvijal, kar je oche zachel. Dosegel nepretrganost slikovne nesmrtnosti.*«²⁹

Na sliki *Diptibon I, II* (1967, olje na platnu, 2 x 176 x 150 cm, Muzej savremene umetnosti, Beograd) je Pregelj upodobil pogled v ambient, ki spominja na secirnico. Na mizi v levi polovici kompozicije lezhita moshki in zhenska. Poleg njiju stoji moshki z mechem, ki s konico prodira skozi zid, ki ga lochi od drugega dela diptiha, v katerem je kot v mesnici obesheno razkrecheno zhensko telo brez leve noge, z usti, ki pravkar razpadajo. Zhenskega telesa, ki je iz sebe iztislilo zadnji krik, se oklepa otrok. Na mizi je mlinchek, ki bo »*rdeche mucheno meso surovo razkosal, zmlle, izbrisal*«. »*Njegovo ustje je vhod v pekel.*«³⁰ Iz utesnjenega ambienta ni drugega izhoda kot skozi reshetko na tleh, skozi katero bodo odplaknjeni zmleti ostanki teles. Oto Bihalji-Merin je na sliki razbral prizore umora, posilstva, spolnosti in operacije. Jesha Denegri je sliko povezal s slikarjevim spoznanjem o konchni smrtnosti telesa in s slutnjo mozhnega dviga in vstajenja iznakazhenega telesa.³¹ Vsebina kljub podrobnim shtudijam ostaja zagonetna, tesno povezana z umetnikovo lastno, konchno eksistencialno izkushnjo.

Eden od najbolj avtentichnih razlagalcev Pregljevega slikarstva je postal umetnikov sin Vasko Pregelj. Pregljevo sliko *Diptibon* opisuje takole: »*Umetnikova vizija figure je pravkar umrli, she ne povsem ohlajeni chlovek, ki ne vsebuje vech telesnega zhivljenja, torej bioloshko zhe razpada, misel v jechi smrdljivega telesa pa zhivi s podvojeno silo in si zheli osvoboditve. Ta spor je umetnik potrdil z izjavo, chesh, telo mi razjedajo chrvi, razpadam, saj sem zhe mrtev, mozhgani pa neustavljivo delujejo. Spopad med propadajocho telesnostjo in vitalistischnim dubom je torej temeljni problem Pregljeve rdeche revolucije. Preroshka intuicija je torej tisti element, ki sploh omogocha omenjeni razvoj, saj je umetnik-videc slikal ves svoj apokaliptichni memento na podlagi popolne vednosti o prihodnosti.*«³²

Opombe:

- ¹ Bazilija Pregelj, *Moj oče*, Ljubljana 1983, str. 151.
- ² »Knjige Zimske pomoči«, *Jutro*, 1944, sht. 212.
- ³ Ljubo Babich sicer Preglju ni bil pretirano naklonjen, med slovenskimi študenti (Neodvisnimi) naj bi cenil edinole Zorana Mushicha (po: Milček Komelj, *Kronika Marjana Pogachnika o žaljubljenih v umetnost*, Ljubljana 2005, str. 147).
- ⁴ Pregelj je leta 1939 dva tedna potoval po Italiji, 1940 je bil dva meseca v Parizu. Neposredno se je lahko soočil z deli francoskih slikarjev, ki jih je sprva spoznaval po posredovanju zagrebške akademije.
- ⁵ »Beseda najmlajšega slikarja«, *Slovenski narod*, 1938, sht. 198.
- ⁶ Marij Pregelj, »Neodvisni imajo besedo«, *Jutro*, 1939, sht. 247a.
- ⁷ Stane Mikuzh, »Peta umetnostna razstava 'Neodvisnih' v Jakopichevem paviljonu«, *Slovenec*, 1939, sht. 236.
- ⁸ Stane Mikuzh, »Umetnostna razstava 'Neodvisnih'«, *Dom in svet*, 1940, sht. 9, str. 573.
- ⁹ Karel Dobida, »Slovenska umetnost v Zagrebu«, Ljubljanski zvon, 1940, sht. 9/10, str. 483.
- ¹⁰ DZS jih je izdala leta 1951 v zbirki Svetovni klasiki (*Iliada* marec 1951, z letnico 1950; *Odišeja*, junij 1951; obe prevod Anton Sovre).
- ¹¹ Luc Menashe, »Malesh, Pregelj in Kavchich v Moderni galeriji«, *Slovenski porochevalec*, 10. 4. 1950.
- ¹² K sodelovanju s *Parliho* je Preglja leta 1947 povabil tedanji grafični urednik Dore Klemenčič-Maj.
- ¹³ Branko Rudolf, »Homer: Odišeja. Slovenski mladini pripoveduje Anton Sovrè«, *Ljudska pravica*, 19. 1. 1952. – Francoski dramatik Jean Anouilh (1910–1987), francoski eksistencialistični filozof in knjizhevnik Jean-Paul Sartre (1905–1980).
- ¹⁴ Bazilija Pregelj, *Moj oče*, Ljubljana 1983, str. 158.
- ¹⁵ Luc Menashe, »Razstava petnajstih v Moderni galeriji«, *Slovenski porochevalec*, 11. 5. 1954.
- ¹⁶ Dokumentarni film Vaska Preglja *De profundis: ob delih Marija Preglja* (16 mm, 25 min), po: katalog *Marij Pregelj*, Moderna galerija v Ljubljani, 2017, str. 22.
- ¹⁷ Pregljeve mozaike je izdelal furlanski mozaicist Alfio Tambosso.
- ¹⁸ Oto Bihalji-Merin, *Marij Pregelj*, Maribor 1970, str. 137.
- ¹⁹ Snezhna Shlamberger, »Slovenski umetniki na bienalu v Sao Paolu«, *Ljubljanski dnevnik*, 7. 8. 1963.
- ²⁰ Leta 1952 je razstavljal v Mali galeriji z Borisom Kobetom in imel samostojno razstavo v Galerie Yougoslave v Parizu. Samostojno je razstavljal tudi v Bukareshti leta 1965, v Mestni galeriji in v Studio d'arte moderna v Rimu leta 1966 ter v Muzeju sodobne umetnosti v Skopju leta 1967. Pregelj je tudi sorazmerno veliko potoval v tujino: 1957 Nizozemska in London, 1959 Italija, 1961 London in Italija, 1963 Pariz in London, 1963 New York, 1964 Italija, 1965 London.
- ²¹ Po: Shpelca Chopich, »Pogovor z Marijem Pregljem«, *Sinteza*, 1964, str. 49.
- ²² Po: Aleksander Bassin, »Marij Pregelj« (besedilo iz leta 1966), *Med umišljenim in resničnim*, Ljubljana 1981, str. 104.
- ²³ Oto Bihalji-Merin, »Zapiski k apokaliptičnim slikam Marija Preglja«, *Sinteza*, 1969, str. 17.

- ²⁴ Jure Mikuzh, *Slovensko moderno slikarstvo in zahodna umetnost*, Ljubljana 1995, str. 118–173.
- ²⁵ Po: Milček Komelj, *Kronika Marjana Pogachnika o zaljubljenih v umetnost*, Ljubljana 2005, str. 460.
- ²⁶ Bazilija Pregelj, *Moj oče*, Ljubljana 1983, str. 157. – Grafik Marjan Pogachnik se je spominjal, da je Marij Pregelj rad nenehno bral (po: Milček Komelj, *Kronika Marjana Pogachnika o zaljubljenih v umetnost*, Ljubljana 2005, str. 469).
- ²⁷ Oto Bihalji-Merin, »Zapiski k apokaliptičnim slikam Marija Preglja«, *Sinteza*, 1969, str. 17.
- ²⁸ Po: Milček Komelj, *Kronika Marjana Pogachnika o zaljubljenih v umetnost*, Ljubljana 2005, str. 466.
- ²⁹ Oto Bihalji-Merin, »De profundis«, *Marij Pregelj*, Maribor 1970, str. 15.
- ³⁰ Oto Bihalji-Merin, prav tam.
- ³¹ Jesha Denegri, »Marij Pregelj: slikarstvo kot izpolnitev usode«, *Marij Pregelj / Slike = Paintings 1959–1967*, Obalne galerije Piran, 2007, str. 41.
- ³² Vasko Pregelj, »Reminiscence«, *Sinteza*, 1969, str. 26.

Marij Pregelj

LIKOVNA DELA / REPRODUKCIJE/

1. Perice, 1958, olje na platnu, 103 x 145,5 cm (Moderna galerija / foto: Dejan Habicht)
2. Taborishchni nohturno, 1960, meshane tehnike na platnu, 140 x 200 cm (Moderna galerija / foto: Dejan Habicht)
3. Zaloshka cesta 24. IV. 1920, 1961, meshane tehnike na platnu, 192 x 306 cm (Moderna galerija / foto: Dejan Habicht)
4. Kompozicija, 1965, olje na platnu, 116 x 89 cm (Moderna galerija / foto: Dejan Habicht)
5. Jokastina postelja, 1966, olje na platnu, 162,5 x 114 cm (Moderna galerija / foto: Dejan Habicht)
6. Stisnjeni chlovek, 1966, olje na platnu, 133 x 184 cm (Moderna galerija / foto: Dejan Habicht)
7. Neznani heroj, 1966, olje na platnu, 149,5 x 179,5 cm (Moderna galerija / foto: Matija Pavlovec)
8. Tetralogija, 1965, olje na platnu, 137,8 x 186,5 cm (Moderna galerija / foto: Matija Pavlovec)

Na naslovnici: Mati z otrokom, 1966, olje na platnu, 162 x 129,5 cm (Moderna galerija / foto: Dejan Habicht)

Marij Pregelj

Marij Pregelj je bil rojen 8. avgusta 1913 v Kranju. Osnovno sholo in prvi letnik gimnazije je obiskoval v Kranju. Po maturi na II. drzhavni realni gimnaziji v Ljubljani (1932) se je vpisal na Akademijo likovnih umetnosti v Zagrebu, na kateri je diplomiral leta 1936. Od leta 1938 je poucheval na ljubljanskih srednjih sholah. Aprila 1941 so ga kot vpoklicanega vojaka zajeli na Teharju. V nemshkem in italijanskem vojnem ujetnishtvu je prezhivel 32 mesecev (do oktobra 1943). Od 1943 do 1947 je bil zaposlen na II. drzhavni realni gimnaziji in v sholskem letu 1947/1948 na Sholi za umetno obrt v Ljubljani. Od leta 1948 je poucheval na Akademiji upodablajochih umetnosti v Ljubljani.

Leta 1937 je bil sprejet v Drushtvo slovenskih likovnih umetnikov. Prvich je razstavljaj na prvi razstavi Kluba neodvisnih slovenskih likovnih umetnikov septembra 1937 v Jakopichevem paviljonu v Ljubljani. Leta 1946 se je porochil z Zlato, roj. Shkafar. Leta 1958 je bil izvoljen za predsednika Drushtva slovenskih upodablajochih umetnikov, leta 1960 je postal predsednik Zveze likovnih umetnikov Jugoslavije. Leta 1958 je dobil svoj prvi atelje, ko se je preselil v novo stanovanje z mansardnim ateljejem na Cesti na Rozhnik 33 (danes Svetcheva ulica 2). Istege leta je prejel Preshernovo nagrado za kompozicijo v mozaiku na stavbi Delavskega doma v Trbovljah. Leta 1964 je prejel Preshernovo nagrado za dela, razstavljena na samostojni razstavi v Moderni galeriji. Umril je 18. marca 1967 v Ljubljani. Z volilom je svojo umetnishko zapushchino v enakovrednih delezhich zapustil Muzeju savremene umetnosti v Beogradu in Moderni galeriji v Ljubljani. Zapushchina v Moderni galeriji obsega 85 slik in gvashev, 401 grafiko, 1.287 risb in 123 skicirk. Leta 1969 mu je bila posthumno podeljena Jakopicheva nagrada za zhivljenjsko delo. (D. G.)

TRCGSL

Damir Globočnik

FOTOGRAFIJE KAROLA GROSSMANNA

Ljutomerski odvetnik dr. Karol Grossmann je prvi Slovenec, za katerega je znano, da je snemal s filmsko kamero. Ohranili so se trije Grossmanovi kratki dokumentarni filmi: *Odbod od mashe v Ljutomeru*, *Sejem v Ljutomeru* (oba 1905) in *Na domachem vrtu* (1906). Grossmann je filme, ki jih lahko opredelimo kot »animirane fotografske posnetke«, prikazoval v družinskem in prijateljskem krogu ter najbrž tudi na drushtvenih prireditvah.

»Prvi slovenski cineast« je bil rojen leta 1864 v Drakovcih pri Mali Nedelji. Po gimnaziji v Mariboru je študiral na pravni fakulteti v Gradcu. Diplomiral je leta 1889, promoviral 1897. Leta 1901 je opravil odvetniski izpit pri vishjem dezhelnem sodishchu v Trstu in odprl odvetnisko pisarno v Ljutomeru, kjer si je leta 1910 postavil hisho, zgrajeno v secesijskem slogu. Grossmann je bil zaveden Slovenec. Uveljavil se je kot kulturni in politični delavec. Leta 1906 je postal predsednik ljutomerske chitalnice. Vchlanil se je v Narodno napredno stranko, bil je soustanovitelj telovadnega in kulturnega drushtva Murski sokol v Ljutomeru leta 1903 in ustanovitelj kluba slovenskih kolesarjev »Ptichi selichi«. Vodil je dramski krozhkek. Dal je pobudo za ustanovitev narodnega podjetja Krizhevske opekarne, ki je delovalo med letoma 1908 in 1921. Grossmann je bil vsestransko razgledan mozh. Uredil si je bogato knjizhnico, za domacho rabo je prevajal razna besedila (grshke drame, peruanska drama *Olanta*, Nibelungi, Shakespeare, Schiller), na domu je prirejal gledalishke predstave. Zanimal se je za tehnicne novosti, arhitekturo, notranje oblikovanje, vrtnarstvo. Umril je leta 1929 v Ljutomeru.²

S fotografijo se je najbolj intenzivno ukvarjal v letih od 1903 do 1910. Iz lastnega veselja je fotografiral družinske chlane, prijatelje in pomembnejše dogodke v Ljutomeru in okolici (sejem, proslave, sokolski zlet, gasilske parade, vrtno veselice, mashe, gradnja opekarne v Krizhevcih, konjske dirke v Cvenu) ter prleshko krajino. Po letu 1910 se zaradi pomanjkanja chasa, finančnih problemov in novih izzivov na drugih področjih s filmom in fotografijo ni vech ukvarjal.

Arhiv RS hrani 562 Grossmannovih diapozitivov t. i. angleskega formata (8,5 x 8,5 cm, srebrobromidne steklene ploshche), Slovenski gledalishki in filmski muzej pa negative in kontaktne kopije diapozitivov. Med diapozitivi so tudi preslikave iz knjig v domachi knjizhnici, vedute iz vsega sveta in reprodukcije umetnin in znamenitih osebnosti iz ponudbe dresdenskih fotografskih firm, saj je Grossmann diapozitive uporabljal za projekcije oziroma poljudnoznanstvena predavanja (geografija, zvezdoslovje, narodno gospodarstvo). V Grossmannov lastni fotografski opus se uvrshcha 269 chrno-belih diapozitivov. Ohranjen je samo en barvni diapozitiv (soproga Matilda na domachem vrtu, posnetek na barvni avtochromni ploshchi,

1907/1908). Grossmann se je preizkusil tudi v stereo fotografiji in trik fotografiji. Fotografiral je z boksovko ali boks kamero s fiks fokus objektivom in zavesnim zaklopom. Po lastnih načrtih je dal izdelati veliko kotno omaro, v kateri je imel shranjene vse aparate, pripomočke in kemikalije. Omara, ki je stala v odvetniški pisarni, je služila tudi kot temnica, saj je v njej razvijal in kopiral filme ter izdeloval fotografske povechave. Sin dr. Vladimir Grossmann je zbirko aparatov in drugih pripomočkov brezplačno izročil ljubljanskemu fotodrogeristu Benu Gregorichu, ki je zbiral eksponate za slovenski fotografski muzej. Leta 1945 se je sled za Gregorichevo zbirko izgubila.³

Grossmannove fotografije so s tehničnega vidika popolne. Kompozicije so uravnotezhene. Kvadratni format fotografske ploščice je pogosto narekoval centralno ali trikotno kompozicijo s figuralnim motivom v sredini. Prizori družinske intimne, na primer otroški portreti v ambientu domače hiše ali njenega vrta, se zdijo skrbno zrezhirani.

Portretirane osebe pred fotografom pozirajo in zrejo v kamero, »*toda to niso vech tiste izumetničeno postavljene držbe, ki bi jih porodil strah oziroma nelagodnost pred neznanim, skrivnostnim aparatom,*« ugotavlja Jure Mikuzh. »*Tudi majhni otroci so že domači z eno ali vech očetovih tehničnih novosti in kot modeli ne pozirajo iz spohltljive razdalje, ampak aktivno sodelujejo oziroma se že kar narcisoidno izpostavlajo varni in domači distanci fotografovega zvedavega pomočnika.*« Nekateri posnetki otroških obrazov v velikem planu (enojni, dvojni in skupinski portreti otrok) so izredno pretehtane psihološke študije. Poze in geste odraslih oseb govorijo o njihovem družbenem, premoženjskem in družinskem statusu. Motivi z domačega vrta, pleneristični pejsazhi z značilno distribucijo svetlobe, ki skozi zelenje pada na fotografirane osebe, pogled v drevored, mestni motiv, gledan od zgoraj, in procesije spominjajo na impresionistične slikarske kompozicije.⁴

Jure Mikuzh opozarja tudi na Grossmannov občutek za prostorske plane. Fotografije prleshke krajine in Ljutomera niso narejene iz brezosebne distance. Grossmann je zajemal tudi prostor, od koder je krajino posnel. »*Iz vsakega posnetka zadržimo, da je to Grossmannova rodna pokrajina in da se on neprestano umeshča vanjo ne le kot fotograf, ampak tudi kot domačin, ki ima svojo rodno zemljo rad in jo spohltuje ter kot umetnik, ki jo skusha z ovekovečenjem v trajnem mediju pochastiti in obraniti njeno podobo.*«⁵

¹ Dejan Kosanovich, *Kinematografija v Sloveniji do leta 1918*, Dokumenti Slovenskega gledalishkega in filmskega muzeja, 16. knjiga, Ljubljana 1980, str. 130, po: *Karol Grossmann*, zbirka Slovenski film 4/5, Ljubljana 1985, str. 50.

² V drugi polovici leta 1915 je pri Grossmannu bival bodochi avstrijsko-amerishki režiser Fritz Lang (1890–1976) in v ljutomerski loncharski delavnici izdelal nekaj skulptur v glini, ki jih je podaril Grossmannu (glej: Jure Mikuzh in Zdenko Vrdlovec, *Fritz Lang*, Zbirka revije Ekran, Ljubljana 1990).

³ Po: Stanko Shimenc, »Karol Grossmann in zacetki slovenskega filma«, *Karol Grossmann*, zbirka Slovenski film 4/5, Ljubljana 1985, str. 40. Od tu tudi vechina biografskih podatkov o Karlu Grossmannu.

⁴ Po: Jure Mikuzh, »Karol Grossmann: Fotoamater kot umetniški fotograf«, *Karol Grossmann*, Ljubljana 1985, str. 92–93 in 97.

⁵ Po: Jure Miku

V Srsbenovem logu pri Ljutomeru, 1907 (objavljeno v: Karol Grossmann, Ljubljana 1985, str. 85)

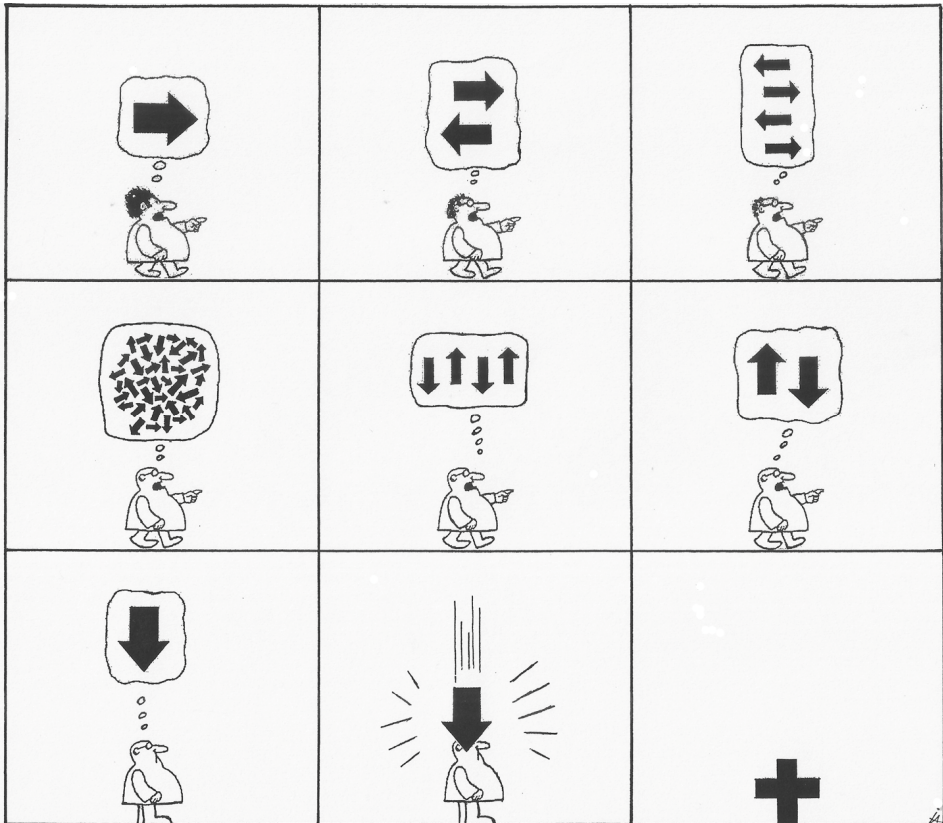

Konjske dirke na Cvenu pri Ljutomeru, 1903–1910 (objavljeno v: Karol Grossmann, Ljubljana 1985, str. 58)
Prva kasashka dirka je bila v Ljutomeru leta 1874. Naslednje leto je bilo ustanovljeno Drushtvo za dirkanje s kobilami v kasu, ki je bilo za Dunajem drugo drushtvo v habsburški monarhiji. Dirke so prirejali sprva na cvenskih pashnikih, od leta 1903 na dirkalishchu.

Ivo Antich

RAZVOJ IDEJE

(strip – karikatura)

Esejnica

*Francesco Petrarca*MOJA SKRIVNA KNJIGA
ali Moje osebne dileme**Predgovor**

Pred nedavnim sem lezhal v postelji in ves osupel ponovno premishljeval o tem, kako sem sploh prishel na ta svet in kako ga bom tudi zapustil, in nisem nikakor mogel zaspati, kot se to sicer pogosto zgodi zaskrbljenemu razumu, ter sem she kar bedel in se slabo počutil, dokler se mi ni zazdelo, da vidim zhensko, ki se mi približuje – cheprav nisem vedel, od kod bi sploh lahko prishla. Njene mladostnosti in lepote ni mogoče opisati; njena ljubkost je bila tiste vrste, ki je mozhje ne znajo zares ceniti, obraz in obleka pa sta bili prav devishki. Njen mochni sij me je slepil, da si nisem niti drznil pogledati naravnost v svetlobo, ki je sijala iz njenih oči, ko me je ogovorila: »Nikar se ne prestrashi in naj te ta nenavadni prizor ne razburi. Zaradi vseh svojih zmot si se mi zasmilil in sem se spustila sem od dalech, da bi ti pomagala ob uri, ko me potrebuješ. Vse doslej si zelo pogosto, pravzaprav zhe kar prepogosto, zaskrbljeno opazoval svet, in che si do zdaj uzhival v minljivih recheh, koliko bolj bi shele uzhival, che bi lahko spoznal vechne rechi?« Te njene besede me niso povsem pomirile in le z najvehcho tezhavo sem ji s tresochimi se ustnicami odgovoril z Vergilovimi besedami:

»Kako te lahko imenujem, o, devica, saj tvoj obraz ni obraz smrtnice in tudi ne govoriš s chlovesbkim glasom?«¹

»Jaz sem tista,« je odgovorila, »ki si jo v svoji *Afriki* tako chedno in skrbno opisal, in ki si jo podobno kot ustanovitelj Teb Amfion z izbrusheno spretnostjo in s pesniskimi rokami postavil v njen velichasten in chudovit dvorec na visokem vrhu Atlasa dalech proch na Zahodu.² No, daj, prisluhni mi in se ne boj; nikar ne trepetaj zgolj zato, ker si zdaj v navzochnosti prav tiste, o kateri si v preteklosti tako zelo domiselno razlagal, kako zelo tesna znanca da sva.« Ko je umolknila, sem vedel, da moja sogovornica ni nihche drug kot prav Resnica osebno, spomnil sem se tudi, da sem njeno palacho postavil na vrh Atlasa, nisem pa vedel, iz katere dezhele je prishla, cheprav sem obenem nekako tudi vedel, da se je lahko spustila le iz nebes. Tedaj sem jo pogledal, ker sem si jo zhelel bolje ogledati, vendar pa njene nebeshke luchi moje smrtne oči niso prenesle in sem pogled znova uprl v tla. Ko je to videla, je malce obmolknila, nato pa me je zachela zelo lahkotno in kakor mimogrede izprashevati, in me je tako prisilila k odgovorom, da sva se nato o marsichem she pogovorila. Tedaj sem spoznal, da mi ta pogovor dvojno koristi: naredil me je malce modrejshega, obenem pa me je ta najin pogovor opogumil, da

sem se drznil bolj odkrito pogledovati v njen obraz, katerega silno zharenje me je sprva tako prestrahilo. In ko sem jo naposled lahko mirno opazoval in občudoval njeno izjemno ocharljivost, sem pogledal tudi okrog nje, da bi preveril, ali v moje osamljeno zatochishche ni prishla brez spremstva, in jo morda kdo spremlja. In tedaj sem nedaleh proch uzrl zelo dostojanstvenega in chastitljivega starchka.

Ni mi bilo treba vprashati ga po imenu, njegov pobožni videz, odkritosrčen in resen pogled in vzravnana drzha kot tudi njegova afrishka obleka in rimska zgovornost, vse to je povsem jasno sporočalo, da je to nash velichastni oche Avgushtin. Izzhareval je tudi vechje sochutje, kot ga sicer premorejo navadni mozhje, tako da nisem niti malo dvomil o njegovi istovetnosti. Vendar pa to ni bil razlog za molk in zachel sem oblikovati svoje vprashanje, in ko sem imel besede zhe na vrhu jezika, sem iz ustnic Resnice nenadoma zaslislhal njegovo ime, ki je vselej tako zelo sladko zazvenelo v mojih ushesih. Obrnila se je k njemu in ga zmotila v njegovi globoki zamishljenosti, rekoch: »Avgushtin, ti si mi she posebej drag, saj dobro vesh, kako zelo te ta mozhak visoko ceni, vesh pa tudi, da je zbolel za nevarno in dolgo trajno bolezen, za katero velja, da manj ko jo bolnik prepozna, blizhe je smrti. In ta mozhak je zhe na pol poti tja in zdaj je pravi trenutek, da vzamesh njegovo zhivljenje v svoje lastne roke – to bo pobožno dejanje, v kakrshnem te nihche ne prekasha. Tvoje ime je vselej globoko chastil in vemo, da lahko mojster, ki ga ljubijo, vse svoje učenje veliko lazhje izlije v razum svojih poslushalcev. Je pa tudi povsem mogoče, da si v svoji sedANJI srechi pozabil na vse svoje nekdane nesreče iz chasov, ko si bil enak ujetnik mesa kot on in je bilo veliko tvojega trpljenja zelo podobnega njegovemu. Prav zato si ti najbolj primeren zdravitelj teh strasti, saj si jih sam izkusil, in cheprav je nema meditacija resnično najchudovitejša stvar, te rotim, da s svojim svetim glasom, ki je zame tako enkratno dobrodoshel, prekinesh ta svoj molk in poskusish najti nachin, kako bi mu lahko pomagal reshiti se bremena njegove lastne topoglavosti.«

Avgushtin je odgovoril: »Ti si moja voditeljica, moja svetovalka, moja ljubica in moja uchiteljica. Zakaj mi torej ukazuješ, naj govorim, ko pa si tudi sama navzocha?«

Resnica je odgovorila: »V smrtnikovo uho lahko prodre le chloveshki glas, zato bo tebe lazhe poslushal. Vendar pa bom ostala z vama, tako da bo vedel, da bo vse, kar bodo izrekle tvoje ustnice, prihajalo v resnici od mene.«

»Moram se ti pokoriti,« je rekel, »tako zaradi svojega sochutja do bolnika kot iz sposhovanja do nje, ki mi ukazuje,« in me pogledal zelo prijazno, pozdravil z ochetovskim objemom in odvedel nekaj korakov stran od Resnice v odrochnejshi prostor, v katerem smo se nato vsi trije posedli. In tako se je daleh proch od vseh prich razen Resnice, ki je pozorno presojala sleherno najino besedo, naposled zachela najina dolga razprava, ki se je zaradi premnogih tem razvlekla na kar tri cele dneve. In cheprav sva v njej veliko grajala sodobne navade in univerzalna hudodelstva razlicnih mozh in je bila graja namenjena bolj chloveshtvu v celoti

kot meni osebno, sem si kljub temu še najbolj zapomnil vse meni namenjene graje. Zato sem ta najin zaupni pogovor sklenil zapisati s peresom, in da ga ne bi nikoli pozabil, sem zasnoval to drobno knjizhico o vseh krasotah, ki sem jih uzhil med tisto najino razpravo. Knjizhice sicer ne nameravam objaviti, z njo tudi ne ishchem slave (v ta namen pripravljam pomembnejsha dela), temvech zgolj to, da si jo bom lahko kdaj z uzhitkom znova prebral.

In zato se bosh, drobna knjizhica, izogibala družbi ljudi in bosh povsem zadovoljna, ker bosh ostala pri meni in ne bosh pozabila na svoj naslov. Ti si namrech *Moja skrivna knjiga* in tako te bom tudi poimenoval, in kadar se bom posvechal vishjim zadevam, me bosh lahko zasebno spominjala na vse, kar je bilo tedaj zaupno izrechenega.

Pri tem pisanju sem uposhteval Cicerov nasvet in sem se »odpovedal prepogosti rabi fraz 'sem rekel' in 'je rekel', saj je očitno, da sta se pogovarjala tista dva, ki sta bila navzoča,⁶³ svoje besede pa sem ločil od besed mojega slavnega sogovornika z navedbo govorcevega imena. Tak postopek sem prevzel od Cicera, ki pa ga je prevzel od Platona. Zdaj pa sklenimo to mojo oddaljitev. Najprej me je Avgushtin nagovoril takole.

Prva knjiga

Avgushtin: Le kaj pochenjash, nesrechnik? O chem sanjarish? Na kaj chakash? Si morda zhe povsem pozabil na svoje nadloge? Mar si pozabil na svojo smrtnost?

Francesco: Nanjo res nikoli ne pozabim in ob misli nanjo me vselej strese od groze.

Avgushtin: Che bi bila tvoja trditev resnichna in bi ti zhe sam dobro poskrbel zase, bi mi prihranil veliko truda. Povsem nesporno je namrech, da je še najbolj uchingovit nachin, da chlovek zachne zanichevati privlachnosti tega zhivljenja in sredi vseh neviht tega sveta umiri svoj razum, v tem, da se spomni svojih lastnih tegob in da nenehno premishljuje o smrti, toda le pod pogojem, da te njegove misli niso lahkotne in povrshne, temvech da se kradoma zalezajo tudi v njegov kostni mozeg. Vendar pa se mochno bojim, da tudi ti, kot sem opazil, podobno neshtetim drugim zgolj zavajash samega sebe.

Francesco: In to kako, che smem vprashati? Tvojih besed namrech ne razumem povsem.

Avgushtin: No, od vseh navad vas, smrtnikov, me še najbolj osuplja in navdaja z grozo to, da se vdajate svojim tegobam namerno, pri tem pa se pretvarjate, da ne vidite pretechih nevarnosti, che pa vas nanje kdo opozori, mu niti ne prisluhnete.

Francesco: In zakaj?

Avgushtin: Mar verjamesh, da bi bil lahko chlovek, ki ga je prizadela tezhka bolezen, tako neumen, da si ne bi še najbolj od vsega zhelel zdravja?

Francesco: Res ne verjamem, da bi bil lahko sploh kdo tako zelo neumen.

Avgushtin: No, mar torej verjamesh, da je lahko sploh kdo tako zelo brezbrizhen in len, da se mu ne ljubi v celoti posvetiti se uresnilitvi tistega, chesar si z vsem srcem sicer zheli?

Francesco: Ne, tudi tega ne verjamem.

Avgushtin: Che se strinjava glede teh dveh vprasanj, se bova strinjala tudi glede tretjega.

Francesco: In kakšno je to tretje?

Avgushtin: Tako kot si chlovek, ki po globokem in neomajnem premishljevanju uvidi svojo nesrečo, zazheli, da ne bi bil vech nesrechen, si tudi tak, ki si je to zazhelel, to svojo zheljjo prizadeva tudi uresnitchiti. In che si zato dovolj marljivo prizadeva zanjo, se naposled to tudi zgodi. In ker je očitno, da lahko tretjo točko spodkoplje vsaka hiba druge točke, enako kot tudi drugo točko lahko spodkoplje kaka slabost prve točke, moramo ugotoviti, da prva točka predstavlja korenino chlovekovega zvelichanja. Kljub temu pa si neumni ljudje, ti pa she zlasti, nadvse domiselno prizadevate za vasho lastno pogubo, saj se med svojim prizadevanjem, da bi si iz svojih prsi izruvali to korenino, ki prinasha zvelichanje, pustite ujeti vsem zankam posvetnih radosti. Prav to je tisto, kar me osuplja in navdaja z grozo. Zato si povsem zasluzhite, da se vas kaznuje zaradi tega, ker ste iztrgali to korenino in opustili preostali dve točki.

Francesco: Ta obtozhba bo zagotovo terjala vech chasa, saj kliche po podrobnejshi razpravi. Vendar te prosim, da to razpravo prestaviva v blizhnjo prihodnost, ko bom lahko sledil tudi naslednjemu koraku z vechjo jasnostjo, in se prej posvetiva predhodnim vprashanjem.

Avgushtin: Oba se morava prilagoditi tvojemu obotavljanju, zato lahko ustavish najin pogovor vselej, ko mislish, da je to potrebno.

Francesco: Tvojemu razmishljanju ne zmorem vech slediti.

Avgushtin: In kakshna meгла je zamashila tvojo pamet oziroma kakshen dvom se ti je porodil?

Francesco: Dejstvo, da so stvari, po katerih strastno hrepenimo in si zanje prizadevamo, neshete, pa vendar nam jih ne priblizha prav noben, she tako vztrajen napor, in nas nikoli tudi ne bo priblizhal.

Avgushtin: Ne zanikam, da to velja pri drugih zadevah, vendar pa je pri tisti stvari, ki naju zanima, resnichno prav nasprotno.

Francesco: In chemu je tako?

Avgushtin: Ker chloveku, ki se zheli reshiti iz svoje nesreche, pri tem ne more spodleteti, kadar je ta njegova zhelja iskrena in vseobsezha.

Francesco: Oh, dobri Bog, sem mar dobro slishal? Ni veliko ljudi, ki ne bi vnaprej vedeli, da bodo v zhivljenju prikrajshani za marsikaj; prav vsak, ki je kdaj premishljeval o samem sebi, dobro ve, da je res tako. In zato se razglasijo za nesrečne. Nespornost je sicer, da veliko bogastvo ljudi osrechi, vendar pa jih lahko

nato morebitna izguba zhe enega samega dela tega bogastva znova onesrechi. Splošno je znano, da si prav vsakdo zheli odlozhiti svoje breme, da pa to le malokomu uspe. Vse premnogi pa zaradi telesnih bolezni ali smrti njihovih najdražjih ali zaradi ujetnistva, izgona ali revshchine ali vseh drugih podobnih tezhav, ki bi jih bilo vse nashteti enako tezhavno kot jih prenashati, postanejo zhrtve nenehne zaskrbljenosti. In naj so tistim, ki jih morajo prenashati, she tako nadlezhne, pa tudi vejo, da se jih ne morejo znebiti. Zatorej verjamem, da chlovek res ne more dvomiti o tem, da so shtevilni ljudje nesrechni, in to kljub njihovim sicer povsem drugachnim namenom in njihovi drugachni volji.

Avgushtin: Morala se bova vrniti dalech v preteklost, kakor sicer ravnamo s pochasnimi in zaostalimi otroki, vrnemo se namrech chisto na zachetek pouka in vse obnovimo znova. Imel sem te za bolj dozorelega in res nisem prichakoval, da bosh potreboval take opomine. Che bi si ti zapomnil resnichne in dobrodoshle izreke filozofov, ki si jih kakor tudi moje vechkrat prebral, in che bi se torej, opravičujem se ti za to svojo izjavo, uchil zase, ne pa za druge, in bi toliko knjig prebral z namenom, da si uredish svoje lastno zhivljenje, ne pa iz zhelje po plehkem odobravanju navadnega ljudstva, mi zdaj zagotovo tukaj ne bi tvezil otrobov.

Francesco: Sicer res ne vem, kam natanchno merish, vendar sem zhe zardel, saj izkusham, kar je obchutil fantich, kadar ga je njegov uchitelj pograjaj. Enako kot namrech zachne otroka skrbeti takoj, ko zaslisi uchiteljev grajajoch glas, celo she preden ve, kaj natanchno mu zdaj ta ochita, saj ima na vesti veliko razlichnih prekrshkov, sem tudi sam, ki se zavedam svoje nevednosti in shtevilnih svojih zmot, zardel, she preden si sklenil svojo misel. In to se mi zgodi tudi, kadar niti ne razumem, kam merish s svojimi pripombami, obenem pa tudi vnaprej chutim, da ni nichesar, zaradi chesar bi si grajo sploh zaslužil. Vendar te prosim, da mi bolj jasno razlozhish, kam ta tvoja zhgocha graja sploh meri?

Avgushtin: Vsega tega sploh ni malo, vendar bova o tem spregovorila pozneje. Prav zdaj pa me jezi, ker verjamesh, da chlovek postane nesrechen ali da ostane nesrechen proti lastni volji.

Francesco: Zdaj ne zardevam vech. Kaj bi namrech sploh lahko bilo resnichnejshe od te resnice? Je mar kdo lahko tako neveden glede chloveshkih zadev in tako odtujen od vseh chloveshkih stikov, da ne razume, da nas revshchina, bolechina, sramota, bolezen, smrt in vse drugo, v kar sicer zmotno verjamemo – da nas vse to ponavadi doleti proti nashi lastni volji? Iz tega vidimo, da res ni tezhko prepoznati svoje lastne nesreche in je sovrazhiti, vendar pa se je ni mogoche preprosto znebiti. Prvi dve dejanji sta v dosegu nashe mochi, tretje pa je odvisno od sreche.

Avgushtin: Ker se svoje zmote sramujesh, bi si zaslužil, da ti jo oprostim, vendar pa me she veliko bolj kot tvoja zmota jezi tvoja predrznost. Le kako lahko tako nepremishljeno pozabish vse tiste svete in filozofske maksime o tem, da zaradi

tega, kar si pravkar omenil, nikogar ne more doleteti nesrecha? Saj che lahko razum osrechi zgolj vrlina, kot so z najbolj prepričljivimi argumenti vechkrat dokazali Cicero in shtevilni drugi,⁴ potem lahko sklepamo, da razumu more prinesiti nesrecho zgolj kaj takega, kar vrlini nasprotuje. In razen che nisi povsem izgubil svojega razuma, bi se tega sam spomnil, cheprav ti jaz tega zdaj ne bi povedal.

Francesco: Seveda se tega spomnim: vodish me nazaj k učenju stoikov, ki so v nasprotju s splošnim prepričanjem resnici blizhje kot vechina drugih praks.

Avgushtin: Od vseh ljudi si ti zagotovo najnesrechnejshi, saj resnico ishchesh v zablodah navadnih ljudi oziroma verjamesh, da ti bo pod vodstvom slepca uspelo najti svetlobo. Zaviti morash s poti, po kateri hodi vechina ljudi, in se z vishjim stremljenjem podati po stezi, na kateri je le malo sledi chloveshkih stopinj, che bi si rad zaslužhil slishati pesnikove besede:

*»Za tvoj novi pogum
ti chestitam, mladenich,
to pot je k zvezdam.«⁵*

Francesco: Oh, kaj bi dal, da bi tudi meni, preden umrem, uspelo to dosechil. Vendar te prosim, nadaljuj: nisem she izgubil vse sramezhljivosti in tudi ne dvomim, da so maksime stoikov bolj zazhelene od zmot navadnih ljudi. Vendar pa zhe tezhko chakam, da bi slishal, o chem bi me rad preprichal.

Avgushtin: Che se torej strinjava, da ni prav nihche nesrechen ali da prav nihche ne postane nesrechen razen tistega, ki je sprijen – kaj naj bi torej moral temu zdaj she dodati?

Francesco: Ker sem, tako vsaj verjamem, videl zhe shtevilne ljudi z mano vred, ki so trpeli, ker se niso znali reshiti iz jarma sprijenosti, cheprav so si vse zhivljenje na vse pretege prizadevali, da bi vselej ravnali pravilno. In zato lahko chlovek ne glede na vse stoichne maksime sklepa, da so shtevilni nesrechni proti njihovi volji, cheprav to obenem tudi obzhalujejo in si zhelijo, da bi bilo resnichno nasprotno.

Avgushtin: Od najine teme sva se zdaj sicer malce oddaljila, vendar pa se pochasi znova vrachava k zacetku, razen seveda, che si zhe pozabil, kje sva zachela.

Francesco: Na to sem res zhe skoraj chisto pozabil, dokler me ti nisi zdaj znova spomnil.

Avgushtin: Na zacetku sem ti zhelel razlozhiti, da je premishljevanje o smrti in chloveshki bedi prvi korak vsakega chloveka, ki si zheli izmakniti se omejitvam smrtnosti in se dvigniti k vishjim rechem, che lahko tako rechem; drugi korak pa sta njegova gorecha zhelja in odlochnost, da preseze te omejitve. In ko ti bo to uspelo, ti jamchim, da tvoj vzpon k cilju tvojih stremljenj ne bo naporen. Razen che si bosh medtem morda znova premislil.

Francesco: Res si ne bi drznil rechi, da sem si premislil. Moje sposhtovanje do tebe se je od chasa moje mladosti namrech tako zelo okrepilo, da sem v primeru, ko se najini mnenji razlikujeta, takoj pripravljen priznati svojo zmoto.

Avgushtin: Nobenega prilizovanja, prosim. Ker pa zdaj vidim, da si se strinjal z mojimi besedami bolj iz sposhtovanja kot iz prepricanja, lahko zdaj spregovorish z vso svobodo in o chemer hochesh.

Francesco: Cheprav me she obhajajo dvomi, pa bom to tvoje dovoljenje rad izkoristil. Zdaj govorim le o sebi, vendar pa lahko pricha gospa,⁶ ki je bila navzocha pri vseh mojih dejanjih, kot si bil tudi ti, da sem res veliko premishljeval o svoji nesrechi in svoji smrti, kot da sem si tudi z neshtetimi solzami poskushal izmiti svoje nechistosti. Vendar – in tega ne morem priznati brez solza – kot lahko sam vidish, so bila vsa ta moja prizadevanja povsem zaman. In to je tudi prav edini razlog, ki me sili, da podvomim o argumentu, s katerim mi ti zhelish dokazati, da nesrecha chloveka nikoli ne doleti proti njegovi lastni volji oziroma da ni nihche nesrechen, che si tega sam ne zheli. Zhal mi moje izkushnje govorijo prav nasprotno.

Avgushtin: To je stara pritozhba, ki ne bo nikoli povsem izginila. In kljub temu, da sem ti to poskusil zhe razlozhiti, she naprej trdim, da ni nesrechen nihche, ki si tega ni zhelel, in da tak tudi nikoli ne more postati nesrechen. Vendar pa je v razumu mozh, kot sem zhe zachel pripovedovati, nekakshna sprevrzhena in pogubna zhelja po zavajanju samega sebe, in ta je v zhivljenju she najpogubnejsha. Tvoj strah pred tem, da bi te zavedli tvoji najblizhji, je povsem upravichen, saj zaradi vpliva teh zavajalcev in njihovih dobrikajochih se glasov, kakrshnih od tujih ljudi sicer nikoli ne slishish, pozabish na vso previdnost, ko nenehno poslushash okoli sebe njihovo prilizovanje. Svoje neposhtenosti pa bi se moral bati she bolj tedaj, ko ni nobenega pomanjkanja ljubezni, vplivanja in prijateljstva; tedaj namrech vsakdo precenjuje samega sebe in se ima raje, kot je sicer primerno, obenem pa zavajalca ni mogoche razlikovati od zavedenega.

Francesco: Te besede si danes zhe vechkrat uporabil. Vendar, che me spomin ne vara, nisem samega sebe nikoli zavajal. Da me le tudi drugi ne bi zavajali!

Avgushtin: Prav s to hvalo, da se nisi nikoli sam zavajal, she najbolj zavajash samega sebe. Ker pa dovolj zaupam tvojemu znachaju, upam, da bosh po temeljitem premisleku tudi sam uvidel, da nikogar ne doletijo nadloge, razen che hoche to sam. To je obenem tudi srchika najinega razhajanja. Povej mi torej, te prosim – vendar pa premisli, preden odgovorish, pri tem pa ravnaj kot chlovek, ki ne ishche prepira, temvech resnico – povej, kaj mislish, ali so koga kdaj prisilili v greh, ko pa modri uchitelji od nekdej zagovarjajo stalishche, da je greh prostovoljno dejanje, in kadar ni storjen namenoma, sploh ni greh? Pa vendar brez greha nikogar ne doleti nesrecha, kot si se maloprej zhe strinjal z menoj.

Francesco: Vidim lahko, da postopoma opushcham svoje stalishche in da moram priznati, da zchetek moje nesreche izvira iz mojih lastnih zhelja; to chutim zase in verjamem, da enako velja tudi za druge. Zdaj bi se moral z mano strinjati tudi ti.

Avgushtin: In v chem bi rad, da se strinjam s tabo?

Francesco: Da ni res samo to, da nihče ne pade, che tega sam noche, temvech tudi, da shtevilni, ki so padli sicer po lastni volji, potem tudi po lastni volji vstanejo. To sam dobro poznam, ker se je pripetilo tudi meni. In zdi se mi, da me je zato, ker nisem hotel vstati tedaj, ko bi she lahko, doletela kazen, da potem nisem mogel vstati, cheprav sem to hotel.

Avgushtin: Sicer se v tem ne motish povsem, vendar pa bosh moral zdaj, ko si priznal, da si se v prvem primeru motil, priznati enako tudi za drugi primer.

Francesco: Mar torej po tvoje besedi »pasti« in »lezhati« pomenita eno in isto?

Avgushtin: Ne, povsem se razlikujeta. Vendar pa besede »je hotel« in »hoche«, ki se sicer razlikujejo glede chasa, pomenijo chloveku, ki hoche, eno in isto.

Francesco: Zdaj vem, da mi nastavljash zanko. Vendar zagotovo ni mochnejshi rokoborec tisti, ki je osvojil zmago z ukano, od tistega, ki je zmagal zaradi svoje spretnosti.

Avgushtin: Pogovarjava se v navzočnosti Resnice, ki ima raje odkritosrchnost in nasprotuje lokavosti, in da tega ne bosh vech pozabil, bova odslej nadaljevala povsem odkritosrchno.

Francesco: To je tudi meni najljubshe. Zdaj pa mi povej, ker pach zhe govoriva o meni, kako mi nameravash dokazati, da je dejstvo, da sem nesrechen – tega namrech ne zanikam – celo zdaj zgolj posledica moje volje, ko pa sam prav nasprotno chutim, da ni nichesar, kar bi tezhje prenashal, in da to povsem nasprotuje moji volji. Obenem pa proti temu ne morem nichesar ukreniti.

Avgushtin: Dokazal ti bom, che se bosh seveda drzhal najinega dogovora, da bi moral uporabiti drugachne besede.

Francesco: O kakshen dogovoru govorish in kakshne druge besede mi svetujesh uporabljati?

Avgushtin: Dogovorila sva se, da se bova odpovedala vsem zavajajochim pastem in se povsem odkritosrchno posvetila iskanju resnice. Kar pa zadeva besede, za katere bi rad, da jih uporabljash, so te naslednje: namesto da rechesh »tega vech ne morem«, raje reci »tega vech nochem«.

Francesco: Torej se to ne bo nikoli konchalo, saj chesa takega ne bom nikoli izjavil. Dobro namrech vem, ti pa si tudi moja pricha, kako pogosto sem si to zhelel izrechi, vendar nisem mogel, in sem zato zaman prelel tudi veliko solza.

Avgushtin: Pricham lahko sicer o tvojem velikem prelivanju solza, nikakor pa ne tudi o tvoji volji.

Francesco: Oh, nebesa! Res ne verjamem, da obstaja kdo, ki ve, kaj vse sem moral pretrpeti in kako zelo sem si zhelel dvigniti se nad vse to, a se nisem mogel.

Avgushtin: Dovolj! Prej se bo nebo zdruznilo z Zemljo in bodo zvezde popadale v jezero Avernus,⁷ prej se bodo skladne prvine uprle druga drugi, kot bi kdo lahko zavedel njo, ki razsoja nad nami.

Francesco: In kaj torej trdish?

Avgushtin: Da je tvoja vest iz tebe res vechkrat iztisnila solze, ni ji pa uspelo dosechi, da bi si premislil.

Francesco: Kolikokrat ti moram she razlozhiti, da tega vech ne morem prenashati?

Avgushtin: In kolikokrat ti moram she odgovoriti, da tega v resnici nochesh prenashati? Seveda pa me prav nich ne preseneti, ko vidim, da si se ulovil v iste zaplete, ki so nekoch tudi mene trpinchili, kadar sem premishljeval o tem, da bi se podal na pot v novo zhivljenje. Pulil sem si lase, se tolkel po chelu in napenjal pesti, nazadnje pa sem roke ovil okrog kolen in z grenkim jechanjem napolnil nebo in vetrove ter vso zemljo okrog sebe premochil s svojimi solzami. Pa vendar sem kljub vsemu temu ostal enak, dokler ni naposled globoko premishljevanje usmerilo mojega pogleda k vechji podobi nezadovoljstva. In od tistega trenutka naprej sem lahko to takoj tudi dosegel, saj sem to hotel, in tako sem se na srecho prav neverjetno hitro spremenil v nekega drugega Avgushtina, chigar zgodbo poznash, che se ne motim, iz mojih *Izpovedi*.⁸

Francesco: Seveda jo poznam in nikakor ne morem pozabiti odreshilnega figovega drevesa, saj se je ta chudezh odvil prav v njegovi senci.

Avgushtin: Res je bilo tako, in noben zimzelen, brshljan ali celo lovor, za katerega pravijo, da je Febu tako ljub – in ne glede na njegov velik uchinek na celotno pesnishko drushchino, she zlasti pa nate, ki si v tvoji generaciji edini zasluzhish pravico, da nosish njegovo listje, spleteno v krono⁹ – prav nich od vsega tega ti ne bo nudilo vechjega uzhitka kot prav spomin na to drevo, kajti ko se bosh po shtevilnih nevihtah naposled vrnil v pristan, bo to napovedovalo jasno upanje, da se bosh naposled pokesal in ti bo oproshcheno.

Francesco: Prav v nichemer ti ne oporekam, zato s svojo pripovedjo kar nadaljuj.

Avgushtin: S tem sem zachel in to she naprej trdim: kar si dozhivel do zdaj, se je prej pripetilo zhe shtevilnim drugim, za katere velja Vergilov verz:

*»Razum se ne spreminja in
solze vse prelite so zaman.«¹⁰*

Nashtel bi ti sicer lahko she kopico primerov, vendar mi zadostuje zhe ta moj lastni.

Francesco: To je bilo modro: tvoj primer mi povsem zadostuje, noben drug primer mi ne bi segel tako globoko v srce. To pa she zlasti zato, ker ne glede na veliko razliko med brodolomcem in tistim, ki je varno priplul v pristan, oziroma med srechnim in nesrechnim chlovekom, sredi svojih lastnih nadlog odkrivam sledi tvojega nemira. Zato se vselej, kadar berem tvoje *Izpovedi*, razpet med dvema nasprotnima chustvoma upanja in groze, razjochem, ker se mi zdi, da tisto, kar berem, ni zgodba o tavanju nekoga drugega, temvech prav o mojem lastnem tavanju. Odslej pa zato, ker sem opustil prav vsak poskus, da bi ti sploh she kdaj nasprotoval, lahko poljubno nadaljujesh. Sklenil sem, da te bom samo she poslushal in te ne bom vech prekinjal.

Avgushtin: Tega te niti ne prosim. Velik učenjak je nekoch sicer res izjavil, da »nas pretirano razpravljanje oddalji od resnice,«¹¹ kljub temu pa so jo mnogi uzrli prav s pomočjo discipliniranega nesoglasja. Zato ne bi smel preprosto sprejeti vsega in ob vseh prilozhnostih, kakor sicer počenja bolj len in medel razum, ter tudi ne bi smel trmoglavo zanikati sprejete resnice, kot imajo sicer navado prepirljivci.

Francesco: Ta tvoj nasvet razumem in se z njim strinjam in ga bom uposhteval, zato lahko kar nadaljujesh.

Avgushtin: Mar priznavash resnico zhe dolgo veljavne maksime, da namrech popolno razumevanje lastnega nezadovoljstva spochne celovito zheljo po dvigu iz njega? In prav tako, da to zheljo spremlja tudi moč za njeno izpolnitev?

Francesco: Sklenil sem zhe, da bom verjel prav vsemu, kar mi bosh povedal.

Avgushtin: Kljub temu chutim v tebi she kanchek nasprotovanja. Razkrij mi ga, pa naj je to karkoli!

Francesco: Povem lahko samo to, da se chudim, zakaj vse doslej nisem hotel tistega, kar sem si sicer vselej mislil, da hochem.

Avgushtin: She vedno oklevash. No, prav, da bi lahko sklenila to točko najine razprave, sem se celo pripravljen strinjati s teboj, da si vchasih to tudi zhe resnichno hotel.

Francesco: Kaj hochesh s tem rechi?

Avgushtin: Mar se ne spomnish Ovidovih verzov?

*»Ni dovolj hoteti,
hotenje ne zadostuje;
da nekaj dobil bi,
morash tisto namrech
si tudi zheleti.«¹²*

Francesco: To sicer razumem, vendar sem vselej verjel, da si tega resnichno zhelim.

Avgushtin: A si se v tem motil.

Francesco: Verjetno imash prav.

Avgushtin: Da se preprichash, se posvetuj s svojo vestjo, ki je najboljši razlagalec vrline ter nezmotljiv in verodostojen ocenjevalec misli in dejanj. Vest ti bo povedala, da si zveličanja nisi nikoli zares zhelel, temvech si bil bolj mlachen in ravnodushen, kot bi si ob soochenju s takimi nevarnostmi sploh smel privoshchiti.

Francesco: Kot si mi naročil, sem zachel preiskovati svojo vest.

Avgushtin: In kaj ti je povedala?

Francesco: Potrčila mi je resnichnost tvojih besed.

Avgushtin: Naposled zhe malce napredujeva, saj si se zdaj namrech zachel vsaj prebujati. Tvoje zadeve se bodo izboljšshale, ker si naposled le sprevidel, v kako slabem polozhaju si.

Francesco: Če je to vse, kar moram uvideti, pa odslej stvari ne bodo samo boljše, temveč celo zelo dobre. Nikoli še nisem tako jasno razumel, da si preprosto nisem nikdar dovolj goreche zhelel svobode in konca svojih nadlog. Pa bo odslej zhe zadostovalo, če si bom tega samo zhelel?

Avgushtin: Zadostovalo za kaj?

Francesco: Zadostovalo za to, da mi tega ne bo treba vech pocheti.

Avgushtin: Zdaj pa si predlagal nekaj nemogočega: da se bo namrech kdo, ki strastno hlepi po nechem, kar lahko dosezhe, zdaj nenadoma kar predal nedelovanju.

Francesco: Chemu pa vse te zhelje torej sploh koristijo?

Avgushtin: Seveda temu, da ti odprejo stezo, ki ti bo pomagala zlesti iz teh tezhav. V tem smislu je zhelja po vrlini sama zase pomemben del vrline.

Francesco: Povedal si mi dobre razloge za upanje.

Avgushtin: Prav to bi ti tudi rad dopovedal in te nauchil upati in se bati.

Francesco: Chespa naj bi se bal?

Avgushtin: Ne, bolj primerno je vprashati se: Kaj naj bi upal?

Francesco: Da mi bosh zdaj, ko sem zhe vložil nemalo truda v to, da se nisem še poslabshal, razkril pot, s katero se bom lahko zelo izboljšhal.

Avgushtin: Vendar se morda sploh ne zavedash, kako tezhavno je to potovanje.

Francesco: Zakaj zdaj mnozhish moje strahove? In zakaj pravish, da je tezhavno?

Avgushtin: To je zato, ker to »zhelj«^o, cheprav je ta ena sama beseda, sicer sestavljajo neshtete prvine.

Francesco: Zdaj si me pa resnichno prestrashil.

Avgushtin: In tako je tudi prav, saj tudi če zanemarimo, kaj so te prvine, je še toliko drugih stvari, ki jih prav zhelja unichi na svoji poti.

Francesco: Ne vem, kaj bi mi rad zdaj povedal.

Avgushtin: Te zhelje ne more nihche docela uresnichiti, če prej ni pogasil vseh drugih zhelja. Ti zhe vesh, da si v zhivljenju chlovek zheli zelo shtevilne in razlicne stvari, in vse te morash zdaj imeti za nichvredne, če bi rad dosegel stanje hrepenenja po vrhovni srechi. Tisti pa, ki nekaj ljubi še bolj kot to srecho, jo ljubi manj, ker te sreche ne ljubi tudi zaradi nje same.

Francesco: To maksimo poznam.

Avgushtin: Pa vendar, koliko je bilo takih, ki jim je uspelo pogasiti vsa svoja pozhelenja, kakrshna je sicer mogoche utriniti shele po dolgem chasu, in bi zgolj njihovo nashtevanje trajalo predolgo? Koliko je takih, ki lahko svojo voljo krotijo s svojim razumom, in bi si torej drznili rechi: »Medtem ko hlepim po vishji stopnji sreche, s svojimi telesnimi chutili nimam vech nichesar skupnega, in vse, kar vidim, se mi upira?«

Francesco: Taki mozhje so zelo redki in zdaj shele vidim tezhavo, s katero si mi grozil.

Avgushtin: Ja, seveda, tudi che vsa ta hlepenja odzhenemo, tista druga zhelja ne bo celovita in neovirana; je namrech neizogibno, da bolj ko se razum z vrlino svoje lastne plemenitosti dviguje k nebesom, bolj ga obenem vleche navzdol tezha njegovega telesa in posvetne skushnjave. In vse dokler si zhelish dvigniti se v vishave in tam ostati, te tezha telesa vselej potegne dol in zato nemochno nihash med obema skrajnostma.

Francesco: In kaj torej menish, da bi moral storiti, da bi moj razum odvrigel svoje pozemske spona in se nemoteno dvignil v nebesa?

Avgushtin: K temu cilju nedvomno vodita premishljevanje, ki sem ga omenil na zacetku, in nenehno opominjanje na svojo lastno smrtnost.

Francesco: Razen che se ne motim tudi v tem, se s takimi zadevami ni prav nihche ubadal vech od mene.

Avgushtin: To je she nekaj, v chemer se ne strinjava in nama bo naredilo she dodatno delo.

Francesco: Zakaj? Se zdaj morda lazhem?

Avgushtin: Jaz bi to bolj prijazno poimenoval.

Francesco: Vendar pa tako tudi verjamesh, mar ne?

Avgushtin: Ja, prav zares.

Francesco: Torej ne premishlujem dovolj o smrti?

Avgushtin: Zelo redko, pa she tedaj prevech medlo, da bi tvoje misli lahko dovolj globoko prodrle v pravi strzhen tega predmeta premishljevanja.

Francesco: Jaz sem verjel, da je ravno nasprotno.

Avgushtin: Mene ne skrbi to, kar si verjel, temvech tisto, kar bi moral verjeti.

Francesco: Preprichan si lahko, da ne bom sebi nikoli vech verjel, che mi bosh zdaj dokazal, da sem se motil tudi v tem.

Avgushtin: To ti bom dokazal z najvechjo lahkoto, seveda pa le pod pogojem, da si pripravljen biti odkrit in poshten. Tudi tukaj bom uporabil pricho, ki nama je pri roki.

Francesco: Katero pa, che smem vprashati?

Avgushtin: Tvojo vest.

Francesco: Vendar pa moja vest méni ravno nasprotno.

Avgushtin: Kadar je izprashevanje zmedeno, tudi prichanje ni preprichljivo.

Francesco: In kako je to povezano z vestjo?

Avgushtin: Tesno je povezano, in che bi rad to razumel, mi morash zdaj prisluhniti zelo pozorno. Nihche ni tako neumen, razen seveda pristnega norca, da se ne bi kdaj pa kdaj zavedel kratkotrajnosti svojega lastnega obstoja, in che bi ga tedaj izprashali, bi vam odgovoril, da je smrtnik, ki biva v minljivem telesu. O tem

prichajo bolechine v udih in izbruhi vročice, ni pa tudi nobene bozhanske sile, ki bi omogočila, da bi se to zhivljenje odvijalo brez vseh takih nadlog. Poleg tega pa pogrebi tvojih prijateljev, ki se ti nenehno vrachajo pred oči, izpolnijo srca opazovalcev z grozo; vselej namrech ko chlovek pospremi enega od sovrstnikov k njegovemu grobu, ta tuji padec v njegovih mislih porodi skrb za njega samega. Enako tudi v primeru, ko vidite, da sosedova hisha gori, ne morete zanesljivo vedeti, ali morda ne gori tudi vasha, kot pove zhe Horacij:

»Užresh nevarnosti, ki te čakajo v bližnji pribodnosti.«¹³

Kadar chlovek vidi nenadno smrt, ga bolj prizadene, che je pokojnik mlajshi, mochnejshi ali pa lepshi od njega. Pogleda namrech okrog sebe in si reche: »Cheprav se zdi, da je tukaj povsem varno zhiveti, pa njemu niso pomagali mladost, lep videz in ne moch. Lahko sploh kdo jamchi za mojo varnost? Morda Bog ali pa kak charovnik? Sem pach zgolj preprost smrtnik!« In kadar ista stvar doleti posvetne vladarje ali kralje ter tudi druge slavne in grozljive osebnosti, pa ochividce vselej she toliko bolj pretrese, ko vidijo, da je chloveka, glede katerega so bili vajeni, da lahko ukazhe usmrtiti prav vsakogar, zdaj isto doletelo tudi njega, naj bo v enem samem trenutku ali pa po nekaj urah bolechin. Le chemu drugemu bi sploh lahko pripisali vedenje navadnih ljudi, presunjenih zaradi smrti velikih mozh, kot tudi shtevilne druge stvari, ki se jih spominjash (odslej se bova vchasih sklicevala na zgodovinske zapise), da so se pripetile na pogrebu Julija Cezarja? To je obichajen prizor, ki gane oči in srca smrtnikov, premishljujochih o tuji usodi, to pa jih nato neizogibno spomni na njihovo lastno usodo. Temu prishtej she nasilje divjih zveri in ljudi ter vojna divjashtva ali pa zrushenje velike zgradbe, ki je, kot je nekdo bistro pripomnil, ljudi vselej varovala, zdaj pa jih ogrozha;¹⁴ ne nazadnje pa tudi motnje v ozrachju zaradi neugodnega podnebja in vse nevarnosti na kopnem in morju. Ker te vse to vedno obdaja, zato kamorkoli pogledash, povsod uzresh podobo svoje lastne smrtnosti.

Francesco: Stori mi, prosim, uslugo, saj ne morem vech chakati. Res si ne bi mogel predstavljati kakshnih she preprihlivejshih argumentov, saj moje sklepanje pritrjuje vsem tvojim obshirnim izjavam, vendar sem se med poslushanjem le-teh zachel sprashevati, kaj te tvoje besede pomenijo in kam vodijo.

Avgushtin: Svoje misli she nisem izpeljal do konca, pa si me zhe prekinil. Moj sklep shele prihaja: ne glede na to, da okolishchine pogosto spodbujajo k premishljevanju o smrti (sicer nikoli dovolj uchinkovito, da bi seglo globoko v srca, zakrknjena zaradi vztrajne navade nesrechnikov, ki gojijo krchevit odpor do koristnega nasveta), pa bosh nashel le peshchico takih, ki dovolj globoko premishljujejo o dejstvu, da bodo morali umreti.

Francesco: Torej definicijo chloveka poznajo le redki, pa cheprav jo v vseh sholah ponavljajo tako pogosto, da ni utrudljiva le za ushesa uchencev, temvech bi zhe zdavnaj lahko nachela celo temelje sholskih zgradb.

Avgushtin: Učitelji dialektike, ki jim nikoli ne zmanjka besed, blebetajo o takih poenostavljenih definicijah in se predajajo temam, ki jih nikoli ni mogoče izhrpati; vechina pa se niti ne zaveda, kaj v resnici sploh govorijo. In če si je tak učitelj v nenehnem razpravljanju pridobil obilje besed in določeno mero predrznosti, bo sam značaj tega govorca razkril, da zadeve, ki jo je definiral, v resnici sploh ne razume. Zato je tovrstne ljudi, ki so enako bahavo površni in pozorni le na nepomembno, koristno pograjati s temi besedami: »Zakaj si vselej zaman prizadevate, vi nesrečniki, uriti svoj razum za nekoristne pasti? Zakaj vedno znova pozabite na resničnost in se med svojim besedichenjem postarate, posivite in nagubate, ker vas nenehno tarejo docela otročje neslanosti? Če bi vasha neumnost škodovala samo vam, v redu, vendar pa vse prepogosto kvari tudi razum izjemnih mladeničev!«

Francesco: Prav imash, zoper taka izkrivljena mishljenja niso preostre nobene besede. Vendar pa te je navdusenje nad tvojimi lastnimi besedami tako zaneslo, da she nisi izrekel definicije chloveka, ki si jo nameraval.

Avgushtin: Zdelo se mi je, da sem povedal zhe dovolj, zdaj pa bom to naredil she bolj naravnost. She tako preprost pastir ve, da je chlovek zhival, in sicer najvishja zhival, kot tudi nihche ne zanika, che ga pobarate, da je chlovek razumna zhival in je torej smrten.

Francesco: Ta opredelitev je splošno znana.

Avgushtin: Sploh ne. Pozna jo le peshchica.

Francesco: In zakaj je tako?

Avgushtin: Če vidish koga, chigar razsodnost je tako velika, da svoje zhivljenje uredi v skladu z njo, ji podredi vse svoje pozhelenje in z njo nadzira svoja chustva, saj razume, da je prav razsodnost tisto, po chemer se chlovek razlikuje od divjashstva divjih bitij, kot tudi, da si le v primeru, ko razsodno zhivi, zasluži ime chlovek – tak chlovek, ki se zhe bolj zaveda svoje lastne smrtnosti, in to vsak dan, s tem uskladi svoje zhivljenje in si iz zanichevanja vsega minljivega izbere zhivljenje, visoko obdarjeno z razumom, zato preneha biti smrten; zanj lahko rechesh, da je resnično in koristno doumel definicijo chloveka. Te vrste definicijo sem imel v mislih, ko sem v najinem pogovoru omenil, da ni veliko ljudi, ki jim je uspelo to uvideti ali dovolj premishljevati o tem.

Francesco: Med to izbrano peshchico sem doslej prishteval tudi samega sebe.

Avgushtin: Prav nich ne dvomim, da si zaradi shtevilnih lekcij v svojem zhivljenju, ki si jih osvojil iz lastnih izkushenj in iz prebranih knjig, zagotovo obchasno premishljeval tudi o smrti, vendar pa pri tem nisi bil dovolj prodoren ali pa te to premishljevanje ni dovolj močno prevzelo.

Francesco: Kaj mislish z besedama »dovolj prodoren«? Cheprav se mi zdi, da ju tudi sam razumem, bi te prosil, da mi to pojasnish she malce podrobneje.

Avgushtin: Dovolj mi, da ti povem (cheprav je to splošno znano in so enako trdili tudi nekateri nadvse ugledni filozofi), da je smrt prva med tistimi stvarmi, ki

nas izpolnijo s strahom, in to tako zelo, da danes in zhe dolgo chasa zgolj njeno ime zveni ushesom grobo in zhaljivo. Vendar pa ne zadostuje, che to kratko besedico zgolj zaznamo ali che si le zapomnimo njen strnjeni pomen. Ne, chlovek se mora ustaviti in se nanjo osredotočiti, nato pa intenzivno premishljevaty o vseh delih umirajočega telesa in si pri tem zhivo predstavljati, kako se mu zachnejo ohlajati udi, njegov trup pa gori in se zaradi moreche vrochine topi, njegovo drobovje drhti, ob vse blizhji smrti se njegov zhivljenjski duh pochasi izgublja, obenem njegove oči vse globlje upadajo in razvodenijo, dushi ga dih in zato hripavo jechi in nesrečno stoka, njegovo telo zaudarja in, kar je she najhuje, zavest zapushcha njegov od groze spacheni obraz. Vse to si lazhyje predstavljamo, kakor da je zmeraj dostopno in pri roki, che imamo navado v duhu obnavljati kakshne spomina vredne primere umiranja, ki smo jih opazovali; zdi se namrech, da je nash spomin bolj naklonjen tistemu, kar smo videli, kot pa tistemu, kar smo slishali. Prav zato se je iz najboljših razlogov v nekaterih pobožnih in svetih verskih redovih ohranila vse do danes praksa, cheprav nasprotuje sicershnji navadi, da morajo tisti, ki sposhtujejo to strogo pravilo, opazovati umivanje trupel in njihove priprave za pogreb, očitno z namenom, da jim bo ta zhalosten in sochutja vreden prizor ostal za vselej pred ochmi, ter bo obudil njihov spomin na pokojnika in prestrashil zavest teh, ki zhivijo naprej, da bodo od tega minljivega sveta prenehali sploh she karkoli prichakovati. To sem zhelel povedati z besedami »dovolj prodoren«. Ne zadostuje namrech, che smrt zgolj omenish iz navade in izjavish, da »nich ni bolj zanesljivo kot smrt, nich ni manj zanesljivo kot njen prihod,«¹⁵ in druge vsakdanje fraze. Take besede se namrech hitro izmuznejo in se ti ne vtisnejo dovolj globoko.

Francesco: S tem se she toliko raje strinjam, ker med tvojim govorjenjem sem spoznal vech stvari, o katerih sem imel navado nemo premlevati v duhu. Prosim te, da mi v spomin vtisnesh nekakshno znamenje, ki me bo odslej opominjalo, da ne smem samega sebe vlechi za nos in si tudi vech ne smem privoshchiti napak. Uvidel sem namrech, da je prav to tisto, kar zavede ljudi s poti vrline, ko si v prepriчанju, da so svoj cilj dosegli, prenehajo zheleti, da bi shli naprej.

Avgushtin: Vesel sem, ko te slishim to govoriti; to res niso besede lenobnega razuma, ki zgolj prezhi na prilozhnost, temvech besede chloveka, ki preiskuje vse mogoche zadeve. Tukaj imash znamenje, ki te ne bo nikoli zavedlo. Vselej, ko se spomnish na smrt, pa te to ne razburi, so bile te tvoje misli namrech enako nekoristne, kot che bi tedaj premishljeval o chem drugem. Kadar pa se ob misli na smrt ves kar skrchish, zatrepechesh in pobledish, ali pa che se ti zazdi, da se bojujesh v smrtnem boju, in che obenem tudi obchutish, da bo tvoja dusha, brzhy ko bo zapustila tvoje telo, stala pred vechno sodbo in podrobno opisala tvoje celotno minulo zhivljenje, besede in dejanja, in da nam pri tem ne more pomagati niti bistrost ali zgovornost, niti bogastvo in ne moch, ne nazadnje pa tudi ne lepota ali svetovna slava, in da sodnika ni mogoche ukaniti ali potolazhiti; che si premishljeval o tem, da smrt ni konec tvojih muk, temvech le prehod med

tisočerimi vrstami muchenj in muchiteljev: kriki in jechanje Avernusa,¹⁶ zhevplene reke, tema, mashchevalne Furije in naposled vse divjashtvo in bledica Orcusa,¹⁷ ter najhujše od vsega tega zla – namrech vечно in neskončno nezadovoljstvo, izguba vsakega upanja, da bi se beda kadar koli končala, kot tudi večni bes Boga, ki ne pozna nobenega sočutja; če se te stvari prikazhejo pred teboj kot nekaj resničnega in ne izmishljenega, in kot nekaj, kar te nujno in neizogibno chaka v bliznji prihodnosti; in če si sredi te stiske, pa je ne ignorirash in tudi ne obupash, temvech ostajash poln upanja, da je Bozhja desnica močna in te je pripravljena reshiti vseh teh muk, a le pod pogojem, da si ti na to pripravljen in se vedesh kot chlovek, ki je trdno odlochen in goreche predan tej nalogi. Tedaj si lahko prepričan, da tvoje premishljevanje ni bilo zaman.

Francesco: Priznati ti moram, da si me s tem, ko si mi pred oči priklical vse te grozote, hudo prestrashil. Pa vendar, naj bo Bog s svojim odpushchanjem darezhljiv, saj se takim premishljevanjem prepushcham vsak dan, she posebej pa ponoči, ko lahko pozabim na vsakdanje skrbi in se osredotochim le nase. Tedaj se ulezhem, kot bi umiral, in si z najvechjo zbranostjo predstavljam trenutek svoje smrti in vse grozote, ki se pri tem porodijo v mojem razumu, in to izvajam vse siloviteje, dokler se ne znajdem v predsmrtnih krchih in se mi zhe zdi, da vidim Tartar¹⁸ in vse muke, o katerih si govoril. To moje videnje me vselej tako razburi, da se prestrashim in zachnem drgetati, pogosto pa v grozo vseh navzochih zachnem krichati: »Oh, le kaj pochenjam? Le kaj moram trpeti? Le kakshen konec mi je pripravila usoda? Usmili se me, Jezus, in mi pomagaj:

*Reshi me, o nepremagljivi,
vseh teh nadlog ...
Podaj svojo roko nesrechniku
in me potegni iz valov,
da bom vsaj v smrti pochival
na spokojnem kraju.»¹⁹*

Izrechem pa she marsikaj drugega, kakor norec, ki gre tja, kamor ga zhene njegov nestanovitni in splasheni razum; tudi prijateljem povem marsikaj, vchasih jih s svojim lastnim jokom pripravim do joka, cheprav se nato vsi znova pomirimo. Če je res tako, kaj me torej zadržuje? Le kakshna skrta ovira mi preprečuje, da mi moja premishljevanja ne prinesejo drugega kot grozo in gorje, ter da vselej ostajam enak; in kakshni morajo biti ljudje, ki se jim v zhivljenju ni nikoli zgodilo kaj podobnega? Sam sem namrech nesrečnejši od vseh, saj oni, ne glede na prihodnost, ki jih chaka, uzhevajo vsaj radosti sedanjosti, jaz pa nisem le povsem negotov glede svoje usode, temvech tudi ne okusham nobenih uzhitkov, ki ne bi imeli priokusa po tovrstni grenkobi.

Avghustin: Prosim te, da se ne pritozhujesh, temvech se raje veseli: bolj ko namrech greshnik v svojih hudodelstvih najde uzhitek in razburjenje, bolj se nam bi moral smiliti.

Francesco: Morda pa je tako zato, ker nikogar ni mogoče vrniti na pot vrline, če ga prej ni razžalostil konec njegovega užitka. Vendar pa se tisti, ki je sredi vseh mesenih užitkov in radosti fortune izkusil kaj težkega, spomni na svoj položaj shele potem, ko ga ti prenačljivi in nevarni užitki zapustijo. Če chaka enaka usoda obe vrsti ljudi, ne razumem, zakaj potem tisti, ki uzhiva v sedanjem trenutku, čeprav bo trpel v prihodnosti, ne velja za srečnejšega od tistega, ki v sedanjosti prav nich ne uzhiva in si tudi za prihodnost nichesar ne obeta. Razen če verjamesh, da je zhalovanje she bolj grenko, ako nastopi po radosti.

Avgushtin: Ne, verjamem pa, da bo padec chloveka, ki preneha nadzirati svoj razum – to se she zlasti dogaja v stanjih skrajnega užitka, – vechji, kot bi bil padec mozha, ki bi padel sicer z iste vishine, vendar bi pri tem ohranil vsaj malce tega nadzora. Predvsem pa me zanima tisto, kar si malo prej rekel, namrech da vselej obstaja upanje, da je nekatere ljudi mogoče preoblikovati, za druge pa ni nobenega upanja.

Francesco: Tudi sam menim enako. Vendar pa, si mar pozabil na moje prvo vprashanje?

Avgushtin: Katero?

Francesco: »Kaj me zadržuje?« sem te vprashal. Zakaj mi vse moje intenzivno premishljevanje o smrti ni prav nich koristilo, čeprav mi zagotavljaš, da je nadvse koristno?

Avgushtin: Kljub kratkosti nashega zhivljenja in kljub temu, da zaradi negotovosti in nestanovitnega znachaja vseh dogodkov smrt ni nikoli dalech, se tebi zdi smrt nekaj zelo oddaljenega. In kakor pove Cicero, skoraj vsi »naredimo napako, da vidimo smrt vselej v prihodnosti«: to njegovo pripombo so nekateri hoteli popraviti oziroma, natanchneje recheno, pokvariti s tem, da so pred glagol umestili zanikanje in trdili, da je v resnici hotel rechi »ker ne predvidimo smrti.« Če zanemarimo dejstvo, da ni skoraj prav nikogar, ki je bistrega duha, pa ne bi vedel, da mu je smrt blizu in pri roki, je povsem jasno, da *prospicere* pomeni »uzreti od dalech«. ²⁰ In prav to je zavedlo shtevilne, ki so premishljevali o smrti, da so verjeli v konec zhivljenja po visoki starosti, ki pa jo je le malokateri potem tudi dochakal, čeprav je v skladu z naravnimi zakoni sicer povsem dosegljiva. Pesnikove besede se nanashajo na skorajda vsakega pokojnika:

»Sive lase si je obetal in she dolga leta.«²¹

To bi lahko shkodovalo tudi tebi, saj zaradi svoje mladosti, krepkega telesa in nadvse umirjenega in zadržanega zhivljenjskega sloga gojish podobne upe tudi zase.

Francesco: Prosim te, da mi ne očitash she tega. Bog prepoveduje, da bi bil tako neumen, da bi se »prepustil tej poshasti,« kot izjavi sloviti mornar pri Vergilu.²² Tudi mene je vrglo v neznansko, divje in razburkano morje, tudi jaz svojo razbito in preluknjano ladjico krmarim po velikanskih valovih in skoz vetrove, ki se bojujejo med sabo. Vem, da ne bom zdrzhal vech dolgo in zase ne vidim vech

nobenega upanja ali reshitve, razen če bi se me usmilil Vsemogočni in bi mi dal moč, da pristanem z ladjo, še preden se potopi, da bom lahko svoje zhivljenje na morju naposled vsaj sklenil v pristanishchu. Prav zaradi tega prepričanja me ni, vsaj kolikor daleč nazaj se spomnim, nikoli gnala zhelja po bogastvu in veliki moči, kakor to sicer lahko vidimo ne le pri mojih sodobnikih, temveč tudi pri starih, ki so zhiveli dlje, kot je sicer obichajno. Kakshna norost je vse svoje zhivljenje boriti se proti revshchini, nato pa umreti sredi bogastva, ki je od tebe terjalo toliko truda, preden ti ga je sploh uspelo nakopichiti? Zato o teh strasnih dogodkih sam ne mislim, da so oddaljeni, temveč da so zelo blizu in da se pravzaprav zhe uresnichujejo. Vse do danes nisem pozabil svojega verza iz zgodnje mladosti, ki sem ga, skupaj z mnogimi drugimi, poslal prijatelju kot pripis na koncu pisma:

»In medtem, ko se tako pogovarjamo, me je smrt po kakshni blizhnjici morda zhe dobitela in zdaj prezhvi name na mojem domachem pragu?«²³

Che sem to lahko rekel tedaj, le kaj naj rechem zdaj, ko so se mi nakopichile izkushnje in leta, in ko vse, kar vidim, slishim, občutim ali premishlujem, presojam s tega vidika? In vendar, če se ne motim, ostaja še naprej vprasanje: »Kaj me torej zadržuje?«

Avgushtin: Ponizhno se zahvali Bogu, ki te tako primerno zadržuje z blagodejno uzdo, obenem pa te spodbuja z nadvse ostrimi ostrogami. Za takega chloveka namrech, ki se vsakodneвно posvecha blizhajochi se smrti, res ni mogoče, da bi umrl za vso vechnost. Ker pa se ti zdi, in to ne povsem neupravicheno, da ti nechesa primanjkuje, ti bom poskusil razkriti, chesa ti primanjkuje, da se bosh lahko z Bozhjo pomocjo znebil te svoje hibe, svobodno poletel s svojimi mislimi in se reshil tega jarma suzhenjstva, ki te je doslej vleklo navzdol.

Francesco: Upam, da ti bo to uspelo, in se bom izkazal za vrednega tvoje usluge.

Avgushtin: Izkazal se bosh za vrednega, če si tega zhelish, saj to res ni nekaj nemogočega. Vendar pa imata v vseh chlovekovih dejanjih vlogo dva dejavnika, in v primeru, da manjka eden od njiju, izostane tudi vsakrshen uspeh. Zato imej svojo voljo pripravljeno, in naj bo tako močna, da bi jo z vso pravico lahko poimenovali: zhelja.

Francesco: Tako se bo tudi zgodilo.

Avgushtin: Mar vesh, kaj ovira tvoje premishljevanje o smrti?

Francesco: Prav to bi rad izvedel, saj me to močno zanima.

Avgushtin: Potem pa mi le pozorno prisluhni! Enako kot jaz ne zanikam, da je tvojo dusho naprej oblikovalo nebo, tudi ti ne moresh dvomiti, da se je tvoja dusha močno oddaljila od svoje izvirne plemenitosti, ker jo je okuzhilo telo, v katerem biva; vendar pa ni samo oslabela, temveč je zhe pred dolgim chasom tudi toliko otopela, da je pozabila na svoj izvor in na svojega nebeshekega stvarnika. Zdi se, da je Vergil resnichno navdihnjeno opisal, kako strasti, prepletene z dusho, izvirajo iz telesa, in kako chlovek pozabi na svojo vishjo naravo, ko je rekel:

*»Ta semena vsebujejo ognjeno silo,
ki je božanskega izvora,
ko pa jih škodljiva telesa zatrejo
in jih njihovi zemeljski udje
in smrtna telesa oslabijo,
ta sila izgine.*

*Prav zato se dusbe bojijo in si zhelijo,
trpijo in se radostijo,
ujetnice temne slepote,
in nikoli ne pogledajo gor v nebesa.«²⁴*

Mar v teh pesniskih vrsticah ne vidish poshasti s shtirimi glavami, ki je chloveshki naravi tako sovrazhna?

Francesco: Povsem jasno lahko vidim chetverno strast dushe, ki se glede sedanjosti in prihodnosti deli najprej na dva dela, tadv pa se nato v skladu z verovanjem, da je eden dobro in drugi zlo, prav tako razdelita na dvoje.²⁵ Na tak nachin spokojnost chloveshkega razuma iznichijo shtirje nasprotni vetrovi.

Avgushtin: Tvoje videnje je povsem pravilno, pa vendar zate veljajo tudi besede apostolov: »Pokvarljivo telo tlachi dusho, pozemski dom pa pritiska na um, ki premishljuje o neshtetih stvarih.«²⁶ In tedaj tvoji telesni chuti zaznajo neshtete vidike, podobe vidnih predmetov pa ti kar mrgolijo pred ochmi. In cheprav so te podobe lahko vstopile le vsaka zase, se tedaj v notranjih predelih dushe zberejo v skupine, ki dusho obremenijo in zmedejo, saj ta res ni bila ustvarjena za to, da bi se ukvarjala z njimi, obenem pa se tako grdimo elementom sploh ne zmoro prilagoditi. Tedaj te zgrabi napad teh prividov, ki raztrgajo in zmlichijo tokove tvojih misli ter ti s svojim smrtonosnim spreminjanjem oblike zaprejo stezo k tistim razsvetljujochim premishljevanjem, s pomocjo katerih se chlovek lahko dvigne v enkratno, edinstveno in vrhovno svetlobo.

Francesco: Poleg shtevilnih drugih primerov je najbolj briljantni opis te nadloge v tvoji knjigi *O pravi veri*,²⁷ ki pa uchi povsem nasprotno. Ko sem pred nedavnim naletel na to knjigo, sem odlozil vse druge filozofe in pesnike, in jo pri prichi prebral z veliko vnemo, podobno kot chlovek, ki veliko potuje zgolj zato, da si ogleduje svet, in kadar tak chlovek stopi skozi vhod v kakshno slovito mesto, ga svezhe lepote novega kraja povsem ocharajo in se zato potem nenehno ustavlja ter si pozorno ogleduje vse, kar odkrije njegov pogled.

Avgushtin: In tudi che bi isto povedal z drugachnimi besedami, kot se sicer spodobi razlagalcu katolishke resnice, bi odkril, da je učenje v tej knjigi vechinoma povzemalo druge filozofe, she najbolj pa Platona in Sokrata. In ker ti nochem nichesar prikrivati, tudi povem, da me je k temu delu pripravila ena sama Cicerova pripomba. Pri tej nalogi mi je pomagal Bog in je iz sicer nadvse ubornega prgishcha semen naposled zrasla obilna zhetev. Vendar pa se vrniva k najini temi.

Francesco: Kakor zhelish, dobri oche. Prej pa bi te rad zaprosil, da mi razkriješ pripombo, ki ti je, kot si rekel, ponudila gradivo za to tvoje tako izvrstno delo?

Avgushtin: No, ob neki prilozhnosti je Cicero, ki je tedaj zhe zanicheval zmote svojega chasa, rekel: »Nichesar niso znali videti zgolj z razumom, vselej so se zanashali le na svoje oči, cheprav je znamenje vishje pameti, da razum odvrnemo od chutnih predmetov, misli pa umaknemo od tistega, chesar so sicer vajene.«²⁸ To so njegove besede in jaz sem jih uporabil za temelj, na katerem sem nato zgradil delo, za katero pravish, da ti je bilo vshech.

Francesco: To misel poznam iz *Tuskulanskih razprav*. Opazil sem tudi, da v drugih svojih delih prav tako rad in pogosto navajash to Cicerovo pripombo, in to povsem upravicheno, saj je tiste vrste trditev, v kateri se eleganca in dostojanstvo zdruzita z resnico.²⁹ Zdaj pa se, che si razpolozhen, vrniva k najini temi.

Avgushtin: Nadloga, ki sem jo malo prej omenil, ti je shkodovala, in che ne bosh previden, te bo hitro pognala v propad. Krhek razum, ki ga povsem prevzamejo lastne blodnje, in nanj pritiskajo neshtete razlicne in brez konca nasprotujoche si skrbi, res ne more vedeti, s katero skrbjo naj se najprej spoprime, katero mora negovati, katero mora odpraviti in katero odgnati, vendar pa mu za toliko nalog ne zadostujeta njegova moch in skopo odmerjen chas.³⁰ Kaj se ponavadi zgodi tistemu, ki na premajhnem prostoru zaseje prevech semen? Ker je semen prevech, se med sabo ovirajo pri rasti. In enako se dogaja tudi tebi. V prevech natlachenem umu se ne more ukoreniniti in zrasti prav nich, kar bi lahko prineslo plodove. Ker pa si brez vsakega nachrta, cincash in se opotekash sem in tja, ne da bi bil kdaj celovit in povsem resnichno pravi ti. In ravno zato vsakich, ko se z najbolj plemenitimi nameni lotish premishljevanja o smrti in o drugih vprashanjih, ki lahko vodijo k zhivljenju, in tudi ko ti z naravno prodornostjo uspe dosechi globine, ti nato zmanjka mochi, da bi se tam lahko tudi dlje zadrzheval, in se zaradi pritiska neshtetih nasprotujochih si skrbi zgubish nazaj. Posledica pa je, da ta pretirana nestanovitnost oslabi tvoj koristni namen, in tedaj se pojavi tisto docela notranje nesoglasje, o katerem sva zhe veliko govorila, in tudi zaskrbljenost dushe, jezne na samo sebe, ker se ne zmore znebiti vseh svojih nechistosti, pred katerimi trepeta. In cheprav spoznava izkrivljenost poti, po katerih se je podala, jih ne more zapustiti, in cheprav se boji preteche nevarnosti, je ne zna odvrniti.

Francesco: Kako strahoten bednik sem! Zdaj si svojo roko potisnil globoko v mojo rano. Tu je sedezh mojih muk in zaradi nje se bojim smrti.

Avgushtin: To je dobro. Tvoja otopelost je izginila. Ker pa sva danes zhe dovolj dolgo razpravljala brez vsakega predaha, prelozhiva to, kar nama je she ostalo, na jutri, zdaj pa si malce odpochijva v tishini.

Francesco: Oboje je nadvse blagodejno za mojo izchrpanost – mir in tishina.

Spremna beseda

Franchishek Petrarka (Francisco Petrarca, 1304-1374) je prvi humanistični klasik, saj je položil temelje novovesške evropske knjizhevnosti; tako rekoch jo je iznashel, pri tem pa se je opiral na zglede antichnih rimskih klasikov. Njegove pesmi v zbirki *Canzoniere*, napisane v italijanshchini, so posnemale malce starejšo trubadursko ljubezensko liriko, obenem pa so tudi plodovi izjemno turbulentnega chasa, v katerem je zhivel. Po njem se je nato zgledovala in ga posnemala vrsta slavnih, predvsem italijanskih pesnikov, z Dantejem na chelu. Vendar pa Petrarka ni bil le prvi evropski pesnik novega veka, temvech je tak pionir tudi kot evropski pisatelj, chigar prozno dedishchino je nato she izraziteje nadaljeval Giovanni Boccaccio.

Ob *Canzonieru*, s katerim je Petrarka zaslovel zhe v chasu zhivljenja, je njegovo drugo najpomembnejše delo *Moja skrivna knjiga*, ki je v latinshchini napisana intimna izpoved o dilemah in ontoloskih vprashanjih izpod peresa tedaj verjetno najbolj nadarjenega in razgledanega umetnika ter tudi zachetnika renesanse. Ta knjiga potrjuje, da Petrarka upraviceno velja tudi za prvega novovesškega Evropejca, ker so njegove umetnishke, duhovne in chloveshke dileme, ki jih razgrinja v tem dialogu, ostale aktualne vse do danes, saj chloveshtvo she vedno nima dokonchnih odgovorov nanje.

Obenem je Petrarku uspelo povezati s krshchanskim mishljenjem, kot ga je uchlil sveti Avgushtin, antichne poganske klasike, ter vse idejne tokove uskladiti v enotno mishljenje in modrost, to pa je pomenilo temelj celotne novovesške evropske knjizhevnosti. Hkrati je Petrarka sijajno uveljavil tudi ljubezensko liriko, ki chasti konkretno ljubljeno zhensko, njegovi je ime Lavra; s tem je v evropsko knjizhevnost, ki je bila dotlej predvsem versko-krshchansko usmerjena, vpeljal posvetno erotichno ljubezen, ta pa je nato postala osrednja tema evropske lirike skoraj do konca minulega tisochletja.

Vse sodobne izdaje *Secretuma* temeljijo na edinem in najbolj avtoritativnem rokopisu, ki ga je shtiri leta po pisateljevi smrti iz izvirnika prepisal Tebalda della Casa v Padovi. To knjigo, ki je Petrarka niti ni nameraval objaviti, je po Platonovem zgledu napisal v obliki svojega namishljenega pogovora s svetim Avgushtinom v navzochnosti Resnice. Pri tem je zapisoval svoje notranje dileme in si predstavljal, kako bi jih komentiral sveti Avgushtin, ki je bil eden njegovih najljubshih piscev tudi zato, ker je v svojih slovutih *Izpovedih* odkritosrchno opisoval podobne tezhave in nadloge. Toda Avgushtinu je uspelo vse te muke srechno presechi, Petrarka pa ni imel take sreche, vsaj che sodimo po zadnjih straneh te knjige. Petrarka je namrech Avgushtinove visoke duhovne nasvete sicer povsem razumel in sprejemal, ni pa imel dovolj volje ali vere, da bi jih tudi uresnichil v svojem zhivljenju. Podobno velja tudi za danashnjega chloveka; kljub neredkemu izobilju mu primanjkuje resnichno mochne volje do lastnega izboljshanja.

Petrarka razume, da se je kakor vsi ljudje rodil zato, da bi se chesa nauchil in se tako izboljšal, vendar »namesto učiteljve askeze brani pozitivne radosti zhivljenja in chloveshke spodbude vseh dejavnosti, ki jih je tezhko ukiniti. On brani svojo umetnost, ki je po vsebini precej chutna, po obliki pa prefinjena, kot tudi pravico do razkoshja kulture, posvetne umetnosti, individualnega razcveta občutkov, morda pa celo pravico do razvoja svobodne znanosti, in torej isto vero sprejema z drugachnim svetovnim nazorom ...«³¹

Petrarkovi dialogi z Avgushtinom jasno pokazhejo, da nikogar ni mogoche vpeljati v vishje duhovne svetove zgolj s pogovorom. Kar tri dni, ustrezno trem delom knjige, sta namrech tedanja najvishja krshchanska avtoriteta sveti Avgushtin in tedaj najpametnejshi Evropejec Petrarka na dolgo in shiroko razpravljala, vendar slednji na koncu ni nich pametnejshi. Upamo lahko, da je postal vsaj malce modrejshi; v vsakem primeru pa sta tako na zacetku kot na koncu oba ostala vsak na svojem bregu reke Zhivljenja.

Peter Amalietti

- ¹ Vergil: *Eneida* (op. prevajalca: Vechino opomb povzemam iz angleškega prevoda Nicholasa Manna, *My Secret Book*, Harvard University Press, Cambridge, 2016).
- ² Za Amfiona pravijo, da je mesto Tebe ustanovil s pesmijo, ki jo je zaigral na liro.
- ³ Primerjaj Cicero: *O prijateljstvu*.
- ⁴ She zlasti Cicero v svoji knjigi *Tuskulanske razprave*.
- ⁵ Vergil: *Eneida*.
- ⁶ Resnica.
- ⁷ Avernus: jezero blizu Pozzuolija, za katero pravijo, da je vhod v podzemni svet in ga zato pogosto uporabijo kot prispodobo zanj.
- ⁸ Primerjaj Avgushtin: *Izpovedi*.
- ⁹ To se nanasha na kronanje Petrarke z lovorovimi listi 8. aprila 1314 na polju Campidoglio pri Rimu.
- ¹⁰ Vergil: *Eneida*.
- ¹¹ Aulus Gellius: *Atiške nochi*, navaja Publilija Sirskega.
- ¹² Ovid: *Pisma iz Ponta*.
- ¹³ Horacij: *Pisma*.
- ¹⁴ To je bil Seneka v knjigi *O modrechevi vztrajnosti*.
- ¹⁵ Seneka: *Luciju* ali Cicero: *O starosti*; slednje je Petrarca zelo pogosto navajal.
- ¹⁶ Podzemni svet.
- ¹⁷ Bog podzemnega sveta, ki ga pogosto istovetijo s tem svetom.
- ¹⁸ She eno ime za podzemni svet.
- ¹⁹ Vergil: *Eneida*.
- ²⁰ Tega sicer ni povedal Cicero, temveč Seneka v *Luciju*.
- ²¹ Vergil: *Eneida*.
- ²² prav tam
- ²³ Teh vrstic v obsežnem opusu Petrarkovih latinskih pesmi ni mogoče najti.
- ²⁴ *Eneida*, navedel in komentiral jo je tudi Sv. Avgushtin: *Božlje mesto*.
- ²⁵ To je načrt zgradbe Petrarkove knjige *O zdravih za srečo in nesrečo*.
- ²⁶ Modrost; Petrarca napachno pripishe ta odlomek Svetemu Pavlu in s tem ponovi Avgushtinovo zmotno pripisovanje v *Božljem mestu*, v katerem ta odlomek navaja skupaj s *Pismi Korinčanom*.
- ²⁷ Avgushtin: *O pravi veri*
- ²⁸ Cicero: *Tuskulanske razprave*.
- ²⁹ Spominja na Cicerov opis Katula, ki da združuje chlovečnost in ocharljivost s ponosom (*O govorniku*).
- ³⁰ To se posredno nanasha na tri Gracije – Kloto, Lahezo in Atropo, ki predejo, odmerijo in prerežejo nit chlovekovega zhivljenja.
- ³¹ Tin Ujevich: Izpit vesti.

Za zgodovinski spomin

Janez J. Švajncer

PONAREJANJE ZGODOVINE

Papir prenese vse, toda s člankom *Nemočni cholničeki na valovih neusmiljene usode* v Sobotni prilogi Dela 15. decembra 2018 je nash osrednji dnevnik pri ponarejanju slovenske zgodovine odshel tako dalech, da she dalje skoraj ne more. Cheprav je res, da nas tovrstni »dosezhki« spreminjanja slovenske zgodovine vedno znova presenetijo in se navajanje zgodovinskih nesmislov le stopnjuje, pa naj gre za 2. svetovno vojno ali starejšo zgodovino. Kar sta se malo unesla dr. Peter Shtih in dr. Bozhidar Jezernik, ki sta verjetno ugotovila, da sta se dovolj osmeshila s trditvami, da Slovencev pred letom 1848 sploh ni bilo, se je zachel oglašati Peter Turk. To je doktor arheologije, velik strokovnjak na področju preučevanja zhelezne dobe na Slovenskem, toda kar zdaj pochne okrog sodobne zgodovine Slovencev, je zavajanje bralcev.

Zavajanje zato, ker sam očitno dobro ve, na chem temeljijo njegove trditve, toda che bi napisal po resnici, ne bi mogel priti do sklepov, ki jih ponuja. Trdi namrech, da sta si narodni tragediji Slovencev na Koroshkem in Nemcev na slovenskem Shtajerskem podobni, in to naj bi bila zgodovinska dejstva, ki si jih Slovenci »tezhko priznamo«. Kot dokaz uporabi »nemshko govorecho vechino« pred 1. svetovno vojno v Mariboru, na Ptuju in v Kochevju.

Zelo prebrisan!

Ker očitno dobro ve, kakshna je bila zgodovinska resnichnost, ne pishe o nemshki vechini, torej da je bilo Nemcev vech kot Slovencev, pach pa da je bilo vech nemshko govorechih. Ker je nemshka avstro-ogrska oblast vedela, kakshni bi bili popisi prebivalstva, che bi ljudi shtela po narodni pripadnosti, se je temu izognila. Da je doseгла zazhelene rezultate, je prebivalce preshtevala po jeziku, ki ga uporabljajo. Samo zato je v Mariboru pri popisu doseгла nemshko vechino. Tako so lahko za Nemce shteli vse Slovence, ki so bili v sluzhbah pri nemshkih gospodarjih in so zaradi njih morali uporabljati nemshchino, pa naj so bili to delavci ali drzhavni in civilni uradniki. Vechina teh »Nemcev« je obvladala samo nekaj osnov nemshkega jezika za vsakdanjo rabo. Da so bili Slovenci, povedo uradno shtevilke, da je bila pri ljudskem shtetju leta 1910 vechina Mariborchanov rojenih v mariborskem slovenskem zaledju. Zato so se ti Mariborchani leta 1918 brez tezhav vrnili k slovenstvu.

Primerjava položaja domačih ljudi in njihove narodne pripadnosti na Koroskem in slovenskem Shtajerskem pa je konstrukt, ki se je res lahko rodil samo pri kakem arheologu, ki ima tezhave s sodobno zgodovino. V teh okvirih bi bilo preveč nashtevati vse ponemchevalne metode in pritiske v obeh dezhelah, pri katerih pa so bili v obeh primerih zhrteve Slovenci in ne Nemci. O tem so zhe dovolj napisali in z dejstvi utemeljili resni zgodovinarji, le prebrati je treba. Nemce so v Mariboru – poleg vseh političnih in gospodarskih pritiskov na domače prebivalstvo vse od 9. stoletja dalje – ustvarjali celo tako, da so k nam selili otroke iz dunajskih sirotišnic. Ti in njim podobni so bili leta 1918 gotovo zhrteve, toda zhrteve nemshke politike, ki jih je zlorabila. Enako je bilo z mariborskimi in drugimi shtajerskimi Nemci leta 1945. Kochevarje omenjati kot zhrteve slovenstva pa je zhe pokvarjenost. Kochevsko domovino so zapustili prostovoljno po nalogu svojega voditelja Adolfa Hitlerja.

Za konec pa she chuden občutek. Komaj je shel predsednik slovenske vlade na Dunaj poslushat lekcijo predsednika avstrijske vlade o nemshki manjshini na Slovenskem, zhe se v Delu pojavi chlanek o nemshtvu slovenskih mest. Samo nakljuchje – ali usklajenost in potrditev, da nashi oblastniki tudi Maribor prepushchajo Avstriji, kot so zhe Lendavo Madzharski in shiroko odprli vrata Italiji na Primorskem.

To lahko sicer zavijajo v celofan političnega leporechja o Evropi, odprtih mejah in prijateljskih odnosih s sosednjimi drzhavami, toda Ustava (4. chlen) pravi drugache. Tudi druge evropske drzhave so v Evropski uniji in imajo prijateljske odnose, toda nobena drugi ne prepushcha svojega ozemlja. Tudi pri tem je Slovenija izjema, kot pri marsichem drugem, chas pa bo pokazal, ali so nashi tako imenovani drzhavni voditelji pri svojih inovacijah bolj pametni ali le bolj neumni od drugih (da she kake tretje možnosti raje niti ne omenimo).

15. decembra 2018

Iz zgodovinskega spomina

Damir Globočnik

V KRALJESTVU KRALJA MATJAZHA

Nikolaj Pirnat (1903–1948) je leta 1921 začel obiskovati slikarski oddelek likovne akademije v Zagrebu, po dveh letih pa se je prepisal na kiparski oddelek (prof. Robert Frangesh-Mihanovich). Leta 1925 je zaključil kiparsko specialko pri Ivanu Meshtrovichu. Po zaključku študija se je naselil v Mariboru, kjer je zhe leta 1924 skupaj z Ivanom Kosom in Franjem Stiplovshkom ustanovil Klub mladih. Na prvih razstavah se je predstavljal z risbami in s kiparskimi deli, med drugim s kipom Ivana Cankarja (1926). Za doprni kip generala Rudolfa Maistra (1926), ki ga je podaril mariborski mestni občini,¹ mu je ta dodelila manjšo podporo, s katero je lahko obiskal Pariz, kjer je tudi razstavljal (skupna razstava s slikarjem Antejem Trstenjakom, junij 1927). V Parizu je morda obiskal tudi atelje kiparja Émila-Antoina Bourdella, ki je poleg Meshtrovicha imel velik vpliv na Pirnatovo kiparstvo.

Mirko Pretnar je ob skupni razstavi Pirnata in Antona Trstenjaka v Parizu menil: *»Uchenec velikega Meshtrovicha ima vse znake sinov, ki se morajo najprej boriti proti svojemu očetu.«*² Pirnat se je poskušal oddaljiti od preočitnih Meshtrovichevih vplivov. *»Bil sem na najboljši poti, da postanem Meshtrovichev epigon. Ni danes mojstra, ki bi ga tako spoštoval kot njega. Ali nekaj se je uprlo v meni: prijatelj, ne po tej stezi! Preveč jih je, ki ne občutijo, da je delo tega mojstra tako zaključeno v samem sebi, da je vsaka dopolnitev ali variacija na dano temo odveč in – skoraj smeshna! Zaoral sem v nove brazde. Do izčrpanja je sbe daleč: keje je sbe starost!«*³

»Meshtrovichev eklektični monumentalizem«⁴ pri portretnem modeliranju ni imel tako pomembne vloge kot pri tistih portretnih skulpturah, ki jih je Pirnat zasnoval z mislijo na postavitev na javnih mestih. Med najbolj znanimi Pirnatovimi kiparskimi portreti so upodobitve sosholcev Nandeta Vidmarja (1923) in Vanje Radausha (okrog 1925), Ludwiga van Beethovna (1927), Leva Nikolajevicha Tolstoja (1928), Emila Navinshka (1932), Antona Ashkerca (1932), Josipa Prunka (1932), soproge Nade Kraigher (1933), Danila Cerarja (1933), dr. Frana Windischerja (1934), Adolfa Ribnikarja (ok. 1935), Maksima Gorkega (1936), Aleksandra Sergejevicha Pushkina (1937), dr. Iva Laha (1939), dr. Pavla Groshlja (1940) in vech portretov Ivana Cankarja.⁵ Karel Dobida je menil: *»Krepak in izviren portretist je Niko Pirnat. Z novim, zdravo sodobnim realizmom ume portretiranca ožhiviti, tako da celó hladnemu mavcu vdihne toplino.«*⁶

Pirnat je sodeloval na natečajih za spomenik kralju Petru I. Karadjordjevichu v Mariboru leta 1927 in za Cankarjev spomenik na Vrhniki leta 1929. Istega leta je izdelal skulpture za palacho oblastne samouprave v Mariboru (zhenska figura »Domachnost« in osem zhenskih in moshkih mask).⁷

Od leta 1928 je bil zaposlen kot ilustrator pri liberalnem chasniku *Jutro*. Leta 1931 je priskochil na pomoch slikarju Janezu Mezhanu, ki je slikal freske v zhupni cerkvi v Trzhichu. Posvechal se je tudi knjizhni ilustraciji. Spomladi 1932 je izshel Zhupanchichev *Ciciban* s Pirnatovimi ilustracijami.

Leta 1932 se je ponovno intenzivno posvetil kiparstvu. Rudolf Kresal navaja podatek, da »polna tri leta v njegovih rokah ni bilo dleta, ne ila.«⁸ Pirnat je v prvi polovici leta 1932 izdelal troje spomenishkih skulptur. Figuro sv. Janeza Krstnika v nadnaravni velikosti je izklesal iz podpeshkega apnenca. 26. junija 1932 so kip postavili na novi trnovski most (arh. Jozhe Plechnik). Za dvajsetletnico smrti pesnika Antona Ashkerca je Pirnat izdelal njegov doprsni kip v dvakratni naravni velikosti. Mavchni model tega kipa je razstavil v izlozhbi Tiskovne zadruge. Kip je odkupila mestna obchina Ljubljana.⁹ Tretji Pirnatov vechji kip iz leta 1932 je bil Kralj Matjazh, ki je bil prav tako zasnovan kot javna skulptura.

Kralj Matjazh je mitoloshki junak, o katerem pripovedujejo ljudske pesmi, pripovedke, miti in pregovori. Slovenci si ga delijo z drugimi srednjeevropskimi narodi – s Hrvati, Srbi, Slovaki, Romuni, Ukrajinci. Slovenske in madzharske raziskave ga povezujejo z madzharskim vladarjem Matijo Korvinom iz druge polovice 15. stoletja. Dobri vladar naj bi shchitil kmete pred plemishkim izkorishchanjem.

V 19. in na zachtetku 20. stoletja je Matjazhev lik postal zanimiv tudi za »visoko« umetnost. Iz ljudskega pripovednishtva in proze se je preselil v avtorsko knjizhevnost (Presheren, Trdina, Jurchich, Ashkerc, Malovrh, Milchinski, Kette, Cankar, Zhupanchich, Sernec Podgorelec idr.). Pravljični junak je postal simbol narodne odreshitve.

Na ta »premik« opozarja pisec porochila o odkritju Pirnatovega kipa Kralja Matjazha na Peci avgusta 1932: »Iz narodnih pripovedk in pesmi je presbel kralj Matjazh po prebujenju narodne zvesti tudi v slovensko umetno pesnishtvo. Ali v umetnem epu se Matjazh preraja iz junaka, ki bo vpostavil kmetu 'Staro pravdo', v simbolichnega nacionalnega junaka, ki bo reshil narod tujega gospodstva in mu priboril svobodo. Kralj Matjazh je postal simbol nacionalne svobode in samostojnosti.«¹⁰

Slovensko ljudsko izrochilo pozna vech variant povedke o Kralju Matjazhu. Koroshka varianta pravljice o Kralju Matjazhu se zakljuchuje s trditvijo, da se je po vojashkemu porazu s svojo vojsko umaknil pod Peco. Gora se mu je sama odprla in ga skrila pred sovrazhniki.¹¹ Kralj Matjazh naj bi v veliki podzemski dvorani pod Peco spal svoje stoletno spanje. Sredi dvorane je kamnita miza, za katero sedi Kralj Matjazh. Siva brada mu raste okoli mize. »Tam chaka kralj – simbol pravice in blagostanja – da pride dan, ko osvobodi s svojo vojsko vse sovrazhniko naroda in zatre vse

*krivice in trpljenje ter popelje ves slovenski narod v novo dobo zbirjenja, v dobo popolnega zedinjenja in bratske sloge.*¹² Pisec v *Jutru* je napoved odkritja kipa Kralja Matjazha zaključil z verzi Antona Ashkerca: »*Ali slishish, kralj Matjazh, klice in prosnje in očitke, ki vro in kipe sem gori k Tebi od ondi, kejer je bila nekoch Tvoja oblast?*

*'Ti sanjash trn sanje stoletne,
ob boku ti meč rjavi,
tam zunaj, tam zunaj pa narod,
tvoj narod krivice trpi! —*¹³

Med likovnimi ustvarjalci je Pirnat imel nekaj predhodnikov pri upodabljanju Kralja Matjazha. Franchishek Dobnikar (1900) in Stanko Pehani (1913) sta Kralja Matjazha upodobila na risbah s secesijskimi značilnostmi. Leta 1921 je pesmi *Kralj Matjazh* z ilustracijami opremil France Kralj (1895–1960). Jozhe Gorjup (1907–1932) je leta 1928 izdelal kip Kralja Matjazha iz patiniranega mavca (hrani ga Galerija Bozhidar Jakac, Kostanjevica na Krki).

Idejo za spomenik spechemu Kralju Matjazhu na Peci je dal inženir kemije Bozho Pirkmajer, ki je bil najbrž zaposlen v laboratoriju Rudnika Mezhica. Za zamisel se je zavzel odbor Slovenskega planinskega drushtva Mezhica-Chrna. Za izdelavo spomenika so izbrali kiparja Nikolaja Pirnata in ga septembra 1931 povabili, da si na Peci ogleda možno lokacijo spomenika.¹⁴ Chlana upravnega odbora podružnice SPD Ciril in Stanko Vonchina sta bila Pirnatova sosholca na idrijski realki.¹⁵

Pirnat je obisk Mezhice in vzpon na Peco opisal v *Jutru*, kjer med drugim navaja: »*Bozho, predsednik in jaz smo se podali v hrib, da izberemo primeren prostor za zadevo, v kateri sem bil povabljen. Izbrali smo res lepo mesto pod divnim, starim macesnom.*«¹⁶

Posestnik Kordezh, po domache Florin iz Tople pri Chrni, je podaril staro lipo.¹⁷ Iz njenega debla je Nikolaj Pirnat v Ljubljani izdelal soho Kralja Matjazha. Pirnat si je leta 1930 uredil zasilni atelje v tretjem nadstropju Narodne tiskarne v Knafljevi ulici.¹⁸ Odlitek kipa v mavcu je Pirnat nameraval razstaviti na pomladanski velesejemski razstavi leta 1932.¹⁹

Fotografija mavčnega modela prikazuje monumentalno glavo Kralja Matjazha. Voluminozna, skrbno nashtudirana stilizacija je zajela vse sestavne elemente: mogočna brada je modelirana v valovitih, rezanih gubah, gosti lasje so simetrično razdeljeni in v dveh lokih obkrozhajo Matjazhev obraz. Kralj Matjazh ima na glavi krono, ki nad nizkim valjem prehaja v stozhec, vrh katerega je pritrjen krizh. Pirnat je stilizacijo poudaril z gladko povrshino plastike. Glava je nagnjena nekoliko naprej, kar daje vtis spanja.²⁰

Pirnat je kipe Leva N. Tolstoja (1928, mavec), Kralja Matjazha in Antona Ashkerca zasnoval na podoben nachin (markantne poteze, oblikovanje brade). Na soroden nachin so oblikovani tudi lasje Kralja Matjazha in Janeza Krstnika, ki je v celoti modeliran v velikih ploskvah. *Jutro* je o kipu Ashkerca zapisalo: »*Vzvalovana*

brada daje temu liku neko voditeljsko potezo; tako so si starejsbi mojstri zamisljali Mojžesa in druge vodje narodov, kovache njihovih usod.»²¹

Jutro je ocenilo tudi Pirnatovega Kralja Matjazha (osnutek v glini): »Da, prav takšen je, kakršnega slikajo pravljičice, vendar pa tako živ, da si presenečen, ko ga zagledash; tako je chlovek vedno presenečen, ko spozna tisto, o chemer je mnogo razmisljal in si domisljal predstave o njem.

Nagnil je glavo na prsi in zaspal kot junak. Globok je ta sen. Zarezal mu je v obraz vse tiste znachilne poteze, ki se zachrtajo chloveku v obraz, ko spi; vsako speche bitje je podobno nekoliko mitoloshkemu, kajti spanje je stkano iz neshtetih niti skrivnosti, v njem plava 'dub nad vodami', ovije spechega z nekakshno kopreno notranjega izrazhanja.

Chuditi se morash, kako živo, izchrpno je kipar razodel ter zadel točno s plastiko to chudno chloveshko, bioloshko dozhlvljanje – spanje, kako sleberna poteza ochituje, da Matjazh spi. Nosnice so se mu shiroko razshirile, Matjazh globoko diha, ker spi globoko, v stoletja segajoche spanje. Lok obrvi je zrahlan, ker so oči trdno zaprte. Ustne so stisnjene, ker sloni brada na prsih. Brada se kodra ter valovi v mogochnih valovih, ovija se v spiralah ter preide v podstavek – v deblo.»²²

Skoraj 2 m visok lesen kip je stal na dvojnem stopnichastem podstavku. Spodnji del kipa je bil nepravilen kvader, ki se je proti vrhu zozhil in preshel v Matjazhevo bradato glavo. Lesena plastika se je od osnutka razlikovala po nekaterih detajlih brade in brkov.²³

Ko je Pirnatov kip po zheleznici prispel do Prevalj, so domachini odstranili deske, da so si ga lahko ogledali. Kip so z rudnishkim vlakom odpeljali do Mezhice, od tam skozi rudnik v Podpeco in nato na Malo Peco, kjer je bila zanj predvidena skalna duplina, ki so jo mezhishki rudarji izklesali med Uletovo kocho in kletjo v zhivo skalo.²⁴

Kip, »ki bo vsem turistom in posetnikom krasne obmejne planinske postojanke zhiva pricha ljubezni do domache zemlje«, so odkrili 21. avgusta 1932.²⁵ Dan pred slovesnostjo so v Mezhici v pozdrav obiskovalcem izobesili drzhavne trobojnice. Podruzhnica SPD je od ravnateljstva svinchevega rudnika v Mezhici pridobila dovoljenje za prevoz obiskovalcev 20. in 21. avgusta z rudnishkim vlakom od postaje Prevalje do vzhnozhja Pece. Na predvecher so vrh Pece goreli kresovi. Zbralo se je vech ljudi, kot so jih pod svojo streho lahko sprejeli Uletova kocha in nekaj shotorov. Polegli in posedli so okrog kresov »ter med petjem in otozhnimi mislimi, zroh v temo nad Gosposveto in Dravo, prechuli toplo in mehko avgustovsko noch.«

Ob shesti uri zjutraj so obiskovalce prebudili strelj topichev in zvoki jeklarnishke pihalne godbe iz Gushtanja. Ob osmih je sv. masho pred votlino s kipom Kralja Matjazha daroval profesor bogoslovja dr. Jakob Aleksich, chlan Aljazhevega kluba v Mariboru. Pri masi so peli pevci pevskega drushtva Dobracha iz Rozha in igrali godbeniki iz Gushtanja. Votlina je bila zagrnjena z drzhavno trobojnico.

Nachelnik Martin Ule je pozdravil prisotne in prebral brzozjavne in pisne pozdrave ljubljanskega shkofa dr. Gregorija Rozhmana, podbana dr. Otmarja Pirkmajerja

(brata inzh. Bozha Pirkmajerja) in ravnatelja mariborske gimnazije dr. Josipa Tominshka. Inzh. Bozho Pirkmajer, nachelnik posebnega spomenishkega odbora, v katerem so bili samo chlani podružnice SPD,²⁶ je orisal pomen slavnosti »na najsevernejši meji nashe prelepe Jugoslavije« in se spomnil »nashega narodnega« kralja Aleksandra I. Nato je odkril spomenik in ga predal v varstvo Slovenskemu planinskemu drushtvu. Sledili so govori predstavnikov podružnic SPD iz Prevalj, Slovenj Gradca in Maribora ter zhupana občine Chrna. Pri slovesnem odkritju je sodelovala tudi sholska mladina iz Podpece pod vodstvom učitelja Iva Miheva (mladinski orkester, deklamacija Zhupanchichevega »Kralja Matjazha«). Predstavnik mariborske podružnice SPD in Tujsko prometne-zveze v Mariboru, »poeta pohoricus« (pohorski pesnik) Ludvik Zorzut je prisotne z govorom, prepletenim z dovtipi, spravil v veselo razpolozhenje. Sledilo je zabijanje zlatih in srebrnih spominskih zhebljev v krono Kralja Matjazha. Za tiste, ki so pooblastili podružnico, je zheblje zabijal Martin Ule. Uradni del slovesnosti je zakljuchila Matjazheva himna, ki so jo zapeli koroshki pevci.

Med najbolj zaslužnimi za postavitev kipa so bili inzh. Bozho Pirkmajer, Martin Ule, gospodar podružnice SPD Maks Golob in oskrbnika Pero Kohlebrand in Julishka.²⁷ Zashchito umetnine je prevzela podružnica SPD Mezhica-Poljane, ki je oskrbovala planinsko zavetishche na Peci.²⁸

Izletniki so si ob vrachanju lahko ogledali tudi letno kopalishche v Chrni pri Prevaljah, ki sta ga uredila Krajevni odbor Rdechega krizha in Tujsko-prometno drushtvo. Otvoritev novega kopalishcha je bila istega dne ob 16. uri.²⁹

Ob zacetku okupacije je bil kip Kralja Matjazha unichen. Ohranilo se je vech razlicnih prichevanj o unichenju kipa. Po nekaterih navedbah naj bi ga v prepad vrgli pijani nemshkutarji, po drugih naj bi mu nemshka mladina populila zlate in srebrne zheblje, skulpturo pa unichila. Po eni od mozhnih teorij naj bi kip razsekala sinova Martina Uleta, predsednika SPD v Mezhici, tretji dan po nemshki zasedbi kraja, saj naj bi bil sramota za »nemshko« Koroshko.³⁰

Novi celopostavni kip Kralja Matjazha, ki sedi na skali in se opira za granitno mizo, je izdelal kipar Marjan Kershich Belach, v bron pa ulil kipar France Rotar. Postavili so ga v zapushchene rudarski rov Vecherna zvezda, ki je okrog 500 metrov oddaljen od planinskega doma. Slovesno odkritje kipa je bilo 15. julija 1962.³¹ Planinsko drushtvo Mezhica je leta 2018 v votlino, v kateri je bil Pirnatov Kralj Matjazh, postavilo leseno plastiko, ki je izdelana po vzoru Pirnatovega kipa.

Nikolaj Pirnat, *Kralj Matjaž*, 1932, fotografska razglednica

Janez Krstnik (v: *Odmevi slovanskega sveta*, 1932, sht. 2, str. 46)

¹ General Maister je Pirnatu poziral kljub bolezni. Portretno doprsje generala Maistra (nov Pirnatov kip iz zacetka tridesetih let) je dala mariborska občina leta 1934 odliti v bron (po: »Kip generala Maistra«, *Slovenski narod*, 1934, sht. 250). Bronasti odlitek so sredi tridesetih let preteklega stoletja postavili v zgradbo okrajnega glavarstva v Mariboru.

² Empe. (Mirko Pretnar), »Razstava Antona Trstenjaka in Nikolaja Pirnata v Parizu«, *Jutro*, 1927, sht. 161.

³ Po: »Umetniki o umetnosti in zhivljenju«, *Umetniski zbornik*, 1, Ljubljana 1943, str. 291.

⁴ Nikolaj Pirnat, »Kipar France Gorshè razstavlja«, *Jutro*, 1931, sht. 258.

⁵ Pirnatov kip Ivana Cankarja iz leta 1938 so februarja 1939 odkrili v vezhi Narodnega gledalishcha (Drame) v Ljubljani (po: »Cankarjev kip v dramskem gledalishchu«, *Slovenec*, 1939, sht. 28).

⁶ Karel Dobida, »Jesenska umetnostna revija«, *Ljubljanski zvon*, 1933, sht. 12, str. 764.

⁷ Po: »Skulpture kiparja Pirnata«, *Jutro*, 1929, sht. 174.

⁸ Rudolf Kresal, »Pirnatov sv. Janez Krstnik«, *Jutro*, 1932, sht. 96.

⁹ Javna pobuda za spomenik Antonu Ashkerču je bila dana ob desetletnici Ashkercheve smrti (»Narodu!«, *Ljubljanski zvon*, 1922, sht. 11, str. 639). Arh. Jozhe Plechnik je leta 1956 dal Ashkerchev kip postaviti ob Krizhankah.

¹⁰ -th., »Kralj Matjazh in Slovenci«, *Jutro*, 1932, sht. 191.

¹¹ Kot mozna domovanja spechega kralja Matjazha in njegove vojske ljudsko izročilo navaja tudi Postojnsko jamo, Chaven, Budinsko goro, Dobrach, Krim, Triglav, Donachko goro, Sorshko polje, Plibershko polje, Ljubljansko polje idr.

¹² »Spomenik kralja Matjazha na Pecik«, *Mariborski vechernik Jutra*, 1932, sht. 174.

¹³ -th., »Kralj Matjazh in Slovenci«, *Jutro*, 1932, sht. 191 – Anton Ashkerč, »Stara pravda II. Kralj Matjazh« (*Ashkerčeva čitanka / Izbrane pesmi Antona Ashkerca*, Praga 1913, str. 85).

¹⁴ Po: »Ustolichenje Kralja Matjazha na Peci (dne 21. avgusta 1932)«, *Planinski vestnik*, 1932, sht. 11, str. 238.

¹⁵ <https://www.rav.sik.si/e-knjiznica/koroski-biografski-leksikon/item/voncina-ciril> (stanje 24. 1. 2019).

¹⁶ Peen. (Nikolaj Pirnat), »V gostih pri kralju Matjazhu«, *Jutro*, 1931, sht. 229.

¹⁷ Po: »Kralj Matjazh na Peci«, *Slovenec*, 1932, sht. 176, in *Jutro*, 1932, sht. 179; »Spomenik kralja Matjazha na Peci«, *Mariborski večernik Jutra*, 1932, sht. 174. – Lipa ima pomembno vlogo v povedkah o Kralju Matjazhu. Tako je Kralju Matjazhu po porazu na bojnem polju ostalo samo še toliko vojakov, da vsi skupaj najdejo prostor v senci lipe. S temi vojaki se je umaknil v goro. Pred votlino, v kateri za kamnito mizo spi Kralj Matjazh, naj bi rasla suha lipa, ki ozeleni na bozhichni večer in med polnočjo in eno uro tudi vzcveti, potem pa se zopet posuši. Lipa bo ozelenela nekoch, ko se bo Kralj Matjazh ponovno prebudil in popeljal svoje vojake v boj zoper sovražnike slovenskega ljudstva. Poslednji boj bo potekal na istem polju in pri isti lipi, kjer je bil Kralj Matjazh nekoch poražen. Boj bo trajal od bozhicha do Sv. Jurija, nato pa bo Kralj Matjazh obesil na lipo svoj shčit in tedaj bo znova ozelenela. Pri kamniti mizi na polju pod lipo, ki ima sedem vrhov, bodo sklenili mir in vrnili se bodo zlati chasi, kakršne so ljudje poznali pod Kraljem Matjazhem.

¹⁸ Po: Artem. (Davorin Ravljen), »Portreti Nikolaja Pirnata«, *Prijatelj*, 1939, sht. 6, str. 226.

¹⁹ Po: »Ustolichenje Kralja Matjazha na Peci (dne 21. avgusta 1932)«, *Planinski vestnik*, 1932, sht. 11, str. 238.

²⁰ Usoda osnutka v glini ni znana. Seznam Pirnatovih kiparskih del v katalogu spominske razstave ob stoletnici Pirnatovega rojstva navaja kip Kralja Matjazha iz leta 1933 (mavec, vishina 110 cm) (po: *Nikolaj Pirnat: razstave ob 100-letnici rojstva*, Muzej novejshe zgodovine Slovenije, Cankarjev dom in NUK v Ljubljani, Mestni muzej Idrija, 2003, str. 127).

²¹ »Pirnatov kip Antona Ashkerca«, *Jutro*, 1932, sht. 148.

²² »Janez Krstnik in kralj Matjazh«, *Slovenski narod*, 1932, sht. 140.

²³ Po: Shpelca Chopich, »Kralj Matjazh na Peci«, *Javni spomeniki v slovenskem kiparstvu prve polovice 20. stoletja*, Ljubljana 2000, str. 328.

²⁴ Po: »Ustolichenje Kralja Matjazha na Peci (dne 21. avgusta 1932)«, *Planinski vestnik*, 1932, sht. 11, str. 238. – Prva kocha na Peci je bila odprta junija 1928. Martin Ule je bil predsednik odbora za izgradnjo koche. Leta 1936 so na Peci zgradili kapelo sv. Cirila in Metoda. Kocha na Peci je bila pozhgana leta 1943. Novi Dom na Peci je bil zgrajen v letih 1954 do 1958.

²⁵ »Pri kralju Matjazhu na Peci«, *Jutro*, 1932, sht. 196.

²⁶ Inzh. Bozho Pirkmajer je bil tudi predsednik krajevnega odbora Jadranske strazhe v Zherjavu. Konec leta 1934 je bil glavni pobudnik in nato predsednik odbora za postavitve spomenika kralja Aleksandra I. v Mezhhiski dolini. Kraljev spomenik naj bi predstavljal mladinski pochtinshki dom v Sht. Danielu (po: »Spomenik obmejne Koroshke viteshkemu kralju«, *Mariborski večernik Jutra*, 1935, sht. 2).

²⁷ Po: »Pri kralju Matjazhu na Peci«, *Jutro*, 1932, sht. 196; »Planinska vojska kralja Matjazha na Peci«, *Mariborski večernik Jutra*, 1932, sht. 190; »Ustolichenje Kralja Matjazha na Peci (dne 21. avgusta 1932)«, *Planinski vestnik*, 1932, sht. 11, str. 239.

²⁸ Po: »Janez Krstnik in kralj Matjazh«, *Slovenski narod*, 1932, sht. 140.

²⁹ Po: »Otvoritev letnega kopalishcha v Chrni«, *Mariborski večernik Jutra*, 1932, sht. 188.

³⁰ Po: Miha Brezovnik, *Primerjalna analiza kralja Matjazha v slovenski in madzharski literaturi ter njegova popularizacija v zunajliterarnem zhivljenju* (diplomska naloga), Ljubljana 2014, str. 71–72.

³¹ Po: Shpelca Chopich, »Kralj Matjazh na Peci«, *Javni spomeniki v slovenskem kiparstvu prve polovice 20. stoletja*, Ljubljana 2000, str. 329.

Davorin Zbunkovich

ZHIVLJENJEPIS IVANA TOPOLOVSHKA, SLOVENSKEGA JEZIKOSLOVCA

(1)

Ivan Topolovshek je ostal v obče do danashnjega dne skorodane popolnoma nepoznan slovenskemu narodu kakor tudi med Slovani sploh. Mozh je ostal preziran, cheprav je slavo slovenskega naroda na polju jezikoslovja sijajno povzdignil. Mozhem-jezikoslovcem kot so: Popovich, Kopitar, Miklozhich, Trstenjak, Caf, Oblak, Gregor Krek, Shkrabec itd. se kot polnovreden pridružuje Topolovshek, prekasha pa vse v eni točki: Zgradil je svoja dela zhe na trdni podlagi avtohtonizma Slovanov ter v spoznanju, da se nahajajo slovanski jeziki s prajezikom chloveshtva v organichni zvezi.

Zhivljenje tega učenjaka je pa bilo tako osamljeno in skromno, da isto zamoremo opisati samo v nekaj stavkih.

Pisec teh vrst ni mogel nikdar niti slutiti, da bi bil on nekoch kot edini chlovek, ki bi mu pripadla chastna naloga, da opishe zhivljenje tega učenjaka. In vendar je prishlo tako dalech, da pri nas Slovencih dosedaj, cheprav imamo zhe lastno vseuchilishche, se she ni nashel mozh, ki bi bil temu učenjaku posvetil le par vrstic. Ko sem v sredi meseca januarja 1. 1921 zvedel v Nishu po chasopisju, da je umrl ta učenjak, sem pozval nekatere slovenske chasopise, da naj v spomin tega slovenskega jezikoslovca priobchijo v listih nekaj skromnih vrstic, toda moj dober namen je ostal brezuspeshen, cheprav se to zdi skoro neverjetno, ni bilo mozha, ki bi bil usodo in dela tega učenjaka vsaj nekoliko poznal in opisal. Najbolj informiran je vedel samo to, da je Topolovshek sicer spisal neko knjigo, katero je pa dr. Jagich obsodil, in jo v znanstvenih krogih na sicer nenavaden nachin oznachil kot popolnoma brez vsake vrednosti, ne da bi bil razmishljal o tem, kateri teh dveh je bil pravzaprav v zmoti, in ravno iz istega vzroka se pach nihche samega sebe ni hotel postaviti v pozo razgaljenega. Slovensko chasopisje je pach na navaden nachin naznanilo javnosti smrt učenjaka Topolovsheka s pristavkom pisatelj. Topolovshek namrech ni bil mozh, ki bi bil razbobnal v svet svojo slavo, delal je pach tiho in neumorno za veliko znanstveno stvar, ne da bi se bil she brigal, kako sodi svet o njem.

Ako je pa zhe bilo zhivljenje Topolovsheka liki zhivljenju kakega samotara, ki ne more oznachiti veliko episod, nam nudi zhe to dejstvo gradiva dovolj, da v isto prodremo nekoliko globlje. Predvsem sem imel pri rokah samo to, kar sem izvedel od njegovega brata Jozhefa ter kar mi je pravil dvorni svetnik v notranjem ministrstvu dr. Kamilo Susan in konchno, kar sem mogel izvedeti pismenim potom. Ti podatki so sicer skromni, vendar tvorijo vemo sliko o zhivljenju in delovanju tega slovenskega jezikoslovca. Na tej sliki bo tezhko najti kaj dopolnilnega ali celo kaj takega, kar bi bilo treba popraviti.

I. Iz zhivljenja Topolovsheka

Ivan Topolovshek se je narodil 16. aprila leta 1851 v Marija Gradcu pri Lashkem. Njegov oče Jakob je bil cerkveni sluga pri tamkajšnji podružnici, njegova mati Eva je pa bila zelo pobožna Slovenka, ki je vcepila globoko v srce svojemu sinu pobožnost. Prve tri razrede ljudske shole je kot deček obiskal na Lashkem, četrti razred pa v Celju. Ker je bil zelo nadarjen, je po takratni shegi, naj se v srednje shole poshiljajo le samo izvanredno nadarjeni mladenichi, predlagal tamoshnji nadzhupnik v Lashkem, Anton Zhuzha, naj mladenicha poshljejo starshi v gimnazijo v Celje. Ta predlog je staršem ugajal, zlasti, ker je nadzhupnik Zhuzha kril iz lastnih sredstev vse stroške za prehrano in stanovanje mladenicha. V Celju je nash Ivan dovrshil dva gimnazijska razreda, nakar se je podal v Novo mesto. Svoje gimnazijske shtudije je dovrshil v mestu Bozen na Tirolskem. Zrelostni izpit je pa napravil shele leta 1880 v Inomostu, ker je baje takoj po končanih shtudijah vstopil kot novic v nek samostan, kajti njegovi starshi so si srčno zheleli, da se naj njun sin posveti duhovnishkemu stanu. Zdi se pa, da je zapustil samostan ter se posvetil bogoslovskim shtudijam v Solnogradu, toda tudi tukaj ni vztrajal. Kakor se zdi, se je leta 1881 vpisal kot slushatelj na modroslovski fakulteti v Inomostu, kjer je poslusal predavanja profesorjev Jurgl, Ivan Muller, Zingrele in Wildauer. Zhe takrat se je zelo temeljilo bavil s primerjajochim jezikoslovjem, uchl se je zlasti v sanskritu, zendu in v litavshchini, hebrejshchini itd. Leta 1883 se je preselil na Dunaj, kjer je bil na tamoshnjem vseuchilishchu slushatelj predavanj jezikoslovcev Friderika Müllerja, Miklozhicha in Bühlerja. L. 1896 je dovrshil svoje shtudije ter dobil absolutorij, ki se je tudi nashel v njegovi zapushchini. Ni se pa mogel povspeti do tega, da bi tudi bil napravil predpisane izpite, kar bi ga bilo gmotno podprlo, kajti zhe takrat se je izključno bavil s primerjajochim jezikoslovjem, kar je pach smatral za vazhnejshe.

Ko je dovrshil visokosholske shtudije, je dobil, kakor se zdi, svojo prvo sluzhbo kot prefekt na zasebni gimnaziji v Freistadtu na Gornjem Avstrijskem, kjer je ostal do leta 1887. Na to dobo se je spominjal Topolovshek, kakor je porochal dr. Susan, skrajno neprijetno, chemer se ne bo nihche chudil, komur je znano, da je imel dotichni zavod nalogo, vzgajati mlade pokvarjene mladeniche in jih navajati na dobra pota, za kar pa Topolovshek, kot mozh plemenitega srca, kot samotar in chudak ni bil mozh na svojem mestu, ker ni znal imponirati pokvarjeni mladini, ki je stremila le po alotrijah.

Ko je zapustil to sluzhbo, je baje za nekaj chasa prevzel sluzhbo kot pomozhni uradnik v statistichni centralni komisiji na Dunaju. Kako dolgo je bil tamkaj v sluzhbi, se ne da dognati, bilo je pa le prav kratko chasa, kajti v rokah imamo neko dopisnico, z dne 4. marca leta 1887 takratnega prefekta dunajskega Terezijanishcha, Rudolfa Knesek, ki je vprashal Topolovsheka, je-li bi hotel prevzeti sluzhbo kakega domachege uchtelja (hofrneistra) na dezheli. Zdi se, da je prishlo do tega v jeseni leta 1887, kajti dognano je, da je bil Topolovshek vech let

zaposlen kot domachi učitelj pri neki grofovski obitelji, v družbi katere je napravil tudi vech daljsih potovanj, zlasti v Italijo.

(2)

Imena te obitelji ni nikoli imenoval, vendar je pa brzchcas bila ta obitelj grofa Revertera, ki je bil kot italijanski poslanik na dunajskem dvoru, kar je razvidno iz nekega pisma. To sluzhbo je Topolovshek zapustil brzchcas she le julija leta 1896.

Uradno natanchno je pach dognano, da je bil Topolovshek vsled priporochila in vpliva grofa Ivana Harracha dne 1. marca leta 1897 poklican v sluzhbo »administrativne knjizhnice« avstrijskega notranjega ministrstva, kjer ostal do razsula bivshe avstro-ogrske monarhije. Kakor se zdi, se je Topolovshek v tej sluzhbi pochutil kot precej zadovoljen, zlasti, ker so bili njegovi predpostavljeni mozhje plemenitega srca.

Tukaj so mu tudi prav resno prigovarjali, naj vendar enkrat napravi svoje izpite, da se ga more sprejeti v drzhavno sluzhbo kot uradnika ter da na ta nachin zboljsha svoje gmotno stanje. Ministrstvo se je celo obvezalo, da placha zanj takse za izpite. Razven tega je dr. Susan zanj posredoval pri profesorju Jagichu, da bi mu le-ta ne delal nobenih tezhkoch pri dosegi doktorata, toda Topolovshek se za vse to ni zmenil. Zdi se, da Topolovshek ni zaupal obljudi vseuchilishchega profesorja dr. Jagicha, kajti ravno Jagich je bil njegov najvehji znanstveni nasprotnik, ki je prvo Topolovshekovo delo, kakor bom pozneje opisal, podvrgel unichujochi kritiki. V Topolovshekovi zapushchini se je nashlo njegovo disertacijsko delo. Obravnava temo: »Zur Etymologie der homerischen Vogelnamen« - K etimologiji homerjevih ptichjih imen. To delo oznachuje njegovo izvanredno vsestransko globoko vedo na polju jezikoslovstva. Toda to delo ni nashlo milosti pri profesorju Jagichu, ki je o tem napravil nekatere, vechinoma zelo zanichljive cenzurne opazke, kar je pach imelo za neposreden vzrok, da se Topolovshek ni vech maral ali mogel odlochiti za rigorozne izpite.

Topolovshek je torej ostal ves chas svojega zhivljenja, ker ni imel papirnatih zashchite shole, v stanju kot pomozhni uradnik, cheprav je tudi tukaj splezal na takrat mozhno najvishjo stopnjo kot vishji oficijant, to tem bolj, ker je bil v svoji sluzhili zelo vesten in odlicno uporabljiv.

Leta 1888 ste mu dve amerishki vseuchilishchi ponudili profesure za indijanske jezike, toda teh profesur ni sprejel in sicer iz dveh vzrokov: Takrat mu je zbolela mati, ki ga je prosila, da naj ravno sedaj ne gre tje dalech v Ameriko, ker bi ga nikdar vech ne videla, vrhutega je she pa vozhnja v Ameriko zdruzheni z nevarnostmi. Razen tega se je nashlo v njegovi zapushchini dvoje pisem amerishkih misijonarjev, iz istega leta, v katerih ga oba misijonarja svarita, da naj nikar ne prevzame teh profesur, ki bi ga na noben nachin ne zadovoljile, kajti ta vseuchilishcha imajo znachaj kake evropske meshchanske shole. To je bil menda merodajen razlog, zakaj da je odklonil ponujeni mu profesuri na amerishkih vseuchilishchih.

Razven tega je bil leta 1910 poklican kot vseučilishčni profesor za sanskrit, keltski jezik in za slavistiko ter za indijanske jezike na vseučilishche v mesto Löwen v Belgiji, kar je dokazano iz nekega Topolovshekovega pisma kot odgovor na rektorat imenovanega vseučilishcha. Iz katerega razloga ni sprejel te profesure, ni nikjer razvidno, brzhchas pa iz razloga, ker ni hotel prekiniti svojih znanstvenih študij.

Vpliv svetovne vojne, ki je temeljito spremenila vse razmere, je bil tudi na nashega Topolovsheka zelo velik.

Akoprav je zhe bilo njegovo zhiavljenje pred vojno vsled dejstva, da se ni mogel za nichesar odločiti, torej vsled lastne krivde, polno pomanjkanja je postal njegov položaj po končani svetovni vojni naravnost nevzdržljiv. Trpel je vsled vedno bolj narashchajoče draginje pomanjkanje, kajti od svoje plache se ni vech mogel prezhivljati, a svojih prihrankov, ki jih je dolochil za stara leta, se pa ni hotel dotakniti, in tako je stradal v pravem pomenu besede kot zapushchen od celega sveta. Naj tukaj navedem besedilo pisma, dvornega svetnika dr. Susan-a z dne 16. aprila leta 1921: Ker Ivan Topolovshek meseca junija 1918 zhe nekaj dni ni prishel v urad in nisem vedel, kaj je z njim, sem se odpeljal v Maria Enzersdorf, kjer je zhe od leta 1897 naprej stanoval v hishi starega prijatelja rajnega, leta 1913 umrlega Jakoba Pukl. Tam je imel majhno sobico. Trenutka, ko sem stopil v njegovo sobico, ne bom pozabil, dokler bom zhiwel. Topolovshekovo stanje je bilo zelo zhalostno, popolnoma je bil obnemogel in je lezhal v postelji brez mochi. Shel sem po zdravnika, ki je dognal nevarnost otrpnelosti srca. S pomochjo ministrstva se mi je posrechilo, da smo ga spravili v bolnico, kjer je imel boljsho hrano in dobro oskrbo. V bolnici je kmalu okreval toliko, daje bil sposoben za odpotovanje. Dne 15. decembra leta 1918 je Topolovshek odpotoval, ker na Dunaju ni mogel ostati, kajti vsled preobrata bi bil itak izgubil svojo sluzhbo, k svojemu bratu Jozhefu v Trebnje na Dolenjsko, ki je tamkaj zhiwel kot vpokojeni sholski vodja in posestnik. Tamkaj je ostal do 3. novembra 1920. Za njega je res prav po bratovsko skrbel brat Jozhef, manjkalo mu ni prav nichesar, toda za nashega Topolovsheka ni bilo vech reshitve, kajti vsled dolgoletnega pomanjkanja in stradanja je bil tako oslavljen, da so mu noge otrpnele in so ga morali spraviti v ljubljansko bolnico. Iz bolnice je bil kmalu na to izročen umobolnici, kajti od chasa do chasa se mu je zmrachil um. Tam je pa umrl zhe 6. januarja leta 1921 na pljuchnici in je bil dne 8. januarja pokopan na tamkajshnjem pokopalishchu. Njegovega pogreba se ni udeležhilo ne vseučilishche v Ljubljani in tudi ga ni omenilo drushtvo slovenskih pisateljev. Krsti so sledile 4 osebe, dva brata, en nechak in neka druga zhenska, ki ga je zhe od poprej poznala. Tako je prikopal nash narod tega uchenjaka.

Ivan Topolovshek je bil srednje postave in precej krepkega telesa. O lastnostih njegovega znachaja nam podaja verno sliko dr. Susan, ki je bil s Topolovshekom skozi 21 let v enem in istem uradu, mu bil naklonjen, ga sposhtoval ter ga podpiral v njegovem znanstvenem stremljenju ter bil njegov dobrohoten predstojnik. V imenovanem pismu pravi: »Topolovshek je bil mozh, ki je zhiwel sam zase, v ospredje se ni nikdar rival in cheprav sva bila skupaj toliko let ter v najboljshih

medsebojnih odnashajih, zlasti, ker sva v Maria Enzersdorfu skupaj stanovala, vendar nisem mogel nikdar dobiti globokejšega vpogleda v njegovo notranjost.

Bil je pach chudak ter je kot tak hranjeval kot skrivnost svoje zhivljenje na znotraj in zunaj. Svoje bogoslovne shtudije je baje opustil iz globoke ljubezni do neke deklice, ki je pa zarana umrla. Ako je ta epizoda napravila globok vtis na Topolovsheka, je iz tega razlagati, da je bil v poznejših letih samotar ter zhivel locheno od sveta. Prvikrat sem ga videl, ko sem she bil slushatelj dunajskega vseuchilishcha. V vseuchilishchni knjizhnici mi je vselej padal v oči nek starejši mozh, ki je izgledal, kot kak duhovnik in ki je imel pred seboj cele kupe knjig. Mi mlajshi dijaki smo vselej zrlí nanj zelo radovedno in zhe takrat je bil na glasu kot jezikoslovec. Bil je to Topolovshek, ki je prezhivel velik del dneva v knjizhnici pred kupom knjig. Z njim se takrat nisem seznanil.«

Dr. Susan pishe nadalje: »Topolovshek se je vedno in povsod, kjer je sedel, stal ali hodil, bavil z jezikoslovjem. To zhivljenje kakega uchenjaka je bilo polno pomanjkanja in brez vsakega pospeshevalnega priznanja, odklanjajoch vse, kar bi utegnilo napraviti chloveshko zhivljenje na kakorshni koli nachin prijetno. Iz tega vzroka sem ga zachel zelo globoko sposhovati. Topolovshek je bil mozh znachaja, dobrega srca, kljub temu, cheprav sam ubozhen, je bil dobrosrchen napram drugim. Bil je plemenita dusha v sredi materijalistichnega sveta. Slovan je bil skoz in skoz, ostal je svojemu narodu zvest, cheprav je vsakogar ljubil, niti ni nikogar sovrazilil.

(3)

Mogoche vam je moja sodba o Topolovsheku tem dragocenejsa, ako vam povem, da sem Nemeč, da torej ni narodna bratska ljubezen, ki mi dela spomin na Topolovsheka kot zelo dragocen.« –

Temu nimam skoro nich dodati, razven, da se je imel Topolovshek zahvaliti dobremu nakluchju, ker je imel vselej razumne in sochutne predpostavljene v svojem poklicu, kar mu je nekoliko olajshalo pezo zhivljenja, katero so mu njegovi nasprotniki na polju znanstva ogrenili.

II. Topolovshekovo znanstveno delovanje

Topolovshek je zhe v svoji mladosti iz lastnih logichnih zakljuchkov in vsled intenzivnih shtudij na polju primerjajočega jezikoslovstva spoznal, da so evropski Slovani pranarod ter da je slovenski jezik zhe v pradobi igral vazhno, cheprav she za enkrat nepojasnjeno vlogo. Kot sad njegovih mnogoletnih shtudij na polju sploshnega primerjajočega jezikoslovnega raziskovanja je izshel leta 1894 prvi del njegove knjige: «Die basko-slavishe Spracheinheit» (Wien, Gerold.), v kateri razpravlja o primerjajočem glasoslovju bashko-slovanskih jezikov. Knjiga je poklonjena grofu Ivanu Harrach, ki je bil navdushen Slovan ter navdushen prijatelj Slovencev in le ta je prevzel vse stroshke za izdajo te knjige. Ker je pa prishla ta

knjiga takratnemu znanstvenemu svetu zelo nepričakovano in neprijetno, je kritika vsebino te knjige, kakor tudi njene sklepčne posledice tako rezko odklonila, da do izdaje drugega dela knjige, v kateri bi se naj razpravljalo o zgodovini Baskov in Iberov, o sintaksi, in o zgodovini baskishkih jezikovnih spomenikov, ni vech prishlo.

Pri tem se je zlasti slavist Jagich eksponiral na nachin, ki je prekorachil vse meje dovoljenja o nasprotujocih si znanstvenih naziranjih, kajti svojo sodbo je opiril na neko predkritiko baskologa Hugona Schuhardt, ki se je izjavil, »da Topolovshek vse ignorira, kar mi vsi drugi smatramo kot zanesljiv (!) izid raziskovanj«. Kot nekako kuriozitetu navaja, da smatra Topolovshek na primer »espiritu santub-a -- gau« (dushevno svet) kot »spiritu, santu bagau« ter vidi v zadnji besedi slovensko oznachbo »bog«. O vrednosti takih del ni treba pouchiti nobenega mozha znanosti! – Da je pa tukaj Schuhardt popolnoma na krivi poti, uvidi celo najnaivnejshi laik, ker mora uvideti, da je zapeljava v zmoto zhe povzroचना vsled rafinirane pisave »b-a-gau.«

O obsodbi, katero je izrekel dr. Jagich nad Topolovshekom v svoji knjigi »Archiv für slav. Philologie« (1894, S. 528 f) bodo tukaj navedene le sledeche besede, ki kazhejo dovolj, kako brezvesten je bil Jagich kot kritik.

On pishe: Morda ne utegne biti odvech, ako she dodam, da sem imel le sluchajno priliko, ko je she spis bil v rokopisu, ne da bi ga bil videl (!) svariti pred izdajo te knjige ter da se predlaga strokovno oceno tega rokopisa, ki bi se bila seveda izrekla (!) da se ne izrochi v tisk.« To zelo neprevdarjeno priznanje Jagichevo oznachuje njegovo vest in njegov znachaj, kajti ravno tako, kakor je Jagich svojchas na ljubo Kallay-u izumil poseben »bosanski jezik«, je v sluchaju Topolovshekovem zabranil, da se knjiga ni izdala, koje vsebina mu je bila neznana. Jagich sfamo sluti, da Topolovshek nasprotuje njegovim hipotezam in skusha to na sledechi nachin utemeljiti: »Moj predlog ni bil sprejet. Stavil ga nisem morda iz obzirnosti do pisatelja, kajti ta v resnici ne zasluži nobene obzirnosti (!) – marvech iz razloga, da prihranim slovenski filologiji nov ochitek etimoloshke zablode. Bil sem namrech mnjenja, da smo doprinesli mi Slovani zhe dovolj zhrtev v teku 19. stoletja zapeljivi sireni, ki se imenuje etimologija in ker zhe imamo dvomljivo srecho, da smo zhe itak imeli etimologichne zablode kakega Dankowszky-a, Jana Kollár, Shembera in Trstenjaka, je bilo torej res odvech, che bi se bila tem zablodam pridruzila she Topolovshekova. Ako bi se she vsaj nekoliko dale opravichiti etimoloshke zablode imenovanih, kajti njihove shtudije segajo nazaj v prva desetletja minulega stoletja, – ni pa nobene opravichbe za brezmejno zaslepljenost, ki je razvidna v tej, koncem 19. stoletja izishli Topolovshekovi knjigi itd.«

(4)

Toda stvar se je zasukala drugache. Zhe davno so prishli do spoznanja, da Jagich nikakor nima univerzalnega patenta za edino pravilno etimologijo, da, nasprotno, pridemo vsak dan do tem jasnejshga spoznanja, da so imeli prav tisti mozhje, katere je Jagich oznachil s pechatom nevednosti, ter da je ravno Jagich se klanjal

znanstveni oportuniteti, ki je spravila njegov značaj v zelo slabo luh, ker se je vsakega drugega mnenja bal zhe nacheloma. Vesten, temeljito dushevno ter etichno naobrazhen mozh si ne bo nikdar domishljeval, chesh, da samo on vse ve, in vsi drugi, ki so nasprotnega naziranja so le nevednezhi. Brezmerna kritika vselej znachi, da je tak chlovek tiran in avtokrat, ter da mora braniti neko gnilo stvar, katero se more ubiti le s kolom, nikdar pa z razlogi pameti. Sicer se je pa vsa ta stvar odigrala v tisti dobi, ko so v Avstriji neradi slishali o povdarku visoke starosti in kulturne vazhnosti Slovanov, ko so hoteli starocheshke rokopise proglasiti kot potvorbe in ko so oznachili vsakega Slovana kot »panslavista«, ki je ochito nastopil proti zavijanju te resnice. Skoro vsi slavisti iste dobe, – chastno izjemo je tvoril samo v Gradcu kot slavist zhivechi Slovenec dr. Gregor Krek – so nastopili pot oportunizma, ker so vedeli, da taka aktualna opreznost tudi ne bo ostala brez plachila. Imenovana knjiga pa tudi razven tega zanika hipotezo preseljevanja narodov in ker je glavno delovanje slavistov stremilo za tem, da ohrani to hipotezo v permanenci, ker so na njej sloneli vsi njihovi nauki, so pach morali Topolovshekovo knjigo osmeshiti kot plod domishljije.

OPOMBA K ZHUNKOVICHU IN TOPOLOVSHKU

Topolovshek je vse svoje zhivljenje posvetil svojemu pionirskemu in genialnemu jezikoslovnemu raziskovanju, zhal pa je obenem tudi dozhivel arhetipsko usodo prezrtega genija, prezgodnjega petelina, ki je med tem svojim odkrivanjem dolga leta dobesedno trpel lakoto, osamljen in zapostavljen, naposled pa je preminul v ljubljanski umobolnici na Studencu. Noben chasopis ni tedaj objavil njegovega nekrologa, nihche ni pochastil spomina na preminulega genija, ki je v chasu, ko so vsi drugi jezikoslovci iskali le razlike med jeziki, prav nasprotno iskal podobnosti in sorodnosti med njimi, katere je tudi potem odkrival, in to med jeziki, med katerih nosilci ni sicer prav nobene znane zgodovinske ali zemljepisne povezave. Odkrival je na primer sorodnosti med slovenshchino oziroma drugimi slovanskimi jeziki z baskovshchino in celo z nam povsem tujo indijansko kechuanshchino, in odkrite sorodnosti prav tako povsem ustrezno pripisal njihovemu jezikovnemu praserodstvu, saj prav vsi jeziki izvirajo iz skupnega prajezika, za katerega pa Topolovshek she ni vedel, da mu je od vseh jezikov she najblizhja ostala prav nasha slovenshchina.

Od nekdej ga je zanimalo jezikoslovje in ga je zato shtudiral pri Mikloshichu na Dunaju. Ko pa se je ta upokojil in svojo stolico nespametno prepustil svojemu hrvashkemu asistentu Vatroslavu Jagichu, ki je bil eden prvih hrvashkih nacionalistov, pa mu Jagich ni pustil diplomirati. Zato se je dolga leta prezhivljjal kot nizhji uradnik, pri tem pa je ves svoj chas in sile posvetil preiskovanju in raziskovanju besed razlicnih jezikov, ko pa je o tem zachel objavljati knjige, je kmalu izgubil sluzhbo, podobno kot so njegovega sobojevnika Zhunkovicha prisilno invalidno upokojili potem, ko so njegove knjige na zchetku minulega

stoletja postale prave uspešnice. Tudi Zhunkovich je umrl v popolni anonimnosti in pozabi, knjige obeh avtorjev pa so po prvi svetovni vojni oblasti prepovedale in tako je ostalo tudi v novi Jugoslaviji. Slovenski venetologi so pred koncem minulega stoletja prvi obudili spomin nanju in na njuna dela ter odkritja, zdaj pa imate na voljo tudi prevoda njunih dveh najpomembnejših del: Zhunkovicheve *Kdaj so Slovani naselili Evropo* in Topolovshkovo *Jezikovno prasarodstvo*, ki lepo dopolnjujeta napore venetologov, da bi razkrili zgodovinsko resnico o naši preteklosti, saj vsaka zase in skupaj razkrivata nesheteta nesporna dejstva, ki dokazujejo, da je uradna zgodovina chista lazh in izmishljija. Pri tem se zelo redko kdaj v chem tudi zmotita, velika vechina njunih odkritij in razlag pa so zelo pomembni novi prispevki k slovenskemu jezikoslovju in slovenski zgodovini oziroma prazgodovini in zgodovini chloveshtva nasploh, in si zato oba zasluhita zelo pozorno branje.

(Peter Amalietti – spremna beseda v knjigi: Ivan Topolovshek, *Jezikovno prasarodstvo Indoevropejcev, Semitov in Indijancev*, prevedel Andrej Godesha; Ljubljana, 2018)

Zhunkovichev opis zhivljenja in dela Ivana Topolovshka je v nadaljevanjih objavljala *Strazha, neodvisen politichen list za slovensko ljudstvo*, Maribor, letnik XIV., 1922. V dodatku k prevodu Topolovshkove knjige sta objavljena le prva dva dela. V gornji objavi so vsi shurje deli oznacheni s shtevilkami v oklepajih. Na koncu zadnjega dela je v *Strazhi* napoved (Dalje prihodnjich), ki ni uresnichena. Oznake po datumih: (1) 10. maja 1922, shtev. 54; (2) 15. maja 1922, shtev. 56; (3) 17. maja 1922, shtev. 57; (4) 19. maja 1922, shtev. 70. – Zhunkovichev jezik je ohranjen v izvorni podobi, tukaj so popravljeni le nekateri očitni pisni lapsusi.

Dr. Kamilo Susan, Topolovshkov dunajski znanec: izvorno ime Camillo Valerian Susan (1861, Wells pri Linzu – 1959, Dunaj), avstrijsko-nemshki uradnik, pesnik, esejist, kritik. Grof Ivan Harrach, izvorno: Graf Johann Nepomuk von Harrach (1828, Dunaj – 1909, ib.), avstrijski industrialec, politik, posestnik ter skrbnik umetnosti in znanosti na Cheshkem; cheshkega porekla, naklonjen Slovanom. Plemishka rodbina Revertera, izvorno: Revertera-Salandra iz Katalonije, leta 1771 se je iz Juzhne Italije (Salandra) preselila v Avstrijo, grof Nikolaus Revertera-Salandra (1866, S. Petersburg – 1951, Pisa), avstro-ogrski diplomat. Jakob Pukl (1849, Zheche pri Sl. Konjicah – 1913, Maria Enzersdof pri Dunaju), iz premozhne kmechke družine, shtudiral pravo na Dunaju, rezervni chastnik, porochen z bogato vdovo iz M. E.; rodoljubni aktivist, publicist, podpornik slovenskih shtudentov na Dunaju (tudi Ivana Cankarja). Dr. Gregor Krek (1840, Chetena Ravan pri Shkofji Loki – 1905, Gradec, pok. v Lj.), jezikoslovec in pesnik; klasicni filolog in slavist, prvi profesor slavistike na univ. v Gradcu. Vatroslav Jagich (1838, Varazhdin – 1923, Dunaj, pok. v Var.), hrvashki jezikoslovec-slavist.

(Op. ur. I. A.)

Davorin Zbunkovich

K ZGODOVINI POJMA »SOKOL« V LITERARNO- HISTORICHNEM OZIRU

K stoletnici Tyrševega rojstva

(V naslednjem prinashamo prav zanimivo slovstveno-zgodovinsko razpravo izpod peresa nashega sotrudnika, ki je priznan knjizhevnik in vojashki zgodovinar, chigar temeljita jezikovna raziskavanja o Slovanih so v kulturnem svetu vzbudila veliko pozornost in so dragocen pripomocek za vse, ki se poglobljajo v resen shtudij staroslovanske kulture. Autor, ki je nash stalen sotrudnik, je she danes stalen sodelavec cheshkih listov in »Ratnega lista« v Beogradu ter dela tochasno na razlagi svetopisemskih Vojnih pohodov iz vojashkega stalishcha. Za nash list nam je obljubil kritichen zhivljenjepis svetega Jeronima, ki je nash rojak iz Strigove. Naslednja razmotrivanja, ki bodo objavljena v treh nadaljevanjih, naj cenj. chitatelji ne vzamejo kot kak tendenchen spis, ampak kot resno literarno historichno razpravo. Urednishtvo.)

(op. ured. *Narodne sloge*)

Kakor znano, so se pri nas z zakonom od 6. decembra 1929 vse obstojeche telovadne organizacije, ki so do takrat temeljile deloma na strankarsko politichni, deloma na verski podlagi – razpusstile in nadomestile z novo drzhavno organizacijo, zvano Sokol Kraljevine Jugoslavije (skrajshano: SKJ).

Ta sicer sama na sebi zgodovinska odlochitev je skraja v prizadetih krogih izzvala deloma neprikrito nevoljo, deloma neko bojazljivo skrito animoznost, ker so ob tej zgodovinski potezi merodajni chinitelji namerno opustili ali pa podzavestno prezrli potrebo, da shiroki javnosti podajo jezikovno in kulturnozgodovinsko razlago bistva pojna »sokol«; ako bi se to storilo, bi bila vsaka antagonistichna razlaga tega sedaj oficijelnega naziva zhe v kali onemogochema in bi se postopni mirni prehod v novoustvarjeno situacijo dosegel kot sam po sebi razumljiv pojav chisto avtomatichno brez razburjanja prizadetih. Toda v kritiko tako nastalih razmer se spushchati, ni namen predstojechе literarno-zgodovinske razprave.

Dejstvo, da se je taka razlaga, ki bi sluzhila v pomirjenje razburjenih duhov opustila, se pach mora pripisovati okolnosti, da ni bilo v krogu odlochujochih nobenega chloveka, ki bi bil orijentiran o tem, da je pojem »sokol« jezikovno genetichno homonim tj. beseda z dvojnim, temeljno si nasprotujochim pomenom, kar ima lahko za posledico, da nezadostno orientirani razlago dvojnega pomena podzavestno zamenja, kar se v nashem sluchaju tudi faktichno dogaja. – Nesmrtna zgodovina nam nesporno navaja ponovne vzglede takih kurioznih zamenjav, ki so

se vzhivele in se ne dajo vech iztrebiti, kakor napr. v našem sluhaju, ko ni nikdo resno in pravočasno opozoril kritichne javnosti na take nesmiselnosti.

Vsega tega pa pri nas ni bilo treba. Mi vemo vse to zhe iz naših najstarejših in najnovejših slovarjev in drugih slovstvenih prirochnikov in celo najnovejši Brockhausov leksikon povdarja dvojni smisel in pomen besede »sokol« jasno »Sokol – Held und Falke« (t.j. Sokol pomeni – Junak in – sokol – ptica). Jaz sam sem zhe v svoji knjigi (»Die Slawen, ein Urvolk Europas, 6. izdaja, stran 137) javno opozoril znanstveni svet, da hodi po napachni poti, nakar sem dobil »zadostilno« mnenje merodajnih, da se ta slovstvena napaka ne da vech popraviti, chetudi bi se v predmetnem sluhaju to lahko z eno potezo peresa zgodilo. – Prezrlo se je namrech popolnoma, da Slovani zhe od pamtiveka, ki se ne da z letnico oznachiti splošno pojmujejo pod izrazom »sokol« (srb. »soko«) mladega, mochnega, stasitega, za vojashko sluzhbo zrelega mozha, v ljubavnih odnosih pa – ljubchka. Dokazov tej trditvi je nebroj v bogati slovarski literaturi vseh vekov, vzlasti v ruskih in jugoslovanskih (sc. srbskih) narodnih pesmih. Pod enim in istim izrazom je »sokol« zamishljen kot *bojovník* oz. *junák* in je morfologichno tudi zelo verjetno, da oba homonima, katerih drugi meri na ptico – sokola nista najbrzhe imela prvotno istega debla; kajti zdi se, da gre v našem predmetnem primeru za pojem »sok« (succus, Saft) kot besedotvorno deblo.

Gornji chlanek je izshel na prvi strani lista *Narodna slova* (Neodvisen tednik), Ptuj, dne 14. maja 1932, s konchno napovedjo: (Se nadaljuje prihodnjich.). List je izhajal le pol leta, zadnjikrat s tem datumom. Zato je Zhunkovichev chlanek kot objava nedokonchan, vendar je kljub temu po svoje dovolj zanimiv tako glede vsebine kot odnosa do avtorja v uvodni opombi urednishtva (odg. ur. Roman Bende), sposhtljivi do pisca, chigar knjige so bile ob izidu bestsellerji (v vech izdajah) med shirsho publiko, v strokovnih krogih pa prezirane in desetletja nachrtno »pozabljenec«. Oster nasprotnik »lazhne uchenosti Zhunkovicha« (cit. *Razni zapisi*, LZ, 1912) je bil dr. Jozha Glonar. Objektivno naklonjeno je o Zhunkovichu pisal dr. France Stele v DiS, 1921, sht. 1-3.

(Op. ur. I. A.)

Milan Shtruc

DRZHAVNA KNEZHEVINA CELJSKA – SLOVENSKA SREDNJEVESHKA DRZHAVA

»Iz popolnoma drugih razlogov o Slovencih ne govorim. Nimajo lastne zgodovine in zato njihov glas ne more biti odločilen za katerokoli reshitev problema.«

R. W. Seton-Watson¹

Takole je pisal o Slovencih angleški zgodovinar Robert William Seton-Watson leta 1911 v svoji knjigi *Juzhnoslovansko vprasanje in Habsburska monarhija*. Slovenski politik in diplomat Bogumil Voshnjak² je bil prepričan, da je avtor te knjige s takimi pogledi in s svojim velikim vplivom pomembno sooblikoval odločitve velikih sil pri vprasanjih meja po koncu 1. svetovne vojne. Takšno Seton-Watsonovo stališče je med drugim tudi olajšalo Angliji, Franciji in Rusiji podpis Londonskega pakta leta 1915, s katerim so podpisniki Italiji podarili velik del slovenskega ozemlja.

Ker ameriški predsednik Wilson ni priznaval tajnih sporazumov in torej tudi ne tajnega sporazuma med Italijo in antanto, je bil Bogumil Voshnjak prepričan, da je prav Seton-Watson s svojo knjigo odločilno vplival tudi na ameriškega predsednika pri določanju meje, ko je »Ewans-Watson-Wilsonova mejna črta na reki Rashi zhrtovala Italiji 400 tisoč Slovencev in istrskih Hrvatov«.³ Zanimivo, da je Univerza v Zagrebu Seton-Watsonu kasneje podelila celo častni doktorat.⁴

Morda danes o takih zgredjenih idejah sploh ne bi bilo vredno razpravljati, če ne bi bilo jasno, kako katastrofalne posledice so imele zhe samo trditve Seton-Watsona o Slovencih kot narodu brez zgodovine na odločitve velikih sil po 1. svetovni vojni. Zhal se pri nas splošno mnenje o slovenski zgodovini vse do danes she vedno ni bistveno oddaljilo od tega, kar je leta 1911 zapisal Seton-Watson.

Kot da bi se iz tega nichesar ne nauchili, se je leta 1991 pri nas pojavila teza, da naj bi Slovenci tokrat prvich v zgodovini dobili svojo drzhavo in se iz »naroda spremenili v nacijo«.⁵ Pri teh dveh besedah gre sicer le za domacho besedo in za tujko z enakim pomenom. Ne glede na to pa so se kmalu pojavile posledice navedene teze, med drugim tedaj, ko so v chasopisu *Frankfurter Allgemeine Zeitung* v posebni angleški izdaji predstavili vse nove chlanice, ki so 1. 5. 2004 vstopile v Evropsko unijo. Za Slovenijo so takrat na naslovnici chasopisa zapisali: »Slovenija je narod, ki ga nikoli ni bilo«.⁶

Doslej poznamo sicer zhe kar nekaj podobnih idej, po katerih naj bi se slovenska zgodovina prichela leta 1848, potem leta 1918, nato leta 1945 in sedaj leta 1991. Tezo, po kateri naj bi Slovenci nikoli ne imeli svoje drzhave, je med drugimi s

shtevilnimi argumenti v celoti zavrnil tudi Jozhko Shavli v svojih knjigah *Slovenska državna misel*, *Slovenska država Karantanija*, *Slovenija, podoba evropskega naroda*, in drugih.⁷

Pri različnih oblikah slovenske države v preteklosti bi bilo popolnoma zgrešeno vztrajati na formalnem poimenovanju, po katerem bi morala biti v imenu države vedno tudi beseda »Slovenija«, saj drugi narodi k takemu vpraskanju vedno pristopajo vsebinsko, nikoli zgolj formalistično. Ime državne oblike se v teku časa spreminja, zato ne more biti sporno, kam je treba na primer umestiti državne tvorbe, kot so bile Karantanija,⁸ Državna knezhevina Celjska v okviru Svetega rimskega cesarstva,⁹ vojvodine Kranjska, Shtajerska, Koroshka s statusom držav, Ilirsko kraljestvo,¹⁰ Država Slovencev, Hrvatov in Srbov, pa she kaj bi se nashlo. Napachno mnenje, da naj bi tudi celjska dinastija nikoli ne imela svoje države na nashih tleh, temelji v znatni meri na pri nas najbolj razshirjenem zgodovinskem romanu na to temo *Danes grofje Celjski in nikdar vech* (1933) nemshko-slovenske pisateljice Anne Wambrechtsamer (1897-1933) iz Planine pri Sevnici.

Danes grofje Celjski in nikdar vech

Med tista poglavja iz slovenske zgodovine, za katera velja preprihanje, da o njih vemo zhe tako rekoch vse, sodi tudi obdobje celjske dinastije. Kot vir za razumevanje tega obdobja je med ljudmi dolgo veljal in v veliki meri velja she danes omenjeni roman Anne Wambrechtsamer.¹¹ Avtorica je skushala prikazati, da gre v tem romanu za zgodbo, ki temelji na zgodovinskih dejstvih, vendar je zhe za naslov izbrala popolnoma nezgodovinska izhodishcha.

Najprej je treba vedeti, da izjava o koncu dinastije v naslovu nima svojega izvora v zadushnici po umoru Ulrika II. v Beogradu (1456), temvech izvira iz nasledstvenega spora v 18. stoletju, nanasha pa se na Habsburzhane, ne na Celjske. Ko je namrech takratni cesar Karl VI. s *pragmatichno sankcijo* v nasprotju z nasledstvenimi dolochili omogochil prenos oblasti na svojo hcher Marijo Terezijo, njegovi nasprotniki tega dokumenta niso priznali in so zato v nasledstvene vojne vstopali z izjavo »*Danes Habsburzhani in nikdar vech.*« Ko je avtorica na podlagi spornih virov takshno vsebino prenesla v 15. stoletje in na Celjske, je s tem zhe v naslovu knjige zavedla bralce, cheprav bi morala vedeti, da takoj po umoru Ulrika II. o koncu dinastije Celjanov she zdalech ni bilo odlocheno.

Wambrechtsamerjeva pa je z naslovom knjige she dodatno zavedla bralce, ko je prek izmishljenega govorca Celjske imenovala »grofe«, kar je bil eden izmed njihovih najnizhjih naslovov. Iz celjske dinastije sta namrech izhajali Barbara, cesarica Svetega rimskega cesarstva in kraljica shtevilnih kraljevin, ter Ana Celjska kot kraljica Poljske in velika kneginja Litve, med drugim so bili Celjski tudi državni knezi rimskega cesarstva, vladarji Celjske, Shternbershke in Ortemburshke državne knezhevine, bani v slovenskih dezhelah, v Dalmaciji in Hrvashki, Ulrik II. pa je bil

kot skrbnik mladoletnega kralja Ladislava V. kraljevi namestnik na Ogrskem in Cheshkem, namestnik avstrijskega vojvode in vladar v vech drugih dezhelah.¹²

Zhe od nekdej velja ustaljeno pravilo, da se tako pri posameznikih kot pri dinastijah vedno uporablja najvishji naziv, ki so ga dosegli.¹³ Vendar se zdi, kot da to v primeru Celjskih ne velja, saj so nekakshni »celjski grofi« she vedno stalnica pri poimenovanju te dinastije tudi v tako imenovani strokovni literaturi. Pri tem za veliko mero dvolichnosti. Medtem ko se v znanstvenih virih skoraj dosledno uporablja naziv »celjski grofi«, se po drugi strani Celje utemeljeno in dosledno predstavlja kot *Knezhje mesto*, palacha Celjskih je *Knezhji dvor* in trg v centru mesta je *Trg celjskih knezov*.

Avtorica je torej zhe v naslovu dvakrat zavedla bralce: prvich, ko je Celjske napachno poimenovala z njihovim najnizhjim plemishkim naslovom, in drugich, ko je kar na Ulrikovi zadushnici opravila s Celjskimi. Za slednje naj bi zadoshchal zgolj vzklik o koncu Celjskih iz ust nekakega »cesarskega glasnika«, ki naj bi potem za vechjo verodostojnost she lomil njihove shchite in meche ter trgal njihove zastave.¹⁴ To pa bi bilo v popolnem nasprotju s pravili tistega chasa. Dejstvo je, da je ogrski in cheshki kralj ter avstrijski vojvoda Ladislav V., vnuk cesarice Barbare, svojemu mentorju in skrbniku Ulriku na zadushnico poslal odposlanca, ki je bil tudi »uradni« govorec pri tem dogodku. Med drugim je dejal, da je bila z Ulrikovim umorom »prelita kraljevska kri«.

V okviru nasledstvenih pogajanj je Ulrikova vdova kneginja Katarina zanikala dedno pogodbo z Avstrijskim, ki naj bi nastala po uspesni celjski zmagi nad Habsburzhani leta 1443. Isto je preklical leta 1455 zhe Ulrik II. »z odloचितvijo zoper Habsburzhana Friderika III.«¹⁵ Formalno se je za nasledstvo sicer potegovalo kar shtiriindvajset sorodnikov in dednih upravicencev. Pogajanja niso bila uspesna in sledile so vojne, v katerih je celjsko vojsko na strani vdove Katarine in Ulrikovega sorodnika kralja Ladislava V. vodil cheshki plemich Jan Vitovec. Po zacetnih uspehij je prishlo do obrata, ko je zaradi zastrupitve umrl Ladislav¹⁶ in je Vitovec nato prestopil na habsburshko stran. Nasledstvene vojne za veliko celjsko dedishchino so trajale vse do sklenitve miru v Pozharnici leta 1460.¹⁷

Jasno je torej, da avtorici romana pri pisanju ni shlo za zgodbo na podlagi zgodovinskih dejstev, temvech bolj za prikaz Celjskih kot »lokalnih shtajerskih povzpetnishkih grofov«. Knjiga je najprej izshla v nemshkem jeziku, prvemu slovenskemu prevodu (Niko Kuret, 1940) pa so sledili ponatisi, ki sodijo med najbolj shtevilne knjizhne izdaje na Slovenskem. To kazhe, kako uspesno je avtorici uspelo potvorjeno negativno in stereotipno podobo Celjskih zasidrati v nash zgodovini spomin.

Hrvashka zgodovinarica Nada Klaich je v svoji knjigi *Zadnji knezi Celjski v dezbelah svete krona*¹⁸ na podlagi ohranjenih dokumentov preprichljivo razkrinkala zadevne stereotipe. Seveda pa si je s tem nakopala ogorcheno kritiko nekaterih hrvashkih in tudi shtevilnih slovenskih zgodovinarjev.

Državna knezhevina Celjska - ena od slovenskih držav v zgodovini

O *Državni knezhevini Celjski* se lahko najboljše seznanimo kar iz listine cesarja Sigismunda iz leta 1436, s katero je bila v okviru Svetega rimskega cesarstva ustanovljena omenjena država. Ugotovimo lahko, da je ta država obsegala celjsko, ortenburško in strmsko grofijo ter vsa gospostva **in dezhele**, ki so jim vladali Celjski. Njihov naslov državnih knezov je postal deden, kar naj bi veljalo »pri svetem cesarstvu in vseh njegovih potomcih, rimskih cesarjih in kraljih in za prave knezije fevde ob običajnem času in z dvignjenimi prapori, kakor so jih sprejeli drugi državni knezi.«¹⁹ V svojih dezhelah so lahko postavljali popolna sodishcha z vsemi pravicami, pobirali dajatve, imeli lasten denar, izkorishchali vsa rudna bogastva – skratka, imeli so »vse svoboshchine, dostojanstva, chastni in vse pravice, kakor jih imajo ali bi jih lahko imeli drugi knezi rimskega cesarstva, in s katerimi naj njihove knezhje visokosti z vsemi chastmi v miru vladajo.«

Tudi pisatelj in zgodovinar Vlado Habjan je s shtevilnimi dokumenti podrobno utemeljil status Celjske knezhevine kot *države*; torej bi bilo pričakovati, da bi bila zgodba o nekakšnih »shtajerskih grofih« naposled za vselej pokopana. To se seveda ni zgodilo, in pri nas se ti »grofi« še kar naprej brez najmanjšega dvoma prodajajo kot nekak »uradni« naziv celjske dinastije.

Knezhevina Celjska je imela seveda tudi svojo vojsko, ki je med drugim uspešno premagala vojsko Ogrske, kasneje pa se je manj uspešno spopadla s poljsko armado v nasledstveni vojni za ogrsko krono. Zhe pred tem je veljala za pomembno evropsko vojashko silo, ki je odločilno posegla tudi v izid bitke združenih krshchanskih sil s Turki pri Nikopolju leta 1396. Takrat je celjska vojska, ob vsesplošnem begu ostalih evropskih armad, razprshila turshke chete in jim izpred nosu na varno odvedla poveljstvo krizharske vojske z njenim vrhovnim poveljnikom, takrat še ogrskim kraljem Sigismundom Luksemburshkim, ter ga tako reshila gotove smrti. Tudi kasneje so se Turki dosledno izogibali vpadom v dezhele pod celjsko vladavino; njihovi katastrofalni plenilski vdori v slovenske kraje so se vrstili shele dolgo po Ulrikovi smrti.²⁰

Za ohranjanje in dopolnjevanje zgodovinskega spomina je pomembno tudi zbiranje in obdelovanje arhivskega in drugega gradiva. Vendar se zdi, da je zanimanje za resnično zgodovino Celjskih v Avstriji še vedno bistveno vechje, kakor pa pri nas. Na to kazhe tudi dejstvo, da vechletnega projekta zbiranja zgodovinskih in drugih virov o Celjskih po muzejih in arhivih Evrope ne vodi kakshna inshtitucija v Sloveniji, ampak avstrijski Zgodovinski inshtitut pri Univerzi v Celovcu.²¹ Inshtitut je s projektom, ki ga financira tudi Evropska skupnost, prichel leta 2002 in je zhe v svojih pripravah od leta 1999 dalje iz 79 srednje- in vzhodnoevropskih arhivov zbral kar 2124 kopij dokumentov, ki se nanashajo na Celjsko dinastijo.

¹ »For an entirely different reason the Slovenes are omitted. They have no distinct history of their own: their voice cannot be decisive in any solution of the problem.« R. W. Seton-Watson: *The Southern Slav Question and the Habsburg Monarchy*, London, Constable & Co. Ltd., 1911, stran 2.

<https://archive.org/stream/southernslavques00seto#page/n7/mode/2up/search/Slovenes>

² Bogumil (tudi Bogomil) Voshnjak (1882-1955) je bil slovenski in jugoslovanski politik, diplomat, zgodovinar in avtor več knjig. Pogosto je pisal tudi pod psevdonimom Illyricus. Leta 1909 je ob stoletnici Ilirskih dežel izdal monografijo o tej drzhavni tvorbi in leta 1915 v francoschhini knjigo *Vprasanje Trsta*. Bil je chlan Jugoslovanskega komiteja in leta 1917 eden od podpisnikov Krfske deklaracije. Njegov stric Josip Voshnjak je bil predsednik Slovenske narodno napredne stranke.

³ Bogumil Voshnjak: *U borbi za ujedinjenu narodnu drzhavu*, Naklada Tiskovne zadruge u Ljubljani, Izdavachke knjizhare Gece Kona u Beogradu i Izdavachke knjizhare Z. I. V. Vasicha u Zagrebu, 1928, stran 56/57.

⁴ *Robert William Seton-Watson*, Wikipedija, https://en.wikipedia.org/wiki/Robert_William_Seton-Watson; zadnja sprememba 18. 2. 2019 ob 17:16.

⁵ Beseda *nacija* je tujka za slovensko besedo *narod*: »nacija – e zh (lat. *natio* rojstvo; rod; narod, iz *nasci* roditi se) narod«, po Verbine, France, *Slovar tujk*, Cankarjeva založba v Ljubljani, 1968, str. 471; »nácija - e zh (á) publ. skupnost ljudi, navadno na določenem ozemlju, ki so zgodovinsko, jezikovno, kulturno, gospodarsko povezani in imajo skupno zavest; narod«, po *Slovar slov. knjizbnega jezika*. Zato je v slovenschhini Organizacija združenih narodov in v srbschhini Ujedinjene nacije. Katere drzhave so chlanice te organizacije, je seveda politichno vprasanje. Tako na primer Ljudska republika Kitajska, kljub svojemu vech kot milijardnemu prebivalstvu, vse do leta 1971 sploh ni bila chlanica OZN. »As a founding member, the ROC represented China in the UN until it was replaced by the PRC in 1971.« po *Taiwan*, Wikipedija, zadnja sprememba 8. 4. 2019 ob 08:46. Podobno tudi Nemshka demokraticzna republika nikoli ni bila chlanica OZN, cheprav je nedvomno bila drzhava.

⁶ »Slovenia is the nation that never was.« *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 9. 5. 2006.

⁷ Jozhko Shavli: *Slovenska drzhavna misel*, Studio RO – Humar, Bilje, 2010; *Slovenska drzhava Karantanija*, Studio RO – Humar, Bilje, 2007; *Slovenija, podoba evropskega naroda*, Studio RO – Humar, Bilje, 2003.

⁸ Jozhko Shavli: *Slovenska drzhava Karantanija*, Studio RO–Humar, Bilje, 2007.

⁹ Napachno predstavo o Celjskih je v svojih razpravah in chlankih o Celjskih zavrnil zhe Vlado Habjan in dokazal status Celjske knezhevine kot *drzhave*. Pomembno je celjsko drzhavo utemeljevala tudi hrvashka zgodovinarica Nada Klaič.

¹ Milan Shtruc: *Kralji slovenskega Ilirskega kraljestva*, Revija SRP, shtev. 143/144, februar 2019, strani 155-169.

¹¹ Knjiga Anne Wambrechtsamer je bila najprej napisana v nemshchini in je izshla pod naslovom *Heut Grafen von Cilli und niemmermehr*.

¹² Avtorica je seveda morala vedeti za vsebino ohranjene listine cesarja Sigismunda Luksemburshkega iz leta 1436 o drzhavni knezhevini Celjski v Svetem rimskem cesarstvu in za druge Ulrikove vladarske nazive.

¹³ Tako na primer za posameznika, potem ko je prejel naziv »doktor«, ne bi bila vech primerna uporaba naziva »gimnazijski maturant«, cheprav je verjetno pred tem bil tudi to. Podobno za *cesarja Franca Jozhefa* nikoli ne uporabljamo naziva *grof Franc Jozhef*, cheprav je bil tudi to.

¹⁴ Na tridesetnici (obhajanju zadushnice trideset dni po Ulrikovi smrti) je menda neki neznanec enemu od dvanajstih oklepnikov zavpil: »*Danes grojfe in nikedar vech*«. Franz Krones: *Kronika grofov Celjskih*, prirejeno po izdaji iz leta 1883, Založba Obzorja, Maribor, 1972, stran 48. Ignac Orozhen, *Celska kronika* (Celje, 1954), omenja, da je nekaj podobnega zavpil eden od dvanajstih oklepnikov.

¹⁵ Vlado Habjan: *Vojna za knezhevino Celjskih in mir 1460 v Pozharnici (Pusarnitz) na Korosbkeem*, Zgodovinski chasopis 48–1994–4, strani 457-498.

¹⁶ O zastupitvi kralja Ladislava V. podrobneje pishe Enea Silvio Piccolomini v *Pisnih*, kjer pravi, da so zastrupitev potrdili kraljevi nemshki zdravniki, vendar so o tem porochali shele takrat, ko so se zhe umaknili na varno.

¹⁷ Nasledstvena vojna se je konchala z mirom, sklenjenim 25.1.1460 v Pozharnici. *Frieden von Pusarnitz*. Wikipedija, https://de.wikipedia.org/wiki/Frieden_von_Pusarnitz, zadnja sprememba 3. 3. 2019 ob 10:25, in Vlado Habjan: *Vojna za knezhevino Celjskih ...*

¹⁸ Nada Klaič: *Zadnji knezi Celjski v dezbelah sv. krone*, Celjski zbornik, posebna izdaja, Kulturna skupnost občine Celje, 1982.

¹⁹ Nada Klaič: *Zadnji knezi ...* str. 63/64.

²⁰ Borut Korun v knjigi *Utopija in resnicnost – Ob zatonu evropske civilizacije* (Založba Philopatridus Illyricus, Velenje, 2018, str. 74/75) na podlagi podatkov zgodovinarja Vaska Simonitija (Mohorjeva družba, 1990) navaja turshka divjanja na Slovenskem. Med skupno 41 vpadi naj bi se samo trije zgodili do leta 1415, vsi ostali pa shele po letu 1469, torej po koncu drzhavne knezhevine Celjskih.

²¹ Projekt: *Die Quellen zur Geschichte der Grafen von Cilli (1341-1456)*, Institut für Geschichte, Universität Klagenfurt.

VELIKA SLOVENSKA ZMAGA V BITKI PRI NIKOPOLJU

Med redke uspešne bitke proti turški nevarnosti nedvomno sodi bitka pri Sisku leta 1593. Uspešna je bila predvsem zato, ker so v njej končno prevzeli odločilno vlogo slovenski poveljniki z vojsko, ki so jo sestavljali vojaki iz slovenskih dežel. Do takrat je kazalo, kot da se turški nevarnosti sploh ni mogoče uchinovito upreti. Sicer pa obstajajo skozi vso zgodovino primeri, ko je slovenska vojska premagala večkratno močnejše sovražnike. Gre za znane primere iz novejših zgodovine, kot tudi za bistveno manj znane dogodke še iz časa, ko so turške armade prodirale na evropsko celino. Zato je zanimiva primerjava, kako »uspešno« so nekatere teh armad vodili tuji vojskovodje, in kako uspešna je bila vojska s slovenskimi poveljniki in slovenskimi vojaki.

Zadnji dve veliki krizharski vojni v srednjem veku sta se končali leta 1396 z bitko pri Nikopolju in leta 1444 z bitko pri Varni, po svoje pa jima je podobna tudi bitka pri Karansebesu leta 1788. Prvi omenjeni sta potekali na območju danasnje Bolgarije, tretja pa na tleh danasnje Romunije. V vseh treh primerih so se krshchanske vojske kaotično razbezhale, turška vojska pa je nato še dolgo po bitkah desetkala bezheche krshchanske vojake. Taki porazi združenih krshchanskih sil so imeli katastrofalne posledice za nadaljnjo obrambo Evrope pred turško nevarnostjo. Primerjava med omenjenimi bitkami pa še toliko bolj nazorno pokaže, kako izjemen je bil poseg slovenske vojske pod vodstvom kneza Hermana II. Celjskega v bitki pri Nikopolju.

Bitka pri Varni leta 1444

Krizharsko vojsko v bitki pri Varni leta 1444 je vodil poljski in ogrski kralj Vladislav III., ki je na ogrski prestol prishel s pomočjo cesarice Barbare Celjske. Znano je, da je Barbara odločno nasprotovala vsem dinastičnim povezavam s habsburško rodbino. Tudi s tem si je v evropski zgodovini prislužila negativno podobo, ki pa jo novejših ugotovitve zavrachajo.

Barbara je nasprotovala zhe poroki svoje hchere Elizabete z Albrehtom Habsburshkim; ko pa je ta leta 1439 umrl na pohodu proti Turkom, je prav tako nasprotovala, da bi ogrsko krono dobil njegov sin in njen vnuk Ladislav. Namesto tega je izpraznjeni ogrski prestol ponudila poljski kraljevski dinastiji Jageloncev,¹ natanchneje shestnajstletnemu poljskemu kralju Vladislavu III. (1424-1444), ki je nato zhelel s pomočjo svoje vojske chim prej prevzeti ogrsko krono.

V nasprotju s tem je drzhavni knez Ulrik II. Celjski za ogrskega kralja okronal tri mesece starega Barbarinega vnuka Ladislava, ki je tako postal ogrski kralj z nazivom Ladislav V., imenovan tudi Ladislav Posthumni, ker se je rodil shele po smrti svojega ometa Albrehta Habsburshkega. Kronanje je bilo opravljeno z uposhtevanjem vseh treh obveznih pogojev za veljavnost obreda.²

Samo shtiri dni po uspehnem Ulrikovem kronanju trimesechnega Ladislava je v Peshto prishel poljski kralj Vladislav III. s svojo armado ter se spopadel z Ulrikom. Ta je moral priznati premoeh Poljakov in ogrski stanovi so Vladislava III. Poljskega priznali za svojega kralja. Kronanje je bilo 17. julija 1440 v Stolnem Belem gradu (Székesfehérvár, Ogrska), ko pa so ugotovili, da je krona sv. Shtefana, ki je bila pogoj za veljavno kronanje, she vedno v Ulrikovih rokah,³ so namesto nje uporabili kar neko krono iz blizhnjega relikviarija. Tako je imela Ogrska sočasno dva kralja, in sicer Vladislava III. iz Poljske, kronanega z napachno krono, in Ladislava V., ki pa je bil she otrok. V vojni, ki je sledila, je celjska vojska pod vodstvom Jana Vitovca v bitki pri Samoboru 1. 3. 1441 sicer krepko porazila ogrsko, a potem je Vladislavu uspel sporazum s stanovi in postal je ogrski kralj. V svojo Poljsko se ni nikoli vech vrnil.

Zhe v letih 1443-1444 je namrech ponovno sledila krizharska vojna s Turki in Vladislav je prevzel vodstvo pohoda. Zaradi spora med Vladislavom in Celjskimi tokrat med krizharji ni bilo celjske vojske. Bitka s Turki pri Varni 10. novembra 1444 se je konchala s popolnim porazom krshchanske vojske. Med ogromnim shtevilom zhrtev je bil tudi dvajsetletni ogrski kralj Vladislav III. Kasneje je bilo ugotovljeno, da so janicharji med bitko zrushili njegovega konja, eden med njimi pa je nato kralju odsekal glavo. Kljub temu, da so po bitki natanchno preiskali bojno polje, njegovega trupla niso nikoli nashli.

Bitka pri Karansebesu leta 1788

Bitki pri Karansebesu v danashnji Romuniji leta 1788 je poveljeval cesar Svetega rimskega cesarstva in avstrijski nadvojvoda Jozhef II., bolj znan po ukinjanju samostanov na Slovenskem. O tej bitki je malo znanega tudi v avstrijski zgodovini in o njej krozhni veliko razlicnih zgodb. Bitka naj bi se prichela v vechernih urah 17. 9. 1788.

Velika krshchanska armada se je pri Karansebesu utaborila z okrog 100.000 mozhmi. Pri tem je del armade, sestavljen pretezhno iz huzarjev, med iskanjem spopada s turshko vojsko prekoralchil reko Timis. Turkov tam ni bilo, so pa huzarji naleteli na romski tabor, kjer so nashli veliko kolichino zhganja, ki so si ga obilno privoshchili.

Kmalu za njimi je tudi nekaj krshchanske pehote prekoralchilo reko. Ko so prve teh enot prishle do romskega tabora s huzarji, so tudi zase zahtevale zhganje, to pa so huzarji menda odklonili. Namesto skupnega pitja so huzarji zhe precej opiti pricheli z gradnjo zachasnega obrambnega tabora.

Med obema stranema je sledil manjši spopad, med katerim so menda peshaki huzarje zmerjali z vzklikanjem: »Turki! Turki!« Mislech, da gre v resnici za opozorilo pred turshko vojsko, so se huzarji podali v beg. Nato so v paniki začeli bežati tudi peshaki. Vojska, sestavljena iz različnih narodov z območja Avstrije, Italije, Balkana ter manjših chet she od drugod, se je v medsebojnih pogovorih slabo sporazumevala. Zato se je zmeda she povečala, ko so poveljniki, da bi zaustavili beg, krichali: »Halt! Halt!« (nemshko: »Stoj! Stoj!«). Ker vechina vojakov ni razumela nemshko, so menda povelje razumeli kot »Alah! Alah!«

Avstrijska konjenica je v divjem diru bežala proti svojem glavnemu vojashkemu taboru, tega pa tam niso pričakovali. Poveljnik je bil preprichan, da proti njim drvi turshka vojska in je ukazal topnishi ogenj po lastnih huzarjih. Vojaki v taboru, zbujeni zaradi topovskega streljanja, so ne da bi čakali na povelja, začeli z begom »reshi se, kdor se more«. Streljalo se je vsevprek, na vsako senco, v preprichanju, da so Turki zhe v taboru. (Turki, ki so vpadali v nashe kraje, so sploh pogosto govorili nam podoben srbsko-hrvashki jezik.) Celotna krshchanska vojska je nato pred namishljenim sovrazhnikom zbežhala iz svojega oporishcha. Cesar Jozhef II. se je pri begu poshkodoval, ko je padel s konja v manjši potok; iz tega jarka so ga reshili po »prenehanju turshke nevarnosti«.

Ko je otomanska vojska chez dva dni prishla na prizorishche »bitke«, je tam menda nashla vech kot 10.000 mrtvih in ranjenih vojakov združene krshchanske vojske.

Bitka pri Nikopolju leta 1396

Medtem ko je za bitko pri Karansebesu manj trdnih podatkov, so za krizharski pohod, ki se je konchal z bitko pri Nikopolju 25. septembra 1396, na razpolago dovolj zanesljivi zgodovinski viri. Pohod je vodil ogrski kralj in kasnejshi cesar Svetega rimskega cesarstva Sigismund Luksemburshki. Tudi ta bitka se je konchala s katastrofalnim porazom krshchanskih chet ter je pokazala veliko turshko organizacijsko in vojashko premochnad združeno krizharsko vojsko, sestavljeno iz zelo različnih narodov.

Ko je papezh Bonifacij leta 1394 razglasil novo krizharsko vojno proti Turkom, je bila med njegovimi cilji tudi osvoboditev Nikopolja, ki ga je malo prej – leta 1393 – zavzela turshka vojska. Meja turshkega imperija se je s tedaj mochno približhala Ogrski in je zato tudi ogrski kralj Sigismund začel zbirati vojsko za pohod proti Turkom. Zaradi ogrozhene pomorske trgovine Beneške republike so pomoch pri prevozu krizharjev ponudili tudi Benechani in Genovezhani. Ko sta she Anglija in Francija dosegli premirje v medsebojni stoletni vojni, je bila omogochna tudi njuna udeležhba.

Med prvimi se je na pohod odpravila francoska vojska pod vodstvom Ivana Burgundskega. Skupaj z angleshko vojsko pod vodstvom vojvode Lancasterja so se odpravili proti Ogrski, kjer so se jim na poti pridružhile vojske iz nemshkih in

nato še iz slovenskih dežel pod vodstvom Hermana II. Celjskega. S severa so v Budim prispeli vitezi ivanovci ter poljske in cheshke čete. V Budimu so se združili z veliko ogrsko vojsko, ki so se ji nato pridružili še Hrvati, Bosanci, Vlahi vojvode Mircha in Transilvanci pod vojvodo Sedmograshkim. Tako se je pod Sigismundovim vodstvom podala proti Nikopolju velika krizharska vojska in se 12. septembra srečala s krizharji, ki so tja prispeli na beneshkih in genovskih ladjah. Tako združena krshchanska vojska naj bi po različnih virih shtela med 47.000 in 130.000 mozh, ki so začeli oblegati nikopoljsko trdnjavo, čeprav za to nalogo sploh niso bili ustrezno opremljeni.⁴

Ko je sultan Bajazid I. zvedel za krizharsko vojsko pred Nikopoljem, je opustil obleganje bizantinskega Carigrada in se s svojo vojsko podal proti Nikopolju. Med pohodom se mu je pridružil srbski knez Shtefan Lazarevich kot turshki vazal. Turshka armada naj bi tako shtela okrog 60.000 vojakov. Nekateri evropski viri so zmanjševali shtevilčno moč krizharjev in povečevali shtevilčnost turshke vojske, da bi s tem olajšali težjo sramotnega krizharskega poraza.

Slika 1. Bitka pri Nikopolju, miniatura Jeana Colomba (ca. 1475)⁵

Obe strani sta se dolgo pripravljali na odločilno bitko, do katere je nato prishlo 25. septembra 1396. Na krshchanski strani je že pred bitko izbruhnil prvi resnejši spor. Kralj Sigismund je hotel najprej na Turke udariti s svojimi Ogrji,

Slovenci in Vlahi, ki so zhe od prej poznali turshki nachin bojevanja. Nasprotno pa so si hoteli najvechjo slavo priboriti Francozi s tem, da bi napadli prvi, saj bi si tako zagotovili najvechje zasluge v primeru zmage. Kralj Sigismund je na koncu popustil in francoski oklepniki so prvi prebili turshko bojno vrsto. Nato se je v bitko zapletla she glavnina ostalih krshchanskih chet. Po uspesnem preboju so francoski oklepniki, ki so bili zhe preprichani o svoji zmagi, razjahali, da bi se na tleh spopadli z bezhechimi Turki. Namesto teh beguncev pa so se pred nerodnimi oklepniki pojavile svezhe turshke sile. Ko so jih napadli she janicharji in turshka konjenica, skrita za grichem, so bili Francozi obkoljeni.

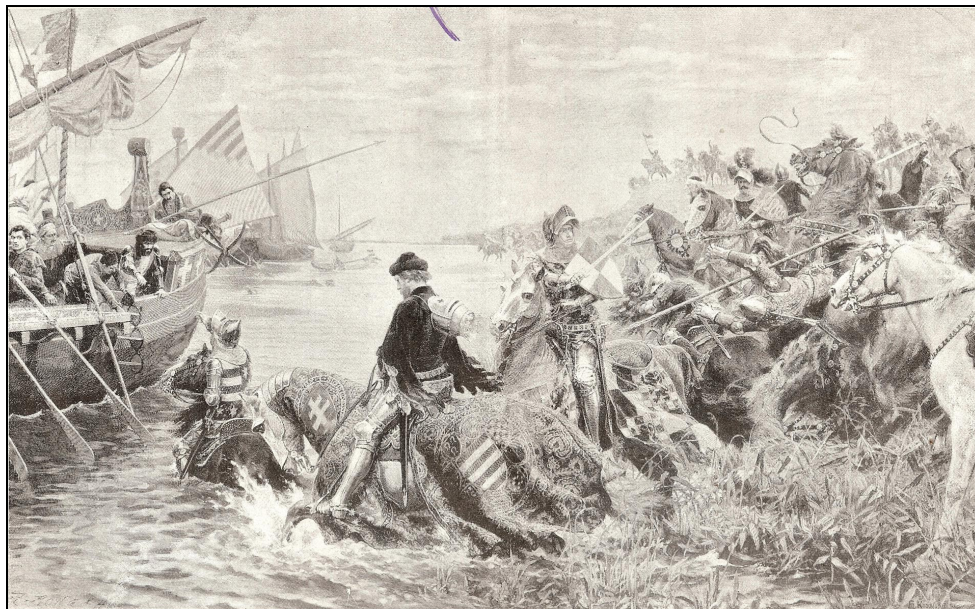
Ogrski kralj Sigismund je poskushal pomagati Francozom in jim omogochiti preboj, pri tem pa se je she sam izpostavil zajetju. Ko so se v spopad vkljuchile dodatne svezhe turshke sile, je prishlo med krshchanskimi chetami do popolne zmede. Najprej so krshchansko stran v begu zapustili Vlahi vojvode Mircha in Transilvanci pod vojvodom Sedmograshkim, sledili so Francozi, Ogri, Nemci in drugi.⁶ Ko je na turshki strani v bitko posegla she srbska vojska pod vodstvom Shtefana Lazarevicha, je krshchanska vojska popolnoma razpadla in v panichnem begu zapushchala bojishche. Turshka vojska je nato bezheche krizharje, ki so bili zanjo lahek plen, she dolgo lovila po vsem turshkem ozemlju.

Razsodnost in junashtvo proti zmedi in begu

Danes si tezhko predstavljamo vso grozljivost krvavih bitk tistega chasa, ki so se odvijale pretezhno v medsebojnem osebnem klanju. Kako lahko torej ob tako katastrofalnem porazu krizharske vojske govorimo o slovenski zmagi?

Po tem, ko so v smrtnem strahu z bojnega polja masovno bezhale krshchanske vojske in je bilo praktichno zhe zajeto tudi poveljstvo zdruzhenih krshchanskih sil, je bilo nemogoche she kakorkoli spremeniti potek spopada. Vendar je na krshchanski strani enemu izmed udelezhencev vendarle uspelo ohraniti prisebnost, pogum in taktichno razmishljanje. V tej izgubljeni bitki je namrech Herman II. Celjski⁷ s svojo slovensko vojsko razgnal Turke, ki so se na vso moch bojevali za zhe skoraj zagotovljen velik bojni plen. Prebil se je do obkoljenega kralja Sigismunda in poveljstva krizharske vojske ter se skupaj z njimi usmeril proti edinemu mozhnemu izhodu iz izgubljenega polozhaja, to je do beneshkega ladjevja na Donavi. Po razbitju dela turshke vojske, ki mu je stal na poti do donavske obale, se je tam, med neprestanimi turshkimi napadi, s Sigismundom in svojo vojsko vkrcal na beneshke ladje ter tako vse skupaj reshil zanesljive smrti.

Po uspesnem umiku je beneshko ladjevje s Sigismundom, Hermanom in njunim spremstvom po Donavi odplulo do Chrnega in Egejskega morja ter na Jadranu pristalo v Dubrovniku.

Slika 2. Herman II. Celjski rešuje kralja Sigismunda v bitki pri Nikopolju⁸

Sultan Bajazid skoraj ni mogel verjeti, da se je Sigismundu uspelo umakniti in je dal po končani bitki natančno pregledati veliko bojno polje, pokrito z gorami mrtvih in ranjenih. Med njimi je zaman iskal truplo kralja Sigismunda, odkril pa je posledice masakra, ki ga je kljub Sigismundovi prepovedi francoska vojska še pred bitko zagrešila nad zajetimi Turki. V navalu besa je Bajazid ukazal obglavljanje zajetih krizharjev, ki je trajalo vse do večera.

Bitka pri Nikopolju 25. septembra 1396 je bila poleg bitke pri Varni ena zadnjih velikih krizharskih vojn proti Turkom, obe pa sta se končali s popolnim porazom združenih velikih evropskih armad z območja Ogrske, Francije, Anglije, Poljske, Cheshke in Nemčije.

Kralj Sigismund ni nikoli pozabil odločilne vloge Hermana II. in slovenske vojske pri svoji resitvi iz turshkega obroča. Prishlo je do pomembne povezave med Celjskimi in Luksemburzhani, ki je trajala vse do izumrtja obeh dinastij.

Velika turshka zmaga nad shtevilchnejsho krshchansko vojsko pri Nikopolju je turshkim osvajanjem na široko odprla vrata na Balkan in v Panonsko nizhino. Med drugim pa so se Turki tudi zaradi tega zmagovitega posega slovenske vojske vse do prenehanja dinastije Celjanov dosledno izogibali vpadam na ozemlja pod celjsko oblastjo.⁹

- ¹ Celjski so bili s poljsko dinastijo zhe prej povezani prek Viljema I. Celjskega, poljskega kralja Kazimirja Velikega in Ane Celjske, poljske kraljice in velike kneginje Litve.
- ² Za veljavnost kronanja ogrskih kraljev so morali biti izpolnjeni naslednji trije pogoji: potekati je moralo v Stolnem Belem gradu, opraviti ga je moral nadshkof iz Ostrogonia in uporabljena je morala biti ogrska krona sv. Shtefana.
- ³ Kako je Ulrik II. Celjski uspel dobiti krono sv. Shtefana in izpeljati kronanje, je v svojem dnevniku podrobno opisala Helena Kotanner, spletna Barbarine hčerke kraljice Elizabete. Dnevnik je bil najden shele leta 1834 in je objavljen v knjigi: Igor Grdina, Peter Shtih, *Spomini Helene Kotanner: žbvenski glas iz srednjega veka*; Lj. Nova revija, 1999.
- ⁴ O velikosti udeleženih armad je v zgodovinskih virih mnogo različnih podatkov. Po oceni Johanna Schiltberga iz leta 1427 naj bi bilo na turshki strani 200.000 vojakov, po turshkih virih iz leta 1460 pa na evropski strani 130.000 in na turshki 60.000 vojakov; *Battle of Nikopolis*, Wikipedija, zadnja sprememba 2. 3. 2019 ob 18:55.
- ⁵ *Battle of Nikopolis*, Wikipedija, zadnja sprememba 12. 3. 2019 ob 18:55.
- ⁶ Po povratku iz bitke pri Nikopolju je Sigismund za 27. 2. 1397 sklical zbor v Krizhevcih, na katerem je krvavo obrachunal z delom prisotnega plemstva. *Bloody Sabor of Krizhevci*, Wikipedija, zadnja sprememba 10. 4. 2018 ob 21:47.
- ⁷ Herman II. Celjski je bil znan po svojem izjemnem junashtvu, ki ga je med drugimi opeval tudi srednjeveshki pesnik Peter Suchenwirt (1320-1395) ob krizharskem pohodu proti baltskim drzhavam. Ker je bila uspesna udelezhba na vojashkih pohodih takrat she pogoj za povishanje v viteshki rang, je lahko Herman prvich v zgodovini v viteze povzdignil Habsburzhane. To je menda pospremil z izjavo: »Bolje biti vitez, nego pazh.« Habsburzhane je s tem dobil pravico, da je nato v viteze povzdignil she okrog 80 svojih vojakov. Herman si je prislužil veliko slavo tudi na viteshkem turnirju, ki je potekal ob koncilu v Konstanci (Kostnici) leta 1414, ko je silovito premagal Friderika Habsburshkega in se je zato spopad ohranil na shtevilnih risbah ter v pisnih virih.
- ⁸ Knackfuss: Bitka s Turki pri Nikopolju, *Grof Herman Celjski reshi cesarja Sigismunda turshkega jetnishstva*, Dom in svet, Kat. bukvarna, Ljubljana, 1913, str. 20.
- ⁹ Borut Korun v knjigi *Utopija in resnichnost – Ob zatonu evropske civilizacije* (Zalozhba Philopatridus Illyricus, Velenje, 2018, strani 74/75) navaja podatke zgodovinarja Vaska Simonitija (*Turki so v dezbeli zhe*, Mohorjeva druzhba, Celje 1990) o turshkih vpadih v slovenske dezhele, od katerih so se samo trije zgodili do leta 1415, vsi ostali pa shele po letu 1469, ko celjske drzhavne knezhevine ni bilo vech.

Vprashalnica

Stane Jagodich

QUO VADIS, HOMO? KRIK V PUSHCHAVI

V vlogi karikaturista, fotomontazhista in pisca člankov se zhe prek pet desetletij angazhirano, in to po svoji volji, ukvarjam z negativnim obnashanjem homo sapiensa, torej pokonchnega chloveka, ki se zhal v moralno-etichnem smislu opazno vracha v obratno smer razvojnega nauka. Torej k pohotnemu, agresivnemu shtirinozhcu. Moja satirichno vizualna simbolika in besedna kritika je tu in tam obrodila sadove, v glavnem pa izvenela kot *krik v pushchavi*. Vendar z angazhiranim poslanstvom nisem prenehal, in s strani nekaterih posameznikov ter oblastnikov sem prejemal nizke udarce v obliki negiranja mojega multimedialnega ustvarjanja in organiziranja prireditev, ki se je zhal vseskozi odvijalo v slabem socialnem polozhaju.

Zhe od nekdej se ukvarjam s socialnimi krivicami, birokracijo, eko problematiko, pohotnim militarizmom in nihilizmom sodobne družbe, v lokalnem in svetovnem smislu. V prichujochem sestavku izpostavljam stanje slovenske družbe v obdobju po osamosvojitvi; gre za nekakshen povzetek mojih člankov in intervjujev, objavljenih v dnevniku *Delo*, tedniku *Nedeljski* in na internetnih straneh.

Za uvod navajam informacijo v zvezi z lokacijo v Dravljah, kjer stanujem v bloku, ki stoji tik ob sholskem igrishchu Osnovne shole Dravlje in Otroshkega vrta Kekec. Vodstvo shole in njeni uchitelji so bili do sicer razkoshnega okolja, ki je primerno zavarovano z ograjo, popolnoma pasivni, malomarni. Tekashko progo je vech let zarashchala trava in prekrivalo gnilo listje, peskovniki pa so bili nasicheni z blatom in s pasjimi iztrebki, kar me je negativno vznemirjalo. Prek elektronske poshte sem vodstvo shole, vrtec in Krajevno skupnost Dravlje opozarjal na neznosno stanje, zhal pa se ni nich spremenilo. Po elektronski poshti sem se obrnil tudi na pomembnega mestnega funkcionarja s področja prosvete in prejel grozilni odgovor, chesh da omenjena problematika ni v njegovi pristojnosti in da me bo zaradi nadlegovanja prijavil policiji. Pisal sem tudi takratni ministrici za sholstvo in shport, a ostal brez odgovora. *Nedojemljiv paradoks!* Torej ni chudno, v kakshnem stanju je nashe sholstvo in posledichno nasha uboga mladina.

Konchno sem o poraznem stanju igrishcha porochal *Zoranu Jankovichu*, zhupanu, in *Janezu Kozbelju*, podzhupanu Mestne obchine Ljubljana, in ta je po določenem vmesnem chasu vendarle ochistila in obnovila progo ter dva peskovnika. In sholarji so po vechletnem razdobju pricheli veselo tekati po prenovljeni stezi in se zabavati v ochishchenih peskovnikih. Chudim se, da te zanemarjenosti niso opazili

pedagogi, vzgojitelji in predvsem učitelji telovadbe, ki bi skupaj z učenci lahko o čistili in uredili zanemarjene površine. Grablje, lopate in metle najbrž ne predstavljajo nevarnega orodja.

In kakšno je stanje danes? She vedno neurejeno! Trije vhodi na igrishche so noch in dan na stezhaj odprti, lastniki psov se posebno zjutraj in proti večeru s svojimi zhivalmi prosto sprehajajo po travnatih in asfaltnih površinah, po prenovljeni tekashki stezi in peskovniku. Se celo zgodi, da kakšen primitiven lastnik spushcha psa po otroškem toboganu; lansko leto pa sem celo opazil, da je neprisrhteven lastnik usmeril psa proti vodni pipi navzgor in tako poteshil njegovo zhejo. *Prostashko!*

Tudi primer sodobne morale sem dozhivel v prostoru za pochitek, in sicer pod drevesi ob vodovodni pipi. K starostniku je na klop prisedel mlad par s psom velikanom. Starec iz blizhnjega doma upokojencev ju je opozoril, da popadljivi pes ne sodi na otroshko igrishche, in lastnik zhivali je v hipu glasno zarohnel ter hotel s sivim starcem fizichno obrachunati. Njegova spremljevalka mladenka ga je glasno opozorila: »*Pusti vendar starchka, saj bo vsak chas crknil!*« In ponovno sem ugotovil, da bi bilo potrebno prebivalstvo Slovenije civilizirati, kultivirati, kajti mladi nimajo pravih vzornikov ne pri starshih ne pri vzgojiteljih, pedagogih in politikih.

Naj se vrnem k igrishchu; posebno poleti ga ogrozhajo biciklisti, motoristi, v nočnih urah tudi glasni pijanci in drogiranci. Sicer pa se po hodnikih tukajshnjih blokov prosto sprehajajo preprodajalci mamil in drogiranci, ker policijske kontrole zhe desetletje ni nikoder opaziti, zato je chrna kronika polna kriminalnih dejanj. So pa policaji pretezhno agilni na cestah, kjer se kasira. *Pravilno! Kaj pa kraje v bankah, trgovinah, kioskih, stanovanjih in kruta nadlegovanja v parkih?*

Ker sem opisal klavarno stanje na shportnem igrishchu OSh Dravlje, moram povedati, da so igrishcha ob osnovnih sholah v Zgornji in Spodnji Shishki v dosti lepšem stanju. Tam sem ob nekem vhodu na igrishche opazil opozorilno tablico, na kateri je bilo celo napisano: *Kaditi prepovedano!*

V svojih tekstih sem se kar dolgo obdobje posvechal *grafitom* po stenah lepих fasad, po spomenikih in nagrobnikih, ter tudi grdo pokracanim zheleznishkim vagonom, saj vse to estetsko kvari sicer lepo slovensko krajino.

Za primer vzamimo uspesno sanirano in prenovljeno barochno stavbo. Koliko materialnih sredstev in ur marljivega dela je vloženo v obnovljeni objekt, pri katerem sodelujejo investitorji, arhitekti, restavratorji, konzervatorji, gradbeniki in pleskarji. In ko po dolgotrajni obnovi stavba zazhari v prvotnem sijaju, se hitro najde nevzgojen, zadrogiran nepridiprav, ki s krichavim sprejem v nekaj sekundah prigarano estetsko osvezhitev neodgovorno popacka, degradira. Ta nerazsodna dejanja opozarjajo na skrunilce, ki jim v zhivljenju ni prav nich svetega. Celo *posvechenih grobishch in sakralnih zgradb* se objektno lotevajo.

Na zhalost je opaziti, da se nekontrolirano kracanje z divjo barvitostjo v obliki kicha prenasha na *oblachila*, na *modno konfekcijo* in v primeru *tetovazhe* celo na občutljivo chloveshko kozho. V bistvu gre za grobo, primitivno nasilje nad naravno danostjo, in s tem se kitijo celo shportniki. *Zdrav dub v zdravenm telesu?* Tudi shtampilkanje otrok v različnih ordinacijah je paradoksalno. Enako velja za kracanje s strupeno barvo po obrazih malchkov, osnovnosholcev in dijakov. *Indija koromandija, Disney Art, Holywood estrada, cirkus promenada, kichasta mashkarada!*

Nujno mora priti do vesploshne civilizacijske skrbi za bivalno okolje, zavzemajoch se za strogo zavrachanje vsakrshnega vandalizma. Obrobje nekaterih mest z gozdovi, travniki in vodotoki je zaskrbljujoch. Ob sprehodih v okolici mesta Ljubljana me vselej spravi v slabo voljo z odpadki onesnazheno gozdno podrochje vzdolzh reke Save v smeri Bezhigrad-Tacen. Kupi odvrzhenega gradbenega materiala se kar vrstijo po sredini makadamskega kolovoza, ki je v bistvu namenjen peshcem in kolesarjem. Podobno je na obrobju cestishcha s polomljenimi klopami in mizami ter s podrtimi drevesi. *Ali sploh imamo inshpekciyo za okolje?*

Tudi kolesarsko progo na trasi nekdanje *Pionirske zheleznice* v smeri Koseshki bajer-Zhivalski vrt bi bilo potrebno vsaj 40 metrov levo in desno ochistiti od posushenih podrtih dreves, suhljadi in gnilega listja ter sanirati odtochne jarke. In konchno tod prepovedati vozhnjo z motornimi vozili, kajti to sicer idealno pot pogosto uporabljajo peshci z malchki v otroshkih vozichkih in bolj ali manj utrujeni starostniki. Pa tudi lastniki psov, ki pa za seboj zhal pogosto pushchajo pasje iztrebke.

Center prestolnice je marljivo prenovljen in urejen, toda nevzgojeni peshci ga onesnazhujejo z zhvechilno gumo, s cigaretnimi ogorki in z ostalimi odpadki, to pa degradira vizualno podobo skrbno polozhenih plohchic, betona, asfalta in ostale poulichne infrastrukture.

Tudi mestni avtobusi, katerih okna so oblepljena z vsiljivimi reklamami, niso v ponos prestolnici, ker potnike, tako meshchane kot turiste, duhovno utesnjujejo. LPP s tem bednim oglashevanjem v bistvu potnike tretira kot *arstante*. Je pa zanimivo, da se vechja mesta v soseshchini – Celovec, Budimpeshta, Trst, Zagreb – ponashajo z avtobusi in tramvaji, katerih chiste in prozorne shipe omogochajo primeren pogled na ulice ter pozdravljanje navzven in navznoter. Da ob vsem tem ne navajam she ostale oglashevalske problematike, ki mimoidochte posiljuje s primitivnim dizajnom vsiljive motivike ter tako degradira lepo urbano in naravno okolje.

Demokracija se je v tranzitni drzhavi v mnogih primerih spremenila v anarhijo, ki jo povzrocha Bog Kapital, tega pa zhal ne zanima javna lastnina. Bomo dopustili, da nam prvotno rodovitno zemljo in pitno vodo, kot nam jo je podarila mati Narava, dokonchno unichijo pogoltni poslovnezhi iz domachih in tujih logov? (Hoche, Trbovlje, Strazha pri Novem mestu, Pocheck, Koprski-Ankaranski zaliv, Vrhnika, Moravche itd.). *Civilna iniciativa je zhal vselej preslishana*. No, njej je

prisluhnil odločni minister za okolje in prostor Jure Leben, zhal pa se je moral hitro posloviti. Bo naslednik nadaljeval njegovo dobro zachrtano eko angazhiranje?

V socializmu je veljalo geslo: *Kultura in prosveta – to nasha bo osveta!* (duhovno osveshchanje prebivalstva). V kapitalizmu velja: *Kdor ne skache, ni Slovenc!* (tekanje za napumpanim zrakom).

Vsesplošno kulturno stanje v tranzicijski Sloveniji je pred nekaj leti simbolno oznachila chrna kronika: doprsni kip pisatelja Ivana Cankarja, postavljen na Rozhniku, so huligani sredi nochi ukradli in ga nato odvrgli v kontejner za smeti v Shishki. No, ta prostashki izgred je omililo lanskoletno velichastno praznovanje stoletnice pisateljeve smrti ter nam kulturnikom vlilo nekaj upanja v lepsho prihodnost.

(Ljubljana, 23. marec 2019)

Dokumenti

Janez J. Shvajncer

ODPRTA PISMA

UREDNIŠTVU

Sposhtovani,
saj ste mi Vi poslali revijo Srp, ali ne?
Zhelim se zahvaliti. Che to ni Vash naslov, bom napisal pismo.

Revijo Srp poznam, nekaj shtevilk mi je poslala Jolka Milich iz Sezhanе.
V pismu ste omenili, da je moje pismo Delu ob pisanju dr. Turka Delo objavilo.
Ne, tega pisma ni objavilo, kot ne vechine pisem, ki sem jim jih poslal. Zato jih poshiljam na naslove iz svojega rachunalnika, da pridejo do ljudi.
Kar koli od tega, kar sem kdaj poslal in bom poslal, lahko objavite kjer koli brez posebnega vprashanja. Zato tudi pishem, da kdo prebere.
Odkar so me leta 1978 odstavili zaradi chlankov o generalu Maistru kot urednika Vechera, sem za javno objavljanje »na hladnem«, kot to imenujejo za tiste, ki so se kdaj tovarishem gospodom zamerili.
Zato knjige izdajam sam.
She enkrat bom ponovil:
Vse, kar sem kdaj razposlal in bom razposlal, lahko objavi kdor koli kjer koli.
Vesel bom, che mi bo poslal en izvod z mojim chlankom, che ne, bo tudi prav.

Lep pozdrav,
Janez Shvajncer
6. februar 2019

ZDAJ VSAJ VEMO

Danashnje Delo [22. 3. 2019] poroča, da so avstrijski grofje Attemsi leta 2013 dobili vrnjenih 2.100 hektarjev gozdov in 110 hektarjev zemljishch. Spet v zhe preizkusheni maniri dezghanov, mozhin, rosvit in podobnih zarozhlja s kostmi iz leta 1945, pri chemer chisto nich ne doda, da je bil tisti Attems, ki je konchal v rovu pri Slovenski Bistrici, oficir SS. Ta nacistichna organizacija je bila v Evropi uradno razglashena za zlochinsko. Attems je vanjo vstopil prostovoljno, doma je bil zato, ker se je z vzhodne fronte vrnil kot invalid. Delo v duhu danashnjega

enoumja vedno znova tudi zamolchi, da pri vseh teh »vrachanjih« tujim grofom ne gre za vrachanje, saj ukradenega ni mogoče vrachati. Tega ne počne noben pameten chlovek na svetu. Zemlja, ki jo samostojna Slovenija »vracha«, je bila Slovencem ukradena in razdeljena tuji gospodi zato, da se je lahko pritepla k nam in nam vladala vech kot tisoč let, izkorishchala ljudi in dezhele.

Kot lahko danes preberemo v Delu, je največji lastnik zemljishch na Slovenskem Vatikan, nato grofi Borni in grofi Attemsi. Koliko zemlje so tako imenovani voditelji nashe drzhave podarili she raznim drugim fevdalcem, je bolje ne vedeti. Vsi ti tisoči hektarjev so za navadnega smrtnika nekaj nepojmljivega.

V danashnjem doziranem in usmerjenem obveshchanju, ki ga bodo shele nekoch imenovali enoumje, ne bo nobenemu novinarju padlo niti na konec pameti, da bi si upal stopiti do Kuchana, Peterleta, Bucharja, Pahorja, Janshe in kompanije ter jih vprashal, zakaj so nam tako grdo lagali. Ko so nas prepričevali za samostojno Slovenijo, so nam sveto obljubljali, da fevdalne zemlje ne bodo vrachali. Ni treba drugega, kot pogledati v stare chasopise ali zavrteti kak televizijski posnetek.

Največji fevdalec je bila rimska cerkev, najprej so pozhrli besedo pri njej, potem pa tisoče hektarjev temu, nato onemu grofu iz Avstrije, Nemchije, Madzharske ali od koder koli zhe ...

Kateri od nashih oficirjev in vojakov, ki so se leta 1991 bojevali za Slovenijo, pravi, da se nismo borili za to, kar je nastalo. Jaz pa dodajam, da ob vsej tej grofovski zemlji, razprodaji Slovenije tujim drzhavam in domasih tatovih vsaj vedno bolj razumemo, za koga smo se borili, ne da bi to sploh vedeli. Morali bi biti popolnoma neumni, che tega pochasi le ne bi dojeli.

Ne, Cankar se je motil. Slovenci nismo hlapci, za hlapce rojeni.

Slovenci smo chisto normalni ljudje, le da za bedake narejeni.

Janez Shvajncer

22. marca 2019

PRIJATELJU MILANU ZVERU

(Ob zapisanem v Delu 2. 4. 2019)

Iz chasov na Ministrstvu za obrambo imam vech lepih spominov na prijatelje, med njimi je posebej lep spomin nate. Tvoj dom je bil pod Ptujem, moj nad Ormozhem, oba sva postala komunista po prepričanju, sposhtovala nasho zgodovino, novo slovensko vojsko in se zato pogosto in rada pogovarjala. Tedaj si pisal shtudijo o nashem prvem revolucionarju in komunardu Zheleznikarju. Upam, da je izshla.

Zato toliko bolj ne razumem, kar danes piše v Delu. Kot evropski poslanec si shteješ v posebno zaslugo to, da si si prizadeval, da bi v evropskem parlamentu postavili spominsko ploščo na Slovenskem pobitim kvizlingom leta 1945. Ali je to lahko res? Saj je nekaj takega tudi v nasprotju s politiko tvoje stranke, ko razglasha, da je za spravo, pri chemer sposhtuje vse zhrtve 2. svetovne vojne na Slovenskem. Ali si je zaradi Tvojih besed mogoče razlagati, da stranka to, o vseh zhrtvah, razglasha samo za domače potrebe, v Bruslju pa nastopa kot naslednica kvizlingov, ki so služili Nemcem?

Ne razumem pa še nečesa. Kako si lahko ti kot prepričan komunist v danasnjih chasih zavrgel spomin na vse druge slovenske zhrtve v 2. svetovni vojni in sploh zhrtve slovenskega naroda za svoj obstoj. To še zdaleč niso bili samo komunisti, kar danes velja za nekaj slabega in to najbolj razglashate prav bivshi komunisti, tudi taki, ki so tedaj veljali za posebej vnete. Moja mama je bila iz rodbine Meshkov, ki so vedno imeli kakega duhovnika, tudi sama je bila chlanica Marijine družbe, pa se je kot zavedna Slovenka leta 1941 takoj priključila narodnoosvobodilnemu boju. Shtajerce je okupacija še posebej prizadela. Nashe ljudi so Nemci pregledovali po rasnih merilih kot zhivino, pozhigali slovenske knjige, prepovedali nash jezik, ljudi zapirali in izganjali samo zato, ker so bili Slovenci.

Ali ti tvoji domachi niso o tem nich povedali?

Ali si hote pozabil, kar si kdaj prebral o slovenskem boju za obstanek pod Nemci vse od leta 745? Za znak totalitarizma razglashash rdečo zvezdo, ne vidish pa krizha, v imenu katerega so tu stoletja ljudi sezhigali in muchili na vse mogoče nachine. Krizha, ki je dovoljeval eno samo razmishljanje, tisto, ki je bilo ukazano iz Rima.

Dragi Milan, ne vem, kako lahko vse to pochneš, niti ne morem verjeti, da bi se lahko v sebi tako zelo spremenil. Ne klichi nad nas chrnega srednjega veka 2. svetovne vojne. Velika vechina Slovencev leta 1945 še ni bila niti rojena. Iz daljnega Bruslja ne preshtevaj kosti mrtvih, pach pa skushaj videti zhive ljudi, ki zhivijo danes. Zhivljenje in tezhave nas, ki zhivimo tukaj. Poglej, kako nam iz Italije, Avstrije in Madzharske vedno bolj segajo po nashem ozemlju. Tam daleč v Bruslju deluj za Slovenijo, saj smo te tja poslali Slovenci zaradi svojih ciljev in ne Nemchija. Che pa res zaradi luchih velemesta in svoje poslanske plache ne moresh vech videti do nashih krajev in nashih ljudi, ali pa ti kdo te chudne zadeve naroča, potem se ob kakem tihem trenutku vprashaj, ali je to prav.

Janez Shvajncer
2. aprila 2019

Svojskost Revije SRP

Vodilo Revije SRP so
tri vrednotne orientacije individua,
tega ne nepomembnega drobca v sistemu institucij.

Te vrednote so: Svoboda, Resnica, Pogum.
Pomembne so, vsaka od njih posebej,
pomembno je prezhemanje teh vrednot.

Tak namen ima tudi uredništvo Revije SRP,
ki izhaja v posodobljenem prvotnem slovenskem chrkopisu bohorichici,
katere utemeljitev predstavlja *Zbornik 2001 Boborichica*.

Sama ustvarjalnost in avtonomija,
njuna utemeljenost v raziskovanju,
nachelno in splošno nista vprashljivi,
nihche, skoraj nihche ne bo nasprotoval
takim usmeritvam. Problem se pojavlja
shele na konkretnem nivoju, kot tak je
nerazviden in skrit ali zhe prikrit
in s tem tezhko reshljiv.

Problem ukinjanja ustvarjalnosti
(in avtonomije) se kazhe v shtevilnih,
a na videz nepomembnih malenkostih.
Lahko jih ne vidimo ali pa se moramo
spustiti na nivo konkretnosti, to je
na nivo ukvarjanja z malenkostmi
in postati malenkostni.

Institucija brez spomina je
kakor podjetje brez knjigovodstva,
mochni in mogochni v njej
pochno, kar jih je volja,
ker vse, kar pochno, utone
v pozabljivi zavesti chasa.

...

a ne gre za chas, ampak za dejstva zavesti,
kjer chasa ni, je samo trajanje,
obche vrednote so neposredna dejstva zavesti,
vsakomur dojemljive, preverljive,
nihche jih chloveku ne more ne dati ne vzeti,
ne sistem ne institucija ne propaganda, tudi kulturna ne,
samo che to sam hoche, jih bo nashel
le v sebi, sebstvu svojem.

»Torej vsako bitje, ki občuti svojo eksistenco,
občuti zločin pokorjenosti in težji k svobodi;
che se she zhivali, ki so udomachene za sluzhenje chloveku,
lahko podrede shele potem, ko jim zatro nasprotno zheljo,
kakshna nesrecha je to lahko za chloveka,
ki je edini resnichno rojen zato,
da zhivi svobodno.

Napravila ga je nenaravnega do te mere,
da je izgubil praspomin na svoje prvobitno stanje,
in na zheljo, da ga ponovno ozhivi ...
Vedno pa se najdejo eni, srechnejshi od drugih,
ti, ki so rojeni pod srechno zvezdo,
ki občutijo težho jarma in ne morejo vzdržhati,
da bi ga ne stresli, ti, ki se nikoli ne navadijo na jarem ...

*Ko bi bila svoboda povsem izgubljena,
zunaj tega sveta,
bi jo ti ljudje ozhivili v svoji predstavi,
občutili bi jo v **svojem duhu** in jo she vedno uzhivali.*

Suzhenjstvo nikakor ni po njihovem okusu,
celo ko je to okrasheno, ne! ...«

Étienne de La Boétie